

EXEMPLAR DE PREZENTARE

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII

Istorie. Istorie universală

Trunchi comun
și curriculum de
specialitate (TC+CS),
filiera teoretică, profilul
umanist, specializarea
filologie – clasa a IX-a

9

FLORICA BOHÎLȚEA MIHUȚ
ECATERINA LUNG
ADINA-MELANIA NĂSTASIE
ELENA ISABELA POPA

CORINT
LOGISTIC

Acest manual este proprietatea Ministerului Educației și Cercetării.
Acest proiect de manual școlar este realizat în conformitate cu Programa școlară aprobată prin Ordinul ministrului educației și cercetării nr. 6930 din 19.12.2025
Numărul de telefon 119 – număr unic de telefon la nivel național
pentru cazurile de abuz împotriva copiilor
Numărul de telefon 116.111 – număr de asistență pentru copii, în conformitate cu
Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului,
republicată, cu modificările și completările ulterioare

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII

ISTORIE. ISTORIE UNIVERSALĂ

Trunchi comun și curriculum de specialitate (TC+CS),
filiera teoretică, profilul umanist,
specializarea filologie

Clasa a IX-a

FLORICA BOHÎLȚEA MIHUȚ, doctor în istorie, conf. univ. habil. la Facultatea de Istorie a Universității din București. Domeniile principale de interes cuprind istoria socială a lumii romane (perioada Republicană și a Principatului), studiile de gen, arta și arhitectura romană și etnologia spațiului românesc, a căror cercetare a fost valorizată în numeroase participări la manifestări științifice naționale și internaționale. Este autoare a unor studii de autor sau în colaborare, publicate în reviste sau volume colective în țară și în străinătate; lucrări de autor: *Istoria familiei romane* (Corint, 2009); *Condiția femeii la Roma în secolul I a.Chr.* (Ed. Universității din București, 2010); *Building a House in Rural Romania before and after 1989* (Cambridge Scholars Publishing, 2019); coordonarea ca unic editor sau în colaborare a unor volume cu tematică din domeniul istoriei, etnologiei și a studiilor culturale, apărute la edituri din România și din Franța (Classiques Garnier – Paris). Coordonator de lucrări de finalizare a studiilor (licență, master) de peste 25 de ani, coordonator de lucrări de gradul didactic I și președinte în comisii pentru obținerea gradului didactic I de peste 15 ani.

ECATERINA LUNG, prof. univ. dr. la Facultatea de Istorie, Departamentul de Istorie Antică, Arheologie și Istoria Artei, director al Centrului de Studii Medievale al Universității din București (2013–2025) și secretar științific al aceluiași centru (din 2025). A fost cercetător invitat la Centre d'Histoire du Christianisme, Université Jean Moulin – Lyon 3 (2001–2002) și a beneficiat de granturi postdoctorale la Université Libre de Bruxelles (2001) și la Université Jean Moulin – Lyon 3 (2004, 2006). Membru fondator al International Society for Cultural History, președinte al comitetului științific al aceleiași societăți (2022–2024). A publicat monografii, articole, studii, în reviste academice și în volume apărute în țară și în străinătate (Franța, Italia, Spania, Ungaria, SUA, Georgia, Maroc). Este autoare de manuale universitare și școlare de istorie, coautoare a culegerilor de documente pentru uzul profesorilor *Istoria României în texte*. Președinte de comisii de admitere la gradul I didactic, de comisii de susținere a gradului I și coordonator al lucrărilor științifico-metodice pentru obținerea gradului I. Membru în comisii de susținere a gradului II didactic, în comisii de definitivare în învățământ și în comisii de titularizare, precum și în comisia de selecție a inspectorilor școlari (disciplina Istorie, București).

ADINA-MELANIA NĂSTASIE, profesor gradul didactic I la Colegiul Național „Gheorghe Lazăr” din București. Autor de studii și lucrări de specialitate în domeniul istoriei și al unor instrumente didactice (ghid de gândire critică, clasa a IX-a). Coordonator de practică pedagogică la Facultatea de Psihologie și Științele Educației din București. Membru în Corpul Național de experți în management educațional, membru în Corpul de Profesori Evaluatori pentru Examenele și Concursurile Naționale (CPEECN).

ISABELA POPA, doctor în istorie, profesor la Școala Gimnazială „Ion I.C. Brătianu” din București (2009) și director adjunct (2021). Din 2017 este lector colaborator al Facultății de Istorie a Universității din București (susține cursuri și seminare de „Istoria Orientului și a Asiei în Antichitate”, inclusiv în sistem ID, precum și cursuri de limba acadiană și de istoria femeii în Mesopotamia). Susține seminare în cadrul Masterului Didactic pentru disciplina „Studiul istoriei. Metode și impact social”. A fost beneficiara unei burse de cercetare SCIEX la Universitatea din Zürich (2012–2013). A susținut seminarul „Difuziunea religioasă în Orientul antic” în cadrul programului de master „Științele Antichității, medievistică și arheologie”, precum și cursul „Istoria artei în Orientul antic” pentru studenții programului de licență Istoria Artei (2025). Autoarea volumului *Agency of Women in Mesopotamian Religion of the Second Millennium B.C.* (Ed. Universității din București, 2019). Activitatea într-o școală în care învață numeroși elevi proveniți din medii defavorizate a evidențiat importanța înțelegerii experiențelor și a nevoilor specifice de învățare ale acestora, consolidând convingerea că educația de calitate presupune crearea unor oportunități reale de dezvoltare și incluziune pentru fiecare elev.

DEȘTEAPTĂ-TE, ROMÂNE!

Versuri de Andrei Mureșanu
Muzică de Anton Pann

Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
În care te-adânciră barbarii de tirani!
Acum ori niciodată croiește-ți altă soarte,
La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani!

Acum ori niciodată să dăm dovezi la lume
Că-n aste mâni mai curge un sânge de roman,
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Traian!

Priviți, mărețe umbre, Mihai, Ștefan, Corvine,
Româna națiune, ai voștri strănepoți,
Cu brațele armate, cu focul vostru-n vine,
„Viață-n libertate ori moarte!” strigă toți.

Preoți, cu crucea-n frunte! căci oastea e creștină,
Deviza-i libertatea și scopul ei preasfânt.
Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost' pământ!

CUPRINS

Deșteaptă-te române	3
Competențe generale și specifice	5
Ghid de utilizare a manualului.....	6
Portofoliul elevului/metode didactice	7

I. LABORATORUL ISTORIEI

Lecția 1: Timp, spațiu istoric, concepte	8
Lecția 2: Surse istorice.....	12
Recapitulare.....	16
Autoevaluare	17

II. ZORII CIVILIZAȚIEI

Lecția 1: Repere ale Preistoriei	18
STUDIU DE CAZ: Arta preistorică	23
Lecția 2: Mesopotamia și Egiptul antic. Structuri politice, societate și economie	24
Lecția 3: Cultura Orientului Antic.....	30
Recapitulare.....	36
Autoevaluare	37

III. ORIGINILE CIVILIZAȚIEI EUROPENE: MODELE POLITICE ȘI CULTURALE ÎN LUMEA GRECO-ROMANĂ

Lecția 1: Colonizarea greacă. Polisul și formele de guvernare – Atena și Sparta	38
Lecția 2: Grecii între alianțe și războaie. Alexandru Macedon	44
Lecția 3: Roma antică de la Regalitate la Imperiu	50
Lecția 4: Modele culturale în lumea greco-romană	56
STUDIU DE CAZ: Teatrul grec	62
STUDIU DE CAZ: Arta oratoriei.....	63
Recapitulare.....	64
Autoevaluare	65

IV. GENEZA LUMII MEDIEVALE

Lecția 1: Impactul marilor migrații. Europa Apuseană de la regatele germanice la Carol cel Mare.....	66
Lecția 2: Imperiul Bizantin: instituții, religie și cultură	72

STUDIU DE CAZ: Evoluția ideii imperiale...74

Lecția 3: Islamul și expansiunea arabă76

Recapitulare.....	78
-------------------	----

Autoevaluare	79
--------------------	----

V. CREDINȚĂ, PUTERE ȘI CUNOAȘTERE ÎN LUMEA MEDIEVALĂ

Lecția 1: Societate, mentalități și viață cotidiană. Lumea urbană... 80

STUDIU DE CAZ: Veneția de la republică la mare putere maritimă 85 |

Lecția 2: Biserica în Evul Mediu.....86

Lecția 3: Cruciadele. Ciocnirea civilizațiilor ..88

Lecția 4: Timpul catedralelor. Cultura Europei medievale 92 | Lecția 5: Evoluții politice: centralizarea statală 100 | Lecția 6: Declinul Evului Mediu: războaie, foamete, epidemii 108 | | | | |-------------------|-----| | Recapitulare..... | 114 | |-------------------|-----| | | | |--------------------|-----| | Autoevaluare | 115 | |--------------------|-----| VI. LUMEA ÎN MIȘCARE. TRANZIȚIA SPRE MODERNITATE Lecția 1: Cursa pentru mirodenii. Marile descoperiri geografice 116 | Lecția 2: Omul – măsura tuturor lucrurilor. Umanismul și Renașterea..... 122 | STUDIU DE CAZ: Florența și familia Medici 128 | Lecția 3: Reforma religioasă și impactul asupra Europei..... 130 | Lecția 4: Statul sunt eu! Absolutismul monarhic 134 | | | | |-------------------|-----| | Recapitulare..... | 138 | |-------------------|-----| | | | |--------------------|-----| | Autoevaluare | 139 | |--------------------|-----| | | | |--------------------------|-----| | RECAPITULARE FINALĂ..... | 140 | |--------------------------|-----| | | | |---------------------------|-----| | AUTOEVALUARE FINALĂ | 142 | |---------------------------|-----| | | | |------------------------|-----| | TERMENI ISTORICI | 143 | |------------------------|-----| 4 CUPRINS

COMPETENȚE GENERALE ȘI SPECIFICE

COMPETENȚE GENERALE

1. Analizarea evenimentelor și proceselor istorice, folosind reperele de timp și spațiu, conceptele și limbajul specific istoriei, pentru a elabora explicații și interpretări argumentate
2. Formularea de argumente și judecăți de valoare folosind informațiile din surse care prezintă perspective multiple asupra evenimentelor și proceselor istorice
3. Valorificarea experienței istorice și a diversității culturale pentru argumentarea atitudinilor civice
4. Utilizarea gândirii critice și a strategiilor de învățare autonomă, colaborativă și continuă folosind exemple din istorie

COMPETENȚE SPECIFICE

- 1.1 Utilizarea reperelor de timp și spațiu în relatarea evenimentelor și proceselor istorice din epocile studiate
- 1.2 Explicarea relației cauză-efect într-o succesiune de evenimente și procese istorice
- 2.1 Recunoașterea tipurilor de surse istorice pentru a le valorifica în diverse contexte de viață
- 2.2 Extragerea informațiilor din surse diferite pe baza unor repere istorice
- 3.1 Descrierea evoluției formelor de organizare politică în epoci istorice diferite
- 3.2 Recunoașterea elementelor civice și culturale care contribuie la identitatea Europei contemporane
- 4.1 Selectarea surselor necesare pentru prezentarea unui eveniment și/sau proces istoric
- 4.2 Organizarea informațiilor din mai multe surse pentru realizarea unui proiect

FIȘĂ DE OBSERVARE SISTEMATICĂ PE PARCURS A ACTIVITĂȚII ȘI COMPORTAMENTULUI ELEVILOR

Criteriu observat	1	2	3
Participă activ la discuții	☐	☐	☐
Respectă instrucțiunile	☐	☐	☐
Lucrează independent	☐	☐	☐
Colaborează eficient	☐	☐	☐
Manifestă comportament adecvat	☐	☐	☐

1 = rar; 2 = uneori; 3 = întotdeauna

FIȘĂ DE AUTOEVALUARE

Istorie (clasa a IX-a)	Nume: _____	Data: ____/____/____
1. Implicare la oră	☐ foarte bună ☐ bună ☐ satisfăcătoare ☐ redusă	
2. Înțelegerea lecției	☐ complet ☐ parțial ☐ dificil	
3. Atenție și participare	☐ constantă ☐ uneori ☐ rar	
4. Rețin informațiile esențiale	☐ da ☐ parțial ☐ nu	
5. Dificultăți întâmpinate	☐ nu am ☐ unele ☐ multe	
6. Direcție de îmbunătățire	☐ învăț mai bine lecția ☐ particip mai activ ☐ îmi organizez mai bine notițele	

GHID DE UTILIZARE A MANUALULUI

MANUALUL CUPRINDE VARIANTELE TIPĂRITĂ ȘI DIGITALĂ

Simboluri folosite
în varianta digitală

Rezolvă

Privește

Vizionează

MANUALUL ESTE STRUCTURAT ÎN UNITĂȚI DE ÎNVĂȚARE, CARE CUPRIND:

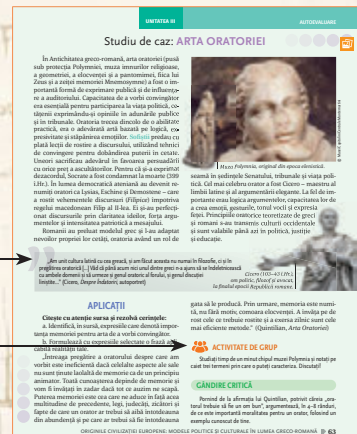
LECȚIE

repere
cronologicetitlul lecției
textul lecției

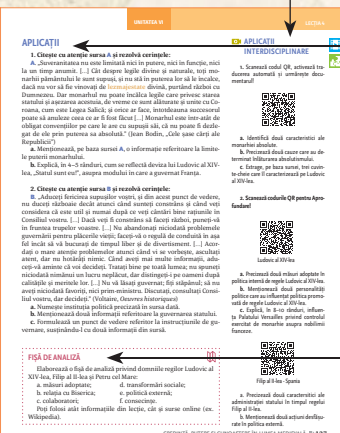
Știi că...

audioteca
onlinesursă
suportactivitate
de grup

STUDIU DE CAZ

aplicații interdisciplinare

aplicații

DICȚIONAR BIOGRAFIC

fișă de
analiză

1. TIMP, SPAȚIU ISTORIC, CONCEPTE

Calendar egiptean.

REPERE CRONOLOGICE

PREISTORIA

de la apariția primilor hominizi până la apariția scrierii (cca 3400 – 3000 î.Hr.)

ANTICHITATEA

cca 3400/3000 î.Hr. – 476 d.Hr.
(căderea Imperiului Roman de Apus)

EVUL MEDIU

476 – 1492 (descoperirea Americii)

EPOCA MODERNĂ

1492 – 1918
(sfârșitul Primului Război Mondial)

EPOCA CONTEMPORANĂ

1918 – prezent

Istoria este știința care studiază trecutul societății umane pe baza urmelor lăsate de activitatea oamenilor. Ea nu este o simplă povestire, deoarece se întemeiază pe analiza critică a surselor și pe argumente. Istoricul nu inventează trecutul, ci îl reconstruiește, încercând să răspundă la întrebările: **cine, unde, când, cum și de ce?** Cunoașterea istorică reprezintă astfel o explicație a evenimentelor și proceselor în **contextul** lor.

Nevoia de a păstra memoria faptelor importante a existat încă din Antichitate. Herodot din Halicarnas, considerat „părintele istoriei”, a descris războaiele dintre greci și persi pentru a explica cauzele lor și pentru a păstra amintirea „isprăvilor mari și minunate”.

Istoria cuprinde atât **evenimente**, cât și **procese**. Evenimentele sunt fapte clar delimitate în timp și spațiu (o bătălie, un tratat), în timp ce procesele istorice reprezintă transformări de lungă durată, precum formarea statelor sau industrializarea.

Studiul trecutului se realizează prin raportare la **timp** și **spațiu**, adică la „când” și „unde”. Stabilirea succesiunii faptelor este obiectul **cronologiei**, care utilizează unități precum anul, deceniul, secolul și mileniul. Pentru a înțelege evoluția societății, istoricii împart convențional trecutul în epoci istorice: **Preistoria**, **Antichitatea**, **Evul Mediu**, **Epoca modernă** și **Epoca contemporană**. O perioadă mai amplă este era istorică, care începe de la un eveniment-reper pentru numerotarea anilor (de exemplu, nașterea lui Hristos pentru creștini sau Hegira pentru musulmani).

Spațiul istoric reprezintă cadrul geografic al desfășurării evenimentelor, de la o localitate până la un continent, și este influențat de mediul natural, resurse și populație. În interiorul lui se pot forma **spații de civilizație**, caracterizate prin valori și instituții comune.

Evenimentele istorice sunt explicate prin **cauzalitate** – relația dintre cauze și efecte. Ele nu apar întâmplător, ci sunt rezultatul unor factori politici, economici, sociali sau culturali și produc consecințe pe termen scurt sau lung.

Înțelegerea corectă a trecutului presupune și **multiperspectivitate**, adică analizarea aceluiași fapt din puncte de vedere diferite, prin compararea surselor. Astfel, se urmărește **obiectivitatea**, pre-

zentarea faptelor pe baza unor dovezi variate și verificate. Istoria nu oferă o interpretare unică, ci explicații argumentate despre evoluția societății.

Calendar babilonian.

PILONII ANALIZEI ISTORICE

Spațiul în istorie:

Răspunde la întrebarea „unde?”; stabilim locul în care s-a desfășurat evenimentul, observăm dacă mediul (râurile, munții, mările, drumurile sau resursele naturale) a influențat viața oamenilor și desfășurarea faptelor istorice.

Timpul evenimentului: Răspunde la întrebările „când?” și „cât?”; nu indicăm doar data, ci urmărim și durata, ritmul și ordinea faptelor: ce s-a întâmplat înainte, în timpul evenimentului și după acesta.

Contextul istoric:

Răspunde la întrebarea „în ce împrejurări?”; analizăm situația generală a epocii: problemele, conflictele, ideile, resursele și relațiile de putere care au influențat deciziile oamenilor și desfășurarea evenimentelor.

APLICAȚII

Europa și imperiul lui Napoleon(1804–1815).

2. Completează un tabel, după modelul următor, folosind informațiile din lecție, cunoștințele tale și informații din mediul virtual.

Epoca istorică	Interval cronologic orientativ	Un eveniment sau un proces istoric reprezentativ
Preistoria		
Antichitatea		
Evul Mediu		
Epoca modernă		
Epoca contemporană		

3. Pornind de la textul lecției, care arată că un eveniment istoric trebuie analizat prin raportare la timp, spațiu, actori implicați, cauze și consecințe, analizează cucerirea Daciei de către romani, folosind metoda

„Explozia stelară”. La final, formulează o concluzie de 4–5 rânduri în care să explici de ce cucerirea Daciei poate fi considerată un eveniment important pentru istoria spațiului carpato-danubiano-pontic.

Geopolitica: legătura dintre spațiu și putere

Geopolitica studiază modul în care poziția geografică, resursele naturale, clima sau accesul la mări și fluvii influențează puterea unui stat și deciziile sale politice. De-a lungul istoriei, controlul unor teritorii importante, al rutelor comerciale sau al zonelor bogate în resurse a dus la alianțe, conflicte și schimbări de frontieră. Privite astfel, hărțile istorice nu arată doar unde s-au aflat statele, ci și de ce unele regiuni au avut un rol mai important decât altele.

C

Retragerea lui Napoleon din Moscova (1811), Adolph Northen.

ȘTIAI CĂ...

- Istoria nu se schimbă, dar interpretarea ei poate fi modificată prin descoperirea unor noi surse sau reinterpretarea celor existente?
- Babilonienii foloseau, acum aproximativ 4 000 de ani, un calendar cu 12 luni?
- Egiptenii au stabilit durata anului la 365 de zile, observând revărsarea periodică a Nilului?

3. Studiază cu atenție sursele **A** și **B** și rezolvă cerințele:

A. „Dacă e adevărat că scopul justifică mijloacele, atunci utilizarea bombei atomice a fost justificată, deoarece a îngenuncheat Japonia și a pus capăt acestui război oribil. Fără bomba atomică, războiul ar fi durat mai mult, și câte mii și mii de bărbați, femei și copii neajutorați ar fi murit și ar fi suferit inutil.”

(Delfin Jaranilla, judecător,

Tribunalul pentru crime de război de la Tokio, 1946)

B. „Dintr-odată un fulger intens a luminat cerul și am fost aruncată la pământ. Incendiile au izbucnit peste tot. Am fugit cât mai repede posibil de flăcările care se apropiau de noi. Nu mai eram înconjurată de ființe umane. Pielea și carnea le atârnavă, copiii aveau ochii ieșiți din orbite. Chiar și astăzi strălucirea soarelui la asfințit îmi amintește de acea zi și îmi trezește durerea.”

(Emiko Okada, supraviețuitoare a bombardamentului de la Hiroshima)

a. Care sunt punctele de vedere asupra bombardamentului de la Hiroshima prezentate de cele două surse și din ce perspectivă vorbește fiecare autor?

b. Cum influențează funcția și experiențele personale ale autorilor modul în care sunt prezentate faptele în cele două surse?

c. Argumentează importanța multiperspectivității în abordarea evenimentului la care fac referire sursele **A** și **B**.

4. Privește cu atenție sursa **C** și apoi rezolvă cerințele:

a. Identifică două elemente din imagine care indică desfășurarea evenimentului într-un spațiu geografic nefavorabil.

b. Precizează două caracteristici ale mediului natural sugerate de imagine și explică cum puteau influența acestea desfășurarea acțiunii istorice.

c. Identifică, pe baza imaginii, o relație cauză–efect și argumentează, în 5–6 rânduri, că mediul natural poate influența decisiv desfășurarea unui eveniment istoric.

CÂNDIRE CRITICĂ

Imaginează-ți că un coleg afirmă: „Istoria nu este utilă, pentru că vorbește doar despre trecut.”

Argumentează, într-un text de 8–10 rânduri, de ce această afirmație este greșită. Folosește un exemplu relevant.

Sculptură în piatră din Sumerul antic cu scriere cuneiformă.

5. Citește cu atenție textele de mai jos și rezolvă cerințele:

D. „Herodot din Halicarnas înfățișează aici rodul cercetărilor sale, pentru ca faptele oamenilor să nu pălească prin trecerea vremii, iar isprăvile mari și minunate săvârșite... să nu fie date uitării.”

(Herodot, *Istoriei*)

E. „Faptele lui Tiberius, ale lui Gaius, ale lui Claudius și ale lui Nero, câtă vreme au fost în viață, au fost falsificate de frică, iar după moartea lor, au fost relatate sub imperiul unei uri încă proaspete. De aici hotărârea de a înfățișa câte ceva despre Augustus și anume sfârșitul domniei sale, apoi principatul lui Tiberius și celelalte, fără ură și părtinire, porniri ale căror cauze îmi sunt străine.”

(Tacitus, *Anale*)

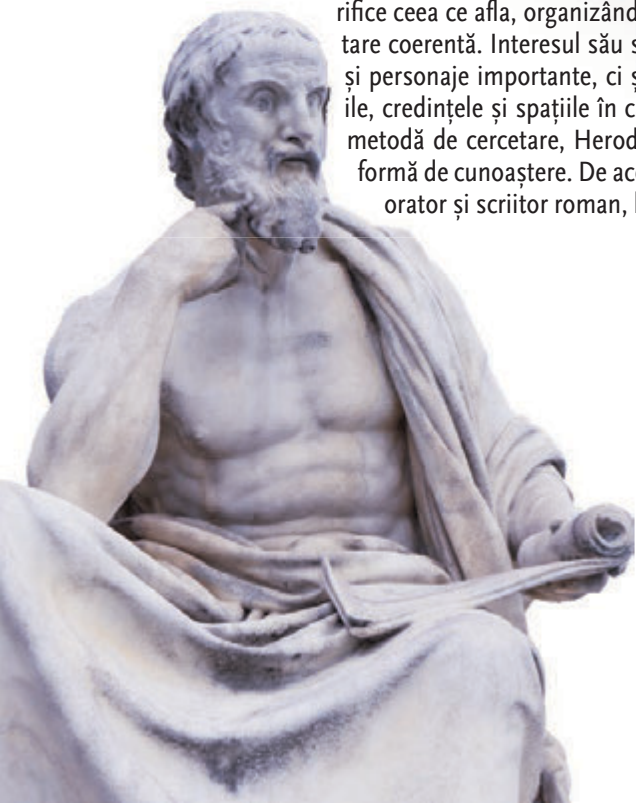
1. Precizează scopul scrierii istoriei, așa cum reiese din sursa **D**.
2. Precizează două cauze ale deformării faptelor istorice, identificăte în sursa **E**.
3. Prezintă, în 2–3 rânduri, o asemănare între mesajul sursei **D** și cel al sursei **E**.
4. Argumentează, în 5–6 rânduri, faptul că obiectivitatea este esențială în scrierea istoriei, raportându-te la sursa **E**.

DICȚIONAR BIOGRAFIC

HERODOT

Herodot din Halicarnas, care a trăit în secolul al V-lea î.Hr. (cca 484 î.Hr.–cca 425 î.Hr.), este văzut ca unul dintre întemeietorii istoriei. Pentru a scrie despre trecut, el a călătorit mult, a observat cu atenție locurile despre care vorbea și a adunat informații de la oameni din regiuni diferite. A ascultat relatări, a pus întrebări și a încercat să verifice ceea ce afla, organizând apoi aceste date într-o prezentare coerentă. Interesul său s-a îndreptat nu doar spre fapte și personaje importante, ci și spre viața popoarelor, tradițiile, credințele și spațiile în care acestea trăiau. Prin această metodă de cercetare, Herodot a deschis drumul istoriei ca formă de cunoaștere. De aceea, Cicero (106–43 î.Hr.), mare orator și scriitor roman, l-a numit „părintele istoriei”.

TACITUS

Tacitus, istoric roman din secolele I–II d.Hr. (cca 56 d.Hr.–cca 120 d.Hr.), a cercetat trecutul cu multă atenție și spirit critic. Pentru a scrie istoria, el s-a folosit de surse scrise, de relatări anterioare și de cunoașterea directă a vieții politice romane. A urmărit cu grijă informațiile disponibile, a căutat să înțeleagă cauzele evenimentelor și a analizat efectele deciziilor luate de conducători. În scrierile sale, trecutul este cercetat nu doar pentru a fi prezentat, ci și pentru a fi explicat. Astfel, istoria devine la Tacitus și o reflecție asupra puterii, a responsabilității și a relației dintre conducători și societate.

REȚINE

- Istoria este știința care reconstruiește trecutul societății umane pe baza analizei critice a surselor.
- Studiul istoriei presupune raportarea permanentă la timp și spațiu, folosind cronologia și **periodizarea**.
- Istoricii explică faptele prin identificarea cauzelor și consecințelor și prin compararea mai multor perspective, pentru a obține o interpretare cât mai obiectivă. Astfel, istoria oferă o înțelegere argumentată a evoluției societății, nu o simplă relatare a evenimentelor.

Ostracon cu rugăciune.

Hrisov prin care Antonie Vodă întemeiază o școală în Câmpulung (1669).

2. SURSE ISTORICE

Istoria este o știință bazată pe dovezi concrete, numite **surse istorice**, fără de care trecutul nu poate fi cunoscut. Acestea reprezintă totalitatea urmelor lăsate de oameni de-a lungul timpului și oferă informații despre viață, evenimentele și mentalitățile epocilor trecute.

Sursele istorice pot fi **scrise** sau **nescrise**. Sursele scrise includ documente oficiale, inscripții, cronici, jurnale, scrisori, ziare, hărți sau lucrări literare și științifice. Sursele nescrise cuprind mai multe categorii. Cele mai importante sunt **sursele arheologice**, adică vestigiile materiale descoperite prin săpături: construcții, ruine, unelte, arme, vase, podoabe, monede, morminte sau oseminte. Acestea oferă informații despre modul de viață, ocupații, tehnologie și credințe, mai ales pentru perioadele fără documente scrise. În categoria surselor nescrise intră și izvoarele iconografice (picturi, fresce, sculpturi, fotografii) și tradițiile orale (legende, cântece, obiceiuri). În epoca actuală au devenit importante și **sursele multimedia**, precum înregistrările audio și video, fotografiile digitale sau arhivele online, care documentează evenimente recente și experiențele oamenilor obișnuiți.

După legătura cu evenimentele studiate, sursele sunt **primare** și **secundare**. Sursele primare sunt create în epoca respectivă și oferă informații directe - de exemplu un decret, o cronică contemporană, o scrisoare, o fotografie sau o filmare. Sursele secundare sunt realizate ulterior, pe baza analizei surselor primare, și includ manuale, studii sau documentare istorice, care oferă interpretări și explicații.

Pentru a utiliza corect informațiile, istoricul aplică anumite criterii de analiză a surselor. El identifică tipul sursei, data și locul de proveniență, autorul și poziția sa, scopul documentului și publicul căruia i se adresează. Apoi, analizează conținutul - atât informațiile explicite, cât și pe cele care pot fi deduse - și le compară cu alte surse (coroborarea surselor) pentru a verifica credibilitatea și a evita interpretările greșite.

Înțelegerea documentelor presupune și interpretarea **limbajului istoric**, adică explicarea termenilor și ideilor din trecut astfel încât să fie corect înțelese de oamenii de astăzi fără a le schimba sensul original. Cercetarea trecutului se sprijină pe colaborarea cu științe auxiliare precum arheologia, epigrafia, numismatica sau lingvistica. În prezent, metodele tradiționale sunt completate de tehnologii moderne - datarea cu **Carbon-14**, analiza ADN, imaginile satelitare sau scanarea **LIDAR** - care permit descoperirea și interpretarea mai precisă a vestigiilor istorice.

Tehnologie modernă: Scanner laser 3D pentru documentarea ruinelor antice. Arheologie digitală și conservarea patrimoniului cultural.

APLICAȚII

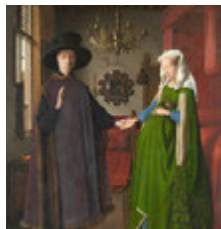
1. Identifică tipul surselor pentru fiecare dintre imaginile de mai jos și explică ce informații ar putea afla istoricii studiindu-le.

Marcus Aurelius,
pe un denar roman.

Coiful de la
Coțofenești.

Portretul soților
Arnolfini
(Jan van Eyck, 1434).

Oase oraculare –
China.

2. Completează un tabel, după modelul alăturat, formulând pentru fiecare etapă a analizei surselor istorice 2–3 întrebări orientative care pot ajuta la investigarea corectă a acesteia.

Etapile anizei unei surse istorice	Întrebări orientative
Identificarea tipului sursei	
Plasarea în timp și spațiu	
Identificarea autorului și a poziției sale	
Determinarea scopului și a destinatarului	
Analiza conținutului	
Coroborarea informațiilor	

3. Citește cu atenție textul de mai jos și rezolvă cerințele:

„Arheologia nu mai poate fi considerată, deja de multă vreme, o știință legată de anticari, aceasta reprezentând un cuprinzător mănunchi de direcții de cercetare, în care, de exemplu, științele naturii joacă un rol de seamă. De la fizică așteptăm datări precise ale resturilor organice, obținute pe baza măsurărilor cu radiocarbon. [...] Științele geografice înlesnesc reconstituirea schimbărilor peisajului în decursul ultimelor milenii. Biologia este o parte componentă a oricărui șantier arheologic, oferindu-ne explicații asupra speciilor de animale vâdate și de animale domestice crescute, asupra speciilor de plante culese și cultivate, dar și asupra felului în care oamenii tratau problema resurselor naturale.”

(Svend Hansen, *Descoperiri arheologice din Germania*)

a. Menționează cele trei domenii științifice (în afară de istorie/arheologie) pe care autorul le consideră esențiale în reconstituirea trecutului.

b. Explică de ce autorul afirmă că arheologia nu mai poate fi considerată o știință legată exclusiv de „anticari”. Ce s-a schimbat în abordarea cercetării?

c. Argumentează, pe baza textului, ideea că omul din trecut nu poate fi studiat izolat de mediul său natural.

GÂNDIRE CRITICĂ

Consideri că digitalizarea arhivelor schimbă modul în care înțelegem trecutul? Justifică folosind informații din lecție sau din mediul virtual.

ȘTIAI CĂ...

... Unele informații despre viața oamenilor obișnuiți din Antichitate provin din gropile de gunoi ale orașelor?

... Există riscul unei „Epoci întunecate digitale”, deoarece multe fișiere moderne devin rapid inaccesibile?

... Dendrocronologia permite datarea lemnului și reconstituirea climei din trecut prin studiul inelelor copacilor?

Vase ceremoniale din bronz,
China, Dinastiile Shang- Zhou.

Sigiliul de aur al
reginei Hama, soția
lui Șalmanaser IV.

REȚINE

- Istoria se bazează pe surse istorice variate – arheologice, primare, secundare și multimedia – analizate critic prin criterii riguroase și interpretate cu ajutorul limbajului istoric și al metodelor interdisciplinare, pentru a reconstrui cât mai fidel trecutul.

ATELIERUL ISTORICULUI:

Interpretarea și contextualizarea surselor istorice

Aplicație POMPEI – VIAȚĂ COTIDIANĂ ȘI CATASTROFĂ

A **interpreta** o sursă istorică înseamnă să explici informațiile pe care le oferă, ce se poate deduce din aceasta, dar și limitele pe care le prezintă. A **contextualiza** o sursă presupune plasarea ei în timpul, spațiul și împrejurările în care a apărut. O sursă nu trebuie analizată izolat; istoricul o compară întotdeauna cu alte texte, imagini, vestigii, hărți și alte informații relevante din lucrări de specialitate.

Prin această aplicație vei exersa: observarea surselor, contextualizarea lor, formularea unor deducții, compararea informațiilor și realizarea unei concluzii argumentate.

I. Citește și observă cu atenție sursele A, B și C:

A. „Dragă Tacitus,

Îmi ceri să-ți scriu câte ceva despre moartea unchiului meu, pentru ca relatarea pe care o vei transmite posterității să fie cât mai demnă de încredere. Îți sunt recunoscător, căci văd că moartea lui va fi amintită pentru totdeauna dacă tu o vei trata în scrierile tale istorice. El a pierit într-o devastare a celor mai frumoase ținuturi, într-un dezastru memorabil, împărțit de popoare și orașe, dar aceasta va fi pentru el un fel de viață eternă.

Norul se ridica dintr-un munte; de la o asemenea distanță nu puteam spune care era, dar mai târziu am aflat că era Vezuviul. Îi pot descrie cel mai bine forma asemănând-o cu un pin. Se ridica spre cer ca un trunchi foarte lung, din care se desfăceau apoi niște ramuri [...].

Victime de la Pompei – săpături arheologice.

Clădirile erau zguduite de o serie de cutremure puternice și păreau desprinse din temelii, alune-când când într-o parte, când în alta. Afară, însă, exista primejdia pietrelor care cădeau, ușoare și mistuite de foc, cum erau bucățile de piatră ponce. Cântărind primejdiile, au ales să iasă afară; în cazul unchiului meu, aceasta a fost o hotărâre rațională, în timp ce alții au ales pur și simplu varianta care îi înspăimânta mai puțin.”

(Pliniu cel Tânăr, *Scrisoare către Tacitus*)

Thermopolium – local de servire a mâncării.

II. Lucrează pe echipe

Ipoteza de lucru: Cum putem înțelege Pompeiul folosind mai multe surse istorice?

Fiecare echipă analizează o sursă sau un aspect

al temei. La final, toate echipele pun concluziile împreună într-un poster/dosar digital cu titlul: „**Pompei – viață cotidiană și catastrofă**”.

Elemente de urmărit	Sursa analizată	Ce face echipa?	Produs digital
1. Erupția – echipa 1	Textul lui Pliniu cel Tânăr	Contextualizează: precizează când are loc erupția și ce locuri apar în text. Interpretează: extrage trei informații despre nor, cenușă, pietre, cutremure sau reacțiile oamenilor. Notează ce putem afla sigur și ce nu putem afla doar din text.	Tabel în Word/Google Docs: fragment – informație – deducție – limită
2. Urmele catastrofei – echipa 2	Imaginea cu victimele de la Pompei	Contextualizează: explică legătura imaginii cu erupția Vezuviului. Interpretează: observă poziția victimelor, stratul de depunere și munca arheologilor. Separă ce se vede direct de ce se poate deduce.	Imagine adnotată în Canva/ PowerPoint: observații și deducții
3. Viața cotidiană – echipa 3	Imaginea cu thermopolium-ul	Contextualizează: stabilește ce fel de spațiu era și ce activitate avea loc acolo. Interpretează: observă teigheaua, vasele, decorul și spațiul de servire. Explică ce aflăm despre alimentație, comerț și viața urbană.	Tabel în Word/Sheets: element observat – funcție – concluzie
4. Spațiul istoric – echipa 4	Toate sursele + hartă	Contextualizează: localizează Pompei, Vezuviul. Interpretează: explică de ce apropierea de Vezuviu și de mare contează pentru înțelegerea evenimentului.	Hartă adnotată în Google My Maps / PowerPoint
5. Sinteza – toate echipele	Toate sursele	Compară concluziile echipelor. Arată ce informații oferă fiecare sursă, ce informații se completează reciproc și ce limite are fiecare sursă.	Diagramă Venn + concluzie comună de 10–12 rânduri

RECAPITULARE

ISTORIA

- **Studiază** trecutul societății umane pe baza surselor
- **Reconstruiește** trecutul oferind explicații argumentate

TIMP ȘI SPAȚIU

- Timpul istoric: cronologie, periodizare, epoci istorice, eră istorică
- Spațiul istoric: cadrul geografic al evenimentelor
- Influențat de mediul natural, resurse și populație

EXPLICAREA FAPTELOR

- **Cauzalitatea** – relația dintre cauze și efecte
- **Contextul istoric** – condițiile politice, economice, sociale și culturale
- **Multiperspectivitatea** – analiza faptelor din perspective diferite, prin compararea surselor

SURSELE ISTORICE

- **Surse scrise:** documente, inscripții, cronici, scrisori, hărți
- **Surse nescrise:** vestigii arheologice, imagini, tradiții orale, surse multimedia
- **Surse primare:** create în epoca respectivă; oferă informații directe
- **Surse secundare:** realizate ulterior, pe baza surselor primare

TRECUTUL

↓
este studiat de istorie
↓
este înțeles prin timp și spațiu
↓
este explicat prin cauze, context și perspective
↓
este cunoscut prin surse istorice analizate critic

ANALIZA SURSELOR

- tipul sursei
- data și locul
- autorul și scopul
- conținutul și compararea cu alte surse

ȘTIINȚE ȘI METODE

- **Științe auxiliare:** arheologie, epigrafie, numismatică, lingvistică
- **Metode moderne:** Carbon-14, analiza ADN, imagini satelitare, LIDAR

Studiul antichităților culturale într-un laborator arheologic avansat. Vizualizare 3D a unui vas antic din lut.

GHID DE ANALIZĂ A UNEI SURSE ISTORICE

ETAPELE ANALIZEI UNEI SURSE ISTORICE	ÎNTREBĂRI ORIENTATIVE
1. Identificarea tipului sursei	Ce tip de sursă este? (scrisă, nescrisă, arheologică, iconografică, multimedia) Este un text, o imagine sau un obiect?
2. Plasarea în timp și spațiu	Când a fost realizată? În ce epocă? Unde a fost creată?
3. Identificarea autorului și a poziției sale	Cine este autorul? Ce statut are? (martor, conducător, artist etc.) Din ce perspectivă prezintă informațiile?
4. Determinarea scopului și a destinatarului	De ce a fost creată sursa? (informare, propagandă, cu scop religios etc.) Cui se adresează?
5. Analiza conținutului	Ce prezintă sursa? Ce informații oferă? Ce idei sau mesaje transmite? Ce alte informații putem deduce din ea?
6. Coroborarea informațiilor	Informațiile sunt confirmate de alte surse? Există diferențe? Cât de credibilă este sursa? Ce concluzie putem formula?

AUTOEVALUARE

I. Completează enunțurile de mai jos cu răspunsul corect:

2 p (5x0.4 p)

1. Istoria nu este o simplă povestire, deoarece se bazează pe analiza critică a _____ istorice.

2. Evenimentele istorice sunt fapte delimitate în timp și _____.

3. Studiul succesiunii faptelor istorice în timp se numește _____.

4. Sursele istorice create în epoca în care au avut loc evenimentele sunt numite surse _____.

5. Spațiul istoric reprezintă cadrul _____ în care se desfășoară evenimentele istorice.

II. Precizează trei științe auxiliare ale istoriei și două tehnologii moderne utilizate de istorici în cercetarea trecutului.

1 p (5 x 0.20 p)

III. Definește următorii termeni istorici: *cauzalitate, multiperspectivitate, obiectivitate, cronologie*.

2 p (4x0.5 p)

IV. Citește cu atenție textul de mai jos, apoi răspunde la cerințe:

3 p

„Istoria este un inepuizabil joc cu trecutul. Rămâne să-l facem cât mai inteligent și mai sugestiv. Să nu fim dezamăgiți de imposibilitatea unei versiuni ultime. Istoriile pe care fără încetare le recreăm sunt

mai variate și mai stimulante decât univoca și nu prea convingătoare istorie efectivă. Ele ne însoțesc în drumul nostru, ne ajută să ne precizăm proiectele, să ne înțelegem pe noi înșine. Poate că istoria spune până la urmă mai puțin decât am dori despre trecut, dar spune cu siguranță foarte mult despre spiritul uman, despre neliniștile, căutările și speranțele sale.”

(Lucian Boia, *Jocul cu trecutul*)

a. Menționează două roluri ale istoriei în viața oamenilor, conform textului.

1 p (2 x 0.5 p)

b. Precizează ce spune textul despre relația dintre trecut și prezent.

0.5 p

c. Identifică două elemente prin care istoria contribuie la înțelegerea „spiritului uman”.

0.5 p (2 x 0.25 p)

d. Explică, în 5–6 rânduri, de ce aceeași realitate istorică poate fi interpretată diferit de istorici. Realizează o legătură între această idee și conceptul de multiperspectivitate, ilustrând răspunsul printr-un exemplu relevant.

1 p

V. Argumentează, în 5–6 rânduri, rolul istoriei în înțelegerea societății umane.

1 p

1 punct din oficiu

Total: 10 puncte

REPERE CRONOLOGICE

PALEOLITIC

3,5 milioane – cca 11000 î.Hr.

MEZOLITIC

cca 11000 – 8000 î.Hr.

NEOLITIC

cca 8000 – 3500 î.Hr.

ENEOLITIC

3500 – 3000 î.Hr.

EPOCA BRONZULUI

3000/2600 – 1100 î.Hr.

EPOCA FIERULUI

1100 î.Hr. – sec. I î.Hr./I d.Hr.

Reconstituire hiper-realistă a unui bust de Neanderthal realizată de John Gurche (Hall of Human Origins, Smithsonian National Museum of Natural History, SUA).

„Deși natura îi oferă lungi perioade de timp acțiunii selecției naturale, ea nu-i oferă totuși o perioadă de timp nelimitată; [...] dacă vreo specie nu se modifică și nu se perfecționează în același grad cu concurenții săi, ea va fi exterminată.” (Charles Darwin, *Originea speciilor*)

1. REPERE ALE PREISTORIEI

Preistoria: repere și periodizare

Preistoria este prima și cea mai lungă perioadă din istoria omenirii: de la apariția primilor hominizi în Africa (cu numeroase descoperiri timpurii în Africa de Est), până la apariția scrisului, în jurul jumătății mileniului IV î.Hr., în orașe ca Uruk. Pentru această epocă nu avem texte, de aceea, o reconstituim pe baza vestigiilor materiale și a interpretării lor: unelte, urme de locuire, resturi de hrană, morminte, artă rupestră.

Convențional, Preistoria este împărțită în **Epoca pietrei** (Paleolitic, Mezolitic, Neolitic) și Epoca metalelor (Eneolitic/Chalcolitic, Epoca bronzului, Epoca fierului). Periodizarea ne ajută să ne orientăm în timp, dar tranzițiile nu au fost aceleași peste tot: unele comunități adoptă mai devreme agricultura sau metalurgia, altele mai târziu.

Paleoliticul și stilul de viață nomad

În Paleolitic, oamenii trăiau în grupuri mici și se deplasau frecvent în căutarea hranei. Modul de viață nomad presupunea adăposturi temporare (peșteri, colibe) și puține bunuri, ușor de transportat. Supraviețuirea depindea de capacitatea de adaptare: găsirea resurselor, protejarea grupului, folosirea unor soluții tehnice tot mai eficiente.

Un moment de cotitură îl reprezintă controlul focului, asociat adesea cu **Homo erectus**. Focul a oferit căldură și lumină, a permis prepararea termică a hranei și a extins arealul de locuire în zone cu climat mai aspru. Schimbările nu au fost însă doar materiale: îngrijirea focului presupunea planificare, memorie și cooperare, iar timpul petrecut împreună a favorizat interacțiunea socială. În paralel, uneltele din piatră se perfecționează treptat: de la așchii simple la topoare de mână și arme cu vârf din silex, os sau corn.

Acum aproximativ 45 000–40 000 de ani, **Homo sapiens** (*omul modern*) ajunge în Europa și conviețuiește o vreme cu Neanderthalienii. Adaptarea sa la noul mediu se reflectă atât în perfecționarea și diversificarea uneltelor, cât și în organizarea vânătorii în grup și în amenajarea unor adăposturi mai potrivite zonelor reci. În aceeași perioadă apar și primele manifestări de artă rupestră, considerate dovezi ale gândirii simbolice.

Revoluția neolitică și sedentarizarea

În mileniile de după ultima **glaciațiune**, clima se încălzește, iar oamenii descoperă treptat agricultura și domesticirea animalelor. Începutul **Neoliticului** este marcat de „**revoluția agricolă**”: trecerea la economia productivă, bazată pe cultivarea plantelor și creșterea animalelor. În Orientul Apropiat, în regiunea numită Semiluna Fertilă, sunt atestate de timpuriu cereale precum grâul și orzul și animale domestice precum caprele și oile. De aici, modelul se răspândește și se diversifică, în ritmuri diferite, în funcție de mediu, tradiții și contacte.

Producerea și stocarea hranei aduc un element nou: **surplusul**. Acesta susține creșterea populației și apariția așezărilor permanente.

Satele neolitice au locuințe durabile (chirpici, lemn, stuf), spații comune și activități organizate în funcție de ciclurile agricole. În aceste condiții, diviziunea muncii se accentuează: pe lângă agricultori, apar meșteșugari (olari, țesători, împletitori), iar schimbul de produse (trocul) dezvoltă conexiunile locale. În mileniul IV î.Hr., inventarea roții și a roții olarului a ușurat transportul și a îmbunătățit producerea ceramicii.

Viața sedentară aduce și probleme noi: administrarea recoltelor, apărarea așezării, gestionarea conflictelor. Ca răspuns, apar forme de conducere incipiente (șefi de trib, consilii ale bătrânilor) și se consolidează structuri sociale mai complexe, precum **ginta**, **tribul** și **uniunile de triburi**. Credințele religioase se schimbă, iar **monumentele megalitice** (de tipul Stonehenge) sugerează efort colectiv, ceremonii și organizare pe termen lung.

Exemple reprezentative ale progreselor înregistrate în Neolitic sunt așezările de la Jerihon și Çatalhöyük. Jerihon este renumit pentru fortificațiile timpurii (zid și turn), indicând o comunitate bine organizată. Çatalhöyük, în Anatolia, oferă un model de locuire densă: case lipite, fără străzi, cu acces prin acoperiș; în interior se păstrează picturi și alte indicii ale unor practici rituale. Astfel de situri arată apariția comunităților stabile, precursori ale orașelor și civilizațiilor ulterioare.

Epoca metalelor: transformări sociale și politice

Trecerea la **Epoca metalelor** nu înseamnă doar schimbarea materialului uneltelor, ci o reorganizare a vieții economice și sociale. În **Eneolitic**, sunt folosite metale ușor de prelucrat, precum aurul și cuprul. Descoperirea topirii și turnării duce la apariția metalurgiei – extragerea metalelor din minereuri și prelucrarea lor.

Inventarea **bronzului** (aliaj de cupru și staniu) produce un salt tehnologic. Pentru că staniul este rar, se dezvoltă comerțul la mare distanță și apar rețele de schimb tot mai vaste. Metalurgia cere cunoștințe speciale, astfel că apar meșteșugari specializați, susținuți de surplusul agricol. Controlul minelor și al rutelor comerciale favorizează acumularea de bogății și stratificarea socială: elitele militare și **sacerdotale** își afirmă puterea prin arme și podoabe, iar obiceiurile funerare reflectă diferențele: morminte mai bogate, uneori acoperite cu tumuli.

O nouă etapă debutează cu utilizarea **fierului**. Deși acesta este mai răspândit decât staniul, prelucrarea lui cere metode mai avansate; după perfecționarea tehnicilor, uneltele devin mai eficiente, crescând productivitatea. Surplusul favorizează comerțul și întărirea unor centre economice, iar comunitățile tribale se organizează în formațiuni mai complexe. Puterea se concentrează în așezări fortificate cu rol

economic, administrativ, militar și religios, prefigurând orașele și statele. În această perioadă, apar primele monede bătute, din **electrum** sau argint, care înlocuiesc lingourile și obiectele standardizate ca mijloc oficial de schimb.

Inventarul funerar al unei regine din Epoca bronzului. Include obiecte din aur, argint și bronz (La Almoloya, Spania).

Ansamblul megalitic de la Stonehenge.

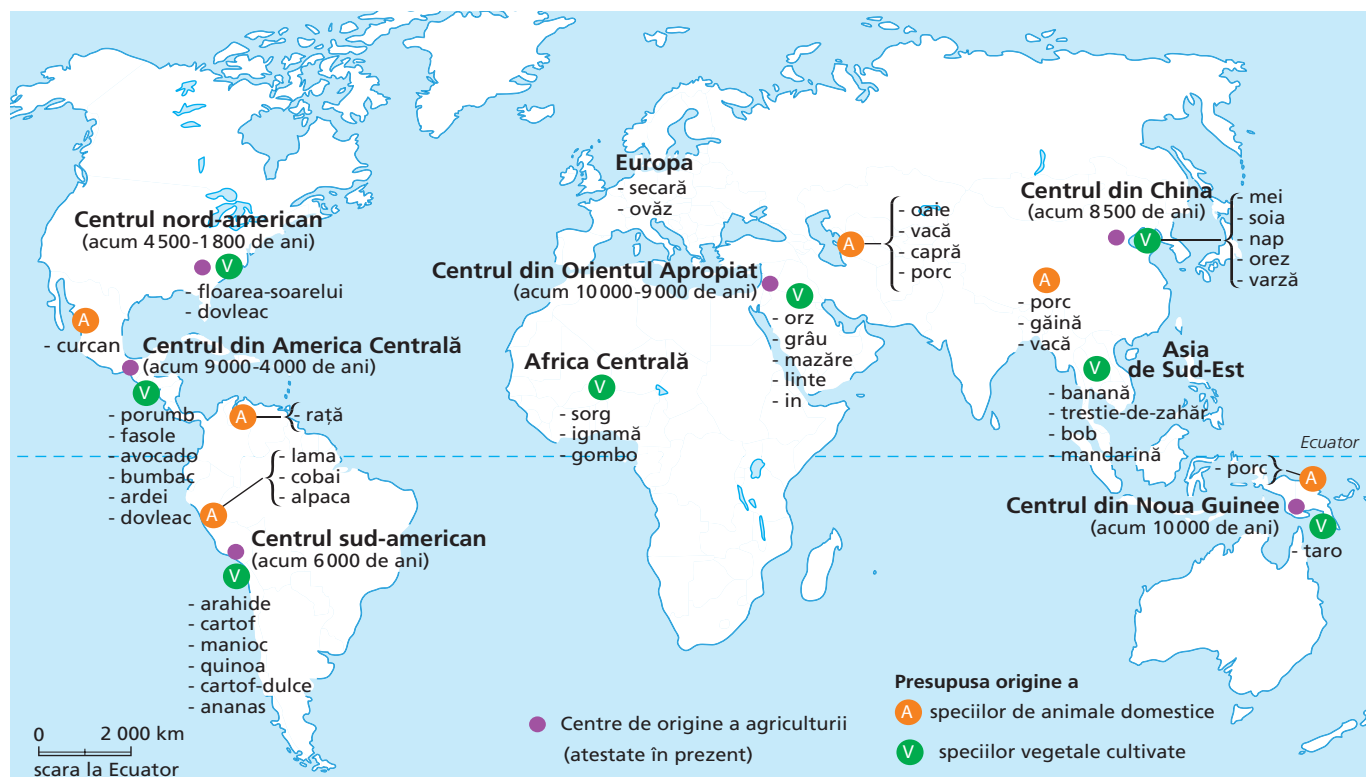

Reconstrucția unei locuințe lacustre, Germania.

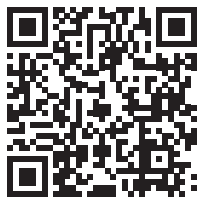
Çatalhöyük – reconstituire 3D.

Originile agriculturii.

BIBLIOTECA DIGITALĂ

Se poate folosi o aplicație AI sau Google translate pentru a traduce informațiile dacă este necesar.

APLICAȚII

1. Privește cu atenție harta de mai sus și apoi rezolvă cerințele:
 - a. Numește două centre de apariție a agriculturii. Precizează, pentru fiecare, un tip de plantă cultivată sau un animal domesticat menționat pe hartă.
 - b. Folosind informațiile din lecție și din hartă, explică de ce descoperirea agriculturii în aceste regiuni a dus la sedentarizare.
 - c. Prezintă două consecințe ale apariției surplusului de hrană asupra vieții oamenilor.

2. Citește cu atenție textul de mai jos și rezolvă cerințele:

„La începuturile ei, metalurgia a fost deopotrivă o artă și o tehnică. Minerii și metalurgiștii sunt inițiați în anumite mistere din care învață ce trebuie să facă. La fel ca și tehnicile vânătoriei și țesutului, prelucrarea aramei se învață prin exemplu și experiență concretă. Dar de această ucenicie nu se bucură toți membrii comunității; munca minerului, a topitorului și a turnătorului cere multă minunție și îndemânare, încât nu poate fi îndeplinită între arat și îngrijirea animalelor, ci necesită să i se consacre întreaga activitate. Drept urmare, industria aramei este prima care n-a fost practică de fiecare familie în parte pentru satisfacerea propriilor ei nevoi. [...] traiul lor nu a mai depins în primul rând de pământ, ci de tehnica lor și de produsele pe care le fabricau.”

(Gordon Childe, *De la preistorie la istorie*)

- Menționează, pe baza textului, două ocupații specifice Epocii metalelor.
- Explică, pe baza textului, de ce metalurgia necesită specializare.
- Identifică, în text, două informații aflate în relație cauză-efect.
- Argumentează afirmația conform căreia metalurgia a contribuit la apariția diviziunii muncii.

GÂNDIRE CRITICĂ

Redactează un minieseu de aproximativ 10 rânduri în care să explici dacă omul contemporan este cu adevărat independent de natură sau continuă să depindă de aceasta. Folosește informații din lecție și exemple actuale pentru a exprima o opinie argumentată.

MINIPROIECT „Pictura rupestră”

- Vizualizează imagini sau tururi virtuale ale peșterilor Lascaux, Chauvet sau Altamira.
- Pregătește o foaie colorată în nuanțe de galben-ocru sau gri pentru a imita peretele unei peșteri.
- Desenează, cu cretă colorată sau cărbune, un animal inspirat din picturile paleolitice.
- Expune lucrările în clasă ca o „galerie preistorică”.
- Redactează un mini-eseu (8–10 rânduri) în care îți imaginezi că ești autorul desenului și explici ce ai reprezentat, de ce și ce rol ar putea avea imaginea (magic, religios sau social).

TURURI VIRTUALE – SUPORT PENTRU MINIPROIECT

Lascaux, Franța.

Peștera Lascaux, reprezentarea unui cal.

Chauvet, Franța.

Peștera Chauvet, reprezentarea unui bizon.

ȘTIAI CĂ...

...Lucy este cel mai cunoscut *Australopithecus* și dovedește mersul biped?

...Mulți europeni și asiatici au în procent de 2% ADN neanderthalian?

...Dieta „paleo” se inspiră din alimentația vânătorilor-cu-legători?

„De ce crezi că oamenii preistorici au pictat animale pe pereții peșterilor? Doar pentru a le decora? Nu pare prea probabil, mai ales că peșterile erau foarte întunecoase. Desigur, nu putem ști cu certitudine, dar se crede că ei încercau, poate, să facă un fel de magie: să aducă animalele la viață prin imagine, convinși că, pictându-le pe pereți, acestea aveau să apară în realitate.”

(Ernst H. Gombrich,
O scurtă istorie a lumii)

REȚINE

- Preistoria cuprinde perioada dintre apariția primilor hominizi și inventarea scrisului și reflectă transformarea treptată a modului de viață uman.
- De la existența nomadă a Paleoliticului, bazată pe vânătoare și cules, se ajunge în Neolitic la agricultură, sedentarizare și formarea satelor, unde surplusul de hrană permite creșterea populației și specializarea activităților.
- În Epoca metalelor, progresele tehnologice determină accentuarea diferențelor sociale și apariția unor forme politice tot mai complexe, precursori ale civilizațiilor istorice.

APROFUNDEAZĂ

Artă și spiritualitate în comunitățile preistorice

Primele manifestări artistice apar încă din Paleolitic: picturi rupestre, gravuri, podoabe și mici obiecte cu valoare simbolică. Ele arată că oamenii nu se raportau la natură doar practic, pentru hrană și adăpost, ci și simbolic, prin imagini, semne și ritualuri.

În Neolitic, odată cu viața în așezări stabile, arta și spiritualitatea devin mai strâns legate de comunitate. Statuetele, obiectele decorate, picturile murale, mormintele și spațiile cu funcție rituală sugerează preocupări pentru fertilitate, protecție, familie, strămoși și continuitatea vieții. La Țatalhöyük, de exemplu, decoriurile murale, figurinele și înmormântările realizate în spațiul locuințelor arată că viața domestică și credințele puteau fi strâns legate. Totuși, aceste vestigii trebuie interpretate cu prudență: nu putem ști sigur dacă o figurină reprezenta o divinitate, o amuletă, un simbol al fertilității sau un obiect cu altă funcție.

Ceramica devine una dintre cele mai importante forme de exprimare artistică. Vasele nu aveau doar

rol practic, pentru păstrarea sau prepararea hranei, ci puteau fi decorate cu motive geometrice, spirale, linii sau simboluri. În spațiul românesc, ceramica de tip Cucuteni ilustrează foarte bine legătura dintre utilitate, meșteșug și artă.

În Epoca metalelor, arta și spiritualitatea se leagă tot mai mult de prestigiu și statut social. Podoabele, armele, vasele de metal și obiectele rare depuse în morminte pot indica diferențe între membrii comunității. Unele descoperiri funerare arată că obiectele prețioase puteau exprima rangul, bogăția sau rolul ritual al unei persoane. Monumentele megalitice – precum Stonehenge – presupuneau efort colectiv și puteau fi legate de ritualuri funerare, cultul strămoșilor, observarea cerului sau marcarea unor momente importante ale anului.

Femeie așezată, Țatalhöyük, Turcia.

Vas ceramic și statuete feminine din Cultura Cucuteni, România.

APLICAȚII

I. Citește și observă cu atenție sursele **A** și **B** apoi rezolvă cerințele:

A. Craniul de la Jerihon, cca 7200 î.Hr, British Museum.

B. „În perioada în care această persoană era în viață, acum aproximativ 9 500 de ani, Jerihonul reprezenta una dintre cele mai mari așezări din Orientul Mijlociu. Plângerea celor decedați era unul dintre ritualurile comune care au ajutat la unirea societății. Inițial, fiecare craniu modelat în ghips ar fi aparținut unui individ cunoscut, însă, pe măsură ce

timpul a trecut, acestea au devenit, cel mai probabil, figuri ale unor strămoși care ar fi putut fi adorați. Se crede că au fost reîngropați în siguranță ca portrete ale predecesorilor comunității, la mult timp după ce identitățile lor individuale fuseseră uitate.” (<https://www.britishmuseum.org/blog/facing-past-jericho-skull>)

1. Identifică, în sursa B, numele așezării din Orientul Mijlociu care era una dintre cele mai mari în urmă cu 9 500 de ani.

2. Menționează, pe baza sursei B, ce rol aveau ritualurile comune de plângere a morților pentru societatea de atunci.

3. Observă sursa **A** și explică, folosind informațiile din sursa **B**, ce reprezentau aceste fețe modelate în ghips după ce identitatea reală a persoanei era uitată.

Studiu de caz: ARTA PREISTORICĂ

IMAGINI, CREDINȚE ȘI SIMBOLURI

Arta preistorică este una dintre cele mai vechi dovezi ale gândirii simbolice și ale vieții spirituale. Ea apare în Paleoliticul superior, odată cu *Homo sapiens*, și include mai ales picturile rupestre și statuetele feminine. Aceste creații nu erau simple elemente decorative, ci aveau probabil rol religios, magic sau social, legat de supraviețuire, fertilitate și relația cu natura.

Picturile rupestre, realizate pe pereții peșterilor, sunt cele mai spectaculoase manifestări ale artei paleolitice. Cele mai cunoscute se află în Franța și Spania: El Castillo, Chauvet, Altamira și Lascaux. Ele reprezintă mai ales animale – bizoni, cai, cerbi, tauri, mamuți, lei sau hiene – pictate cu pigmenți minerali, precum ocru, cărbune sau oxizi de mangan. Culorile erau aplicate cu degetele, pensule din păr de animale, bucăți de piele sau prin suflarea pigmentului. Faptul că multe picturi se află în zone adânci, fără lumină naturală, arată că realizarea lor presupunea planificare, iluminat artificial și cooperare. De aceea, cercetătorii consideră că aveau o semnificație specială, posibil rituală sau simbolică. Unele interpretări le leagă de magia vânătorii, altele de **șamanism** sau de experiențe trăite în stări de transă.

Statuetele feminine paleolitice, precum Venus din Willendorf, reprezintă corpul uman în forme abstracte. Ele pot sugera fertilitatea, maternitatea sau prosperitatea, dar interpretarea lor rămâne în dezbatere. Dimensiunile reduse arată că puteau fi purtate și folosite ca amulete sau obiecte rituale. De-

Venus din Willendorf.

numirea „Venus” este modernă și nu reflectă credințele oamenilor preistorici.

Prin picturi, statuete și podoabe, oamenii preistorici au început să transmită idei, simboluri și valori. Deși sensul exact al acestor creații nu este cunoscut, ele marchează un moment esențial în apariția culturii umane.

APLICAȚII

1. Citește cu atenție textul următor și rezolvă cerințele:

„Pictori, gravori... artiști? Am evitat folosirea termenului «artist». Asta erau ei la Altamira? Fără îndoială, răspunsul este da. Cineva a creat toate acele figuri din nimic, folosind elemente plastice precum culoarea și linia, și a făcut-o cu o mare îndemânare și pricepere. Nu toate sunt capodopere, dar este greu de găsit vreo urmă de stângăcie sau lipsă de abilitate. Nu există greșeli și aproape deloc corecturi; cel care picta sau grava într-o peșteră avea o încredere remarcabilă, rezultatul exercițiului și al învățării. Nu este deloc ușor, fără experiență suficientă, să pictezi sau să gravezi cu acele mijloace, pe asemenea suprafețe și în acele condiții. Cele mai puțin reușite figuri sunt excepțiile care confirmă regula calității tehnice și artistice a celor care au desenat, gravat și pictat în peșteri în Paleolitic. Nu ar trebui să punem la îndoială capacitatea celor care, cu asemenea materiale, în asemenea condiții și pe asemenea «pânze», au realizat figuri care, aproape întotdeauna, transmit ceva.”

(José Antonio Lasheras,
Peștera din Altamira)

a. Identifică două argumente din text care susțin ideea că realizatorii picturilor din peșteri pot fi considerați adevărați artiști.

b. Explică, în 4–6 rânduri, folosind informații din text, de ce realizarea picturilor rupestre necesita experiență și învățare.

c. Consideri potrivit termenul „artist” pentru oamenii care au pictat în peșterile paleolitice? Argumentează-ți opinia, folosind atât ideile din text, cât și propriile cunoștințe despre arta preistorică sau informații din mediul virtual.

Peștera Chauvet, Franța, cca 30 000 în urmă.

REPERE CRONOLOGICE

MESOPOTAMIA

Perioada sumeriană

(cca 4000–2350 î.Hr.): Primele orașe-stat; scrierea cuneiformă, irigațiile.
Imperiul akkadian (cca 2350–2150 î.Hr.):
 Sargon cel Mare creează primul imperiu.

Renașterea sumeriană

(cca 2100–2000 î.Hr.):

Dinastia a III-a din Ur; mari ziggurate.

Vechiul Imperiu babilonian

(cca 1894–1595 î.Hr.): Babilonul domină regiunea; Codul lui Hammurabi.

Imperiul asirian (cca. 911–612 î.Hr.):

Expansiune militară; capitala la Ninive.

Noul Imperiu babilonian (626–539 î.Hr.):

Refacerea puterii sub Nabucodonosor II.

Cucerirea persană (539 î.Hr.):

Cirus cel Mare anexează Mesopotamia.

EGIPT

Perioada timpurie (3100–2686 î.Hr.):

Unificarea sub Narmer;
 capitala la Memphis.

Regatul Vechi (2686–2181 î.Hr.):

Epoca piramelor.

Regatul Mediu (2055–1650 î.Hr.):

Reunificare și prosperitate.

Regatul Nou (1550–1069 î.Hr.):

Apogeu militar și imperial.

Cucerirea persană (525 î.Hr.):

Egiptul devine provincie persană.

2. MESOPOTAMIA ȘI EGIPTUL ANTIC. STRUCTURI POLITICE, SOCIETATE ȘI ECONOMIE

Organizarea marilor sisteme de irigație și apariția statului

Primele state din istorie au apărut în **Orientul Apropiat**, pe văile fluviilor **Nil**, **Tigru** și **Euftrat**. Aceste regiuni nu erau inițial prielnice locuirii: terenurile erau fie mlăștinoase, fie aride, iar revărsările apelor puteau distruge recoltele sau așezările. Oamenii au înțeles treptat că supraviețuirea depinde de capacitatea lor de a controla apa. Au construit canale pentru irigații, diguri pentru protecție și bazine pentru stocarea apei. Aceste lucrări necesitau planificare, cunoștințe tehnice și, mai ales, cooperarea unui număr mare de oameni.

Organizarea unei asemenea munci colective a dus la apariția **statului**. Statul poate fi înțeles ca o formă de organizare politică în care o autoritate centrală conduce un teritoriu, stabilește reguli, colectează taxe și coordonează activitățile economice și militare. În Orientul Antic, statul a apărut în primul rând ca un „administrator” al apei și al agriculturii. Conducătorul și funcționarii săi stabileau când începeau lucrările, repartizau sarcinile și supravegheau depozitarea cerealelor. Surplusul era esențial pentru hrănirea populației urbane și pentru perioadele de secetă sau criză.

Orașele s-au dezvoltat ca centre ale acestei organizări. Ele nu erau doar aglomerări de locuințe, ci spații administrative, religioase și economice, dominate de **temple** și **palate**. Aici se aflau depozitele statului, atelierele meșteșugărești și sediile funcționarilor. Apariția orașelor marchează trecerea de la comunități rurale la civilizații urbane complexe.

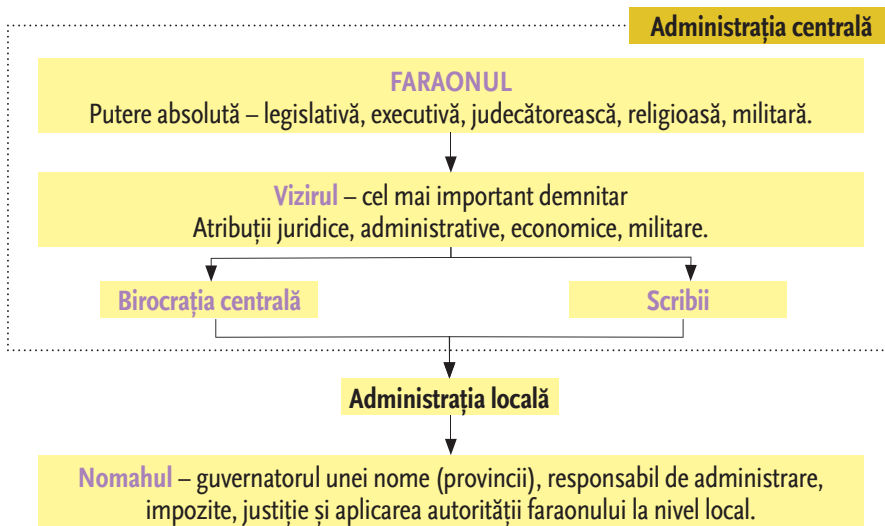

Modele politice: orașul-stat și regatul

În **Mesopotamia**, primele structuri politice au fost orașele-stat. Fiecare oraș era o unitate independentă, cu propriul teritoriu agricol, propriul zeu protector și propriul conducător. Regele avea atribuții militare, administrative și religioase și era considerat alesul zeilor. Templele și palatele dominau viața orașului, fiind centre de putere economică și politică. Deoarece regiunea era o câmpie deschisă, fără bariere naturale împotriva invaziilor, unitatea politică a Mesopotamiei a fost fragilă. De-a lungul timpului, diverse popoare au format **regate** sau **imperii** puternice, însă acestea se destrămau adesea din cauza războaielor interne și a atacurilor externe.

În **Egipt**, modelul politic dominant a fost **regatul unitar**. Unificarea teritoriului de-a lungul Nilului a dus la formarea unui **stat centralizat**, condus de **faraon**. Acesta era considerat fiul zeului Ra și stăpânul absolut al țării. Faraonul controla armata, administrația, economia și religia. El numea funcționari, colecta **impozitele** și organiza marile construcții. Stabilitatea geografică oferită de valea Nilului, cu revărsări regulate și granițe naturale bine definite, a favorizat menținerea unității politice și a autorității centrale a faraonului pentru perioade îndelungate.

Statul antic dispunea de o administrație complexă, formată din funcționari și scribi care asigurau colectarea taxelor, organizarea muncii și aplicarea legilor. Astfel, statul era principalul factor de organizare a societății.

Instituțiile Regatului Vechi.

Structuri sociale

Societatea era **organizată ierarhic**, sub forma unei piramide sociale. În vârf se aflau conducătorul și familia sa, urmași de **elitele politice** și **religioase**. Aceștia dețineau pământuri, privilegii și influență asupra deciziilor politice.

Scribii formau o categorie esențială. Ei cunoșteau scrisul și matematica și erau responsabili de administrarea documentelor, de evidența impozitelor și de organizarea depozitelor. Activitatea lor făcea posibilă funcționarea statului.

Bustul reginei Nefertiti.

Nefertiti (cca 1370–1330 î.Hr.): imagine, religie și putere

Nefertiti („Cea frumoasă a sosit”) a fost Marea Soție Regală a faraonului Akhenaton și una dintre cele mai cunoscute figuri ale Egiptului antic. Regina este legată de una dintre cele mai îndrăznețe schimbări din Regatul Nou: promovarea cultului zeului Aton și mutarea capitalei într-un oraș nou, Akhetaton. Imaginile din epocă o prezintă într-un mod neobișnuit pentru o regină: apare frecvent alături de faraon și de fetele lor, uneori la o scară apropiată de cea a regelui sau în scene care sugerează autoritate politică și religioasă. Pentru istorici, reprezentările ei arată cum arta oficială putea transmite idei despre religie, autoritate și rolul familiei regale în Egiptul antic.

Ramses II, eliminându-și inamicii.

Scrib egiptean.

Reconstituire 3D a Ziguratului din Ur.

„Cartea egipteană a morților”,
lucrare pe papirus (detaliu).

Majoritatea populației era formată din **țărani**, care lucrau pământul și produceau hrana necesară societății. Ei plăteau taxe și participau la lucrări publice, precum construirea canalelor, templelor sau monumentelor. **Meșteșugarii** produceau bunuri pentru consumul intern și pentru comerț, iar **negustorii** facilitau schimburile între regiuni.

La baza societății se aflau **sclavii**, proveniți în special din războaie sau din datorii. Deși aveau cele mai puține drepturi, economia nu depindea exclusiv de munca lor, ci mai ales de cea a populației libere.

Religia și rolul ei în organizarea societății

Religia era elementul central al vieții politice și sociale. În Mesopotamia, fiecare oraș avea un zeu protector, iar templele erau nu doar locuri de cult, ci și centre economice și administrative. Preoții administrau pământuri, depozite și ateliere, având o influență considerabilă. Oamenii credeau că prosperitatea depinde de bunăvoința zeilor, iar conducătorul trebuia să mențină această relație prin ritualuri și construcții religioase.

În Egipt, religia era strâns legată de ideea de ordine universală. Faraonul era considerat garantul acestui ordin și intermediar între oameni și zei. Credința în viața de după moarte a influențat profund societatea, determinând construirea mormintelor monumentale și dezvoltarea unor ritualuri funerare complexe. Religia legitima puterea politică și contribuia la stabilitatea statului, oferind explicații pentru fenomenele naturale și pentru organizarea socială.

Agricultura, meșteșuguri și comerț

Agricultura era baza economiei. Se cultivau grâu, orz, legume și plante textile, iar creșterea animalelor asigura produse alimentare și materii prime. Surplusul agricol era colectat în depozite controlate de stat și redistribuit pentru întreținerea armatei, a funcționarilor și a populației urbane.

Complexul de piramide de la Giza.

Pe lângă agricultură, meșteșugurile au cunoscut o dezvoltare importantă. Oamenii produceau ceramică, textile, unelte, obiecte din bronz și podoabe. Atelierele funcționau adesea sub controlul templelor sau al palatului, ceea ce arată rolul statului în organizarea producției.

Comerțul s-a extins datorită nevoii de materii prime. Mesopotamia era bogată în produse agricole, dar săracă în lemn, piatră și metale, astfel încât negustorii au stabilit rute comerciale pe distanțe mari, inclusiv maritime, ajungând chiar și pe coasta de vest a Indiei. Egiptul importa lemn de cedru, metale și produse de lux din regiuni învecinate. Schimburile comerciale au favorizat circulația ideilor, a tehnologiilor și a modelelor culturale.

Conceptul de irigare, prin canalizarea apei Nilului.

APLICAȚII

1. Privește cu atenție imaginile de mai jos și apoi rezolvă cerințele:

Stindardul din Ur. Fața păcii, mil.III î.Hr.

a. Precizează civilizațiile din care provin scenele și regiunea geografică unde s-au dezvoltat. Menționează un element din imagine care te-a ajutat să deduci acest lucru.

b. Identifică trei activități economice din fiecare imagine. Ce indică ele despre modul de viață?

c. Selectează două unelte, instalații sau procedee de lucru reprezentate și explică ce arată ele despre nivelul de dezvoltare al societății.

Scene agricole. Mormânt egiptean, Regatul Nou.

2. Citește cu atenție textele de mai jos, apoi rezolvă cerințele:

A. „Atunci Anu și Enlil l-au rânduit pe Hammurabi, un prinț evlavios care se teme de zei, să înfăptuiască dreptatea în țară. Eu sunt Hammurabi... cu strămoși regali de generații; puternicul rege, soarele Babilonului care luminează peste toate ținuturile Sumerului și Akkadului; regele care a făcut ca cele patru părți ale lumii să asculte; cel iubit de Iștar. Iar când Marduk m-a îndemnat să călăuzesc poporul țării spre o purtare dreaptă, am făcut ca țara să vorbească prin dreptate și adevăr și am îmbunătățit bunăstarea poporului.”

(Codul lui Hammurabi, Prolog)

B. „Horus de Aur, cel care a venit întru ființă
Regele celor Două Țări Khakaura
Fiul lui Ra, Senusret
El a luat în stăpânire Cele Două Țări ca fiind cel cu adevărat îndreptățit
Ocotitorul țării, cel ce îi lărgeste hotarele
Cel care înfrânge ținuturile străine prin Marea sa Coroană
Cel care îmbrățișează Cele Două Țări prin acțiunea sa”

(Imnul faraonului Senusret III)

- Identifică în sursele **A** și **B** conducătorii și precizează statul și spațiul geografic în care au domnit.
- Extrage din sursa **B** două formule care indică originea divină sau caracterul sacru al puterii faraonului.
- Explică semnificația afirmației din sursa **A** conform căreia Hammurabi a fost ales „să înfăptuiască dreptatea în țară”. Ce relație se sugerează între religie și justiție?
- Identifică două asemănări și două deosebiri între imaginea conducătorului din Mesopotamia și cea din Egiptul antic, pe baza surselor.

3. Completează tabelul de mai jos, folosind informațiile din lecție.

Aspecte de urmărit	Mesopotamia	Egipt
Mediul natural		
Apariția statului		
Organizarea politică		
Conducătorul		
Rolul religiei		
Structura socială		
Economia		

4. Pornind de la tabelul de mai sus, compară civilizațiile Mesopotamiei și Egiptului antic folosind o diagramă Venn.

Reprezentare 3D a orașului antic sumerian Ur.

GÂNDIRE CRITICĂ

Civilizațiile din Mesopotamia și Egiptul Antic s-au dezvoltat datorită controlului apei și organizării muncii de către stat. În ce măsură crezi că și astăzi dezvoltarea unei țări depinde de modul în care sunt administrate resursele naturale și proiectele de infrastructură (baraje, irigații, energie, transporturi)? Argumentează în 6–8 rânduri, folosind cel puțin un exemplu din prezent.

APROFUNDEAZĂ

Codul lui Hammurabi, model de dreptate și putere în Babilonul antic

Codul lui Hammurabi, realizat în Babilon în jurul anilor 1792–1750 î.Hr., este una dintre cele mai importante surse pentru cunoașterea civilizației mesopotamiene. Stela pe care a fost gravat a fost descoperită în 1901–1902 la Susa (Iran) și se păstrează astăzi la Muzeul Luvru din Paris. Nu este un cod de legi în sens modern, ci unul de jurisprudență, adică o colecție de cazuri și soluții-model din care judecătorii se inspirau.

Documentul reflectă o societate profund inegală, împărțită în oameni liberi (**awilum**), persoane dependente (**muškenum**) și sclavi (**wardum**), pedepsele variind în funcție de statut. Scopul principal era menținerea ordinii sociale, nu egalitatea. Legile reglementau viața cotidiană – familia, proprietatea, munca, datoriile și comerțul – și stabileau responsabilitatea specialiștilor pentru greșelile lor. Codul avea și rol de legitimare a puterii regale: Hammurabi afirma că a fost ales de zei pentru a face dreptate, iar legile au fost gravate pe o stelă expusă public.

Pentru dreptul actual, documentul este important deoarece ilustrează apariția unor principii juridice fundamentale: responsabilitatea pentru fapte, despăgubirea prejudiciilor și respectarea contractelor.

Citește cu atenție sursele de mai jos și răspunde cerințelor.

Legea 198: dacă un om liber scoate ochiul sau rupe osul unei persoane de rând, va plăti o mină de argint.

Legea 199: dacă scoate ochiul sau rupe osul sclavului aparținând unui om liber, va plăti jumătate din valoarea sclavului.

Legea 229: dacă un constructor ridică o casă care se prăbușește și îl ucide pe proprietar, constructorul va fi pedepsit cu moartea.

Legea 230: dacă moare fiul proprietarului, va fi pedepsit cu moartea fiul constructorului.

Legea 231: dacă moare sclavul proprietarului, constructorul va oferi proprietarului un alt sclav.

(Codul lui Hammurabi, tradus și adaptat)

1. Ce este Codul lui Hammurabi?
2. În acest cod de legi, pedepsele depind doar de tipul de infracțiune comisă?
3. Legile de astăzi funcționează în același mod?

Stela Codului lui Hammurabi, Luvru (diorit, cca 2,25 m).

REȚINE

- Primele state au apărut în Orientul Apropiat, în văile Nilului, Tigrului și Eufratului, ca urmare a organizării lucrărilor de irigație și a controlului agriculturii.
- În Mesopotamia s-au dezvoltat orașe-stat independente, iar în Egipt un regat unitar condus de faraon.
- Societatea era ierarhizată, dominată de conducători, elite și scribi, în timp ce majoritatea populației era formată din țărani și meșteșugari.
- Religia legitima puterea politică și influența întreaga viață socială.
- Economia se baza pe agricultura irigată, completată de meșteșuguri și de un comerț activ, uneori pe distanțe foarte mari.

REPERE CRONOLOGICE

Scrierea cuneiformă (Mesopotamia):
cca 3500/ 3300 î.Hr.

Hieroglifele (Egipt): cca 3100 î.Hr.

Redactarea Epopeii lui Gilgameș:
cca 2100 î.Hr.

Alfabetul fenician: cca 1200 î.Hr.

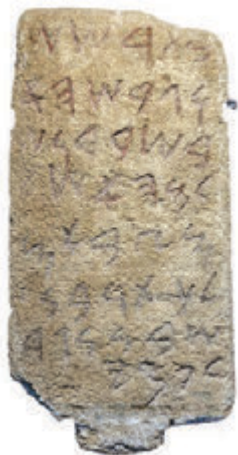
Bullae cu jetoane.

Tăbliță cu scriere cuneiformă.

Hieroglif egiptene.

Inscripție cu alfabet fenician.

3. CULTURA ORIENTULUI ANTIC

O revoluție a gândirii: de la contabilitate la alfabet

Cea mai mare moștenire a Orientului Antic este scrierea, născută din nevoia contabilă a autorităților administrative de a gestiona resursele. În **Mesopotamia**, sistemul a evoluat fascinant. La început, oamenii foloseau mici **jetoane de lut** de diferite forme pentru a număra.

Mai târziu, pentru a nu pierde aceste jetoane, le-au închis în **sfere de lut (bullae)**.

Pentru a ști ce este înăuntru, fără să spargă sfera, au început să apese jetoanele pe lutul moale de la exterior. Acest gest simplu a inspirat ulterior apariția **scrierii pictografice**, constând în desene schematiche ale obiectelor. Acestea au evoluat în semne sub formă de cuie (**scrierea cuneiformă**), redând inițial logograme (un semn reprezenta un cuvânt sau o acțiune). Ulterior, scrierea a devenit silabică, redând sunetele vorbirii.

În **Egipt**, s-au dezvoltat **hieroglifele**, semne considerate sacre, dar care au fost simplificate pentru viața de zi cu zi în scrierile cursiv-administrative (**hieratică** și **demotică**). Marea transformare a venit însă de la **fenicieni**, un popor de negustori și navigatori care avea nevoie de un sistem și mai simplu. Ei au inventat **alfabetul**, cu doar 22 de semne pentru consoane, unde fiecare semn reprezenta un sunet, nu un obiect, idee sau silabă. Aceasta a fost o „democratizare” a cunoașterii, deoarece oricine putea învăța să scrie în câteva luni, nu în zeci de ani ca în cazul scribilor mesopotamieni și egipteni care trebuiau să învețe sute de semne.

Știința între necesitate și observație rațională

Știința orientală s-a dezvoltat din necesități concrete: organizarea agriculturii, construcțiile și administrarea teritoriului. Mesopotamienii au elaborat un sistem matematic bazat pe cifra 60, utilizat și astăzi în măsurarea timpului și a unghiurilor. Egiptenii au dezvoltat geometria pentru a reface hotarele terenurilor după revărsările Nilului.

Observațiile astronomice au permis realizarea calendarelor, esențiale pentru activitățile agricole și religioase. **Calendarul egiptean** de 365 de zile se baza pe apariția stelei Sirius, care anunța începutul inundațiilor Nilului. Construcțiile monumentale demonstrează cunoștințe tehnice și matematice avansate.

Deși în Antichitate mulți credeau că bolile sunt provocate de spirite rele, medicii egipteni au făcut pași uriași către o **medicină rațională**. Documente precum *Papirusul Edwin Smith* ne arată că ei foloseau o metodă foarte asemănătoare cu cea de azi: examinau pacientul, îi luau pulsul și stabileau un diagnostic și tratament. Ei cunoșteau rolul inimii în circulația sângelui și observaseră legătura dintre leziunile creierului și paralizie. Substanțe precum mierea erau folosite pentru prevenirea infecțiilor, iar opiul pentru calmarea durerii.

Arta și literatura

Literatura Orientului antic este cea mai veche formă a culturii scri-se. Ea cuprinde mituri, imnuri religioase, texte de înțelepciune, povești despre eroi, texte istorice și funerare. Majoritatea acestor opere reflectă preocupările fundamentale ale oamenilor: originea lumii, relația cu zeii, sensul vieții și problema morții.

Epopoea lui Ghilgameș, cel mai vechi poem al omenirii, ne arată drama unui rege care caută nemurirea, doar pentru a înțelege că faptele sale bune și zidurile orașului său sunt singurele care vor supraviețui timpului. Această operă conține și prima variantă a mitului **potopului**, care va influența ulterior Biblia.

În Egiptul antic, literatura era strâns legată de religie și de credința în viața de după moarte. Textele funerare, precum *Textele Piramidelor*, *Textele Sarcofagelor* și *Cartea Morților*, descriau călătoria sufletului în lumea de dincolo și ritualurile necesare pentru obținerea nemuririi. Pe lângă acestea, existau texte morale și didactice, relatări istorice și imnuri dedicate zeilor sau faraonilor.

Arta Orientului antic avea un **rol religios și politic**, fiind destinată să exprime puterea conducătorilor și credința în divinitate. În **Egipt**, **arhitectura monumentală** include piramide, temple și morminte săpate în stâncă, construite din blocuri uriașe de piatră și decorate cu **reliefuri** și picturi. **Piramidele** erau morminte regale pentru viața de apoi a faraonului, iar templele erau centre ale cultului religios. Arta egipteană respecta reguli stricte: figurile erau reprezentate convențional, cu capul și picioarele din profil și trunchiul din față, iar dimensiunea indica statutul social, faraonul fiind redat cel mai mare. Scenele prezentau ceremonii religioase, activități cotidiene și credințe despre viața de după moarte.

În **Mesopotamia**, construcțiile principale erau **palatele** și **ziguratele** care dominau orașele și simbolizau legătura dintre lumea umană și cea divină. Reliefurile reprezentau scene de război, vânătoare sau ceremonii regale, evidențiind autoritatea conducătorilor. **Sculptura și obiectele de artă**, statuile zeilor sau regilor, sigiliile, bijuteriile și vasele decorate, demonstrează măiestria meșteșugarilor și importanța simbolurilor religioase. Multe dintre acestea aveau și un rol protector, fiind considerate purtătoare de puteri divine.

Realizările culturale ale Mesopotamiei și Egiptului au influențat profund civilizațiile ulterioare. Scrierea, calendarul, cunoștințele științifice și modelele artistice au fost preluate de greci și romani, constituind una dintre temelile civilizației europene.

Templul de la Abu Simbel, Ramses II.

Poarta lui Ishtar, reconstituire.

Lammasu.

ȘTIAI CĂ...

...Enheduanna, fiica lui Sargon din Akkad, este primul autor cunoscut pe nume din istorie? Ea a compus imnuri religioase dedicate zeiței Inanna.

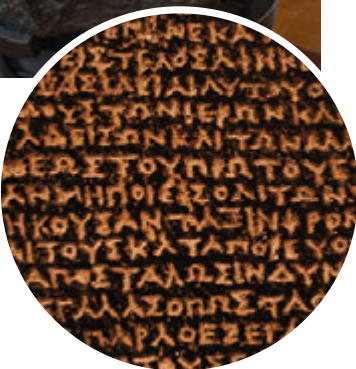
...imnul hurrit nr. 6 (sec. al XIV-lea î.Hr.), descoperit la Ugarit, este cea mai veche piesă muzicală notată cunoscută? Ascultă!

Statuete votive sumeriene.

Piatra
de la
Rosetta.

Cum au fost „sparte” codurile Antichității?

Timp de secole, scrierile antice au rămas enigme nedescifrate. Înțelegerea lor a fost posibilă prin metoda comparativă, folosind inscripții bilingve sau trilingve ca „punte” între limbile cunoscute și sistemele de scriere uitate.

Pentru hieroglife, cheia a fost *Piatra de la Rosetta*, cu același text în hieroglife, demotică și greacă. În 1822, Jean-François Champollion a arătat că hieroglifele nu erau doar simboluri, ci redau și sunete.

Pentru cuneiforme, punctul de plecare a fost *Inscripția de la Behistun*, redactată în persană veche, elamită și babiloniană, toate în scriere cuneiformă. Henry Rawlinson a descifrat mai întâi varianta în persană veche, apoi a folosit-o pentru a înțelege și celelalte texte.

APLICAȚII

I. Citește sursele A și B și rezolvă cerințele:

A. „Distruge această casă și construiește o corabie! Renunță la bunurile tale și salvează-ți viața. Lasă în urmă bogățiile materiale pentru a-ți salva sufletul. Dărmă locuința și ridică o arcă după măsurile indicate, apoi umple-o cu semințele tuturor ființelor vii.”

(*Epopoea lui Ghilgameș*, tăblița XI)

B. „1. Domnul a zis lui Noe: «Intră în corabie, tu și toată casa ta; căci te-am văzut fără prihană înaintea Mea în neamul acesta de oameni. [...]»

4. Căci, după șapte zile, voi face să plouă pe pământ patruzeci de zile și patruzeci de nopți; și voi șterge astfel de pe fața pământului toate făpturile pe care le-am făcut».”

(Geneza, *Vechiul Testament*)

a. Identifică tipul de sursă istorică din textele **A** și **B** și precizează civilizația din care provine.

b. Identifică două asemănări între relatarea biblică și fragmentul din *Epopoea lui Ghilgameș*.

c. Pornind de la sursele **A** și **B**, explică, în 4–5 rânduri, ce idee despre relația dintre oameni și divinitate transmite mitul potopului în civilizațiile Orientului Antic.

II. Privește cu atenție sursa **C** și rezolvă cerințele:

1. Prin ce este evidențiat regele în imagine?

Observă dimensiunea, poziția și atitudinea sa. Precizează două elemente.

2. Ce sugerează discurile solare din partea superioară?

3. Cum sunt reprezentați soldații și dușmanii învinși? Compară poziția și atitudinea lor și arată ce mesaj transmite această diferență.

4. Ce legătură există între artă, religie și putere?

Folosește imaginea pentru a explica, în 4–5 rânduri, cum este prezentat regele ca lider susținut de zei.

5. De ce poate fi considerată această stelă un instrument de propagandă regală? Motivează răspunsul în 5–6 rânduri, având în vedere modul în care sunt prezentați regele și victoria sa.

Discuri solare:
simbolizează
prezența zeilor.

Regele
supradimensionat,
călcând peste
inamici.

Soldați acadieni
care îl urmează
ordonat
pe rege.

C. Stela victoriei lui Naram-Sin.

PROIECT

Realizează un proiect folosind metoda **RAFT** (**R**ol, **A**uditoriu, **F**ormă, **T**emă), pentru a crea un material interesant în care să explorezi un aspect al culturii din Orientul Antic.

ROL

Realizează proiectul ca și cum ai juca unul dintre rolurile următoare:

- Ești un scrib din Mesopotamia sau Egipt și prezinți rolul scrierii, materialele folosite și importanța textelor în viața societății.
- Ești un artist sau constructor și explici cum erau realizate monumentele, statuile sau templele și ce rol aveau ele în viața religioasă și politică.
- Ești un arheolog sau istoric și arăți cum inscripțiile, obiectele și monumentele descoperite ne ajută să cunoaștem trecutul.

Faraonul Mankare și soția sa.

AUDITORIU

Construiește proiectul pentru una dintre următoarele categorii de public:

- un grup de elevi de liceu;
- un grup de vizitatori ai unui muzeu;
- un grup de urmăritori online interesați de istorie.

FORMĂ

Proiectul tău va fi realizat sub una dintre următoarele forme: vlog, afiș, prezentare.

TEMĂ

Individual sau în echipă, lucrează una dintre temele următoare:

- scrierea în Orientul Antic;
- arta și monumentele din Mesopotamia și Egipt;
- descifrarea scrierilor vechi.

GÂNDIRE CRITICĂ

Redactează un text de aproximativ 10 rânduri în care să explici dacă invențiile tehnologice moderne (internetul, smartphone-ul, inteligența artificială) pot fi considerate o nouă „democratizare a cunoașterii”, similară rolului alfabetului fenician în Orientul Antic. Folosește exemple actuale și o comparație istorică pentru a-ți argumenta opinia.

TURURI VIRTUALE

Mormântul reginei Nefertari

Reconstrucție 3D a templului de la Karnak

Reconstrucție digitală a palatului asirian de la Nimrud

Tur virtual Babilon

REȚINE

- Civilizațiile Orientului Antic au schimbat profund istoria prin inventarea scrierii, dezvoltarea primelor științe și crearea unor opere importante de artă și literatură.
- Scrisul a permis transmiterea cunoașterii, iar matematica, calendarul și medicina au apărut din nevoile vieții cotidiene.
- Piramidele, templele și marile epopei reflectă credințele și puterea conducătorilor. Moștenirea lor a influențat civilizațiile ulterioare.

Schimbul cultural și științific

Civilizațiile Orientului Antic nu s-au dezvoltat izolat. Mesopotamia, Egiptul, Anatolia, Levantul și Persia au fost legate prin comerț, migrații, războaie, alianțe și contacte diplomatice. Odată cu mărfurile circulau și idei: forme de scriere, cunoștințe matematice și astronomice, tehnici de construcție, motive artistice, simboluri religioase și povești.

Un rol important în transmiterea acestor cunoștințe l-au avut scribii, negustorii, meșteșugarii, preoții și funcționarii. Ei copiau texte, adaptau modele, învățau limbi diferite și transmiteau mai departe informații utile pentru administrație, comerț, religie sau viața de zi cu zi. De aceea, schimbul cultural nu înseamnă simplă copiere. O idee

preluată de o societate era adesea transformată și adaptată la limba, credințele și nevoile acelei comunități.

Un exemplu cunoscut este alfabetul fenician, care a fost preluat și adaptat de greci, influențând apoi scrierile lumii mediteraneene. Și cunoștințele științifice au circulat: calendarul, observațiile astronomice, sistemele de măsură, matematica sau medicina au fost transmise și dezvoltate în funcție de nevoile fiecărei civilizații. Dar au călătorit și poveștile. Unele teme literare apar în spații diferite, sub forme asemănătoare, ceea ce arată că popoarele Antichității au comunicat și și-au influențat reciproc imaginarul.

SIMBOLURI CARE CIRCULĂ

Sigiliu Cilindric, Perioada Uruk, cca 4100–3000 î.Hr.

Schimbul cultural nu se realiza doar prin texte, mărfuri sau tehnici, ci și prin imagini. În Antichitate, anumite motive vizuale puteau circula între regiuni diferite și puteau fi adaptate pentru a exprima idei noi despre putere, religie sau ordine.

Un exemplu timpuriu este motivul serpoparzilor, creaturi fantastice cu trup de felină și gâturi lungi, împletite, prezent atât pe sigilii cilindrice din Uruk, cât și pe versoul Paletii lui Narmer. Asemănarea arată că artiștii egipteni au cunoscut și adaptat motive mesopotamiene. În Egipt, imaginea putea sugera control, autoritate regală și unificare, devenind un exemplu de transfer cultural reinterpretat într-un nou context.

Paleta lui Narmer (revers), cca 3200–3000 î.Hr.

APLICAȚII

I. Citește cu atenție sursele **A**, **B** și **C** și rezolvă cerințele:

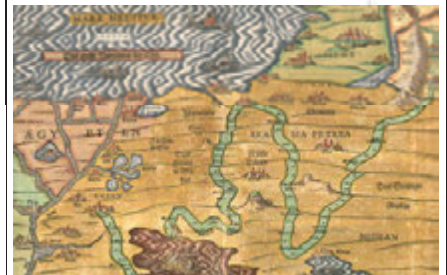
A. „Legenda lui Sargon” (Mesopotamia), circa 2334–2279 î.Hr.

„Sargon, regele cel puternic, regele Akkadului sunt eu. Mama mea a fost o preoteasă, pe tatăl meu nu l-am cunoscut. Mama mea m-a zămislit în taină și m-a născut în ascuns. M-a pus într-un coș de papirus, i-a închis deschizătura cu bitum și m-a aruncat pe râu, iar râul nu m-a înecat. Râul m-a purtat și m-a dus la Akki, cel care scoate apa din râu. Akki, în bunătatea lui, m-a ridicat din apă când își cufunda vasul. Akki m-a luat ca fiu al său și m-a crescut. Pe când eram grădinar, zeița Iștar a început să mă iubească și, timp de mulți ani, am domnit ca rege peste oameni.”

B. „Cartea Exodului” (Vechiul Testament)

„O femeie din neamul lui Levi a născut un fiu și, nemaiputând să-l ascundă, a luat un coș de papirus, l-a tencuit cu lut și cu smoală, a pus copilul în el și l-a așezat între trestii de pe malul Nilului. Fata lui Faraon s-a coborât la râu să se scalde. Ea a zărit coșul în trestii și a trimis pe roaba ei să-l ia. L-a deschis și a văzut copilul care plângea. I-a fost milă de el și a zis că este un copil de-al evreilor. Copilul a crescut și ea l-a primit ca fiu, punându-i numele Moise, fiindcă a zis ea, l-am scos din ape.”

O reprezentare a Exodului, 1585.

C. Titus Livius, „De la fondarea Romei” (Antichitatea Clasică)

„Rhea Silvia născu doi gemeni și, fie din convingere, fie pentru că socotea mai demn să pună pe seama unui zeu păcatul ei, atribui această paternitate incertă zeului Marte. Cu toate acestea, nici zeii și nici oamenii n-au putut-o feri de cruzimea regelui, nici pe ea, nici pe copii. Vestala este aruncată în temniță, iar copiii sunt condamnați din porunca regelui să fie azvîrliți în apa curgătoare a fluviului Tibru. [...] Pe atunci acele meleaguri erau pustietăți întinse. Se spune că, după ce apa puțin adâncă a depus pe uscat albia plutitoare unde erau așezați pruncii, o lupoaică împinsă de sete, care ieșise din codrii munților apropiați, auzind țipetele copiilor, s-a abătut din drum spre ei și, aplecându-se asupra lor, le-a dat să sugă cu atâta blândețe, încât un cioban al turmei regești a găsit-o în vreme ce-i lîngea. Legenda îi dă acestui cioban numele de Faustulus. Acesta i-a adus la stână și i-a încredințat nevastei sale, Larenția, ca să-i crească.”

2. Completează un tabel după modelul dat, pe baza surselor **A**, **B** și **C**.

Element urmărit	Sargon	Moise	Romulus și Remus
Cine este copilul / cine sunt copiii?			
Unde este pus copilul?			
Cine îl salvează?			
Cine îl crește?			
Ce destin important are?			

2. Pe baza surselor **A**, **B** și **C** și a tabelului, explică în 5–6 rânduri de ce motivul copilului abandonat și salvat în mod miraculos poate fi considerat un exemplu de circulație și adaptare a motivelor literare în Antichitate.

RECAPITULARE

PERIODIZARE

- Epoca pietrei: Paleolitic, Mezolitic, Neolitic
- Epoca metalelor: Eneolitic, Epoca bronzului, Epoca fierului.
- Tranzițiile nu au avut loc în aceleași timp peste tot.

NEOLITIC

- agricultura și domesticirea animalelor schimbă modul de viață.
- apar economia productivă și surplusul de hrană.
- așezări permanente.
- roata și roata olarului ușurează munca oamenilor.

PREISTORIA

↓
începe cu apariția primilor hominizi
↓
se reconstituie prin vestigii materiale
↓
cuprinde Epoca pietrei și Epoca metalelor
↓
se încheie odată cu apariția scrisului

PALEOLITIC

- Grupuri mici și viață nomadă.
- Hrană obținută prin vânătoare și cules.
- Controlul focului aduce căldură, lumină și hrană preparată.
- Unelte din piatră se perfecționează treptat.

EPOCA METALELOR

- În Eneolitic se folosesc aurul și cuprul.
- Metalurgia bronzului stimulează schimburile la distanță.
- Apar meșteșugari specializați și diferențe sociale mai vizibile.
- Fierul sporește productivitatea și favorizează apariția centrelor fortificate.

SPAȚII ȘI STATE

- Primele state apar în văile Nilului, Tigrului și Eufratului.
- În Mesopotamia domină orașele-stat, apoi regatele și imperiile.
- În Egipt se impune regatul unitar, condus de faraon.
- Orașele devin centre administrative, religioase și economice.

SCRIERE ȘI ȘTIINȚĂ

- În Mesopotamia a apărut primul sistem de scriere – scrierea cuneiformă.
- În Egipt se foloseau hieroglifele, apoi scrieri cursiv-administrative.
- Fenicienii creează alfabetul, mai simplu și mai ușor de învățat.
- Matematica, calendarul și medicina răspund nevoilor practice ale societății.

ORIENTUL ANTIC

↓
civilizații formate prin controlul apei, organizarea muncii și apariția statului
↓
Mesopotamia și Egiptul dezvoltă modele politice, sociale și religioase complexe
↓
scrierea, știința, arta și literatura devin fundamente ale culturii istorice
↓
moștenirea lor influențează lumea mediteraneană și civilizația europeană

PUTERE ȘI SOCIETATE

- **Societatea** era organizată ierarhic, sub forma unei piramide sociale: conducător, elite, scribi, țărani, meșteșugari.
- **Scribii** aveau un rol esențial: cunoșteau scrisul și matematica și administrau documentele, impozitele și depozitele.
- **Religia** legitima puterea politică și contribuia la stabilitatea statului.

RELIGIE, ARTĂ, LITERATURĂ

- Arta Orientului antic avea un rol religios și politic, exprimând puterea conducătorilor și credința în divinități.
- Epopeea lui Gilgamesh și textele funerare egiptene arată diversitatea culturii scrise din Orientul antic.

ECONOMIE ȘI VIAȚĂ COTIDIANĂ

- **Agricultura** era baza economiei, iar surplusul agricol era colectat în depozite controlate de stat și redistribuit pentru întreținerea armatei, a funcționarilor și a unei părți a populației.
- **Statul** controlează taxele și marile lucrări publice.
- **Meșteșugarii** produc ceramică, textile, unelte și arme din metal, podoabe.
- **Comerțul** pune în legătură Orientul Apropiat cu regiuni îndepărtate și favorizează schimbul de idei.

AUTOEVALUARE

I. Completează enunțurile de mai jos:

2 p (4 x 0,5 p)

1. Preistoria reprezintă perioada cuprinsă între apariția primilor hominizi și _____.
2. În Paleolitic, oamenii aveau un mod de viață _____, deplasându-se în căutarea hranei.
3. Revoluția neolitică este caracterizată prin apariția _____ și a creșterii animalelor.
4. Surplusul de hrană a dus la apariția _____ și la specializarea activităților.

II. Ordonează în timp și reprezintă pe o axă cronologică următoarele evenimente sau procese istorice: apariția scrisului, folosirea focului, curierarea persană, apariția agriculturii, unificarea Egiptului sub Narmer.

2 p (5 x 0,4 p)

III. Citește cu atenție textul de mai jos și rezolvă cerințele:

3 p

„Despre cele legate de viața omenească, mi-au povestit cu toții la fel, și anume că egiptenii au fost cei dintâi dintre toți oamenii care au născocit anul și l-au împărțit în douăsprezece părți, ținând seama de anotimpurile lui. Au făcut această descoperire – spun eu ei – [călăuzindu-se] după stele. După părerea mea, egiptenii se arată astfel mult mai isteți la minte decât elenii, care din doi în doi ani mai adaugă câte o lună, ca anul să se potrivească cu anotimpurile. Egiptenii, în schimb, împărțind anul în douăsprezece luni de câte treizeci de zile, mai adaugă la fiecare

an în parte numai cinci zile peste numărul obișnuit, așa încât, la ei, crugul anotimpurilor, în rotația sa, cade mereu la fel. Mai povesteau că tot egiptenii, cei dintâi, au pus nume celor doisprezece zei, și că elenii de la ei le-au luat; tot egiptenii au ridicat pentru prima oară zeilor altare, statui și temple și au săpat în piatră chipuri de animale.” (Herodot, *Istorie*)

1. Precizează, pe baza textului, două caracteristici ale modului în care egiptenii organizau anul.

0,5 p (2 x 0,25 p)

2. Explică de ce autorul consideră că egiptenii erau „mai isteți la minte” decât elenii în organizarea calendarului.

1 p

3. Menționează două informații din text care evidențiază rolul egiptenilor în dezvoltarea religiei și a practicilor religioase.

0,5 p (2 x 0,25 p)

4. Formulează un punct de vedere cu privire la nivelul de dezvoltare al civilizației egiptene, susținându-l cu două informații selectate din text.

1 p

IV. Redactează un text de 15 rânduri în care să compari civilizațiile Egiptului și Mesopotamiei, având în vedere mediul geografic, organizarea politică, rolul conducătorului, precum și o asemănare și o deosebire între acestea.

2 p

1 punct din oficiu

Total: 10 puncte

REPERE CRONOLOGICE

EPOCA CIVILIZAȚIEI MICENIENE

(sec. XVI–XII î.Hr.)

EPOCA HOMERICĂ SAU GEOMETRICĂ

(sec. XII/XI–IX î.Hr.)

EPOCA ARHAICĂ

(sec. VIII–VI î.Hr.)

EPOCA CLASICĂ

(sec. al V-lea – prima jumătate
a sec. al IV-lea î.Hr.)

EPOCA ELENISTICĂ

(a doua jumătate a sec. al IV-lea –
mijlocul sec. al II-lea î.Hr.).

Tăbliță cu
scriere lineară B.

Vas reprezentând
duelul liderilor
din Iliada
(sec. VII î. Hr.).

Vas cu decor
geometric.

1. COLONIZAREA GREACĂ. POLISUL ȘI FORMELE DE GUVERNARE – ATENA ȘI SPARTA

Polisul – organizare și conducere

Civilizația greacă, formată în estul Mediteranei și având permanente contacte cu lumea orientală, cuprinde cinci epoci. Începuturile istoriei grecilor sunt marcate de *civilizația miceniană* creată de aheii, care au condus puternice cetăți războinice și au cunoscut utilizarea scrierii silabice lineare B ca instrument de organizare și control. Aheii au cucerit cetatea Troia (de pe coasta vestică a Anatoliei) în urma unui îndelungat război, descris în poemul epic *Iliada*. După dispariția civilizației miceniene, lumea greacă parcurge o epocă de declin generalizat, numită *homerica* sau *geometrică* (după decorul vaselor ceramice din această perioadă). Acum dispar scrierea și structurile statale, iar societatea greacă evoluează în forme rurale modeste.

La cumpăna veacurilor IX–VIII î.Hr. reapare organizarea statală sub forma orașului-stat (*polis*), alcătuit prin unificarea mai multor așezări rurale învecinate, care foloseau aceleași resurse și aveau credințe religioase comune. Se redobândește deprinderea de a folosi scrierea (cu alfabetul grec, adaptat după cel fenician), se caută soluții eficiente de funcționare instituțională și se definește cetățenia greacă.

Calitatea de **cetățean** este asigurată de proprietatea funciară și participarea la viața militară, politică și religioasă. Drepturile politice se exercită într-un spațiu amenajat, denumit *agora*, situat în nucleul urban al statului, la poalele unei coline (*acropole*) care găzduiește cele mai importante temple. Alături de cetățeni, în orașele-state grecești trăiesc străini și sclavi. Străinii nu au dreptul de a deține pământ în cetate, ocupându-se cu activități meșteșugărești și comerciale. Sclavii, proveniți din prizonieri de război sau din datornici, sunt considerați „unelte vorbitoare” și sunt folosiți în agricultură, meșteșuguri, mine, construcții sau transport (ca vâslași).

Reapariția statului la greci este un proces complex și îndelungat, strâns legat de definirea și evoluția cetățeniei. Tensiunile apărute în cetate – ca urmare a deteriorării proprietăților din pricina împrumuturilor garantate cu averea și libertatea personală – au fost rezolvate fie prin colonizare, fie prin reforme politice interne.

ÎNȚELEGE cauzele colonizării grecești!

lipsa de pământ și îndatorirea cetățenilor sărăciți, care se împrumutau garantând cu averea proprie sau cu libertatea lor personală	neputința înapoierii creditelor determina vânzarea datornicului ca sclav, în afara cetății de origine	nevoi comerciale, situații climatice extreme cu ani de foamete și tensiuni în cetate
---	---	--

Expansiunea greacă, secolele IX–VI.

Direcțiile principale de colonizare: a) înspre bazinul central al Mării Mediterane, alegându-se ca destinații sudul Italiei și Insula Sicilia (sunt întemeiate multe colonii, precum: Cumae, Crotona, Tarent, Sybaris, Siracuză). Numărul mare al coloniilor întemeiate în sudul peninsulei italiice a dus la denumirea de Grecia Mare (*Magna Graecia*) sub care regiunea este cunoscută încă din Antichitate; b) înspre Pontul Euxin (Marea Neagră), pe ale cărui țărmuri apar colonii ca Bisantion, Callatis, Tomis, Histria, Olbia; (c) înspre nordul Africii (Naucratis, Cirene).

Colonizarea greacă

S-a desfășurat între secolele VIII–VI î.Hr. și reprezintă procesul de întemeiere a unor noi orașe-state, denumite colonii, prin expediții organizate de către o cetate-mamă sau metropolă (*meter* – mamă, *polis* – oraș-stat). Călătoriile erau decise în comun în adunarea cetățenilor, iar participanții trași la sorți. Coloniștii plecau spre noua destinație sub conducerea unui lider desemnat de cetatea-mamă („ctitor de gospodărie”) care purta cu sine simbolurile locurilor natale – pământ din orașul-mamă și efiile zeilor protectori. Ajuns la destinație, în sarcina liderului erau primele activități de organizare a noului oraș: măsura pământul viitoarei cetăți-colonie, stabilea locul pentru construirea spațiului de adunare politică a noilor cetățeni-coloniști, templelor și altor incinte cu destinație publică. Teritoriul rămas era împărțit în loturi distribuibile prin tragere la sorți coloniștilor. Astfel, se refăcea statutul de proprietar pe care îl avusese în cetatea natală cetățeanul-colonist, dar care îi fusese afectat, căci unul dintre motivele principale pentru care avea loc procesul de colonizare era diminuarea condiției de proprietar. În acest mod, noua cetate păstra legături economice, politice și culturale cu metropola sa. Coloniile erau de două categorii: așezări agrare (pl. *apoikia*, sg. *apoikia*) și comerciale (pl. *emporion*, sg. *emporion*).

Valea Templelor, Agrigentum, Sicilia – model de colonizare secundară.

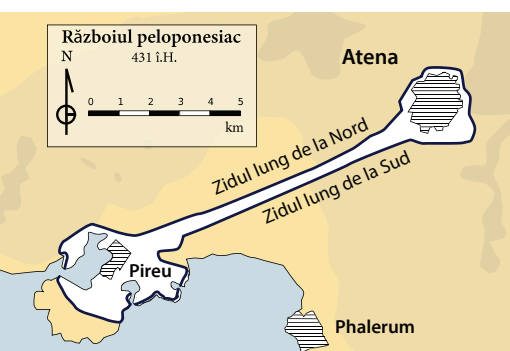
Templul lui Artemis, Efes – cetate-metropolă de pe coasta Asiei Mici care și-a continuat prosperitatea și importanța până în epoca romană.

Reforma lui Lycurg (sec. VIII î.Hr.)

gerousia (sfatul)	
2 regi	28 de bătrâni (geronți), de peste 60 de ani, aleși pe viață
au atribuții militare și sacerdotale	au atribuții juridice și legislative
apella (adunarea poporului)	
toți militarii cetățeni	
votează pacea și războiul, alege geronții și (mai târziu) eforii, aclamă regii	

Reforma politică (sec. VII î.Hr.)

consiliul celor 5 efori
cetățeni de rând
controlează celelalte instituții

Orașele-state grecești care au întemeiat cele mai multe colonii sunt Corint, Megara, Chalcis, Focea, Milet. Metropolele și-au valorizat experiența de navigație, statutul lor de cetăți de coastă. Legende despre întemeierea de noi cetăți vorbesc despre complexitatea acestui proces migrator, dovedind că uneori coloniștii proveneau din mai multe cetăți și că orașele noi deveneau la rândul lor metropole. Un astfel de exemplu de „colonizare secundară” este colonia Agrigentum din sud-vestul insulei Sicilia, ctitorită de locuitorii din *Gela*, la rândul ei o colonie formată din coloniști proveniți din insulele Creta și Rhodos. **Consecințele procesului de colonizare** – asemuit de către filozoful grec Platon cu mișcarea de „roire a albinelor” – au fost multiple. Noile cetăți au contribuit la răspândirea modelelor de cultură și civilizație greacă în teritorii depărtate. Contactele coloniștilor cu populațiile locale au fost, în principal, de natură economică, socială și politică. Informațiile obținute despre aceste populații (denumite barbare, deoarece nu vorbeau limba greacă) au putut fi menționate ulterior în lucrările autorilor greci, contribuind la dezvoltarea cunoștințelor geografice, istorice, etnografice și culturale. Plecarea organizată a unor grupuri sociale al căror statut economic și juridic se deteriorase în timp a rezolvat crizele interne din metropole, contribuind la reinstaurarea unei necesare și dorite stări de colaborare socială.

Oligarhie, tiranie, democrație

Printre cetățile care au optat pentru calea reformelor, încercând rezolvarea crizelor interne, se numără Sparta și Atena.

Sparta este un oraș-stat situat în regiunea Laconia din peninsula Peloponez. Ea a avut o singură colonie, Tarent (în sudul Italiei), întemeiată în anul 706 î.Hr., din pricina unor tensiuni politice interne. Cel cărui i se atribuie reformarea statului spartan la începutul epocii arhaice este legendarul Lycurg. Acesta întocmește o „constituție”, prin care distribuie loturi de pământ cetățenilor grupați pe familii, controlează luxul și reorganizează instituțiile politice. Modelul politic spartan, puternic militarizat, este construit pe o formulă de conducere monarhică (dublu reprezentată) combinată cu implicarea în actul de guvernare a familiilor aristocratice.

Principala ocupație a cetățenilor spartani era războiul. Spartanii obișnuiau să ia mesele în comun (sisitiile), unde își aduceau și copiii pentru a învăța valorile militare ale cetății. Activitățile lucrative sunt efectuate de populația orașelor supuse Spartei – pământul spartanilor este lucrat de hiloți, iar meșteșugurile sunt practicate de perieci.

Atena ocupa în Antichitate întreaga regiune a Aticii. Ea a cunoscut toate formele de regimuri politice întâlnite în lumea greacă antică (monarhice, oligarhice, democratice), având o evoluție complexă, cu multe perioade reformatoare. Abia în secolul al V-lea î.Hr. Atena întemeiază colonii militare (cleruhiile) în cetățile pe care le controla în cadrul alianțelor sale. Deși cetate continentală, Atena va deveni o putere maritimă, folosindu-și porturile Faleron și Pireu, amenajate în golful Saronic.

Între secolele VIII–VI î. Hr., cetatea cunoaște un regim **oligarhic**, dominat de o aristocrație de neam și avere, care controla toate instituțiile politice și juridice.

Situația economică a atenienilor de rând se degradează ca urmare a practicii împrumuturilor garantate cu propria persoană, generându-se o diminuare a corpului de cetățeni și tensiuni interne care au necesitat schimbări. Printre reformele introduse în perioada veacurilor VIII–VI î.Hr., cele mai importante sunt măsurile arhontelui Dracon (care introduce prima legislație scrisă în cca 621 î.Hr.) și cele ale lui Solon (arhonte în anul 594 î.Hr.). Acesta din urmă șterge datoriile, împarte populația în patru categorii în funcție de avere, introduce etaloane de măsură și de schimb, organizează meșteșugurile, limitează luxul și instituie amenzi pentru neparticiparea la viața politică. Solon păstrează vechile instituții politice, dar le reorganizează atribuțiile, și înființează un **tribunal popular** (*heliaia*) care să judece marile procese ale cetății.

Reformele lui Solon nu au fost eficient aplicate și respectate, iar noile tulburări permit ajungerea la putere a unui **tiran**, numit **Pisistrate** (546–527 î.Hr.). Perioada sa a însemnat, însă, inițierea unor ample lucrări edilitare, organizarea de spectacole publice și măsuri de redresare economică, care au fost pe placul cetățenilor. Fiul său, care i-a urmat la putere, Hippias, a condus abuziv și a fost alungat. De altfel, în multe state arhaice grecești (la Syceona, Corint, Milet, Samos) se instalează regimuri tiranice ale căror reforme au contribuit la progresul cetăților respective. Tiranii încearcă să-și legitimeze puterea, pe care au dobândit-o datorită unor situații excepționale sau prin manevre politice, situându-se pe poziții echidistante între aristocrați și popor. Ei nu reușesc, însă, să-și creeze dinastii conducătoare și sunt înlăturați. Unele dintre *polis*-urile care au cunoscut regimul tiranic se reîntorc la formulele aristocratice de conducere, altele – cum este Atena – vor evolua spre **democrație**.

După alungarea tiranilor din Atena, noi reforme sunt introduse de **Clistene** (510 î. Hr.): populația este amestecată și organizată în 10 triburi noi și în deme, care își trimit reprezentanții în **noul consiliu alcătuit din 500 de membri**. În acest fel, cresc oportunitățile de participare reală la viața politică a mai multor atenieni, diminuându-se monopolul vechii aristocrații. Noul regim care permite această egalitate de șanse politice se numește **isonomie** (*isos* – egal, *nomos* – lege). De asemenea, Clistene înființează un colegiu de **10 strateg**i (comandanți ai trupelor de infanterie, aleși prin votul poporului) și introduce **ostracismul**.

Măsurile lui sunt perfecționate în cursul secolului următor de către **Efialte** (462 î. Hr., care transferă competențele juridice ale Areopagului către Consiliu și Adunarea poporului) și **Pericle** (prim strateg în perioada 443–429 î.Hr., care introduce plata pentru participarea la ședințele consiliului și la ședințele tribunalului poporului).

„Constituția lui Solon prezenta trei trăsături și anume: cea dintâi și cea mai importantă este desființarea împrumutului garantat cu persoana debitorului; a doua dreptul acordat oricărui cetățean de a se constitui în fața instanțelor ca apărător al celor neîndreptățiți, iar a treia, care se spune că este de fapt și sursa principală a puterii democrației, e dreptul de a apela în fața tribunalului popular, căci poporul ajungând stăpân pe vot, ajunge stăpân pe constituție.”

(Aristotel, *Constituția atenienilor*)

În urma reformelor sale, democrația atingea dezvoltarea maximă, fiind implementată și în cetățile aliate Atenei, care se putea mândri cu rolul de „educatoare a Eladei în materie de democrație”, cum afirma oratorul Isocrate.

Bustul lui Pericle, copie romană.

Instituțiile ateniene

Arhonți (magistrați)	
3 arhonți principali	6 thesmoteți
au competențe politice, militare și sacerdotale	sunt implicați în interpretarea legilor
Boulé (sfat)	
400 (la început)	
pregătește ședințele adunării poporului, implementează legile	
Ecclesia (adunarea poporului)	
cetățenii (bărbați majori cu părinți atenieni)	
votează pacea, războiul, proiectele de legi, alege magistrații	
Areopagul	
foști arhonți	
atribuții administrative și juridice	

Mărturii din ruinele Efesului.

Între istorie și legendă

Pentru destinațiile alese ale viitoarelor întemeieri se culegeau informații de la negustori ori se consultau oracolele, cel mai des folosit fiind oracolul din Delfi, închinat zeului Apollo. Multe metropole erau ele însele cetăți fondate în urma mișcărilor demografice migratorii. De pildă, Miletul (situat pe coasta Turciei de azi) este o veche întemeiere a aheilor care, la finalul mileniului al II-lea î.Hr., au ajuns pe coasta Asiei Mici. Efesul (din aceeași regiune geografică) este rodul acțiunii fondatoare a miticelor amazoane combinată cu colonizarea din preajma anului 1000 î.Hr. a dorienilor. Potrivit lui Strabon și Pausanias, oracolul lui Apollo i-ar fi prezis lui Androclos că va fi condus în actul său fondator de un pește și un mistreț. Pregătindu-și peștele pe care-l pescuise, un porc sălbatic îi fură mâncarea. Pornit la vânătoare, fondatorul descoperi locul viitoarei sale cetăți.

„Căci marea aceasta nu era navigabilă pe atunci și chiar se chema Inospitalieră (*Axeinos*) din pricina caracterului ei furtunos și a sălbăticiiei neamurilor așezate în jurul ei. [...] Mai târziu această mare s-a numit Ospitalieră (*Euxeinos*), pe vremea când ionienii au întemeiat orașe pe țărmurile ei.”

(Strabon, *Geografia – despre Pontul Euxin*)

MINIPROIECT Exploratori ai Pontului Euxin

a. Pregătirea lucrului – profesorul explică obiectivele miniproiectului, împarte clasa în grupe și sarcinile de lucru, precizând materialele necesare: fișele de observație, instrumentele de lucru și sursele de informare.

b. Întocmirea fișelor de către elevi – posibile direcții de reținere a informațiilor antice despre Pontul Euxin se pot referi la: caracteristici geografice, popoare locuitoare ale bazinului pontic, comerțul stabilit de greci cu aceste populații și produsele teritoriilor lor.

c. „Mărturiile arheologice din adâncuri” – elevii vor viziona și prelucra informații recente privind cercetările arheologice maritime ale Mării Negre, adăugându-le la dosarul de informații culese din sursele istorice scrise.

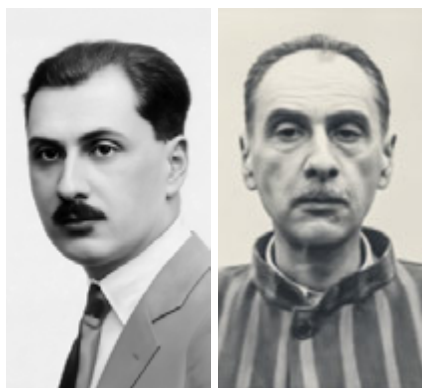
d. Valorizarea informațiilor culese – elevii vor prezenta rezultatele propriilor cercetări și împreună vor extrage concluzii privitoare la navigația antică în zona Mării Negre, la importanța economică a acestei regiuni și la potențialul de cercetare pe care zona Mării Negre îl oferă specialiștilor din diferite domenii (geografie, biologie, navigație, economie, istorie-arheologie).

Miniproiectul are drept scop aplicarea instrumentelor de lucru însușite în „Laboratorul istoriei”.

Portal cultural

„Expozițiile de realitate virtuală arată scene și imagini din diferite așezări Pontice, angrenând vizitatorul într-o călătorie în trecut.”

© ACNSAS

Istoricul Gheorghe Brătianu (1898–1953) a avut o activitate științifică prodigioasă. Între alte lucrări, se numără *Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană*, apărută postum. Arestat de regimul comunist, a murit în închisoarea politică Sighet.

APLICAȚII

1. Citește cu atenție sursa și rezolvă cerințele:

„Lui Grinnos, regele din insula Thera, care se dusesse la oracolul din Delphi pentru alte treburi, Pythia îi răspunse să întemeieze o cetate în Lybia. El, însă, îi întoarse vorba zicând așa: «Eu, slăvite stăpân Apollo, sunt prea bătrân ca să mai pornesc la drum. Poruncește tu altuia dintre tineri să înfăptuiască cele ce ceri.» În timp ce spunea aceste cuvinte arăta spre Battos. După ce s-au întors acasă, n-au mai ținut seama de oracol, neștiind măcar unde se află Lybia pe fața pământului și neîndrăznind să trimită o colonie în necunoscut.

Șapte ani de-a rândul după aceste întâmplări, în Thera nu căzu picătură de ploaie [...] Thereeni s-au dus iar la oracol, dar Pythia le-a reamintit de colonia din Lybia. De vreme ce nu exista nicio altă scăpare, se trimiseră soli în Creta să se cerceteze dacă nu cumva vreunul dintre cretani sau din străinii care locuiau în insulă ajunseseră vreodată în Lybia. Cutureiând coastele Cretei, solii au găsit un negustor, pe nume Coroibos, care le spusese că navigase cândva până spre țărmurile Lybiei. Momindu-l cu bani, solii l-au adus în insula Thera, apoi au organizat o expediție de recunoaștere până în insula Plateea, aflată în apropierea țărmului lybian. [...] După ce-l lăsaseră acolo pe Coroibos, thereenii au hotărât să trimită în colonie câte un frate la doi frați, prin tragere la sorți, precum și bărbați din toate cele șapte regiuni ale insulei. În fruntea acestora, căpetenie și rege, urma să plece Battos.” (Herodot, *Istori*)

- Menționează, pe baza sursei, activitatea practică de thereeni.
- Scrie o relație cauză-efect stabilită între două informații selectate din sursă, precizând rolul fiecăreia dintre aceste informații (*cauză*, respectiv *efect*).
- Precizează, pe baza sursei, două etape ale expediției organizate spre Lybia.
- Formulează, pe baza sursei, un punct de vedere referitor la rolul lui Battos, susținându-l cu două informații selectate din sursă.

2. Stabilește valoarea de adevăr sau fals pentru fiecare afirmație, notând în mod corespunzător în dreptul fiecăreia **A** sau **F**:

- Lycurg a fost un reformator legendar spartan. A ☐ / F ☐
- Apella* era adunarea poporului spartan care vota pacea și războiul. A ☐ / F ☐
- Tribunalul poporului (*heliaia*) a fost introdus de Clistene. A ☐ / F ☐
- Efialte a micșorat puterea Areopagului ateniian. A ☐ / F ☐
- Pericle a introdus plata funcțiilor pentru ședințele Consiliului celor 500 și ale Tribunalului poporului. A ☐ / F ☐

3. Datează și ordonează cronologic următoarele reforme ateniene, după următorul model:

introducerea plății funcțiilor publice		
ștergerea datoriilor cetățenilor atenieni		
introducerea ostracismului		
limitarea puterii Areopagului		

ÎNSEMNELE CELOR 12 ZEI DIN OLIMP

Hestia (sceptru), **Hermes** (casca înaripată și caduceul), **Afrodita** (vălul), **Ares** (casca și lancea), **Demeter** (sceptrul și grămada de spice), **Hefistos** (bastonul), **Hera** (sceptru), **Poseidon** (tridentul), **Atena** (bufnița și casca), **Zeus** (fulgerul și bastonul), **Artemis** (arcul și tolba cu săgeți) și **Apollo** (cithara).

Realizează o **Fișă digitală** cu simbolurile celor 12 zei, după modelul:

Atena	

GÂNDIRE CRITICĂ

Pornind de la afirmația lui Esop:

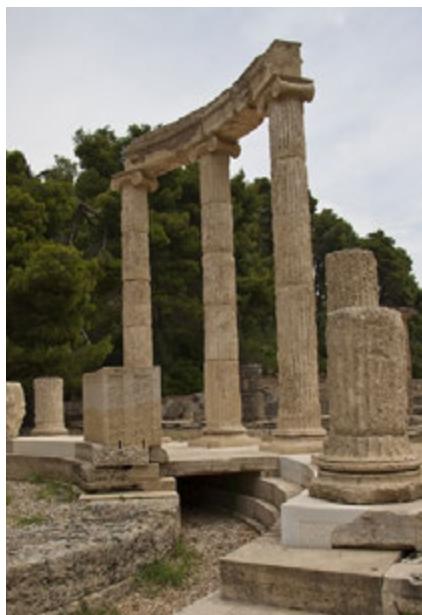
„Orice motiv este folosit de tirani drept scuză pentru a-și motiva acțiunile”, argumentează, printr-un fapt istoric relevant, că această afirmație contravine democrației.

REȚINE

- Odată cu reorganizarea statală din epoca arhaică sub formula orașelor-stați, cetățile grecești și-au rezolvat probleme interne fie prin întemeierea de colonii, fie prin adoptarea unor reforme.
- Procesele reformatoare din Sparta și Atena au fost folosite drept modele pentru alte cetăți.
- Experiența politică a grecilor s-a perpetuat și a contribuit la nașterea gândirii politice europene.

Detaliu al frizei superioare a vasului Chigi: hopliți în luptă, sec VII. î.Hr.

Ruinele clădirii Philippeion, în Olimpia Antică, Peloponez.

2. GRECII ÎNTRE ALIANȚE ȘI RĂZBOAIE. ALEXANDRU MĂCEDON

Războaiele medice și Războiul Peloponesiac

Armată și polis. În lumea polis-urilor statutul de soldat este o componentă de bază a cetățeniei. Armatele terestre ale grecilor sunt alcătuite din trupe de infanterie greu înarmate și trupe de cavalerie. În veacul al IV-lea î.Hr., crește rolul infanteriei ușor înarmate și se apelează la **mercenari**. Atena își construiește o flotă de război, devenind o mare putere maritimă, în secolul al V-lea î.Hr. Armele sunt procurate prin resurse proprii de către fiecare soldat, iar războiul se poartă în timpul verii, între campaniile de recoltare agricolă, militarii fiind totodată și cetățeni-agricultori.

Principală formațiune de luptă terestră este **falanga**, alcătuită din rânduri succesive de soldați, denumiți **hopliți**, care luptă „umăr la umăr” – formulă introdusă prin reforma hoplitică din veacul al VI-lea î.Hr.

ALIANȚE MILITARE. Cea mai importantă putere militară terestră din lumea greacă arhaică a fost Sparta, ai cărei cetățeni erau infanteriști profesioniști. În veacul al VI-lea î.Hr., prin supunere sau alianțe, Sparta creează și conduce puternica **Ligă Peloponesiacă**. După războaiele greco-persane (sau medice), Atena formează **Liga maritimă de la Delos** (478–404 î.Hr.) îndreptată împotriva statului persan. Inițial, lideră a acestei alianțe, Atena ajunge treptat stăpâna ligii, care reunea cetăți insulare și polis-uri de pe coasta tracică și cea vestică a Asiei Mici. Membrii ligii contribuiau cu resurse și militari la flota de război, construită în portul Pireu. Tezaurul alianței, păstrat inițial în Insula Delos, este mutat la Atena în 454 î.Hr., din inițiativa lui Pericle.

RĂZBOAIELE MEDICE. La finalul secolului al VI-lea î.Hr., perșii își extinseseră dominația asupra Asiei Mici, ajungând cu armatele până în zona inferioară a Dunării, unde locuiau geții. Polis-urile grecești (ionice) de pe coasta vestică a Asiei Mici, conduse de cetatea Miletului, se ridică împotriva perșilor (499 î.Hr.), cerând și primind ajutor din partea orașului Eretria (din Insula Euboea) și a Atenei. După înfrângerea revoltei grecilor ionieni, în 494 î.Hr., marele rege persan, Darius I (522–486 î.Hr.), organizează o **expediție de pedepsire** a eretrienilor și atenienilor, campanie care este cunoscută ca **primul război greco-persan** sau **medic** (490 î.Hr.). Perșii cuceresc mai întâi Eretria, incendiind-o și luând în sclavie populația captivă. Apoi, plănuiesc să atace Atena, cu care se confruntă pe plaja de la Maraton (490 î.Hr.). Conduși de strategul Miltiade, atenienii și aliații lor plateeni folosesc avantajul terenului și tactica atacului prin alergare, anihilând trupele de arcași și de cavalerie persane. Falanga greacă a împins înspre mare pe mulți soldați persani, care s-au retras. Victoria grecilor de la Maraton a demonstrat că armata persană nu este invincibilă, marcând începutul epocii de afirmare politică și militară a Atenei.

Urmașul lui Darius I, regele Xerxes (486–465 î.Hr.), organizează o campanie de cucerire a grecilor, cunoscută sub denumirea de **cel de-al doilea război greco-persan** sau **medic** (480–479 î.Hr.). Trupele terestre persane au traversat pe un pod de vase strâmtoarea Dardanele, coborând de-a lungul coastelor cu misiunea de a-i ataca pe greci dinspre nord.

„După bătălia de la Maraton, ceea ce pentru perși nu părea decât un eșec lipsit de importanță, a fost în schimb pentru greci, și a rămas pe bună dreptate în amintirea oamenilor, o victorie cu consecințe capitale. Temuta armată persană a fost pentru prima oară împrăștiată în câmp deschis de către hopliți, ea care, până atunci, păruse de neînvins.”

(François Chamoux,
Civilizația greacă)

Legendă

Teritoriul în care a avut loc revolta cetăților grecești din Ionia împotriva perșilor (499–494 î.Hr.)

Cetățile grecești și teritoriile implicate în război

Cetățile grecești și teritoriile neutre sau favorabile perșilor

Imperiul Persan

Teritorii aliate cu Imperiul Persan

Itinerarul flotei persane în Primul Război Medic

492 î.Hr.

490 î.Hr.

Itinerarul flotei și armatei persane în Al Doilea Război Medic

480 î.Hr.

Victorii ale grecilor

Victorii ale perșilor

„De la o vreme deși sulitele celor mai mulți erau frânte, ei nu conțineau să taie în carne vie cu săbiile [...] În acest loc, se luptară cu săbiile, câți dintre ei se mai întâmplau să mai aibă, apoi cu mâinile și cu dinții.” (Herodot, *Istoriile*)

Războaiele medic.

Flota persană, dominată de corăbiile feniciene, îl transportă pe însuși regele Xerxes. Pentru a se apăra contra invaziei persane, grecii convoacă o alianță la Corint (481 î.Hr.) și planifică teatrul de operațiuni militare. Sparta primește comanda armatelor terestre, iar la **Termopile** (480 î.Hr.) regele **Leonida** sacrifică un batalion de 300 de hopliți în încercarea de a opri pătrunderea dinspre nord a trupelor persane. Aceasta a dat timp grecilor să-și organizeze apărarea. Bătălia navală de la **Salamina** (480 î.Hr.), încheiată cu victoria **triremelor** atenienilor, conduse de **Temistocle**, determină retragerea spre Asia a perșilor. Războiul este definitiv câștigat de greci, după succesele militare de la Plateea (479 î.Hr.) și capul Mycale (479 î.Hr.).

Biruințele grecilor care-și apărau libertatea le-au dovedit acestora eficiența alianțelor militare în fața unor armate invadatoare numeroase. Ambele cetăți, Sparta și Atena, câștigă prestigiu. Sparta devine cea mai puternică forță militară terestră. Atena folosește reușita de la Salamina pentru a crea Liga de la Delos, transformată într-un imperiu maritim atenian. Pentru Atena se deschide o epocă de mare prosperitate și de răspândire a modelului politic democratic în cetățile aliate. Tot acum se construiesc zidurile care leagă Atena de portul său, Pireu, asigurând aprovizionarea orașului în caz de asediu. Strategia, denumită „politica zidurilor lungi”, este inițiată de Temistocle și Cimon, fiul lui Miltiade.

ȘTIAI CĂ...

...Cea mai lungă perioadă în care spartanii hopliți s-au aflat pe câmpul de luptă a fost de 40 zile? Aceasta s-a întâmplat în timpul războiului peloponesiac.

...Echipamentul militar complet pe care trebuia să-l poarte în luptă un hoplit putea cântări între 12–20 kg?

...Proba de alergare denumită maraton, din cadrul jocurilor olimpice moderne, a fost introdusă în amintirea mesagerului atenian legendar Fidipide? Se spune că acesta ar fi alergat peste 40 de km, timp de o zi și jumătate, pentru a anunța victoria grecilor de la Maraton (490 î.Hr.), iar după ce a spus „suntem victorioși” a murit de epuizare.

- Extinderea „imperiului” atenian înainte de războiul peloponesiac
- Războiul lui Pericle (431-429 î.Hr.)**
 - ◆ Răscoala din Corcyra
 - ◆ Asediul cetății Potideea
 - Expedițiile flotei ateniene (432-430 î.Hr.)
- Între 429 și 404 î.Hr.**
 - Expediția lui Alcibiade împotriva Siracuzei
 - Alte expediții ateniene
 - ★ Victorii spartane
 - ★ Victorii ateniene
 - Neutri
 - Sparta și Liga peloponesiacă
 - Aliații Spartei
 - Expediții spartane (431-421 î.Hr.)
 - Expediții spartane (415-404 î.Hr.)

Războiul Peloponesiac (431–404 î.Hr.)

RĂZBOIUL PELOPONESIAC. Ambițiile celor două cetăți, Sparta și Atena, vor provoca o îndelungă confruntare militară denumită **războiul Peloponesiac** (431–404 î.Hr.), opunând cele două alianțe grecești existente. Pretexte economice și politice au deschis ostilitățile desfășurate în două etape. Prima etapă (războiul arhidamic, 431–421 î.Hr.) a adus succese parțiale în ambele tabere. Sparta jefuiește teritoriul rural al Atticii și ocupă cetatea **Amphipolis** – coordonatoare a exploatarii zăcămintelor de argint folosite de Atena și Liga de la Delos. Atena câștigă bătălia navală din **Insula Sfacteria**, de pe coasta vestică a Peloponezului. După 10 ani de luptă, niciuna dintre cetăți nu se putea, însă, proclama victorioasă asupra celeilalte și se acceptă un armistițiu (pacea lui Nicias, 421 î.Hr.). Dar uneltirile atenianului Alcibiade și dezastruoasa expediție ateniană din Sicilia (415 î.Hr.) duc la reluarea războiului (413–404 î.Hr.). Cu ajutor militar naval persan, Sparta înfrânge flota ateniană în bătălia navală de la **Aigos Potamos** (405 î.Hr.). Deși pacea încheiată în 404 î.Hr. proclamă victoria spartană și desființarea ligii maritime ateniene, ambele cetăți sunt acum secătuite, punându-se capăt epocii lor de prosperitate.

În secolul al IV-lea î.Hr. lumea *polis*-urilor intră într-un declin vizibil. Hegemonia spartană instalată după 404 î.Hr. este contestată, iar starea de conflict între cetăți se generalizează. Ascensiunea Tebei din primele decenii ale acestui secol va fi efemeră. Deși înfrâng militar pe spartani în două bătălii (**Leuctra**, 371 î.Hr. și **Mantineea**, 362 î.Hr.), tebanii nu se pot organiza eficient după moartea liderului lor **Epaminonda**.

Imperiul Macedonean

Situată la marginea nordică a spațiului de cultură greacă, Macedonia se dezvoltă puternic, mai ales sub domnia lui **Filip al II-lea** (382–336 î.Hr.). Acesta își creează propria armată, preluând modelul falangei grecești, căreia îi perfecționează armamentul. El adaugă trupe ușor înarmate de infanterie (**peltaști**) și trupe de cavalerie, constituite inițial pe criterii

Peltast – reprezentare pe un vas ceramic din sec. al V-lea î. Hr.

etnice, din rândul populațiilor supuse Macedoniei. Noi tactici de atac sunt împrumutate de la sciți și traci, precum dispunerea în formă de triunghi sau trapez cu vârful îndreptat înspre inamic. Inginerii de la curtea lui Filip pun la punct „mașini de război” pentru tactici de asediu. Noua **falangă macedoneană** sintetizează progresele de organizare și dotare tehnică înregistrate până atunci în lumea greacă.

După asigurarea granițelor nordică și vestică împotriva tracilor și ilirilor, Filip al II-lea supune cetățile grecești, incapabile să reactiveze alianțele de odinioară (între 357–338 î.Hr.). Regele macedonean devine hegemon al grecilor, după confruntarea finală de la Cheronea (338 î.Hr.). Apoi, Filip se pregătește să invadeze Asia, dar este asasinat în 336 î.Hr.

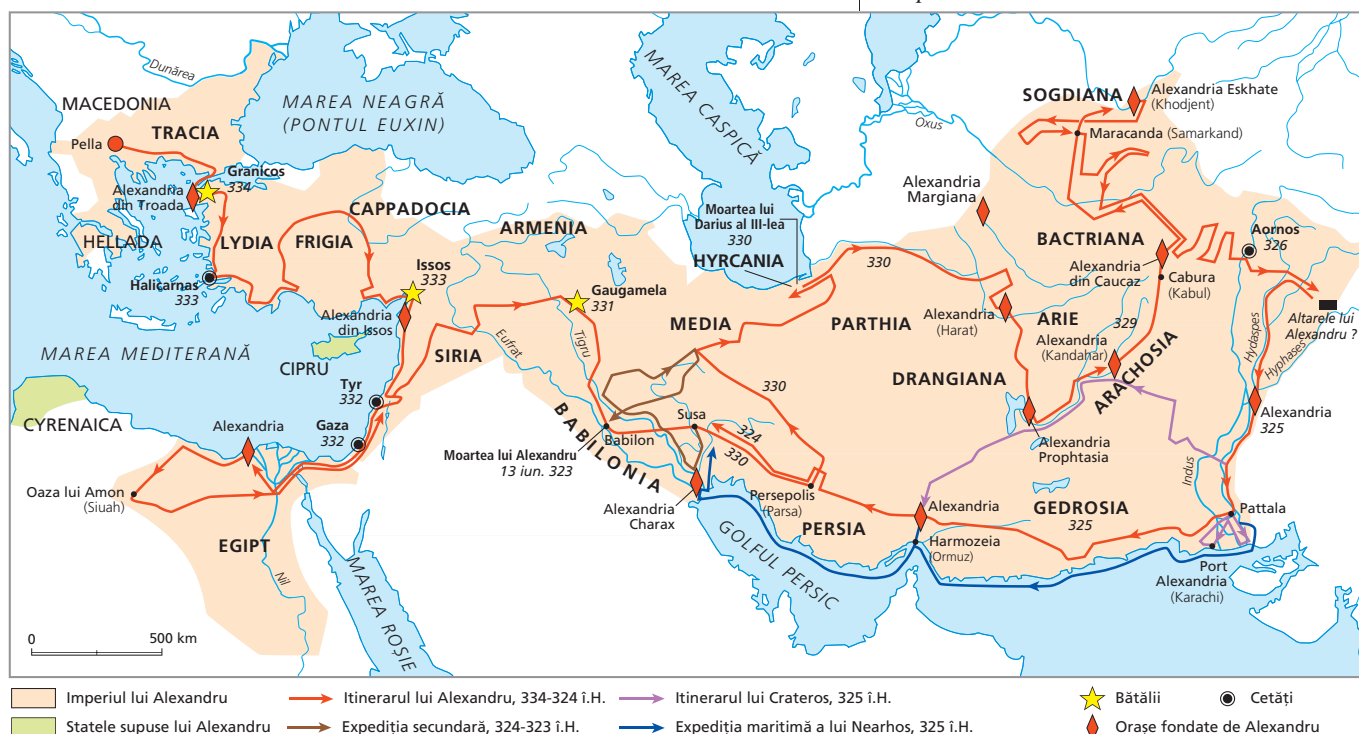
Urmașul său, **Alexandru al III-lea**, cunoscut și ca Alexandru cel Mare sau Macedon (356–323 î.Hr.), a dovedit de la început capacități politice și militare deosebite. La numai 18 ani, a participat în bătălia de la Cheronea, conducând flancul stâng al armatei macedonene. A avut o educație aleasă, care i-a sădit admirația față de cultura grecilor (filozoful Aristotel i-a fost profesor). Se spune că Alexandru purta cu sine permanent *Iliada*, dorind să devină un al doilea Ahile. Imediat după ce a ajuns rege, a întreprins expediții militare dure pentru a readuce sub ascultare triburile tracice și cetățile grecești care se revoltaseră la moartea lui Filip. Apoi, își pregătește debarcarea în Asia, continuând politica tatălui său. Alexandru se concentrează pe perfecționarea falangei macedonene moștenite de la Filip, introducând modificări. Rolul infanteriei ușoare crește, iar trupele ecvestre sunt încredințate acum oamenilor săi de încredere. El însuși conduce escadroanele regale (companionii), care se vor dovedi o armă extrem de eficientă în bătăliile sale orientale. Flota lui Alexandru a avut mai degrabă roluri strategice și de aprovizionare.

Confruntarea dintre Darius și Alexandru, pe fundal se văd sarisesele soldaților macedoneni.
Mozaic de la Pompei, sec I d.Hr.

„(Alexandru) a primit domnia la vârsta de 20 de ani, o domnie care îi aducea înverșunate vrăjmășii și dușmani aprigi și primejdii din toate părțile [...] El a spus: «Demosthenes, care m-a numit copil când eram prins în luptele cu ilirii și tribalii și băiat, când am ajuns în Thessalia, va vedea că-s bărbat când voi fi sub zidul Athenei». [...] După ce au prădat cetatea Theba, oștile macedonene au dărâmat-o din temelii [...] Și au fost cam șaiszeci de mii de morți.” (Plutarh, *Viața lui Alexandru*)

Campaniile militare ale lui Alexandru Macedon.

Bust al lui Alexandru,
epoca alexandrină,
azi la British Museum

„Alexandru este deopotrivă «rege al macedonenilor», «arhonte al Ligii de la Corint», «eliberator» și «restaurator» al cetăților grecești din Asia, «faraon» al Egiptului, «rege al celor patru părți ale lumii» în Babilonia. [...] Un singur titlu, cu un conținut incert și neutru, este recunoscut pretutindeni: «regele Alexandru» – gravat pe numeroasele monede pe care le emite și consemnat în decretul către cetățile grecești.”
(Pierre Briant, *Alexandru cel Mare*)

REȚINE

- Organizarea militară a grecilor antici a evoluat în timp, armata terestră bazându-se pe falanga de hopliți, perfecționată ulterior de tebani și macedoneni.
- Grecii s-au organizat în alianțe politico-militare terestre (sub conducerea Spartei) și navale (sub comanda Ateinei) și, luptând pentru libertatea lor, au respins invazia persană din anii 490 și 480–479 î.Hr.
- Cetățile grecești ating apogeul dezvoltării lor în epoca clasică (sec. al V-lea î.Hr.), dar intră în declin ca urmare a războaielor îndelungate dintre ele.
- În cele din urmă, grecii vor fi cuceriti de Macedonia și integrați în noul cadru politic creat de Alexandru Macedon, care a permis răspândirea culturii grecești în Orient.

Expediția militară orientală, desfășurată între 334–325 î.Hr., a supus un vast teritoriu. Alexandru debarcă în Asia Mică, obținând o primă izbândă la **Granicos** (334 î.Hr.), apoi, eliberează cetățile grecești de pe coasta anatoliană și îi înfrânge răsunător pe persi în bătălia de la **Issos** (333 î.Hr.). Cu această ocazie sunt capturate tezaurul persan și o parte din familia regelui persan Darius al III-lea (380–330 î.Hr.). Alexandru coboară pe coasta feniciană, asediind și cucerind cetățile feniciene cu scopul de a anihila bazele principale ale flotei persane, asigurându-și, astfel, spatele frontului. Apoi, preia Egiptul fără luptă (332 î.Hr.). Anul următor, obține o mare victorie la Gaugamela (331 î.Hr.), care-i deschide drumul spre capitalele persane: Babilon, Susa, Persepolis, Ecbatana. Supune toată zona estică a statului persan, ajungând până în provinciile Bactria și Sogdiana (329–327 î.Hr.) și în regiunea Punjab, unde se confruntă cu regele local Puru, pe râul Hydaspe (326 î.Hr.). Deși Alexandru nu înregistrase până atunci nicio înfrângere, soldații îi cer să se oprească, pretextând oboseala acumulată în anii grei de campanie. Armata se întoarce spre Babilon pe două rute. O parte a trupelor a urmat un drum terestru, iar cealaltă, sub conducerea lui Nearhos, a coborât pe Indus până la Marea Arabiei, apoi, a navigat pe lângă coastă înspre Golful Persic. În Babilon, Alexandru organizează o mare ceremonie de căsătorie a multora dintre soldații săi cu localnice, sperând să obțină astfel familii mixte fidele noului său proiect politic. Surmenat și cuprins de boală, regele moare în 323 î.Hr., fără să fi apucat să organizeze imensul teritoriu pe care l-a dobândit prin luptă, îmbinând cu genialitate tactici militare multiple.

Elenismul

Epoca istorică cuprinsă între moartea lui Alexandru și cucerirea romană a estului Mediteranei poartă denumirea de **epoca elenistică**. Termenul de **elenism** desemnează procesul complex de răspândire în spațiul oriental a modelelor culturale grecești – prin limba greacă, arhitectură și urbanism, viață economică, socială, politică și religioasă.

După dispariția lui Alexandru, moștenirea sa este multă vreme disputată de generali (diadohii). Finalmente, întregul teritoriu este împărțit în trei mari regate: **regatul ptolemaic**, **regatul macedonean** și **regatul seleucid**. Moartea prematură a lui Alexandru a lăsat neterminată opera sa de unificare a Orientului cu Occidentul. El a ctitorit o serie de orașe, care îi purtau numele, dintre care unele au ajuns centre economice și culturale înfloritoare (cum este cazul Alexandriei din Egipt). A încercat unificarea militară și economică, itinerarul său militar urmând drumul rutelor comerciale importante, atât terestre, cât și maritime. El a permis menținerea structurilor sociale anterioare, dar a încercat să coopteze în actul de conducere aristocrația locală. A impus modelul regal asiatic (mantia roșie de purpură, diadema și ritualul de curte) pe care îl vor folosi urmașii săi. Suita regală a regilor elenistici este alcătuită din conducători politici, experți militari și oameni de cultură, căci – asemeni lui Alexandru – urmașii lui vor fi protectori ai culturii, ai artelor și ai științelor. Faptele militare ale lui Alexandru l-au transformat peste timp într-un erou militar și politic.

APLICAȚII

1. Datează și ordonează cronologic următoarele bătălii, apoi, completează spațiile: Salamina, Issos, Maraton, Termopile.

a.....; b.....; c.....; d.....;

2. Citește sursa de mai jos și rezolvă cerințele:

„Temistocle a cunoscut tot așa de bine vremea cât și locul când trebuia să se dea bătălia de la Salamina. Astfel, el nu a îngăduit să se așeze triremele grecești cu fața la dușmani, mai înainte de a sosi ceasul în care un vânt minunat sufla dinspre mare și mâna valurile din larg spre strâmtoare. Acest vânt nu era vătămător pentru corăbiile elene, care erau puțin scufundate în apă și scunde. Dar corăbiile persane aveau pupa mult ridicată și punțile erau înalte și pluteau anevoie, iar valurile stârnite de vânt le tulburau mersul și le întorceau flancul spre eleni care se mișcau repede și erau cu ochii la Temistocle. [...] Biruința a fost câștigată datorită bărbăției și curajului tuturor celor care au luat parte la luptă, dar și datorită inteligenței și strășniciei lui Temistocle.” (Plutarh, *Viața lui Temistocles*)

APROFUNDEAZĂ

Bătălia de la Gaugamela, 331 î.Hr. – model de combinare a tacticilor militare

Această confruntare a fost decisivă pentru campania orientală a lui Alexandru cel Mare. Deși avea sub 50 000 de soldați, el s-a confruntat cu armata persană mult superioară (cca 200 000 de infanteriști, arcași, cavaleri și luptători cu carele). Printr-o tactică flexibilă, Alexandru a organizat o dublă linie, combinând infanteria grea cu trupe ușor înarmate. Pe câmpia de la Gaugamela, el a inițiat atacul pe flancul stâng persan, mascând mișcările infanteriei ușoare. Schimbând apoi rapid direcția, a lovit decisiv în centru. Simultan, macedonenii au neutralizat carele persane. Strategia combinată a provocat panică, determinând fuga lui Darius. Deși dorea să-l captureze, Alexandru a ales să-și sprijine trupele conduse de Parmenion. Avea doar 25 de ani, iar victoria obținută a dovedit curajul și capacitățile militare deosebite ale lui Alexandru.

a. Menționează conflictul militar și o caracteristică a acestuia.

b. Identifică pe hartă locul unde s-a dat această bătălie.

c. Precizează doi factori care au contribuit la câștigarea acestei lupte de către greci.

3. Compară itinerarul militar al lui Alexandru cu o hartă fizică a Orientului. Notează, într-un tabel după modelul de mai jos, pentru fiecare bătălie, condițiile de climă și mediu geografic, respectiv, provocările la care au fost supuși soldații lui Alexandru pe drumul lor dinspre Europa spre India.

Bătălie	Condițiile de climă și mediu geografic	Provocările la care a fost supusă armata macedoneană

GÂNDIRE CRITICĂ

Imaginează-ți că ești militar macedonean în armata lui Alexandru Macedon și compune o scrisoare celor de acasă după bătălia de la Gaugamela. Explică alegerea informațiilor pe care vrei să le transmiți.

Citește cu atenție sursa și rezolvă cerințele:

„Alexandru [...], atacă în iureș cu cavaleria de elită și cu trupele aflate în centru drept asupra lui Darius. Câtăva vreme lupta s-a dat om la om; curând însă Alexandru și cavalerii săi înghesuiră pe dușman, apoi începură a străpunge cu sulitele capetele perșilor. Falanga macedoneană atacă [...] cu desimea sarisselor ei. Văzându-se deodată amenințat din toate părțile, Darius, fricos ca întotdeauna, întoarse cel dintâi spatele, luând-o la fugă.” (Arrian, *Expediția lui Alexandru cel Mare în Asia*)

1. Identifică tipurile de armament și formațiile de luptă ale grecilor.

2. Menționează o cauză a câștigării acestei bătălii de către Alexandru.

PERIODIZAREA ISTORICĂ

EPOCA REGALĂ (arhaică)

sec. VIII–VI î.Hr., perioada în care se formează orașul Roma, ctitorit de Romulus și condus de șapte regi legendari

EPOCA REPUBLICANĂ

sec. VI–I î.Hr., perioada în care Roma devine stăpâna lumii mediteraneene

EPOCA IMPERIALĂ

(a regimului monarhic militar)

sec. I î.Hr.–V d.Hr., în două etape:

Principatul (sec. I î.Hr.–sec. III d.Hr.), cu patru dinastii imperiale stabile (Iulia-Claudia, Flavia, Antonină și a Severilor) și *Antichitatea Târzie* (sec. III–V d.Hr.), cu trei dinastii, până la împărțirea statului din 395 d. Hr. (dinastiile Constantiniană, Valentiniană și Teodosiană).

Lupa capitolină și gemenii Remus și Romulus.

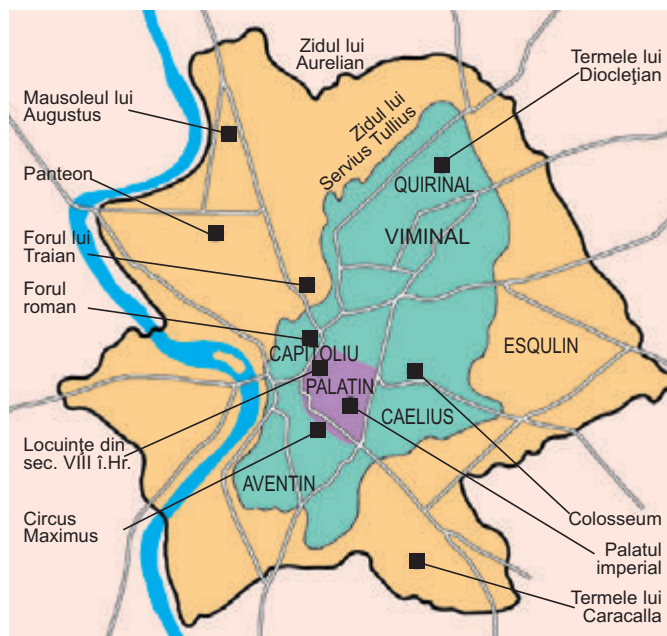
Bustul lui Lucius Iunius Brutus, participant la instaurarea regimului republican, Muzeul Capitoliu, Roma.

3. ROMA ANTICĂ DE LA REGALITATE LA IMPERIU

Regalitate, republicană, imperiu

Civilizația Romei antice, născută în spațiul peninsulei Italia, se împarte în trei mari epoci: *regală*, *republicană* și *imperială*. Potrivit propriei lor legende, romanii sunt urmașii troianului Eneas, al cărui descendent, Romulus, întemeiază Roma, în 753 î.Hr. În epoca regală, Roma se organizează ca oraș-stat (*civitas*), amenajându-și o piață politică (*forum*) și construind pe **colina** Capitoliu temple închinat zeilor. Sub conducerea celor **șapte regi legendari**, Roma cucerește așezările vecine, cooptându-le aristocrația în conducerea politică. Apar, astfel, două **ordine sociale**: vechii cetățeni fondatori ai orașului (**patricienii**) și noii cetățeni adăugați ulterior (**plebei**). Între aristocrați și cetățenii de rând se stabilesc relații de interdependență, denumite **patronal-clientelare**.

Cetățenia romană cuprinde drepturi și obligații economice, fiscale, militare și politice. Cetățeanul roman își înregistrează familia și averea în perioada recensământului, își exercită serviciul militar și se exprimă politic, având anumite scutiri fiscale. După înlăturarea ultimului rege, în 509 î.Hr., s-a instituit *regimul republican*. Inițial, puterea și legile erau controlate de patricieni. Plebeii cer egalitate politică și solicită fixarea în scris a vechilor cutume în **Legea celor 12 Table** (449 î.Hr.). Se consfințește, astfel, egalitatea tuturor în fața legii (*respublica*: „lucrul public”). Societatea se diversifică în urma cuceririlor militare, alături de **vechea aristocrație** apar **cavalerii**, cu avere și prestigiu câștigate în războaie. Sporește numărul sclavilor proveniți din prizonieri, utilizați în agricultură, mine, cariere de piatră, construcții și transporturi. Tratatamentul la care sunt supuși provoacă revolte, inclusiv în școlile de **gladiatori** (Răscoala lui Spartacus, 73–71 î.Hr.).

Planul Romei și colinele Roma între sec VIII î.Hr. – II d. Hr.

■ Roma în timpul lui Romulus
■ Roma în sec. IV î.Hr.
■ Roma imperială

În timpul *imperiului*, sunt păstrate ierarhiile civice, dar împăratul devine patronul tuturor. Extinderea cetățeniei romane la nivelul imperiului și uniformizarea impozitelor (**edictul împăratului Caracalla**, 212 d.Hr.) transformă statutul de cetățean într-o povară fiscală. Mulți țărani săraci se pun sub protecția unor aristocrați bogați, cedându-le proprietățile și devenind **coloni**. Din secolul al III-lea d.Hr., **migrațiile barbare** destabilizează imperiul. Barbarii sunt așezați în teritorii romane, iar unele regiuni ies de sub control roman, formându-se regate barbare.

Roma unifică economic bazinul mediteranean, iar rutele terestre și maritime leagă Europa de Africa și Asia. Circulația sigură a bunurilor și a persoanelor favorizează prosperitatea. Din veacul al III-lea d.Hr., crizele politice și presiunea barbarilor provoacă declinul orașelor și al economiei, pregătind împărțirea statului din anul 395 d.Hr., în Imperiul Roman de Apus și Imperiul Roman de Răsărit.

Evoluția instituțiilor

În *epoca regală*, **regele** cumula competențe militare, juridice, politice și religioase. Activitatea lui este controlată de **senat**, alcătuit din reprezentanții aristocrați ai celor trei etnii fondatoare ale Romei: romani, sabini și etrusci. Atribuțiile senatului sunt administrative, juridice și politice. **Adunarea poporului** este consultată în legătură cu pacea și războiul.

În timpul *republicii*, conducerea statului se realizează prin colaborarea interdependentă dintre **magistrați**, **senat** și **popor**. Vechile competențe regale sunt distribuite **magistraților** (de regulă, echipe pare, pentru a se evita monopolizarea puterii). Aceștia sunt aleși *prin vot* de către adunarea poporului, pe o *perioadă determinată* și pe *principii colegiale* (cu excepția dictatorului, desemnat de senat în momente dificile). Ei sunt controlați de senat și popor și nu sunt plătiți.

La finalul republicii, parcursul în cariera politică (*cursus honorum*) este atent reglementat. Nu sunt permise mandate succesive, dar candidatura pentru același post se poate depune după o anumită perioadă de timp.

Senatul (300 de membri) are atribuții financiare, fiscale, administrative, legislative, juridice, religioase și diplomatice. Accesul în senat este permis foștilor magistrați și este revizuit de cenșori la fiecare recensământ. **Adunarea poporului** votează magistrații, pacea și războiul, cele mai importante legi ale statului și decide acordarea pedepsei capitale, dar sistemul electoral este cenșitar. În veacul I î.Hr., nerespectarea regulilor de ocupare a magistraturilor duce la războaie civile și instalarea de regimuri personale dictatoriale prelungite. În timpul acestei *crize generalizate a republicii* apar alianțele politice de tipul **triumviratului**, pentru menținerea la putere, care pavează drumul spre monarhie.

În *epoca imperială*, cele mai importante instituții sunt **împăratul**, **senatul** și **armata**. Ca șef suprem al statului, **împăratul** își exercită competențele militare, juridice, legislative, religioase, într-un *cumul de puteri* construit de către primul împărat roman, Augustus (27 î.Hr. – 14 d.Hr.). **Ideologia** impusă de acesta exalta calitatea sa de „prim cetățean”

„Războiul lui Spartacus a fost ultima revoltă de proporții a sclavilor consemnată în istoria antică. Unicul său efect benefic a fost de a-i convinge pe proprietari să-și trateze sclavii cu blân-dețe. [...] curajul nechibzuit al fugarilor și modul în care i-a condus Spartacus a reamintit lecția desprinsă din experiența războaielor sclavilor din Sicilia, și anume că sclavia este o tristă irosire a calităților umane.” (H.H. Scullard, M. Cary, *Istoria Romei*).

Senatul roman,
frescă de C. Maccare, 1889.

Magistrații	Atribuții
un Dictator (1, pentru 6 luni)	are mandat extraordinar pentru a scoate statul din criză; este ajutat de un aghiotant
Cenzori (2, 18 luni)	verifică moravurile, efectuează recensământul cetățenilor și întocmesc listele de senatori
Consuli (2, anuali)	organizează și comandă armata, emit legi
Pretor/ pretori (1, apoi 8, anuali)	supraveghează activitatea juridică
Edili (2, apoi 4, anuali)	aprovizionează cu grâne, controlează prețurile, supraveghează construcțiile și reparațiile, organizează jocurile publice
Tribunii plebei (10, anuali)	protejează cetățenii, participă la ședințele senatului, cer anchetarea magistraților, propun legi
Cvestori (2, apoi 4, anuali)	au grija tezaurului public și a emisiunilor monetare

Augustus, statuia de la Prima Porta („Prima Poartă”, nordul Romei).

Bustul lui Hannibal, Muzeul Național de Arheologie din Napoli.

„Hannibal a fost unic, căci a reușit să inspire spaimă unei națiuni care pretindea că nu cunoaște acest sentiment.” (Philip Matyszak, *Dușmanii Romei. De la Hannibal la Atilla*)

ȘTIAI CĂ...

„...Decimare” derivă din numeralul latinesc zece (*decem*), oglindind modul de extragere a soldaților care aveau să fie uciși – trași la sorți, câte unul din grupuri de zece soldați?

...Iulius Cezar dicta scrisori în timp ce își făcea antrenamentele militare? Imitându-l pe Iulius Cezar, Napoleon și-a impus să facă două lucruri în același timp.

(*principe*) care, punând capăt războaielor civile, „a refăcut republica” și a asigurat granițele statului, instalând așa-numita „pace romană” (*pax romana*). În perioada Antichității Târzii, împăratul este stăpân absolut (*dominus*), iar după adoptarea creștinismului ca religie de stat (sub Teodosiu I, în 380 d.Hr.), el devine reprezentantul lui Dumnezeu pe pământ.

Senatul (600 de membri) păstrează doar administrarea vechilor provincii, are unele atribuții fiscale și juridice, emite doar monedă de bronz. Ocuparea posturilor senatoriale este controlată de împărat. În anul 330 d.Hr., împăratul Constantin cel Mare (306–337 d.Hr.) construiește o nouă capitală la Constantinopol, unde înființează un al doilea senat. Deși numărul membrilor acestor senat crește (2 000), rolul senatorilor este mult diminuat.

Armata romană devine importantă în transmiterea puterii politice, soldații romani aclamând noul candidat la putere, prezentat din partea senatului și a împăratului în funcție. În momente de criză politică, soldații își impun propriul candidat.

Expansiune și organizarea provinciilor

Transformarea Romei într-o mare putere mediteraneană a avut cauze economice, politice și juridice (derivând din prevederile cuprinse în alianțe internaționale). **Campaniile militare** propriu-zise au alternat cu **negocierile diplomatice**, iar înstăpânirea romanilor în noi teritorii este dublată de construirea unei rețele de **state clientelare**, amplasate la granița frontierelor și desfășurând politici favorabile Romei.

În perioada timpurie a republicii (secolele V–III î.Hr.), Roma cucerește populațiile din Italia și creează alianțe bazate pe obligații militare și fiscale. După ce ajunge să controleze resursele peninsulei, Roma se extinde dincolo de Italia și intră în conflict cu Cartagina. La capătul a trei războaie (264–241, 218–202 și 149–148 î.Hr.), Roma învinge și obține teritoriile cartagineze (punice) din Africa de Nord și Hispania, precum și controlul rutelor maritime din vestul și centrul Mediteranei. În cel de-al doilea război punic, însă, Roma va face față cu greu invaziei italice a marelui general Hannibal (247–183 î.Hr.), care i-a învins pe romani la Cannae.

Noua poziție de mare putere permite Romei să se amestece în conflictele dintre regatele elenistice. Aici Roma alternează dialogul diplomatic cu presiuni politice și campaniile militare, deținând pe rând rolul de **arbitru**, apoi, de **protector** și, finalmente, de **stăpân** al acestor regiuni pe care le cucerește pe parcursul ultimelor două secole ale republicii. De asemenea, înspre Vest, Gallia este supusă de Iulius Cezar, iar în Hispania este întărită administrația romană.

În debutul imperiului, Roma avea un stat întins pe trei continente, ale cărui granițe se cereau consolidate. Împărații au reușit să mențină aceste cuceriri și chiar să le mărească: Claudius (41–54 d.Hr.) adaugă Britannia și Moesia, iar Traian (98–117 d.Hr.) cucerește Dacia și regiuni asiatice, ajungând la maxima extindere teritorială a statului.

Armata romană era formată din infanterie, organizată în **legiuni** sub stindardul acvilei, din trupe de cavalerie și, mai târziu, din flotă militară. Legiunile, alcătuite din cetățeni-soldați și trupe auxiliare, erau conduse de generali. **Armamentul** militar a evoluat în timp, romanii preluând

Cuceririle Romei Imperiale
(sec. I î.H.–sec. II d.H.).

și adaptând de la populațiile cu care s-au confruntat atât echipamentul ofensiv (sabia scurtă, pumnalul, sulița, lancea folosită în primele secole), cât și cel defensiv (platoșa, coiful și scuturile). De la greci au fost preluate mașinile de luptă utile în numeroase asedii. După reforma militară a lui **Caius Marius (107 î.Hr.)**, armata devine profesionistă: statul recrutează voluntari, oferă echipament și soldă, iar serviciul militar durează aproximativ 20–25 de ani. În timp, s-a trecut de la formația de tip **falangă la unități mai mobile ale legiunilor**. Extinderea imperiului a dus la campanii militare mai lungi, la construirea de **tabere militare** (castre), drumuri și baze de aprovizionare. În perioada imperială, granițele au fost apărate prin sistemul de **limesuri**, cu ziduri și fortificații, precum cele construite în Britannia de împărații **Hadrian** și **Antoninus Pius**. Victoriile militare erau celebrate la Roma prin ceremonii numite **triumfuri**, în care erau prezentate prăzile de război și prizonierii.

Organizarea provinciilor devine o preocupare importantă pentru Roma după primul război punic, când dobândește primul teritoriu extra-italic (Sicilia). Toate regiunile cucerite ulterior prin războaie sunt transformate în provincii conduse de un guvernator (fost magistrat superior roman). Acesta reprezintă statul roman, pe durata mandatului său (între 2 și 5 ani), având competențe legislative, juridice, militare, fiscale, monetare și militare. În epoca imperială, **Augustus** a împărțit provinciile în **senatoriale** (controlate de Senat și deja pacificate) și **imperiale** (conduse de împărat prin delegați). Pentru a preveni revoltele, Roma colaborează cu **aristocrația locală**, trimite **coloniști romani** și menține **trupe militare** în regiunile recent cucerite.

„Între jefuirea Romei de către gali, în 390 î.Hr. și mijlocul sec. al II-lea î.Hr., o armată temporară de țărani soldați, sub conducerea oligarhiei cârmuitoare, a cucerit mai întâi Italia și apoi lumea mediteraneană; lealitatea populației romane față de liderii ei era asigurată de partea ce o avea în împărțirea prăzii după victorie.” (Michael Crawford, *Roma republicană*)

Legiunile romane trecând Dunărea
pe un pod de vase, Columna lui Traian.

Castru roman, reconstituire.

JOC DE ROL

Analizează imagini ale Columnei lui Traian (Radu Vulpe, *Columna lui Traian* și turul virtual 3D de la Muzeul Național de Istorie a României). Imaginează-ți că ești un militar din armata romană care participă la asediarea unei cetăți dacice. Pe baza imaginilor observate, identifică și prezintă în fața colegilor cum se desfășoară lupta, explicând ce arme, mașini de asediu și tactici de luptă folosește armata romană.

Columna
lui TraianColumna lui Traian –
tur virtual 3D

Procesul de romanizare

Romanizarea este procesul prin care statul roman a introdus în provincii **limba latină, instituțiile politice și juridice, administrația, religia și stilul de viață roman**. Spre deosebire de **elenism**, predominant cultural, romanizarea a influențat toate aspectele vieții materiale și sociale. Căile principale de acțiune au fost **urbanizarea, administrația și dreptul roman, coloniștii, armata și veteranii, școlile și religia**.

Orașele provinciale au fost modelate după Roma, construindu-se clădirile definitorii pentru civilizația urbană de tip roman: forul, temple, basilici, băi publice, circuri, teatre și amfiteatre. Aceasta a contribuit la ridicarea localităților la ranguri de municipii sau de colonii, aducătoare de privilegii fiscale. Administrația romană a introdus drumuri durabile, sisteme de alimentare cu apă curentă, măsurarea și evaluarea pământurilor, impozitare uniformă și aplicarea legilor romane la scară tricontinentală. Corespondența oficială a stimulat apariția școlilor, iar cooptarea elitelor locale în actul de conducere era deseori răsplătită prin acordarea cetățeniei romane. Armata a accelerat romanizarea prin permanenta interacțiune cu localnicii și prin veteranii care erau împroprietăriți în locurile pe care le apăsaseră ca soldați, formând adevărate nuclee de populație romanizată. Cultele religioase și **cultul imperial** au consolidat acceptarea autorității statului roman.

Prin mecanisme de cointerесare individuală și colectivă, statul roman a reușit eficient să implementeze modelul roman de existență și limba latină, proces care a contribuit la nașterea limbilor și popoarelor romanice.

APLICAȚII

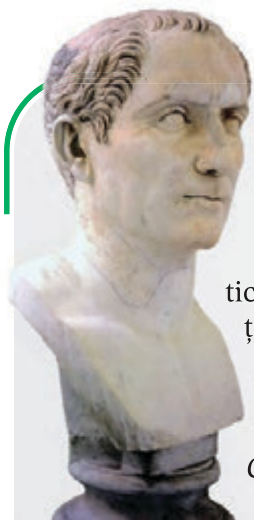
1. Citește cu atenție sursa **A** și răspunde la cerințe:

A. „Senatul are mai întâi deplină putere asupra tezaurului public. Căci el dispune de toate veniturile ca și de toate cheltuielile. [...] De asemenea de crimele săvârșite în Italia care cer o cercetare publică, ca: trădări, conjurații, otrăviri, asasinat, tot senatul se ocupă. [...] De asemenea, dacă trebuie să trimită la careva din afara Italiei vreo delegație pentru a împăca pe vreunii, pentru a transmite vreun sfat sau, se înțelege, un ordin pentru a primi în supunere sau pentru a declara război, el poartă de grijă. De asemenea, când vin delegații la Roma, prin mijlocirea senatului se stabilește cum să se trateze cu fiecare și cum trebuie să se răspundă. Poporul n-are deloc de-a face cu nimic din toate acestea. De aceea când un străin stă la Roma, în timpul lipsei consulului, constituția îi pare cu totul aristocratică. Și de aceea sunt încredințați mulți dintre eleni și dintre regi, pentru că aproape toate treburile le tratează cu senatul.” (Polibios, *Istoriei*)

- Menționează trei competențe ale senatului.
- Explică, în baza sursei **A**, de ce la Roma nu exista principiul „separației puterilor în stat”.
- Identifică, în sursa **A**, o formulare care dovedește caracterul aristocratic al constituției romanilor.

2. Formulează, pe baza sursei **B**, un punct de vedere referitor la relația dintre victoriile militare romane și stabilitatea puterii imperiale.

B. „După cucerirea Daciei, jocurile publice au fost de o extravaganță cum nu se mai văzuse până atunci la Roma, iar plebea l-a adorat pe Traian. El știa mai bine decât toți ceilalți împărați ce-și doreau oame-nii de rând de la Roma. Știa că autoritatea lui era de nezdruccinat, nu neapărat din cauza afacerilor de stat, ci pentru că oferea poporului două lucruri, proviziile de grâu și spectacolele. [...] Cu niște granițe pașnice și cu o populație fericită în capitală, principele se gândea iarăși la felul în care putea spori faima Romei.” (Julian Bennett, *Traian*)

Bustul lui Iulius Cezar, Muzeul Național de Arheologie din Napoli.

APROFUNDEAZĂ

Cucerirea Galiei de către Caius Iulius Cezar – combinarea confruntărilor militare cu practicile clientelare

Celții sau galii ocupau în Antichitate teritoriile de azi ale Franței, Belgiei și Elveției. Spre finalul sec. al II-lea î.Hr., Roma transformase în provincii doar părțile sudice locuite de celți (*Gallia Cisalpina* și *Gallia Narbonensis*). Caius Iulius Cezar (100–44 î.Hr.) a fost de două ori succesiv guvernator al provinciilor romane galice (58–51 î.Hr.). (11) În primul său mandat, acordă ajutor galilor liberi împotriva invaziei vecinilor lor. Prin **alianțele încheiate cu aristocrația locală** și profitând de rivalitățile interne, Cezar își **instalează trupe** în Gallia liberă și **impune căpeteniilor furnizarea de ostateci**. În cel de-al doilea mandat, Cezar trece la **represalii** contra lui Ambiorix (lider celt din nord-estul Galliei), care fuge la germanici. Urmărindu-l, Cezar trece Rinul pe un pod construit în 10 zile de inginerii săi și devastează Germania vreme trei luni. La întoarcere, reia campaniile punitive. Deși suferă singura sa înfrângere din Gallia la Gergovia (52 î.Hr.), se impune definitiv în fața lui **Vercingetorix**, în asediul cetății **Alesia**. Aici Cezar construiește două

șanțuri prevăzute cu metereze: primul șanț (lung de 15 km) încercuia cetatea, blocându-i pe celți înăuntrul, iar cel de-al doilea (21 km) oferea protecție armatei romane împotriva trupelor chemate în ajutor de celți asediați. Încleștările sunt crâncene, Cezar luptă alături de oștenii săi, îmbărbătându-i. Înfometăți și cu moralul distrus, celții capitulează iar Vercingetorix se predă. El va fi purtat în lanțuri în triumful lui Cezar din anul 46 î.Hr., apoi, ucis.

După victorie, Cezar își consolidează dominația prin fidelizarea triburilor galice, respectându-le instituțiile și credințele, lăsând strângerea tributului datorat Romei pe seama aristocrației filo-romane. Acțiunile întreprinse de Cezar în Gallia dovedesc combinarea de către romani a luptelor militare cu negocieri politice pentru controlul teritoriilor cucerite. Cezar, care îl admira pe Alexandru Macedon, a dovedit tuturor că gloria se poate câștiga și în altă parte decât în Orient.

Vercingetorix, războinicul gal care s-a împotrivit stăpânirii romane.

Citește cu atenție sursa și menționează două consecințe imediate ale campaniilor galice purtate de Cezar:

„După nici 10 ani de război în Gallia, (Cezar) a cucerit opt sute de cetăți, a supus trei sute de neamuri, a învins trei milioane de dușmani, dintre care o treime a murit cu arma în mână și o altă treime a fost dusă în sclavie.” (Plutarh, *Viața lui Iulius Caesar*)

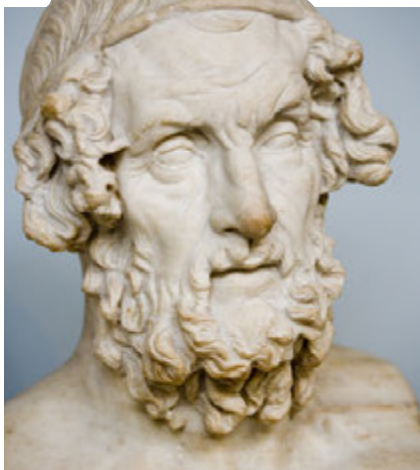
GÂNDIRE CRITICĂ

Folosind cunoștințele anterioare și textul lecției, argumentează în 6–8 rânduri, validitatea afirmației următoare: „Pentru istoria poporului francez de azi, Cezar a deținut același rol ca și împăratul Traian pentru istoria patriei noastre.”

(Dumitru Tudor,
Mari căpitani ai lumii antice.)

REȚINE

- Statul roman s-a format în perioada secolelor VIII–VI î.Hr. prin contribuția comună a romanilor, sabinilor și etruscilor, suferind puternice influențe din partea grecilor.
- Roma a cunoscut regimuri politice monarhice și aristocratice, iar definirea statutului de cetățean a fost un reper în istoria ulterioară a Europei și a lumii.
- Romanii au dezvoltat un model de expansiune complex, combinând confruntările militare cu negocierile diplomatice și practicile clientelare.
- Romanizarea spațiilor provinciale a contribuit la unificarea civilizației mediteraneene și la formarea popoarelor și limbilor romane.

Homer, educatorul Eladei
(copie romană, sec. II).

4. MODELE CULTURALE ÎN LUMEA GRECO-ROMANĂ

Educație și cunoaștere în lumea greco-romană

Transmiterea prin educație a valorilor civilizației elene către tinerele generații a fost influențată de diversitatea organizării și evoluția polis-urilor grecești. *Poeemele homerice* oferă primul model educațional grec destinat tinerilor aristocrați războinici, integrând **tehnici** formative și o **etică** – un țel moral. Prin intermediul tehnicilor se deprindeau mânăuirea armelor, pregătirea fizică prin sport și jocuri și se cultiva arta muzicală și oratorică, toate fiind orientate spre crearea unui *ideal de existență eroică fundamentat pe gloria militară*. Vreme de secole, poemele homerice au constituit pentru copiii grecilor și romanilor primele lecturi prin care învățau cititul și scrisul, familiarizându-se cu idealul onoarei și cu spiritul de competiție.

Educația militară – modelul spartan. Cetate cu vocație militară, Sparta a perpetuat modelul homeric, adaptându-l printr-un set de valori care prețuiau traiul auster, disciplina și onoarea. Educația copiilor (*agoge*) era încredințată întregii cetăți pentru formarea unor războinici curajoși și supuși. Copiii slabi erau eliminați la naștere, iar cei sănătoși erau crescuți dur și obișnuiți cu lipsurile. Luați din familie la vârsta de 7 ani, băieții trăiau în tabere militare unde se antrenau fizic, învățând să suporte greutățile. Educația intelectuală era minimală. La mesele comune, menite să descurajeze luxul și să promoveze comportamentul cumpătat, alături de adulți participau și copiii. Aceștia erau puși să judece faptele altora și virtutea, exprimându-se în cuvinte puține, vorbitul fără rost fiind pedepsit. Cântecul și poemele învățate aveau tematică militară. Fetele erau incluse în educația de tip militar, pregătindu-se pentru viitoarele roluri de soții, mame și apărătoare ale gospodăriilor în timpul lipsei de acasă a bărbaților plecați la război.

Educația cuvântului politic – modelul atinian. În Atena, educația (*paideia*) era orientată spre formarea unui cetățean echilibrat, capabil să participe activ la viața politică și socială a cetății. Crescuți în familie până la vârsta de 7 ani, băieții începeau apoi școala, însoțiți de un *pedagog*. La adolescență, instruirea continua cu studiul retoricii, esențială pentru participarea la viața democratică. Educarea fetelor le pregătea pentru rolurile domestice. În Atena arhaică, muzica și poezia erau importante pentru deschiderea spre cunoaștere, pentru formarea sensibilității și a gustului estetic. Educația fizică se desfășura în **palestre** și gimnazii, unde prin exerciții atletice se antrenau forța și disciplina. Începând cu a doua jumătate a secolului al V-lea î.Hr., însă, se va pune mai mult accent pe educația intelectuală. Inovația este introdusă de profesorii itineranți (*sofiștii*) care, ținând lecții în spațiul public contra cost, predau tehnicile de convingere pentru dobândirea puterii politice în cetate. Împotriva acestor educatori, ce sacrificau adevărul în favoarea persuadării (convingerii) cu orice preț a unui auditoriu, a pledat profe-

„Mai întâi a pus la cale să înzdrăvenească trupurile fetelor prin alergări, prin lupte atletice și prin aruncarea cu discul și cu lancea, pentru ca și plămăda copiilor să prindă o rădăcină zdravă în corpuri zdrene și să crească mai bine...” (Plutarh, *Viața lui Lycinus*)

Competiție de alergare la
sărbătoarea panateneelor din
Atena (amforă cca 500 î.Hr.).

„Cine lasă deoparte Muzele, acela pierde gustul pentru știință, nu ia parte la nicio căutare, la nicio discuție, căci fără exercițiul muzicii aceste porniri umane devin slabe, surde și oarbe, iar omul ajunge să fie nici treaz și atent, nici cultivat, nici rezistent la emoții.” (Platon, *Republica*)

sorul-filozof Socrate. Pe lângă școlile primare și secundare, în care se învăța cititul, scrisul, socotitul, literatura, muzica și sportul (prin efortul conjugat al pedagogului, grămaticului și al profesorului de muzică), tinerii deprindeau elemente de matematică, retorică și filozofie în cadrul școlilor superioare. Cele mai cunoscute astfel de instituții au fost *Academia* înființată de Platon și *Lyceum*-ul constituit de Aristotel.

Spiritul de competiție, definitoriu pentru educația elenă, a încurajat organizarea **întrecerilor sportive, literare și muzicale**, închinată zeilor. Printre cele mai cunoscute sunt *jocurile olimpice* (în onoarea lui Zeus, desfășurate la Olympia, din patru în patru ani, începând cu 776 î.Hr.), *jocurile pitice* (întreceri sportive, lirice și muzicale în onoarea lui Apollo Chitaredul, organizate la Delphi) și *jocurile Panatenee* (competiții hipice, atletice și muzicale în onoarea Atenei, desfășurate în cetatea Atena).

Educația spre desăvârșirea omului (humanitas) – modelul roman. Deși influențată de modele educaționale grecești, educația romană este mai pragmatică și urmărește formarea unui cetățean responsabil, respectuos față de tradiții și devotat familiei și statului. Instruirea privată coexistă cu cea din școlile publice, atestate încă de la începutul republicii. Educați în familie până la vârsta de 7 ani, în spiritul normelor morale și a obiceiurilor strămoșești, băieții mergeau apoi la școala primară (*ludus*), unde învățau să citească, să scrie și să socotească sub îndrumarea unui învățător (*literator*). În ciclul secundar, studiile continuau cu

gramatica și literatura, elevii analizând texte latine și grecești pentru a-și dezvolta cultura generală. O etapă importantă era studiul retoricii, dezvoltând capacitatea de a vorbi convingător pentru cei care ținteau spre cariere juridice și politice. Desăvârșirea educației tinerilor aristocrați se realiza într-una din școlile de prestigiu din lumea greacă și orientală (Alexandria, Atena, Rodos). Educația fetelor se limita la sarcinile casnice, deși, în familiile aristocratice fetele învățau să scrie, să citească și să compună scrisori, mamele fiind primele educatoare ale copiilor lor.

Academia lui Platon, mozaic roman (sec. I î.Hr.).

„... învăță-mă cum să-mi iubesc patria, cum să-mi iubesc soția și părintele, cum să înot către aceste lucruri atât de frumoase, chiar dacă acum mă zbat în valuri.” (Seneca, *Scrisori către Lucilius*)

Competiție muzicală la sărbătoarea Panateneelor din Atena (amforă cca 500 î.Hr.).

„Cornelia a supravegheat creșterea Gracchilor, Aurelia – formarea lui Cezar, Atia – educația lui Augustus, în chipul acesta au făcut ele din copiii lor bărbați de frunte.” (Tacitus, *Dialogul despre Oratori*)

„Profesorul și discipolii săi” – relief funerar descoperit la Neumagen, sec. al II-lea (Germania).

Portret fictiv de Jules Maurice Gaspard, 1908.

DREPTUL LA DIFERENȚĂ

Hypathia din Alexandria (cca 350–370 – martie 415), fiică a profesorului-matematician Theon, a activat alături de tatăl ei în cercul neoplatonician din Alexandria, unde a predat matematica și filozofia. Elevii săi erau deopotrivă adepți ai confesiunilor creștine și ai credințelor păgâne. Este prima femeie-matematician amintită de către sursele bizantine, fiind de asemenea preocupată de fizică și astronomie. Datorită cercetărilor și convingerilor sale a fost ucisă de creștini în anul 415.

GÂNDIRE CRITICĂ

Vizionați filmul *Agora* (2008) și realizați o dezbatere privitoare la confruntarea dintre gândirea rațională și cea dogmatică în perioada antică.

Claudiu Ptolemeu din Alexandria, sec. al II-lea – geograf, astronom, autor al teoriei geocentrice.

Aceste repere educaționale, izvorâte din **dorința de cunoaștere a lumii și a omului**, s-au dezvoltat în cadrul școlilor grecești de gândire, răspândite în spațiul egean-balcanic și în Grecia Magna (din sudul Italiei), încă din secolul al VI-lea î.Hr. Învățații greci au preluat cunoștințele orientale și au înlocuit explicațiile mitologice și religioase ale cosmosului prin interpretări științifice. Matematicienii-filozofi (precum Thales din Milet sau Pitagora din Samos, stabilit apoi la Crotona) au dezvoltat geometria și trigonometria, propunând o înțelegere a universului prin raționamente demonstrative și armonia numerelor. Numeroase invenții (șurubul fără cap, oglinzile reflectorizante sau mașini de asediu) sunt atribuite lui Arhimede din Siracuză (sec. al III-lea î. Hr.), care a aplicat matematica în mecanică, fizica lichidelor și optică. În epoca elenistică, prin cercetările de astronomie și geografie ale lui Aristarh din Samos (autorul primei interpretări heliocentrice), Eratostene din Cyrene (fondatorul geografiei matematice) și Claudiu Ptolemeu din Alexandria (autorul teoriei geocentrice) s-au dobândit progrese în înțelegerea universului.

Locul omului în cadrul acestui cosmos – ca măsură a tuturor lucrurilor, cum susținea sofistul Protagoras – a completat cunoașterea corpului uman inițiată de Hippocrate din Cos (sec. V–IV î.Hr.), părintele medicinei grecești. Acesta a pus bazele regulilor de comportament medical, cuprinse în „jurământul lui Hipocrate” valabil până azi.

Grecii au combinat observațiile empirice cu metodele științifice în științele naturii, agronomie, geografie, istorie, economie, iar romanii – prin contribuția juriștilor, mai ales a lui M. Tullius Cicero – au pus bazele științei dreptului, temelia dreptului european modern. Prin cuprinderea vastelor teritorii cucerite în cadrul Imperiului roman, Roma a contribuit la răspândirea tuturor acestor cunoștințe, promovând valorile rațiunii și dezvoltării armonioase a individului – fundamentul culturii occidentale.

Arta greacă: proporții, armonie, echilibru

După perioada arhaică marcată de influențe orientale, lumea greacă clasică își dezvoltă propriile formule de exprimare artistică, pe măsură ce se definitivează organizarea *polis*-ului. Definită prin proporții ideale, armonie și echilibru, arta greacă este una dintre cele mai reprezentative expresii culturale ale Antichității. Activând în adevărate ateliere-școli de ceramică, pictură și sculptură, artiștii greci au preluat subiecte din poemele epice aflate în circulație, reproducând zei, eroi, atleți, oameni în diverse activități (militare, politice, cotidiene). Meșterii s-au inspirat din natură și corpul omenesc, utilizând proporții calculate atent pentru a obține perfecțiunea formelor și armonizarea raportului dintre părți și întreg. Sculptorul **Policlet** (sec. al V-lea î.Hr.) a introdus aceste canoane de reprezentare a trupului uman împreună cu postura răsucită a corpului sprijinit pe unul dintre picioare, plămăind sculpturi realiste pline de vigoare și echilibru dinamic („Purtătorul de lance”/*Doriforul* și „Atletul care-și leagă panglica pe cap”/*Diadumenos*). Modelul său sculptural va fi dezvoltat de alți artiști din epocile clasică și elenistică: **Myron** („Aruncătorul cu disc”), **Fidias** („Zeus din Olimpia”), **Praxiteles** („Afrodita din Cnidos”) și **Lisip** („Apoxymenos” și „Silen cu Dionysos copil”). Sculptura elenistică accentuează sentimentele și trăirile umane. Marmura albă a statuiilor grecești era pictată pentru obținerea unei vitalități emoționante.

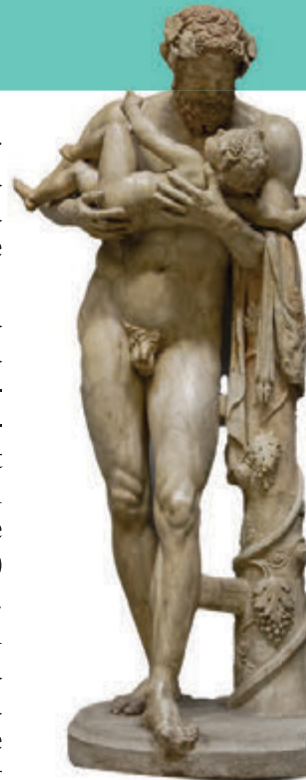
Copie romană a statuii lui Praxiteles, „Afrodita din Cnidos”.

În epoca romană, sculptura se îmbogățește cu *reprezentări realiste ale vieții și istoriei trăite*, captate magistral în sculpturi și picturi. Capodoperele artistice grecești au supraviețuit prin numeroasele copii romane expuse azi în muzee.

Proportionalitatea și armonia se regăsesc din plin și în arhitectura greacă. Grecii au preluat coloanele din mediul oriental, dar le-au integrat judicios în construcții concepute matematic. Templele dedicate zeilor impresionează prin simetrie și claritate, fiecare element fiind integrat într-un ansamblu coerent. Arhitecții greci au conceput ordinele arhitecturale, definindu-le după robustețea trupului masculin (ordinul doric) sau grația celui feminin (ordinele ionic și corintic). Uneori, însuși fusul coloanelor (alcătuit din bucăți îmbinate de piatră) era înlocuit cu trupul feminin al cariatidelor. Prin măiestria inginerilor greci s-au ridicat edificii publice în spațiile civice, pe acropole sau pe pantele abrupte ale munților, unde au fost amenajate spațiile de spectacole teatrale. Teatrul grec, parte integrantă a vieții politice și sociale din fiecare polis, se va perpetua, deși transformat arhitectural, în epoca romană, când spectacolele dramatice sau de comedie vor da întâietate activităților desfășurate în amfiteatre.

Arhitectura romană, între utilitarism și triumfalism

Romanii au fost constructori importanți, îmbinând admirabil influențele preluate de la etrusci (arcul și bolta) și de la greci (știința constructivă, ordinele arhitecturale, principalele unelte și meșterii). **Funcționalul** și **durabilitatea** caracterizează drumurile și podurile care legau toate colțurile imperiului, apeductele care alimentau cu apă curentă așezările, clădirile publice menite să îmbunătățească viața cotidiană și să găzduiască activitățile administrativ-juridice și politice. Modelul orașului roman este multiplicat în teritoriul provincial, cu toate construcțiile sale, simboluri ale vieții și civilizației superioare urbane (forum, băile, basilicile, teatre, circ, teatru și amfiteatru). Toate acestea sunt mărturii ale succeselor politice și militare romane, destinate să impresioneze populația locală. **Comemorarea** puterii și gloriei conducătorilor romani își găsește expresia cea mai fidelă în ridicarea de altare, columne celebrative (în capitala imperiului), arce și trofee. Reliefulurile sculpturale care le acopereau reproduceau succesele militare,

Copie romană a statuii lui Lisip, „Silen cu Dionysos copil”.

Lucius Caecilius Iulundus, bancher din Pompei, sec. I.

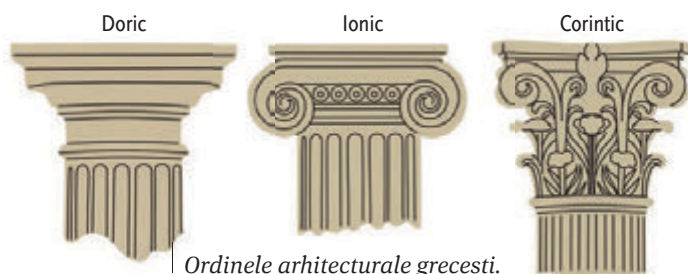

ȘTIAI CĂ...

... Grecii au aplicat corecții optice fusurilor coloanelor, îngroșându-le în zona de mijloc, pentru ca, privite de la distanță, să pară drepte?

Parthenon și Erechtheion (Cariatidele), Atena, sec. V î.Hr.

Ordinele arhitecturale grecești.

Arcul lui Titus, Roma.

acceptarea învinșilor ca supuși ai Romei, transportarea prăzilor de război spre capitală. Astfel, locuitorul comun și vizitatorul curios puteau cunoaște și admira faptele deosebite ale romanilor și universalitatea puterii lor. Arcele de triumf din Gallia romană (Arcul lui Tiberius de la Orange/Arausio, Franța), din Roma (Arcele împăraților Titus, sec. I, Septimius Severus, sec. al II-lea, Constantin cel Mare, sec. al IV-lea) sau din Grecia (Arcul lui Galerius din Thesaloniki, sec. al III-lea) sunt și azi grăitoare pentru mărețele fapte militare ale împăraților. Acest tip de monument triumfal va sta la baza construcției numeroaselor arce moderne și contemporane.

APLICAȚII

1. Folosind informațiile din textul lecției, stabilește asemănările și deosebirile dintre modelul educațional spartan și cel atenian și apoi completează în caiet diagrama Venn cu informațiile corespunzătoare:

2. Citește cu atenție sursa **A** și răspunde cerințelor:

A. „Deoarece pentru tatăl tău, om de seamă și deosebit de integru, am avut tot atâta respect cât și dragoste, și țin la tine nespus de mult, nu numai pentru amintirea lui, ci și pentru calitățile tale, doresc din suflet și chiar mă voi strădui ca fiul tău să ajungă pe potriva bunicilor [...]. De aceea, ți-l recomand pe Iulius Genitor, un om integru, serios, chiar puțin cam aspru și cam dur. [...] Ia-mă chezaș pentru Genitor, fiul tău nu va auzi de la acest om decât lucruri de folos, nu va învăța nimic care să nu merite să nu fie știut. El îi va reaminti tot atât de des ca și tine, ca și mine, ce povară a gloriei strămoșești îl apăsă, care și cât sunt de vestite numele pe care trebuie să le poarte cu cinste. Așadar, cu voia zeilor, încredințeză-ți fiul unui profesor de la care să învețe în primul rând cum să se poarte, și după aceea oratoria, care nu se învață bine dacă nu știi cum să te porți. Cu bine!” (Plinius cel Tânăr, *Scrisoare către Corellia Hispula, fiica lui Corellius Rufus*)

- Identifică tema acestei scrisori.
- Precizează, pe baza sursei, ce disciplină urmează să fie predată fiului destinatarului scrisorii.
- Utilizând informațiile din sursă și din textul lecției, menționează care sunt modalitățile de predare așteptate de la profesorul recomandat.

3. Definește condiția artistului-sculptor, folosind informațiile din în sursa **B**:

B. „Miron, Policlet, Fidias, Lisip și ceilalți și-au câștigat faima prin arta lor, dar dacă au ajuns celebri este pentru că au făcut lucrări pentru orașe mari, pentru regi sau pentru cetățenii renumiți. Dar cei care, cu tot atâta știință și talent ca și cei iluștri, au făcut lucrări nu mai puțin desăvârșite, dar pentru cetățeni cu stare mai puțină, aceia nu și-au cucerit un loc în amintire, căci au fost lipsiți nu de talent, nici de iscusință în arta lor, ci de noroc.” (Plinius cel Bătrân, *Istoria Naturală*)

Frumusețea sculpturilor greco-romane – vizită virtuală în muzeele europene: Muzeul Luvru – Paris, Muzeul Pio Clemente – Vatican (Roma), Muzeul de Arheologie – Atena. Prin intermediul tehnologiei putem vizita virtual muzeele lumii, sporindu-ne gândirea creativă și dobândind cunoștințe.

→ **Pregătirea vizitei:** Profesorul va explica obiectivul vizitei virtuale, precizând materialele necesare: fișa de lucru/observație și instrumentele de scris.

→ **Realizarea vizitei:** Elevii vor fi împărțiți în trei grupe, fiecare grupă va accesa câte unul dintre muzeele propuse.

→ **Valorificarea vizitei:** Completarea fișelor de lucru cu observațiile fiecărei grupe privind estetica statuiilor, urmată de prezentarea și discutarea acestora, evidențiindu-se atât elementele comune, cât și diferențele. Acest demers are ca scop formularea, de către elevi, a unor definiții ale frumosului în arta greacă. Cu sprijinul profesorului, aceste definiții vor fi ulterior raportate la concepțiile despre frumos enunțate de grecii înșiși (Platon și Aristotel).

APROFUNDEAZĂ Arena Colosseum-ului: oglinda societății și politicii romane

Amfiteatrul roman (obținut prin îmbinarea a două teatre grecești, cărora li se înlătură partea de scenă) este o inovație arhitecturală apărută la finalul Republicii romane. În epoca imperială, amfiteatrele devin spații-simbol ale victoriilor militare și supremației politice imperiale. Amfiteatrul Flavian, denumit *Colosseum* abia din epoca feudală, este ridicat de împărații celei de-a doua dinastii imperiale, pe locul fostei reședințe private a împăratului Nero. Construcția are o arenă elipsoidală în jurul căreia sunt dispuse rânduri succesive de bănci (cca 50 de mii de locuri) în așa-numita *cavea*. Așezarea spectatorilor este reglementată prin lege (ca și în cazul circului și teatrului), primele locuri fiind rezervate împăratului, familiei sale și elitelor politico-sacerdotale. *Colosseum*-ul a fost inaugurat în anul 80 d.Hr., de către împăratul Titus, celebrând victoriile sale și ale tatălui său, împăratul Vespasian, împotriva iudeilor. Evenimentul s-a desfășurat de-a lungul a 100 de zile și a constat în întreceri sportive, vânători de animale salbatice, lupte de gladiatori și chiar reconstituiri de bătălii celebre. Aceste activități, devenite ulterior obișnuite într-un amfiteatru, nu erau doar forme de divertisment,

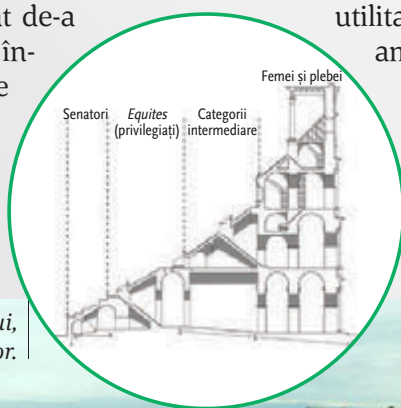
ci și competiții care puneau în valoare curajul, forța și îndemânarea participanților. Gladiatorii deveneau adesea eroi populari, fiind admirați de public pentru performanțele lor. *Colosseum*-ul avea și un rol politic important, căci împărații foloseau aceste sărbători pentru a câștiga simpatia poporului, oferind gratuit hrană și divertisment, într-o strategie cunoscută sub numele de „pâine și circ”. Astfel, conducătorii își consolidau autoritatea și mențineau ordinea socială.

„Titus oferea spectatorilor și lucruri de mare utilitate: suit pe un loc înălțat deasupra amfiteatrului, arunca mici sfere de lemn purtătoare a unui loz câștigător, fie că era vorba de ceva alimente, de o haină, de un vas de argint, de cai, de echipaje, de turme sau de sclavi. Cei care aveau norocul să le prindă veneau la funcționarii însărcinați cu distribuirea obiectelor pentru a primi ce era scris pe loz.”

(Cassius Dio, *Istoria romană*)

Reconstituirea luptei de gladiatori și dialogul cu mulțimea, Merida, Spania.

Secțiune prin cavea Colosseum-ului, ierarhizarea socială a spectatorilor.

Colosseum – Roma.

GÂNDIRE CRITICĂ

Pe baza sursei și folosind informațiile din lecția anterioară, formulează un punct de vedere, în 6–8 rânduri, privitor la controlul social exercitat de puterea politică prin intermediul spectacolelor din amfiteatru.

REȚINE

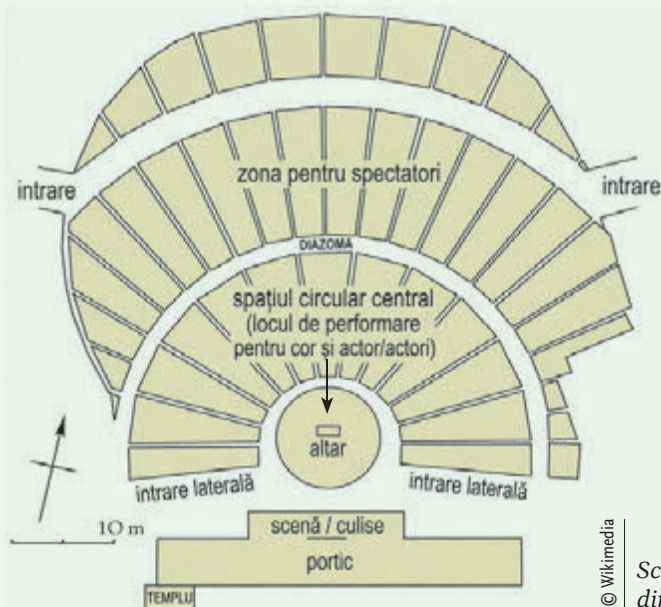
- Modelele educaționale ale lumii greco-romane reflectă diversitatea de valori culturale și de organizare a Antichității clasice.
- Gândirea științifică și filozofică greco-romană a marcat trecerea de la explicațiile mitologice la cele raționale, punând bazele cunoașterii moderne.
- Cultura greco-romană a promovat idealul armoniei între corp și spirit, vizibil atât în educație, cât și în artă și știință.
- Arhitectura romană s-a remarcat prin caracterul său funcțional și monumental, reflectând puterea politică și organizarea eficientă a imperiului.

Studiu de caz: TEATRUL GREC

© Wikimedia

Actorul și măștile sale – relief de epocă romană.

© Wikimedia

Schema Teatrului lui Dionysos din vremea lui Pericle.

Creațiile teatrale au apărut în sânul manifestărilor religioase închinat zeului Dionysos, organizate la Atena de tiranul Pisistrat, în sec. al VI-lea î.Hr. Dramele și comediile erau reprezentate în cadrul unor competiții la capătul cărora învingătorii (autorul piesei și sponsorul punerii sale în scenă) erau onorați prin statui publice, iar poeții le cântau performanța, asigurându-le locul în memoria urmașilor. Primii autori de tragedii (Eschil, Sofocle, Euripide) au rămas celebri prin dramele inspirate din teme mitologice, istorice și cotidiene, punând personajele în situația de a alege între datorie și propriile sentimente și invitând spectatorii la emoții intense. În comediile lui Aristofan erau ironizați și criticați politicienii, filozofii sau anumite tipuri de cetățeni. Participarea la reprezentații era considerată o datorie civică, teatrul oferind lecții despre curaj, responsabilitate și echilibru moral.

Teatrele grecești erau construite în aer liber, pe versanții dealurilor, pentru a folosi eficient acustica naturală. Replicile (scrise în versuri) erau „cântate” de cor și actori (inițial a existat un singur actor, denumit protagonist). Actorii (întotdeauna bărbați) purtau costume elaborate, potrivite personajelor interpretate, și măști în acord cu tipul de piesă jucată.

Influența teatrului grec s-a păstrat de-a lungul secolelor prin preluarea modelelor dramatice în cultura romană și, mai târziu, în teatrul european modern. Ca simbol al creativității și al spiritului democratic al Greciei antice, teatrul grec demonstrează puterea artei de a reflecta condiția umană, apropiind oamenii prin emoție și gândire.

JOC DE ROL

„ACTORUL ȘI CETATEA” În fața colegilor, două grupuri de elevi interpretează câte o scenă din piese ale teatrului antic grec (dramă și comedie). Pregătirea acestei performanțe impune creativitate prin alegerea subiectului și confecționarea unei recuzite simple, dar potrivite (măști și vestimentație). Ceilalți elevi întruhidează spectatorii din cetate. „Actorii” vor recurge la gesturi și tonuri teatrale; spectatorii vor nota emoțiile stărnite de interpretare și măști. Se va desemna grupul câștigător.

Piesa lui Aristofan, supranumit „Părintele comediei”, Participanții la banchet, a avut un succes răsunător pe scena Teatrului lui Dionysos, din Atena.

Studiu de caz: ARTA ORATORIEI

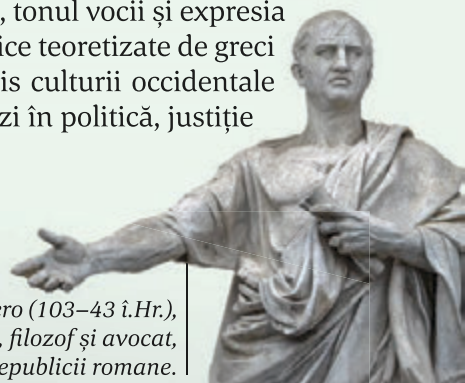
În Antichitatea greco-romană, arta oratoriei (pusă sub protecția Polymniei, muza imnurilor religioase, a geometriei, a elocvenței și a pantomimei, fiica lui Zeus și a zeiței memoriei Mnemosymne) a fost o importantă formă de exprimare publică și de influențare a auditoriului. Capacitatea de a vorbi convingător era esențială pentru participarea la viața politică, cetățenii exprimându-și opiniile în adunările publice și în tribunale. Oratoria trecea dincolo de o abilitate practică, era o adevărată artă bazată pe logică, expresivitate și stăpânirea emoțiilor. **Sofiștii** predau cu plată lecții de rostire a discursului, utilizând tehnici de convingere pentru dobândirea puterii în cetate. Uneori sacrificau adevărul în favoarea persuadării cu orice preț a ascultătorilor. Pentru că și-a exprimat dezacordul, Socrate a fost condamnat la moarte (399 î.Hr.). În lumea democratică ateniană au devenit renumiți oratori ca Lysias, Eschine și Demostene – care a rostit vehemente discursuri (*Filipice*) împotriva regelui macedonean Filip al II-lea. Ei și-au perfecționat discursurile prin claritatea ideilor, forța argumentelor și intensitatea patriotică a mesajului.

Romanii au preluat modelul grec și l-au adaptat nevoilor propriei lor cetăți, oratoria având un rol de

Muza Polymnia, original din epoca elenistică.

seamă în ședințele Senatului, tribunale și viața politică. Cel mai celebru orator a fost Cicero – maestru al limbii latine și al argumentării elegante. La fel de importante erau logica argumentelor, capacitatea lor de a crea emoții, gesturile, tonul vocii și expresia feței. Principiile oratorice teoretizate de greci și romani s-au transmis culturii occidentale și sunt valabile până azi în politică, justiție și educație.

Cicero (103–43 î.Hr.), om politic, filozof și avocat, la finalul epocii Republicii romane.

„Am unit cultura latină cu cea greacă, și am făcut aceasta nu numai în filozofie, ci și în pregătirea oratorică [...] Văd că până acum nici unul dintre greci n-a ajuns să se îndeletnicească cu ambele domenii și să urmeze și genul oratoric al forului, și genul discuției liniștite...” (Cicero, *Despre Îndatoriri*, autoportret)

APLICAȚII

Citește cu atenție sursa și rezolvă cerințele:

a. Identifică, în sursă, expresiile care denotă importanța memoriei pentru arta de a vorbi convingător.

b. Formulează cu expresiile selectate o frază aplicabilă realității tale.

„Întreaga pregătire a oratorului despre care am vorbit este inefficientă dacă celelalte aspecte ale sale nu sunt ținute laolaltă de memorie ca de un principiu animator. Toată cunoașterea depinde de memorie și vom fi învățați în zadar dacă tot ce auzim ne scapă. Puterea memoriei este cea care ne aduce în față acea multitudine de precedente, legi, judecăți, zicători și fapte de care un orator ar trebui să aibă întotdeauna din abundență și pe care ar trebui să fie întotdeauna

gata să le producă. Prin urmare, memoria este numită, nu fără motiv, comoara elocvenței. A învăța pe de rost cele ce trebuie rostite și a exersa zilnic sunt cele mai eficiente metode.” (Quintilian, *Arta Oratoriei*)

ACTIVITATE DE GRUP

Studiați timp de un minut chipul muzei Polymnia și notați pe caiet trei termeni prin care o puteți caracteriza. Discutați!

GÂNDIRE CRITICĂ

Pornind de la afirmația lui Quintilian, potrivit căreia „oratorul trebuie să fie un om bun”, argumentează, în 4–8 rânduri, de ce este importantă moralitatea pentru un orator, folosind un exemplu cunoscut de tine.

RECAPITULARE

EVOLUȚIE CRONOLOGICĂ

- Civilizația greacă antică (sec. XVI–II î.Hr.) include cinci epoci: a palatelor micenene, homerică, arhaică, clasică, elenistică.
- Civilizația romană (sec. VIII î.Hr.–V d.Hr.) include trei epoci: regală, republicană, imperială.

SOCIETATE ȘI POLITICĂ

- Orașul-stat (*polis* la greci și *civitas* la romani) cuprinde nucleul urban (cu piața politică: agora – greci; for – romani) și teritoriul rural din jurul acestuia.
- Cetățenia greacă și romană depinde de:
 - origine (nașterea într-o familie de cetățeni)
 - deținerea unei proprietăți funciare
 - participarea la activitatea politico-militară și religioasă a cetății de apartenență.
- Ierarhizarea socială se realizează prin origine și avere.
- Modelul *polis*-ului este exportat în colonii (sec. VII–VI î.Hr.). Modelul urban al Romei este replicat în spațiul provincial (sec. III î.Hr.–III d.Hr.).
- Instituțiile politice grecești și romane cuprind: adunarea poporului, sfatul aristocratic și magistraturii (cu denumiri specifice în fiecare cetate). Regimurile politice sunt monarhice, aristocratice și democratice.
- Tiranii greci ajung la putere în condiții de criză și desfășoară o activitate de factură monarhică.

ACTIVITATEA MILITARĂ

- Armatele grecilor și romanilor sunt armate de cetățeni (apelându-se și la: mercenari – grecii, aliați/ supuși necetățeni – romanii).
- Principala forță militară este cea terestră (infanterie grea și ușoară, cavalerie). Atena (sec. al V-lea î.Hr.) și Roma (sec. II î.Hr.–V d. Hr.) au flote militare.

- Formulele de luptă au evoluat în timp:
 - falangă – greci și macedoneni
 - falangă, manipuli – romani.
- După Războaiele medice, în care grecii înving Imperiul Persan, Atena și Sparta devin principalele puteri, conducând alianțe militare rivale. Între acestea are loc Războiul peloponesiac (431–404 î.Hr.), încheiat cu victoria Spartei.
- Alexandru Macedon creează prin cuceriri un vast imperiu oriental. După moartea lui, statul său se destramă în regate elenistice, iar cultura greacă se răspândește în Orient prin procesul numit *elenism*.
- Imperiul Roman ajunge un stat tricontinental prin cuceriri, diplomație și politică clientelară, organizând eficient provinciile și asigurând prosperitate. Procesul de *romanizare* implementează limba latină, cultura, instituțiile și modul de viață în provincii; se formează limbile și a popoarele romanice.

EDUCAȚIE ȘI CULTURĂ

- Educația greacă are la bază modelul homeric, promovând idealul eroic, formarea fizică, morală și artistică.
- În epoca *polis*-ului, au existat două modele educaționale:
 - spartan (militarizat, axat pe disciplină și război)
 - atenian – orientat spre dezvoltarea intelectuală, retorică și participare politică.
- Educația romană, influențată de cea greacă, formează cetățeni responsabili, punând accent pe tradiție, morală, drept, retorică și pregătire pentru viața publică.
- Lumea greco-romană a contribuit major la dezvoltarea cunoașterii științifice și culturale (filozofie, matematică, medicină, drept, artă, arhitectură), punând bazele civilizației occidentale.

AUTOEVALUARE

I. Completează enunțurile de mai jos:

1p (4x0,25p)

1. Prima epocă a civilizației grecești este:

2. Orașul-stat la greci și romani este alcătuit din _____ și teritoriul rural aferent.

3. Colonizarea greacă arhaică s-a desfășurat în perioada _____.

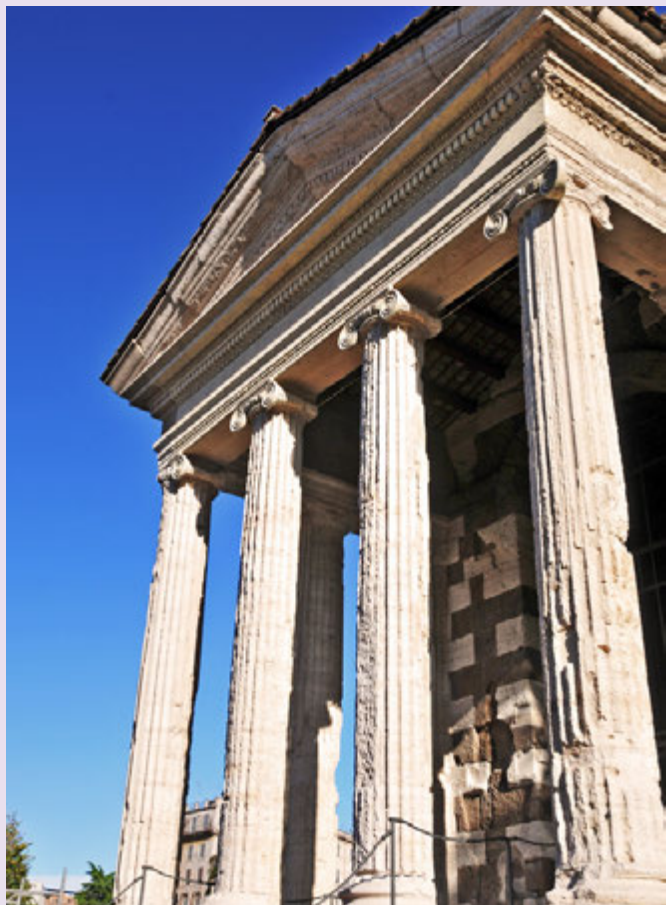
4. Piața politică a romanilor se numea _____.

II. Ordonează în timp și reprezintă pe o axă cronologică următoarele evenimente: bătălia de la Gaugamela, războaiele Romei cu Hannibal, confruntarea de la Maraton, victoria navală spartană de la Aigos Potamos.

2p (4x0,5p)

III. Identifică și explică ordinele arhitecturale la următoarele construcții:

1 p (2x0,5p)

Templul lui Portunus, Roma.

La Maison Carrée – Nîmes, Franța (detaliu).

IV. Citește cu atenție sursa de mai jos și rezolvă cerințele:

2,5p

„Augustus, renunțând la titlul de **triumvir** și făcându-se numai consul, se mulțumi cu puterea de tribun pentru a-i sprijini pe plebei. Îndată ce izbuti să-și atragă de partea sa ostașii prin recompense, poporul prin împărțire de grâne și pe toți prin binefacerile păcii, Augustus se ridică treptat-treptat și-și însuși prerogativele senatului, magistraturilor și legilor fără împotrivirea nimănui, deoarece cei mai hotărâți pieriseră în lupte [...], iar bărbații rămași în viață cu cât erau mai slugarnici, cu atât erau mai înălțați în averi și demnități. Dobândind, astfel, putere prin noua stare de lucruri, aceștia voiau mai degrabă prezentul sigur în locul trecutului primejdios. Nici provinciile nu se opuneau ascensiunii lui (Octavian) Augustus. Ele nu mai aveau nicio încredere în cârmuirea senatului și poporului roman din pricina certurilor dintre cei puternici și a lăcomiei magistraților, datorită subrezeniei legilor călcate prin samavolnicii și intrigi și, în cele din urmă, prin mită.” (Tacitus, *Anale*)

1. Precizează contextul în care ajunge la putere Augustus. (0,5p)

2. Menționează două informații din sursă prin care să fie evidențiate două cauze ale ascensiunii politice a lui Augustus. (1p)

3. Explică, pe baza informațiilor din sursă, două metode de conducere folosite de către Augustus. (1p)

V. Alcătuieste un eseu (18–20 rânduri) în care să compari două modele educaționale din lumea greco-romană antică, menționând originea acestor modele, conținutul lor în relație cu evoluția societăților care le practică, o asemănare și o deosebire dintre ele.

2,5 p

1 punct din oficiu

Total: 10 puncte

REPERE CRONOLOGICE

SEC. III–XIII:

migrațiile barbarilor în Europa

341: Ulfila îi creștinează
pe goții apuseni din Balcani

412: constituirea regatului vizigot
în Peninsula Italică

429: întemeierea regatului vandal
în nordul Africii

493: formarea statului ostrogot în Italia

568: longobarzii se așază
în Peninsula Italică

602: pătrunderea avarilor și slavilor
în Peninsula Balcanică

681: stabilirea bulgarilor
în Peninsula Balcanică

Goți în timpul unei campanii,
imaginați de un artist din sec.
al XIX-lea.

Monedă cu Odoacru de la Ravenna
din anul 477, este prezentat cu o
mustață considerată barbară.

1. IMPACTUL MARILOR MIGRAȚII. EUROPA APUSEANĂ DE LA REGATELE GERMANICE LA CAROL CEL MARE

Marile migrații

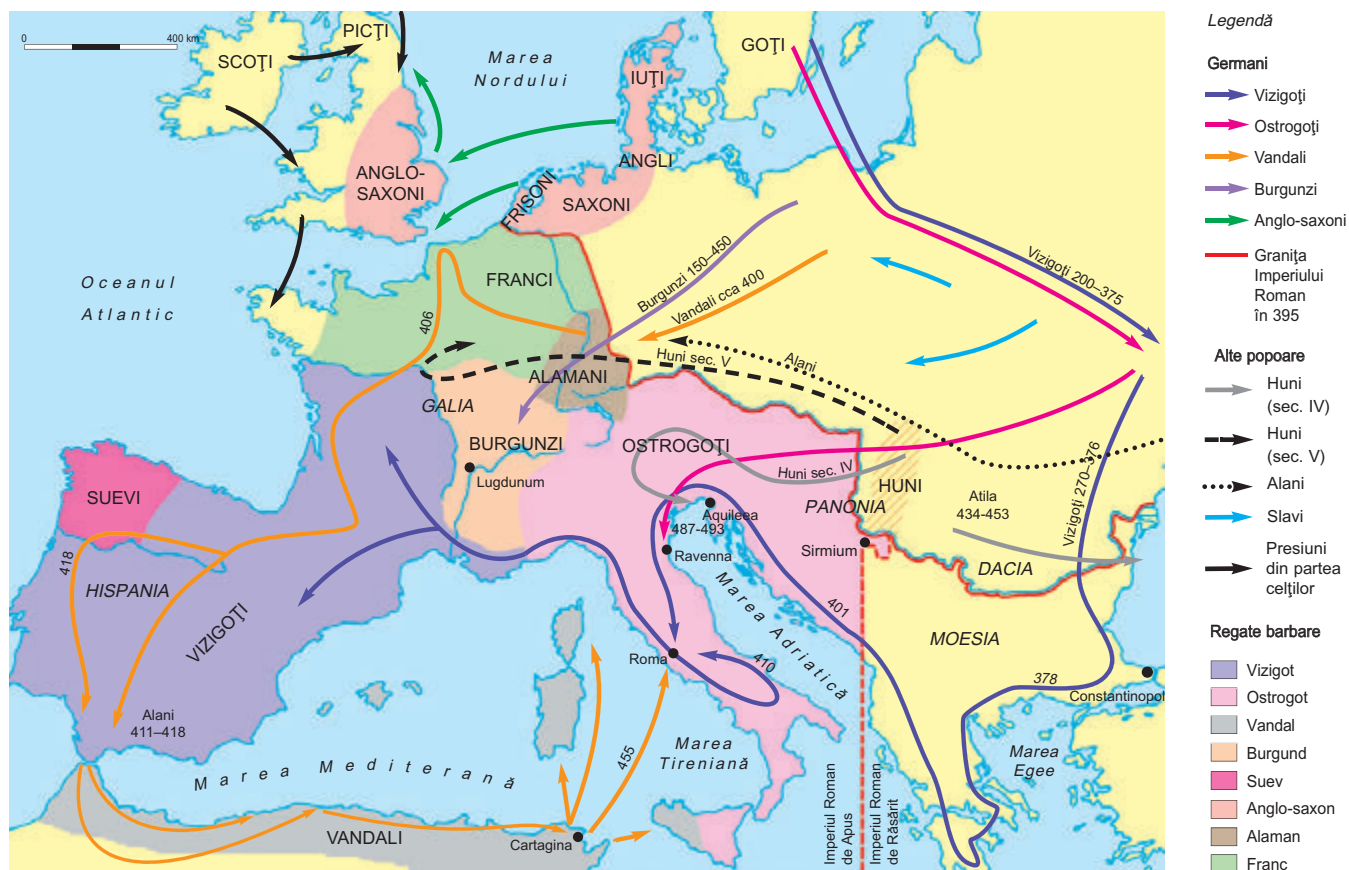
În ultimele secole ale Imperiului Roman, populații cu diferite origini etnice, numite barbari, s-au stabilit de-a lungul frontierei (*limes*) și, în unele cazuri, au pătruns dincolo de aceasta. Erau sedentari, agricultori și crescători de animale, dar în societățile lor aspectul militar era foarte important.

Barbarii de neam germanic erau politeiști, dar la mijlocul secolului al IV-lea, un misionar creștin de origine gotică, Ulfila, a predicat la nord de Dunăre și i-a convertit pe unii dintre goții așezați acolo la creștinism.

În 376, în urma unor probabile schimbări ale climei, care au afectat pășunile, au apărut la hotarele Europei hunii, nomazi originari din Asia, a căror migrație a avut consecințe și asupra altor neamuri barbare. Însăpăimântați de violența noilor veniți, barbarii europeni trec în Imperiu, fie ca refugiați, prin înțelegere cu autoritățile romane, precum goții în 377, fie forțând frontiera imperială, precum vandalii, suevii, alanii și alții, în 406. Urmează câteva decenii de mișcări ample de populații, conflicte și jafuri, dar și încercări de înțelegere între Imperiul Roman și diferite grupuri barbare. De exemplu, vizigoții sunt acceptați ca aliați (federali) ai Imperiului în Gallia. Ostrogoții conduși de Teodoric sunt trimiși de împăratul bizantin Zeno în Italia, să lupte cu Odoacru, cel care în 476 îl detronase pe ultimul împărat roman din Apus, Romulus Augustulus.

În secolul V, în vreme ce Imperiul Roman de Răsărit reușește să supraviețuiască, în fostele provincii ale Imperiului Roman de Apus migrații de neam germanic întemeiază mai multe regate barbare. Regatele întemeiate de vizigoți (Peninsula Iberică), vandali (Nordul Africii) și ostrogoți (Peninsula Italică) au avut o existență de scurtă durată, deoarece la mijlocul secolului al VI-lea sunt cucerite de către împăratul Justinian (527–565), care desfășoară acțiuni militare cu scopul restaurării stăpânirii romane (*Renovatio Imperii*). Alte regate barbare care au avut o existență de scurtă durată au fost întemeiate de către burgunzi (în partea de sud-est a Franței actuale și în Elveția) și longobarzi (Peninsula Iberică).

În schimb, regatele barbare constituite în fostele provincii romane Britania și Gallia au avut o altă evoluție politică. Regatele întemeiate în Britania, de către triburile germanice, precum anglii, saxonii, iuții și frizonii, au început să fie cucerite de către vikingi în anul 865. Cucerirea vikingă a regatelor anglo-saxone a determinat modificări în structura socială, politică și culturală a Britaniei, contribuind la formarea statului medieval englez. În Gallia, francii sub conducerea regelui Clovis (486–511) au cunoscut schimbări profunde, evoluând dintr-un trib germanic migrator într-un regat unit și creștin, care a stat la baza formării statului francez medieval. Un moment important în acest proces a fost reprezentat de convertirea lui Clovis la creștinism în anul 496.

Marile migrații și urmările lor

Între secolele V–VII, în centrul și răsăritul Europei și în Peninsula Balcanică pătrund neamurile slavilor veniți din est, din regiunea dintre Vistula și Nipru. Au migrat în trei direcții principale: apus (slavii de apus), sud (slavii de sud) și răsărit (slavii de răsărit). Din cele trei ramuri ale slavilor, numai ramura de sud s-a așezat în Imperiul Roman de Răsărit.

Migrațiile continuă până în secolul al XIII-lea în Europa de Răsărit, ultimii barbari care invadează spațiul european venind din Asia Centrală. Ei au avut o evoluție diferită: **turcii** s-au sedentarizat (secolele X–XI) în Orientul Apropiat, în schimb, **pecenegii**, **uzii** și **cumanii** au fost asimilați de către autohtoni. Invazia **tătarilor** (mongolilor) din 1240–1241 a reprezentat ultima invazie a barbarilor în Europa.

Formarea limbilor și popoarelor europene

Etnogeneza popoarelor europene a fost procesul de sinteză etno-lingvistică dintre populațiile autohtone și migratorii de neam germanic, turcic și slav. În cadrul acestui proces desfășurat pe tot continentul european s-au format: popoare romanice, germanice, slave și fino-ugrice.

Popoarele romanice sau neolatine s-au format din amestecul populației locale, vorbitoare de limbă latină, din fostele provincii ale Imperiului Roman (Italia, Spania, Gallia și Dacia) și migratori. Cuceritorii de origine germanică și slavă au reprezentat o minoritate în raport cu populația latinofonă, astfel încât au fost asimilați din punct de vedere lingvistic și cultural. Rezultatul a fost apariția unor noi popoare, vorbitoare de limbă

Consecințele marilor migrații

politice	formarea regatelor barbare
economice	decăderea economică a orașelor; ruralizarea societății; apariția unor noi forme de proprietate
sociale	apariția unor noi categorii sociale; stabilirea de noi relații în cadrul societății
religioase	răspândirea creștinismului în rândul barbarilor
etno-lingvistice	apariția de noi popoare și limbi europene
culturale	dispariția treptată a școlilor publice; degradarea culturii greco-romane

Imperiul Roman

Imperiul Roman de Apus (395–476) - romanitatea occidentală

Imperiul Roman de Răsărit
(395–1453) -
romanitatea orientală

Francezii

- Limba franceză
- Substrat: galic
- Strat: latin
- Adstrat: germanic

Portughezii

- Limba portugheză
- Substrat: lusitan
- Strat: latin
- Adstrat: germanic

Spaniolii

- Limba spaniolă
- Substrat: celtiberic
- Strat: latin
- Adstrat: germanic

Italianii

- Limba italiană
- Substrat: etrusc, italic
- Strat: latin
- Adstrat: germanic

Românii

- Limba română
- Substrat: tracodacic
- Strat: latin
- Adstrat: slav

ȘTIAI CĂ...

... Regiunile Burgundia și Lombardia își datorează numele burgunzilor și longobarzilor?

... Vikingii au fost mari exploratori? Ei au descoperit Groenlanda și au explorat țărmul Americii de Nord.

... Francezii au păstrat numele francilor, popor migrator care a cucerit Gallia?

... Retoromana (sau rumantsch) este una dintre cele patru limbi naționale ale Elveției, vorbită de aproximativ 40 000 de persoane în cantonul Grisunilor din sud-estul Elveției?

... Carol cel Mare a fost supranumit „Părintele Europei”, deoarece a pus bazele Europei Occidentale actuale, fiind considerat fondatorul Franței și Germaniei de azi?

neolatină, dintre care unele au păstrat în nume amintirea barbarilor cuceritori (francezii), dar limba vorbită era una neolatină (italiana, franceza, spaniola, portugheza, catalana, retoromana, româna).

Etnogeneza **popoarelor germanice** are loc în afara spațiului fostului Imperiu Roman de Apus, dar există și excepții, precum cea a poporului englez, în care însă elementul latinofon a fost asimilat din punct de vedere lingvistic și cultural de anglo-saxoni. În schimb, pe continent, se cristalizează formațiuni teritoriale ale unor populații care au ajuns să vorbească diferite dialecte ale limbii germane (pe teritoriile de azi ale Germaniei, Elveției, Austriei). În Nord, se formează popoarele scandinave (danezii, norvegienii, suedezii), vorbitoare de limbi germanice, cu excepția finlandezilor care sunt de origine fino-ugrică.

În răsăritul și centrul Europei are loc etnogeneza **popoarelor de origine slavă**. Pe teritoriile ocupate de slavii de Apus s-au format polonezii, cehii, croații, slovaci care au creat diferite structuri politice influențate de modelul occidental. În schimb, în Peninsula Balcanică, zonă influențată de modelul bizantin, s-au format ca popoare sârbii, croații, slovenii, macedonenii și bulgarii. Aceștia din urmă sunt urmașii slavilor care au trecut la sud de Dunăre după anul 602, când s-a prăbușit frontiera bizantină. În zone mai izolate din Balcani, populația latinofonă, retrasă din calea migrațiilor, a supraviețuit și a evoluat în paralel cu poporul român, dând naștere aromânilor, numiți și vlahi.

În cursul secolului al IX-lea, în Pannonia s-au așezat maghiarii, un popor de origine fino-ugrică, la fel ca estonienii și finlandezii. Ulterior, sub conducerea regelui Ștefan I, în anul 1000 maghiarii au adoptat creștinismul romano-catolic și au constituit un regat puternic, eveniment care a marcat transformarea Ungariei în regat creștin.

Imperiul carolingian

Între secolele VII–VIII, regatul franc își continuă expansiunea înspre nord și est, în ultima perioadă sub conducerea unor funcționari regali, numiți **majordomi**. În 751, majordomul Pepin al II-lea este uns rege de către episcopul de Roma. Fiul lui Pepin, Carol cel Mare (768–814), continuă colaborarea cu papalitatea, pe care o sprijină împotriva longobarzilor. După cucerirea Italiei, campaniile militare ale lui Carol cel Mare s-au concentrat pe trei direcții: spre vest, traversând Pirineii îi învinge pe musulmani și înființează Marca Spaniei; în est, desființează regatul avarilor; în spațiul german reușește să supună și să creștineze triburile saxone.

Relațiile bune avute cu papalitatea au contribuit, alături de extin-

Carol cel Mare în luptă,
Marile Cronici ale Franței.

derea teritorială a regatului francilor, la încoronarea sa ca împărat, la Roma, în 25 decembrie 800, de către papa Leon al III-lea. În teorie, astfel era readus la viață Imperiul Roman. În realitate, Carol cel Mare stăpânea un teritoriu mult mai mic decât Imperiul Roman în Antichitate, dar care era extins spre lumea germanică niciodată cuprinsă între frontierele romane. Împăratul și-a stabilit reședința la Aachen, transformând spațiul german de la nord de Alpi în centrul Imperiului Carolingian.

În contextul în care aristocrația militară era în mare parte analfabetă, implicarea reprezentanților Bisericii în guvernarea statului a reprezentat un element de unitate și stabilitate politică în conducerea unui stat eterogen din punct de vedere etnic și lingvistic. De asemenea, Carol cel Mare și urmașii săi au susținut reformarea și unificarea practicilor religioase în întreg imperiul. Au fost înființate școli bisericești cu scopul formării unui cler instruit. Astfel, călugării din mănăstirile carolingiene copiază manuscrisele antice, pe care le salvează de la distrugere, punând bazele a ceea ce s-a numit **Renașterea carolingiană**.

Imperiul Carolingian sub urmașii lui Carol cel Mare s-a confruntat cu instabilitate politică. Domnia lui Ludovic cel Pios (814–843) a fost marcată de lupte interne, care au culminat cu dezmembrarea imperiului.

Încoronarea împăratului Carol cel Mare de către Papa Leon al III-lea, *Marile Cronici ale Franței*, 1375–1379.

„Era înalt de șase picioare și cinci degete și era clădit pe măsura înălțimii sale. Avea un păr lung și frumos, alb precum neaua, un nas puternic și o privire demnă și neclintită. Era cumpătat la băutură și mâncare și s-a păstrat sănătos cu toate că a îndurat greutăți și boli precum orice soldat de rând.” (Einhard, cronicarul Curtii, contemporan cu Carol, *Viața lui Carol cel Mare*)

- Regatul francilor în 751
- Tări tributare
- Veneția și posesiunile ei
- Cuceririle lui Pepin cel Scurt
- Zone de influență a Carolingienilor
- Statele bisericii
- Cuceririle lui Charlemagne
- Încoronarea lui Charlemagne ca împărat (25 decembrie 800)
- Danezi
- Mărți

Formarea Imperiului Carolingian (751–814).

Moștenirea lui Carol cel Mare

Prin Tratatul de la Verdun (843), moștenitorii săi: Ludovic Germanicul lua în stăpânire partea răsăriteană, care avea să dea naștere Germaniei medievale; Carol cel Pleșuv devenea rege în partea apuseană, devenită ulterior Franța; Lothar primea titlul de împărat, care era asociat cu stăpânirea regatului Italiei.

APLICAȚII

1. Citește cu atenție sursa **A** și răspunde la următoarele întrebări:

A. „Printre cei dezrădăcinați de huni în Balcani s-a numărat și un rege vizigot, Alaric [...], care contribuise la înăbușirea unei rebeliuni a francilor germanici. Considerând că nu fusese răsplătit cum se cuvine, și-a condus armata înspre sud, pătrunzând în Grecia și prădând Atena în 395. În 401, și-a îndreptat atenția spre Italia, unde era desconsiderat de noul împărat apusean, fiul adolescent al lui Teodosie, Honorius. În 402, Honorius a hotărât să-și mute capitala de la Milano la Ravena, oraș mai ușor de apărat. Alaric ocupase Italia vreme de opt ani înainte ca, în 410, să-i solicite pentru ultima oară lui Honorius recunoașterea în armata imperială. Refuzat categoric, el a mărșăluit asupra Romei și a supus-o la trei zile de jaf, prima umilire de acest tip din întreaga istorie imperială a orașului.” (Simon Jenkins, *Scurtă istorie a Europei*)

a. Numește popoarele migratoare precizate în sursă.

b. Menționează, pe baza sursei, două consecințe ale atacurilor vizigoților asupra Imperiului Roman.

c. Explică, în 8–10 rânduri, cum au evoluat în timp teritoriile fostului Imperiu Roman de Apus, indicând câte o cauză, respectiv câte o consecință a acestei evoluții.

Vitraliu (secolul al XIX-lea) reprezentând botezul lui Clovis, regele francilor, de către Sfântul Remigius la Reims.

2. Stabilește valoarea de adevăr sau fals pentru fiecare afirmație, notând în mod corespunzător în dreptul fiecăreia A sau F:

a. Ulfila a fost un misionar care i-a creștinat pe goți.

A ☐ / F ☐

b. Romulus Augustulus a fost detronat de către

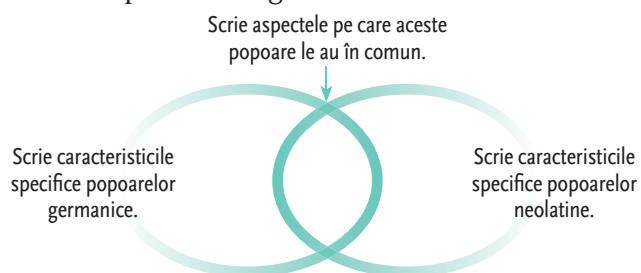
Teodoric, conducătorul ostrogoților. A ☐ / F ☐

c. Clovis a fost conducătorul francilor. A ☐ / F ☐

d. Migrațiile continuă în Europa de Răsărit până în sec. al XIII-lea. A ☐ / F ☐

3. Folosind Diagrama Venn, analizează etnogeneza popoarelor europene, identificând asemănări și deosebiri între acestea.

a. Completarea diagramei:

b. Analiza și concluziile: Pe baza diagramei, elaborează o concluzie despre relația dintre popoarele migratoare.

4. Citește cu atenție sursa **B** și răspunde la următoarele întrebări:

B. „Sosind ziua nașterii domnului nostru Iisus Christos, s-au adunat toți din nou în biserica fericitului apostol Petru. Atunci venerabilul și măritul pontif l-a încoronat cu o coroană foarte frumoasă cu mâinile sale. Atunci, toți credincioșii romani, văzînd câtă protecție și apărare a manifestat față de Sfânta biserică romană și față de vicarul ei, prin voința Domnului și a fericitului Petru, purtătorul cheii împărăției cerești, au strigat cu aceeași voce: Viață și victorie lui Carol, piosul August, încoronat de Dumnezeu, marelui și pașnicului împărat. Și au fost zise acestea de trei ori în fața fericitului apostol Petru, invocându-se mai mulți sfinți și a fost făcut de către toți împărat al romanilor. Același prea sfânt înainte mergător și pontif l-a uns cu uleiul sfânt pe regele Carol, prea distinsul său fiu, în aceeași zi a nașterii Domnului nostru Iisus Christos.” (*Liber pontificalis*)

a. Numește conducătorul politic precizat în sursă.

b. Precizează, din sursă, două etape ale încoronării.

c. Argumentează, printr-un fapt istoric relevant, contribuția lui Carol cel Mare la Renașterea Carolingiană. (Se punctează prezentarea unui fapt istoric relevant și utilizarea conectorilor care exprimă cauzalitatea și concluzia.)

5. Marchează litera corespunzătoare răspunsului corect:

I. Regatul franc, între secolele VII–VIII, își continuă expansiunea înspre nord și est, sub conducerea unor funcționari regali:

- a. majordom b. seneșal c. comite.

II. În teritoriile eliberate de sub stăpânirea musulmană, Carol cel Mare întemeiază:

- a. Regatul Italiei b. Regatul Spaniei c. Marca Spaniei.

III. Carol cel Mare a fost încoronat împărat, la Roma, în 25 decembrie 800, de către papa:

- a. Pius al II-lea b. Calixt al III-lea c. Leon al III-lea.

REȚINE

- Marile migrații au contribuit la formarea de noi popoare și limbi europene.
- Regatele barbare se bazează atât pe raporturile personale între rege și aristocrație, cât și pe coduri de legi.
- Formarea popoarelor și a limbilor europene a avut loc între secolele III–IX.
- La sfârșitul Antichității și începutul Evului Mediu, în Europa s-au format popoare romanice, germanice, slave și fino-ugrice.

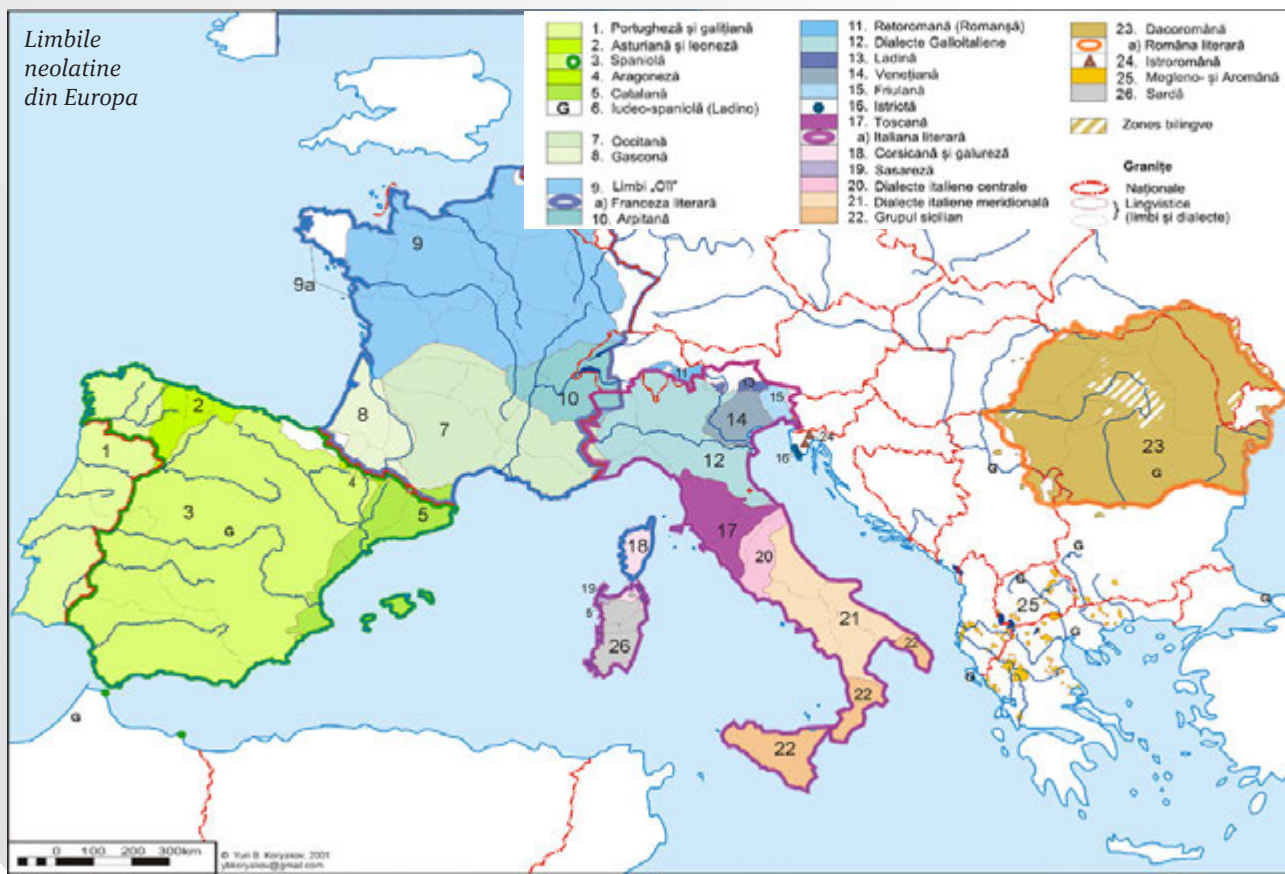
GÂNDIRE CRITICĂ

Argumentează, într-un text de 8–10 rânduri, afirmația „Migrația în prezent poate fi un prilej de a stârni conflicte și frustrări?”. Folosește un exemplu relevant.

APROFUNDEAZĂ

Studiind trecutul, înțelege cum și de ce vorbești azi limba română!

1. Identifică, pe baza sursei, spațiile istorice unde s-au format limbile neolatine.
2. Formulează un punct de vedere referitor la condițiile care au determinat formarea popoarelor europene, susținându-l printr-un argument istoric.

REPERE CRONOLOGICE

527–565 domnia împăratului Iustinian
SECOLUL VII grecizarea Imperiului
 Roman de Răsărit
726–843 luptele iconoclaste
975–1025 domnia împăratului Vasile
 al II-lea, apogeul Imperiului Bizantin
1204 cruciații cuceresc Constantinopolul;
 Imperiul Latin de Răsărit
1261 Mihail al VIII-lea Paleologul
 recucereste Constantinopolul
1449–1453 domnia ultimului împărat
 bizantin, Constantin al XI-lea Dragases
1453 sultanul Mehmed al II-lea
 cucerește Constantinopolul

Fecioara, între Iustinian I
 (prezentându-i biserica Sfânta Sofia)
 și Constantin I (prezentându-i orașul
 Constantinopol, pe care l-a întemeiat
 în 324, ca „a doua Romă”), mozaic,
 Sfânta Sofia, sec. X.

INVESTIGAȚIE

Lucrați în echipe pentru a realiza o prezentare cu titlul „Moștenirea bizantină”.

- Includeți detalii privind influența culturii bizantine în Europa.
- Publicați un articol pe această temă într-o revistă școlară.
- În vederea îndeplinirii sarcinii, utilizați lucrări de specialitate, imagini, site-uri etc.

2. IMPERIUL BIZANTIN: INSTITUȚII, RELIGIE ȘI CULTURĂ

Epoca lui Iustinian

În vreme ce Imperiul Roman de Apus se prăbușea în 476 sub loviturile barbarilor, Imperiul Roman de Răsărit continua să existe și să păstreze tradiția romană și creștină. În evoluția Imperiului Bizantin, perioadele de expansiune, inspirate de **ideologia** imperială romană, au fost succedate de unele pierderi teritoriale și de mutarea discursului ideologic pe identitatea greacă. Transformarea creștinismului din religie liberă, de către Constantin cel Mare (313), în religie de stat de către Teodosius (392), contribuie la promovarea ideii că împăratul deține puterea absolută, fiind alesul lui Dumnezeu. Adoptarea modelului oriental de stat a consolidat autoritatea împăratului, situat în fruntea unui regim autocrat.

Domnia împăratului Iustinian I (527–565) a fost marcată de încercarea de refacere a unității Imperiului Roman. Prin recucerirea unor teritorii din Africa de Nord, Italia și sudul Spaniei, s-a restabilit unitatea mediteraneană a Imperiului Roman, cu centrul de putere la Constantinopol. Sistematizarea întregii legislații romane anterioare în Codul lui Iustinian a pus bazele sistemului juridic și instituțional al statului timp de aproape o mie de ani. Epoca lui Iustinian este și una de strălucire culturală, dovadă construcția bisericii Sfânta Sofia (transformată de musulmani în moschee) sau mozaicurile de la Ravenna.

Ideea refacerii Imperiului Roman

După moartea lui Iustinian, deși Imperiul a trecut printr-o criză politică, el prezenta deja trăsăturile viitorului stat bizantin: monarhie autocrată, administrație și birocrație centralizate și Biserică subordonată autorității împăratului. Prin pierderile teritoriale suferite în secolul al VII-lea în fața slavilor (Peninsula Balcanică) și a arabilor (Africa și Orient), teritoriul statului s-a redus la Asia Mică și Constantinopol. S-a produs însă o uniformizare etnică, statul a căpătat un caracter grecesc, devenind Imperiul Bizantin. Împăratul Heracleios (610–641) a înlocuit titlul de *Imperator* cu cel de *Basileus* și limba oficială a imperiului a devenit greaca.

Pentru a contrabalansa puterea bisericii, împărații din dinastia Isauriană (717–802) au interzis cultul icoanelor, considerat idolatrie, responsabilă pentru pierderile teritoriale suferite. Luptele dintre iconoclaști (adversarii cultului icoanelor) și iconoduli (partizanii închinării la icoane), dintre anii 726 și 843, s-au încheiat cu victoria iconodulilor.

În timpul dinastiei macedonene, împăratul Vasile al II-lea (975–1025) a recucerit nordul Peninsulei Balcanice și unele teritorii ocupate de musulmani (Siria, Creta, Cipru, Armenia). Alexios I Comnenul (1081–1118) a recuperat cu ajutorul cruciaților unele teritorii care fuseseră pierdute în fața musulmanilor, în special în Asia Mică. La sfârșitul sec. al XII-lea, Bizanțul a intrat într-un declin rapid, pierzând controlul asupra Balcanilor în urma răscoalei aromânilor și bulgarilor condusă de Petru și Asan (1185). Situația a culminat în 1204, când cruciații au cucerit Constantinopolul și au înființat Imperiul Latin de Răsărit. Recucerirea de către

bizantini a capitalei (1261) nu a pus capăt declinului, care avea să continue până la cucerirea Constantinopolului. Istoricul Nicolae Iorga sintetiza importanța extraordinară a moștenirii bizantine în sud-estul Europei prin formula *Bizanț după Bizanț*.

Influențe bizantine în Europa medievală

Exemple	Domeniu	Consecințe
Modelul bizantin	politic	Titlul de „țar”, folosit de sârbi, bulgari și ruși, vine de la cel imperial bizantin: Kaisar (Cezar). În Țara Românească și Moldova, domnul se intitulează „singur stăpânitor”, preluând ideea de „autocrator” bizantin.
Codul lui Iustinian	justiție	Stă la baza dreptului roman modern, folosit și azi în multe țări ale lumii.
Manuscrise	literatură	Au pus bazele Umanismului și Renașterii.
Mozaicul	Artă	Decorarea unor edificii, precum catedrala San Marco din Veneția.

APLICAȚII

1. Analizează harta și rezolvă cerințele:

- Numește câte două teritorii cucerite de împăratul Vasile al II-lea, respectiv de urmașii acestuia.
 - Menționează forma de organizare administrativă a Imperiului Bizantin.
 - Explică, în 4–5 rânduri, cum a evoluat Imperiul Bizantin în timp, indicând câte o cauză, respectiv o consecință a acestei evoluții.
2. Analizează imaginea lui Vasile al II-lea:
- Identifică două elemente care indică atribuțiile politice ale împăratului Vasile al II-lea.
 - Explică, în 4–5, rânduri semnificația binecuvântării împăratului de către Dumnezeu.

Vasile al II-lea în veșminte triumfale, binecuvântat de Dumnezeu și încoronat de îngeri.

Biserica San Marco, Veneția (mozaic exterior – detaliu).

GÂNDIRE CRITICĂ

Având în vedere tranziția de la limba latină la cea greacă, și rolul religiei creștin ortodoxe în cadrul statului, argumentează, în aproximativ 8–10 rânduri, în ce măsură a fost Imperiul Bizantin o simplă continuare a Imperiului Roman sau a devenit o entitate culturală și politică fundamental diferită.

REȚINE

- Imperiul Bizantin a continuat vreme de peste un mileniu tradiția romană și creștină a Imperiului Roman.
- Moștenirea și inspirația bizantină nu au constituit o imitație servilă, ci preluarea selectivă și utilizarea elementelor de origine bizantină în conformitate cu nevoile și specificitățile locale.

Studiu de caz: EVOLUȚIA IDEII IMPERIALE

Hristos Pantocrator – Dumnezeu Atotputernic, mozaic pe cupola Bisericii Chora, Istanbul.

„[Dumnezeu] este cel care deține o stăpânire supremă asupra întregii lumi, care este peste și în toate lucrurile și pătrunde în toate lucrurile vizibile și invizibile... De la care și prin care împăratul nostru divin favorizat, primind, ca și cum ar fi o transcriere a suveranității divine, conduce, imitând pe Dumnezeu Însuși, administrarea treburilor acestei lumi”.

(Eusebiu din Cezareea, *Laudă lui Constantin*, I,6).

Imperiul Roman de Răsărit, cu capitala la Constantinopol – Noua Romă, a continuat tradițiile politice romane, combinându-le cu religia creștină și cultura greacă antică, la care au fost adăugate inovații în plan politic și instituțional.

Ideologia imperială bizantină

Eusebiu din Cezareea (cca 275–339) pune bazele ideologiei imperiale bizantine, afirmând că imperiul creștin pământesc este o copie a împărăției cerești. „Basileul investit de Christos” deține o putere absolută asupra supușilor. Colaborarea dintre Stat și Biserică este elementul esențial al ideologiei bizantine și al funcționării statului. În realitate, împărații au încercat să subordoneze Biserica intereselor statului, așa cum s-a întâmplat în timpul dinastiei Isauriene (717–802). Politica iconoclastă a fost îndreptată împotriva unei biserici care devenise prea puternică, bogată și independentă.

Ideologia universalistă s-a manifestat practic atunci când Imperiul a putut lupta cu succes împotriva adversarilor. Recucerirea teritoriilor din vremea lui Iustinian a fost justificată prin apelul la religie: Imperiul trebuia să lupte împotriva perșilor considerați păgâni sau a barbarilor eretici din Occident. Împăratul Heracleios a prezentat lupta împotriva perșilor care cuceriseră Locurile Sfinte ca pe un fel de cruciadă, iar victoria a fost celebrată prin aducerea Sfintei Cruci la Constantinopol. Vasile al II-lea și Alexios I Comnenul se folosesc de ideologia imperială creștină în lupta împotriva musulmanilor.

Alteori universalismul a intrat într-un con de umbră și au fost necesare reacții de tip „național”. Intrați în defensivă în fața musulmanilor, împărații isaurieni s-au concentrat pe protejarea populațiilor grecofone din Asia Mică. În vremea Comnenilor se revalorizează tradiția antică greacă și se naște un patriotism grec și ortodox, rămas definitoriu pentru ideologia imperială bizantină până la sfârșitul Imperiului.

Apeductul roman din Cezareea, Israel.

Pe baza celor învățate și studiind harta cu atenție, redactează un eseu intitulat „Universalismul imperial în timpul dinastiei Comnenilor”. Studiază și surse online.

Imperiul Comnenilor,
secolele XII–XIII.

Imperiul Bizantin la sfârșitul domniei
lui Alexios Comnenul (1118)
Hotarele lui Ioan al II-lea, cca 1143
Cuceririle lui Manuel I,
cca 1180 (granițele sunt aproximative)

Statele musulmane
Statele latine din Orient
la sfârșitul sec. XI–XII
Republica Venetia

★ Bătălie
Zangizi Popoare

APLICAȚII

Citește cu atenție textul și rezolvă cerințele:

„[Împăratul Ioan Tzimiskes, spunea:] cunosc două puteri pe pământ și în această viață, sacerdoțiul [Biserica] și Imperiul; celui dintâi Creatorul i-a dat în grijă sufletele, celuiilalt autoritatea asupra trupurilor; dacă aceste două părți nu suferă nicio știrbire, atunci binele domnește în lume.” (Leon Diaconul, *Istorie*)

1. Identifică, din text, un argument care susține ideea colaborării dintre Biserică și Imperiu.

2. Explică, în 4–6 rânduri, cum se reflectă ideea de universalism în politica externă și în diplomația bizantină.

3. Consideri că ideologia imperială bizantină a fost un instrument de dominație mai eficient decât forța militară? Argumentează-ți opinia, folosind atât ideile din text, cât și propriile cunoștințe despre politica promovată de împărații bizantini sau informația din mediul virtual.

Istoria
Imperiului Bizantin
în 5 minute.

STUDIU DE IMAGINE

a. Identifică conducătorul politic prezentat în imagine.

b. Explică, în 4–5 rânduri, semnificația diferenței de statură dintre tânărul împărat și patriarh.

c. Interpretează imaginea, pornind de la contextualizarea cronologică, internă și externă.

Încoronarea lui Vasile al II-lea de către patriarhul Polyeuctus.

REPERE CRONOLOGICE

622: Fuga lui Mahomed Medina (Hegira): începutul calendarului musulman

632: Abu Bakr: primul califat; devine calif (loțiitor al Profetului)

732: Înfrângerea arabilor la Poitiers: sfârșitul expansiunii arabe în Europa

1055: turcii selgiucizi cuceresc Bagdadul

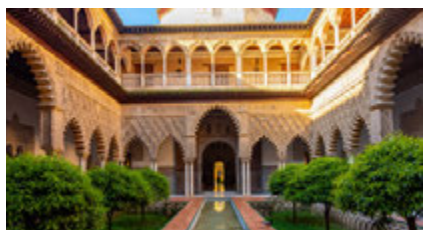
1258: Califatul de Bagdad este cucerit de mongoli

Caravană de pelerini în drum spre Mecca, satiră socială.

Cei cinci stâlpi ai Islamului (Arkan al-Islam)

1. Șahada – mărturisirea de credință
2. Salat – rugăciunea rituală efectuată de cinci ori pe zi
3. Zakat – Dania (acte de caritate, donații)
4. Sawm – Postul, practicat în luna sfântă Ramadan
5. Hadj – Pelerinajul la Mecca, întreprins cel puțin o dată în viață, de fiecare musulman.

„Curtea domnițelor”, interiorul cetății Alcazar Sevilla.

3. ISLAMUL ȘI EXPANSIUNEA ARABĂ

Etnogeneza arabilor a fost influențată atât de cadrul geografic reprezentat de Peninsula Arabică, cât și de religia islamică. Evoluția spre monoteism a arabilor a fost desăvârșită de Mahomed în secolul al VII-lea și s-a realizat sub influența marilor religii monoteiste, creștină și iudaică, care erau prezente în comunitățile urbane din Peninsula Arabică. În arabă, noua credință a fost numită Islam, care înseamnă supunere față de voința lui Dumnezeu (Allah), și este structurată pe un ansamblu de cinci principii fundamentale, cunoscute drept Cei cinci stâlpi ai Islamului (Arkan al-Islam), care constituie obligațiile spirituale și morale obligatorii pentru întreaga comunitate a credincioșilor.

În anul 610, Mahomed începe răspândirea mesajului divin primit de la îngerul Gabriel (*Revelația*), criticând în predici nedreptățile sociale, sclavia și diferențele de avere, determinând ridicarea elitei orașului Mecca împotriva sa. În cele din urmă, în anul 622, a fost obligat să fugă de la Mecca la Medina. Această fugă, numită Hegira, marchează începutul erei islamice. Învățăturile transmise de Mahomed au fost consemnate ulterior în scris și au alcătuit Coranul, care reprezintă atât cartea sfântă a religiei islamice, cât și un cod civil, social și legislativ pentru comunitățile musulmane.

Marele Califat arab

După moartea lui Mahomed, urmașul lui a fost socrul său, Abu Bakr (632–634), care a întemeiat primul califat, devenind calif (loțiitor al Profetului). Pe lângă măsurile privind consolidarea califatului, califii „bine călăuziți” (632–661) încep războaiele de cucerire. Profitând de conflictul dintre Imperiul Bizantin și perși, arabii cuceresc între 635–651 Siria, Palestina, Ierusalim, Egiptul, Iranul, ajungând până în Azerbaidjan, Armenia și Afganistan.

Luptele pentru putere dintre susținătorii ultimilor doi califi „bine călăuziți” au determinat separarea musulmanilor în sunniți și șiiți. Conflictul pentru putere este câștigat în anul 661 de gruparea sunnită care îl impune pe Muawya drept calif. Acesta fondează dinastia Omeiazilor (661–750) cu capitala la Damasc. Sub conducerea dinastiei Omeiazilor, Califatul Arab a atins apogeul expansiunii teritoriale, cucerind nordul Africii, Peninsula Iberică și Asia Centrală. Înfrângerea armatei musulmane, în bătălia de la Poitiers (732), de către Carol Martel, majordomul regatului francilor, a reprezentat sfârșitul expansiunii arabe în Europa Occidentală.

În anul 750 ajunge la putere dinastia Abbasidă (750–1258) care profită de revolta față de abuzurile funcționarilor și înlătură dinastia Omeiazilor, stabilind capitala la Bagdad. Preluând modelul de organizare persan, califatul abbasid devine o monarhie orientală, centralizată și birocratică, care atinge apogeul dezvoltării în timpul domniei lui Harun al-Rașid.

Din a doua jumătate a secolului al X-lea, autoritatea califului devine pur nominală, puterea reală trece în mâinile vizirilor, astfel, funcția de emir devine cea mai importantă demnitate în statul abbasid. În 1258, Califatul de Bagdad este cucerit de mongoli, iar ultimii reprezentanți ai

dinastiei Abbaside se refugiază în Egipt. Acolo, califatul este reinstaurat și dăinuie până în anul 1517, când otomanii cuceresc Egiptul.

Impactul asupra Europei

Primele cuceriri ale arabilor în Europa au determinat întreruperea legăturilor comerciale și culturale stabilite încă din vremea romanilor, după decăderea economică a Europei Occidentale. Mai târziu, cultura arabă a influențat dezvoltarea culturii europene prin traducerea operelor antice grecești (Aristotel, Hipocrate, Galenus) din arabă în latină, contribuind la apariția scolasticii și a metodei experimentale de studiu. Prin intermediul arabilor au pătruns în Europa o serie de invenții realizate de chinezi (hârtia, praful de pușcă, moara de vânt, busola), respectiv de indieni (cifrele arabe). În Peninsula Iberică, arta musulmană a influențat arhitectura locală și a contribuit la apariția stilului maur.

APLICAȚII

1. Citește cu atenție sursa **A** și rezolvă cerințele:

A. „[...] arabii vor exercita începând din 622 o influență universală durabilă, trecând cu mult peste granițele Califatului [...]. Mai precis, ei vor salva o parte a literaturii clasice grecești și o vor transmite, prin iudeii spanioli, Occidentului latin aflat în plin proces de regenerare, în special prin cunoașterea lui Aristotel. [...] Fundamentele științelor moderne ale naturii, atât în fapt, cât și în denumire (de ex. «al-chimie»), sunt o contribuție originală a arabilor, în special în medicină și astronomie.” (Imanuel Geiss, *Istoria lumii din preistorie până în anul 2000*)

a. Numește forma de organizare politică, precizată în sursă.

b. Precizează, pe baza sursei, două domenii ale științelor moderne dezvoltate de către arabi.

c. Formulează, pe baza sursei date, un punct de vedere referitor la influența arabilor în cultura europeană, susținându-l cu două informații selectate din sursă.

2. Asociază termenii din coloana A cu informația corectă din coloana B:

A	B	
1. Calif	a. Plecarea lui Mahomed din Mecca la Medina (622)	1-c
2. Coran	b. A apărut în sec. al VII-lea	
3. Hegira	c. Succesor al Profetului Mahomed	
4. Islamul	d. Cartea sfântă a Islamului	

3. Realizează, pe baza surselor **B** și **C**, în aproximativ 10 rânduri, o fișă de analiză a Profetului Mahomed.

Precizează, pentru fiecare imagine selectată, tipul sursei (sculptură/pictură/mozaic etc.) și informațiile pe care le oferă în legătură cu personajul și evenimentele istorice la care a participat (Ce știi despre context? Ce știi despre eveniment? Ce face personajul? Cum este înfățișat personajul? Ce urmări a avut evenimentul?).

REȚINE

- Profetul Mahomed este cel care a creat o nouă religie monoteistă: islamismul.
- Cartea sfântă a religiei islamice este Coranul.
- Cu ajutorul religiei islamice Mahomed a unit triburile arabe.
- Înscriș în Coran, Jihad reprezintă îndemnul de a lupta pentru Islam și a fost folosit în extinderea stăpânirii arabe.
- Arabii au răspândit în Europa numeroase invenții și valori culturale ale Antichității.

GÂNDIRE CRITICĂ

Folosind cunoștințele anterioare și textul lecției, argumentează în 6–8 rânduri, în ce măsură influența arabă a reprezentat un simplu transfer de cunoștințe antice către Europa sau o inovație originală a culturii medievale.

B Revelația lui Mahomed.

C Predica lui Mahomed.

RECAPITULARE

Impactul marilor migrații. Europa Apuseană de la regatele germanice la Carol cel Mare

Principale valuri ale migrației			Formarea Regatelor Romano-Germanice		
Germanice	Asiatice	Slave	Spațiu	State reprezentative	Caracteristici
• goții • vandalii • anglii • saxonii • francii • longobarzii	• hunii • avarii • maghiarii	răspândite în estul, sudul și centrul Europei	fostele provincii romane din Occident (Gallia, Hispania, Britannia, Italia)	• Regatul Franc • Regatul Anglo-Saxon • Regatul Vizigot • Regatul Longobard	• fără hotare stabile și capitală fixă • puterea s-a bazat pe aristocrația militară • legile îmbină dreptul roman cu cel germanic

Principalele grupuri de popoare rezultate în urma migrațiilor			
Romanice	Germanice	Slave	Fino-ugrice
italieni, francezi, spanioli, români, portughezi	germani, olandezi, englezi, danezi, norvegieni, suedezi, islandezi	ruși, polonezi, cehi, slovaci, ucrainieni, sloveni, bulgari, sârbi, croați	maghiari estonieni finlandezi

Imperiul Carolingian				
Acțiuni	Restaurarea Imperiului	Structura Imperiului	Renașterea Carolingiană	Destrămare
Carol cel Mare a cucerit teritoriile saxonilor și a desființat Regatul Longobard (774)	încoronarea lui Carol cel Mare ca <i>Imperator Augustus</i> , Roma, 25 decembrie 800, de către Papa Leon al III-lea	împărțit în comitate și mărci de graniță	perioadă de înflorire culturală, artistică și administrativă	Tratatul de la Verdun (843): imperiul este împărțit între cei trei nepoți ai lui Carol cel Mare, punând bazele statelor moderne Franța, Germania și Italia

Imperiul Bizantin: instituții, religie și cultură

Formare și evoluție	• 395: Separarea dintre Imperiul Roman de Răsărit și Imperiul Roman de Apus • Sec. VII: Grecizarea Imperiului • 1204–1261: cruciații occidentali cuceresc Constantinopolul și formează Imperiul Latin de Răsărit • 1453: sultanul Mehmed al II-lea cucerește Constantinopolul
Instituții și conducere	• Împăratul (<i>Basileus</i>) deținea puterea absolută, considerată de origine divină (autocrat). • Aparat administrativ birocratic, complex și eficient, condus de cancelaria imperială. • Armata bine organizată, din secolul VII, bazată pe sistemul temelor (provincii militare conduse de un strateg).
Religia și Biserica	• Creștinismul ortodox a fost religia de stat, împăratul intervenind în treburile Bisericii (numea patriarhul, convoca sinoadele ecumenice). • Mișcarea iconoclastă (726–843), încheiată cu victoria iconodulilor.
Moștenirea bizantină	• În prezent, o mare parte a Europei folosește dreptul roman, inspirat din legislația lui Iustinian. • Modelele bizantine au marcat profund evoluția artei europene. Redescoperirea Antichității de către umaniștii și artiștii din Renaștere s-a făcut și prin intermediul bizantinilor. • Modelul politic bizantin a fost determinant în evoluțiile statelor sârbilor, bulgarilor, rușilor și românilor.

Islamul și expansiunea arabă

Etnogeneza arabilor	Influențată de cadrul geografic (Peninsula Arabică) și de religia islamică.
Islamul	• În arabă, Islam = supunere față de voința lui Dumnezeu. • Învățăturile transmise de Mahomed au alcătuit Coranul, cartea sfântă a religiei islamice.
Marele Califat arab	• Abu Bakr a fost primul calif (loțiitor al Profetului). • Sub conducerea dinastiei Omeiazilor, Califatul Arab a atins apogeul expansiunii teritoriale. • Înfrângerea arabilor în bătălia de la Poitiers, 732, de către Carol Martel, a reprezentat sfârșitul expansiunii acestora în Europa. • În 1258 Califatul de Bagdad este cucerit de mongoli.
Impactul asupra Europei	• Cultura arabă a influențat dezvoltarea culturii europene, contribuind la apariția scolasticii și a metodei experimentale de studiu. • În Peninsula Iberică, arta musulmană a contribuit la apariția stilului maur.

AUTOEVALUARE

I. Completează spațiile libere cu răspunsul corect:

2p. (4x0.5p.)

1. La fel ca francezii, portughezii fac parte din grupul
2. În 843, luptele iconoclaste se încheie cu victoria
3. În anul 1453 turcii otomani conduși de sultanul au pus capăt existenței Imperiului Bizantin.
4. Profetul Mahomed a fost întemeietorul religiei.....

II. Ordonează în timp și reprezintă pe o axă cronologică următoarele evenimente sau procese istorice: Tratatul de la Verdun, Hegira, domnia împăratului Iustinian, pătrunderea slavilor în Peninsula Balcanică.

2p. (4x0.5p.)

III. Citește cu atenție sursa și rezolvă cerințele:

„Printre cei deznădăjniciți de huni în Balcani s-a numărat și un rege vizigot, Alaric [...], care contribuise la înăbușirea unei rebeliuni a francilor germanici. Considerând că nu fusese răsplătit cum se cuvine, și-a condus armata înspre sud, pătrunzând în Grecia și prădând Atena în 395. În 401, și-a îndreptat atenția spre Italia, unde era desconsiderat de noul împărat apusean, fiul adolescent al lui Teodosie, Honorius. În 402, Honorius a hotărât să-și mute capitala de la Milano la Ravena, oraș mai ușor de apărat. Alaric ocupase Italia vreme de opt ani înainte ca, în 410, să-i solicite pentru ultima oară lui Honorius recunoașterea în armata imperială. Refuzat categoric, el a mășăluit asupra Romei și a supus-o la trei zile de jaf, prima umilire de acest tip din întreaga istorie imperială a orașului.”

(Simon Jenkins, *Scurtă istorie a Europei*)

a. Precizează, pe baza sursei, două acțiuni întreprinse de Alaric.

0.5 p. (2 x 0.25 p.)

b. Menționează, din sursă, două consecințe ale acțiunilor lui Honorius pentru Imperiul Roman.

0.5 p. (2 x 0.25 p.)

c. Precizează o consecință a faptelor istorice la care se referă sursa pentru formarea popoarelor medievale în Europa Occidentală.

1 p.

d. Formulează o opinie referitoare la influențele civilizației romane asupra popoarelor barbare și susține-o cu un argument istoric.

1 p.

IV. Redactează un text de 15 rânduri în care să compari Imperiul Bizantin și Califatul arab, având în vedere contextul, acțiunile desfășurate, personalitățile, influențele exercitate asupra Europei, precum și o asemănare și o deosebire între acestea.

2 p.

1 punct din oficiu

Total: 10 puncte

Theodosius I, ultimul împărat roman (379–395).

Ierarhia feudală.

Împărțirea copiilor de serb între stăpânii feudali ai celor doi părinți (1160)

„Dintre copiii lui Giraud noi îl vom avea pe primul, canonicii pe al doilea, noi pe al treilea, ei pe al patrulea, și în același fel se va continua cu cei născuți până acum sau cu cei care se vor mai naște. Dacă va mai rămâne vreunul cu număr fără soț, acesta va fi hărăzit să devină călugăr.” (*Document de epocă*)

Clericul, cavalerul și țăranul – clerul, nobilimea și oamenii simpli.

1. SOCIETATE, MENTALITĂȚI ȘI VIAȚĂ COTIDIANĂ. LUMEA URBANĂ

Organizarea societății medievale

Societatea medievală avea o structură piramidală și era împărțită în trei ordine: cei care se roagă (*oratores* – preoții și călugării), cei care se luptă (*bellatores* – cavalerii) și cei care muncesc (*laboratores* – țăranii și orașenii).

Țăranii reprezentau marea majoritate a populației, fiind împărțiți în mai multe categorii, în funcție de statutul juridic și de avere.

Țăranii liberi, proprietari de pământ	• Dețineau pământ și aveau libertate de mișcare. • Puteau lăsa moștenire averea pe care o dețineau. • Aveau obligații către stat și către Biserică: în bani – taxe și redevențe; în muncă – la construcția drumurilor sau a podurilor. • Plăteau zeciuiala bisericească din averea pe care o aveau.
Țăranii liberi ca persoană, dar fără pământ	• Aveau libertate personală. • Aveau obligații față de senior pentru lotul de pământ primit în folosință. • Aveau obligații către Stat și Biserică.
Țăranii dependenți	• Erau „legați de glie”, nu aveau voie să părăsească moșia pe care locuiau. • Nu se puteau căsători decât cu acordul seniorului. • Nu puteau transmite urmașilor averea decât cu acordul seniorului și plătind o taxă. • Transmiteau statutul dependent urmașilor. • Nu erau admiși ca martori în procese.

Abuzurile seniorilor au determinat declanșarea unor rășcoale, precum: Jacqueria în Franța (1358), rășcoala condusă de Wat Tyler în Anglia (1381) și rășcoala de la Bobâlna în Transilvania (1437).

Obligațiile țăranilor dependenți

Claca, numită și renta în muncă

- munci diverse (reparații la castel, poduri, mori etc.);
- realizarea de 100-150 de zile pe domeniul seniorului

Dijma, renta în produse

- cedau o parte din producția proprie seniorului

Censul, renta în bani

- o parte din banii obținuți din vânzarea produselor proprii

Alte obligații pentru folosirea bunurilor seniorului: mori, teascuri, cuptoare, amenzi, confiscări, plăteau către Biserică zeciuiala sau decima, adică a zecea parte din produse.

Dintre orășeni făceau parte *meșteșugarii* grupați în bresle, *negustorii* organizați în ghilde, hanse, companii, și *plebea orașului* (săraccii orașului). În orașe locuiau și liber-profesioniștii (profesori, notari, medici). Din rândul patriciatului (orășenii bogați) erau aleși membrii consiliului orășenesc.

Ierarhia feudală era alcătuită din nobili – seniori și vasali. Vasalii erau nobili, precum seniorii lor. Dintre nobili se recruta și clerul înalt (episcopi, stareți, cardinali, papi).

Feudalismul a reprezentat sistemul de relații economice, sociale, politice, și juridice, bazat pe existența proprietății funciare (feudul) și a obligațiilor reciproce între seniori și vasali, stabilite în cadrul unui contract vasalic. Raporturile feudo-vasalice se stabileau între seniori și vasali în cadrul ceremoniei de investitură. Aceasta cuprindea trei părți: *omagiul sau închinarea* (prin care vasalul se declara supus seniorului), *făgăduiala sau jurământul de credință* și *investitura fiefului* (prin care seniorul acorda vasalului un obiect ce simboliza feudul: bulgăre de pământ, stindard, lance, nuia).

Domeniul feudal reprezintă proprietatea funciară a nobilimii, fiind format din rezerva seniorală (castelul, terenurile arabile lucrate de țărani, păduri, livezi, pășuni, ape) și loturile țăranilor. Pe domeniul său, nobilul era administrator, judecător, conducător al propriei armate. Centrul domeniului era castelul, construit pe înălțimi, pentru a fi greu de cucerit, și cuprindea între zidurile sale donjonul sau locuința propriu-zisă a nobilului, locuințele soldaților, servitorilor, grajdurile, magazinele de provizii etc.

Viața omului, între ritmurile naturii și credință

Satul medieval avea dimensiuni reduse, cuprinzând vatra satului (putea include și biserica), loturile lucrate de țărani, păduri, pășuni și o sursă de apă. Inovații precum plugul cu brăzdar de fier, un nou sistem de înjugare a boului și a calului, fertilizarea naturală a solului, grapa, moara hidraulică, au îmbunătățit viața oamenilor. Casele țăranilor aveau una sau două camere și erau construite din lut, lemn, chirpici, adăpostind mai multe generații. Hrana se baza pe legume, fructe, cereale, pește și doar de sărbători pe carne. Uneltele și îmbrăcămintea țăranilor se fabricau pe plan local. Nobilii aveau o îmbrăcămințe bogată, din in, mătase, catifea și blănuri, iar ca încălțăminte purtau cizme și pantofi din piele. Aceștia consumau mult mai multă carne decât țăranii și aveau acces la condimente precum piperul, cuișoarele, nucșoara, care erau rare și scumpe. Sărbătorile puteau fi familiale (nașterea, botezul și nunta) sau calendaristice (zilele de duminică, Crăciunul, Paștele, sărbătorile sfinților), fiind preponderent religioase.

Familia medievală era numeroasă, fiind formată din soț și soție, un număr mare de copii (până la 8–10) și din rude de diferite grade. Speranța de viață era scăzută, de aproximativ 30–40 de ani. Multe femei mureau din cauza problemelor legate de naștere, iar numeroși copii decedau înainte de a împlini un an (jumătate dintre nou-născuți nu atingeau vârsta maturității). Atât bărbații, cât și femeile mureau din cauza războaielor, foametei, epidemiilor. Copiii erau puși de mici la muncă.

© Wikimedia

Carol d'Orléans (în picioare, în robă albastră) primește omagiul vasalului său, Antoine de Beaumont.

Castelul Bran, România.

VIDEOTECA DIGITALĂ

Cum era viața la oraș în Evul Mediu?

Castelul medieval

Top 10 orașe medievale de vizitat în Europa

STATUTUL FEMEII ÎN EVUL MEDIU

Femeile făceau parte din societatea ordinelor, pentru ele existând și o împărțire pe baza scrierilor oamenilor Bisericii. O femeie putea fi încadrată în una din categoriile: fecioară (până la căsătorie sau în cazul în care, în loc de căsătorie, a intrat într-o mănăstire); soție și văduvă (în casa fostului soț, sub autoritatea fiului sau a altei rude de sex masculin, sau refugiată într-o mănăstire). Au fost considerate, prin esența lor, inferioare, fiind întotdeauna sub tutela masculină. Însă, au avut un rol important în societate, fiind implicate în activități economice, culturale, de caritate și chiar politico-militare în cazul reginelor.

Regina Franței, Blanche de Castilia, sec. al XIII-lea.

ȘTIAI CĂ...

...În Evul mediu, în Occident, orașele se numeau burguri, denumire de origine germanică desemnând un oraș nou apărut? De ex. Strasbourg, Edinburg, Hamburg etc. Inițial, toți locuitorii săi erau numiți burghezi, denumire dată mai întâi tuturor locuitorilor unui nou oraș medieval; mai târziu, această denumire va fi dată doar orașenilor bogați.

Marea majoritate a țăranilor erau analfabeți. Căsătoria era aranjată de părinți, iar divorțul a fost tratat interzis de către Biserica catolică.

Orașul medieval: organizare, activități, conducere

După anul 1000, orașul medieval renaște, grație creșterii demografice, producției de alimente și alte bunuri, dezvoltării drumurilor, construirii de poduri. Alături de orașele de origine antică apar și orașe noi, în zone dezvoltate economic, mai întâi în Italia, apoi și în restul Occidentului. Orașul este un centru comercial, meșteșugăresc, intelectual, condus de consiliul orașului, cu rol administrativ, și de primarul cu atribuții executive. În orașe apar școli și, ulterior, universități.

Mișcarea comunală a constat în acțiuni întreprinse de orașeni pentru obținerea libertății și desprinderea de sub autoritatea seniorului pe domeniul cărui se afla orașul și față de care avea obligații (taxe, prestații în muncă, vămi etc.). Prin negocieri și lupte, orașele obțin libertate și autonomie. Statutul comunelor a variat, în funcție de regiune: de la republica urbană și orașe libere (Genova, Veneția, Florența, Pisa, orașele germane) la orașe cu autonomie largă (comunele din Franța meridională, Flandra) sau orașe cu autonomie limitată (orașele din Anglia și Parisul).

GÂNDIRE CRITICĂ

Folosind informațiile din lecție, imaginează-ți că trăiești pe un domeniu feudal. Alege câte un rol și descrie în aproximativ 10 rânduri cum decurge viața între obligații și drepturi.

Rol	Descrierea vieții
Nobil	
Șerb	
Preot	

APLICAȚII

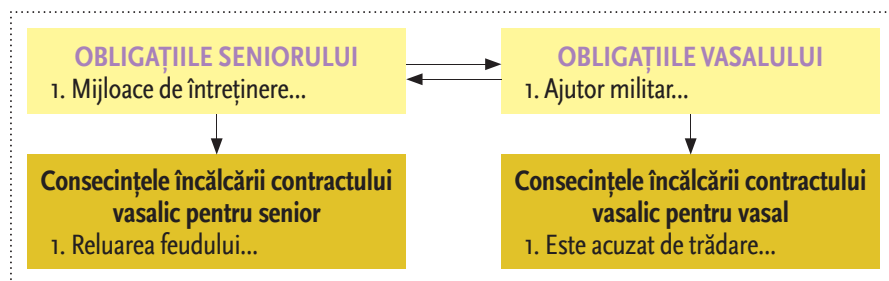
Citește cu atenție sursa A:

A „Vasalul are față de seniorul său o serie de îndatoriri rezumate în formula «credință, sfat și ajutor» (*fidelitas, consilium et auxilium*). Sfatul presupunea obligația vasalului de a-l asista pe seniorul său când acesta împarte dreptatea în tribunalul seniorial. Ajutorul este în principal de două feluri: bănesc (răscumpărarea seniorului căzut prizonier, [...] căsătoria primei fiice, plecarea seniorului în cruciadă) și militar. La rândul său, seniorul are obligații față de vasal. [...] Să-i pună la dispoziție mijloacele de întreținere și [...] să-i ofere protecție, sprijin armat și bănesc la nevoie. În cazul în care vasalul își încalcă obligațiile asumate este considerat trădător (*felon*), iar feudul poate fi reluat de senior. Dacă acesta din urmă își nedreptățește grav vasalul, acesta poate rupe jurământul de fidelitate, păstrând feudul și depunând jurământ seniorului seniorului său.”

(Stelian Brezeanu, *Despre structuri sociale și raporturi ierarhice*)

a. Completează, pe caiet, organizatorul grafic alăturat, cu alte două caracteristici ale contractului vasalic, precizate în sursa A.

b. Menționează câte o consecință pentru încălcarea contractului vasalic de către senior, respectiv de către vasal.

JURNAL CU DOUĂ VOCI (Studiu de caz istoric)

Elevii analizează surse primare și redactează un jurnal paralel din perspectiva unei femei nobile și a unei țărănci din Evul Mediu.

Etapele Activității: **a. Formarea grupelor:** Grupa A analizează viața femeilor din mediul rural (țărănci). Grupa B analizează viața femeilor din mediul nobiliar/boieresc (nobile/doamne); **b. Documentarea inițială folosind informațiile lecției și surse online;** **c. Analiza comparativă.** Fiecare grupă citește extrase din documente și cronicile ale vremii. Se extrag informații despre: dreptul la proprietate (ex. zestrea), educație, viața de familie, portul popular/nobil și atribuțiile administrative. **d. Redactarea jurnalului:** Fiecare elev redactează un scurt paragraf din perspectiva categoriei studiate.

Nobilă: „Astăzi soțul meu a plecat în cruciadă. Am rămas să administrez domeniul și să apăr castelul...”

Țărăncă: „Zilele mele sunt împărțite între munca la câmp, îngrijitul copiilor și torsul lânii...”

e. Dezbaterea. Se pun în oglindă cele două jurnale pentru a extrage concluziile.

Trei copii medievali jucându-se cu o vezică de porc.

COPILĂRIA ÎN EVUL MEDIU

În Evul Mediu, copilăria se termina foarte repede, pe la 5–6 ani copiii fiind puși la muncă și considerați mici adulți, din categoriile inferioare, cu precădere în mediul rural. La oraș, pe la 10–12 ani copiii erau trimiși ucenici în atelierile meșteșugărești. În familiile nobiliare, băieții începeau pregătirea pentru a deveni cavaleri de la 7 ani, iar fetele erau pregătite să devină soții și mame. Căsătoria avea loc de la 12 ani, pentru fete, și de la 14 ani, pentru băieți.

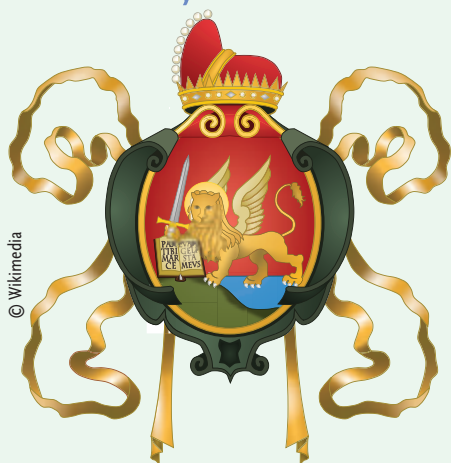
REȚINE

- Țăranii au reprezentat majoritatea populației în Evul Mediu.
- Meșteșugarii erau organizați în bresle, iar negustorii în gilde, hanse sau companii.
- Relațiile feudale se bazau pe existența domeniului feudal și aservirea țăranimii.
- Obligațiile țăranilor dependenți erau în bani (*cens*), muncă (*clacă*) și produse (*dijmă*).
- Orașele medievale sunt centre meșteșugărești, comerciale, culturale și spații ale libertății.

Studiu de caz:

VENEȚIA DE LA REPUBLICĂ LA MARE PUTERE MARITIMĂ

© Wikimedia

Stema Republicii Venețiene.

Vedere spre Piața San Marco.
În stânga: Turnul San Marco, în
dreapta: Palatul Dogilor.

**Între diplomatie și spionaj:
Instrucțiuni către ambasadorul
venețian în Moldova lui
Ștefan cel Mare, 1476**

„Cât vei sta acolo să fii iscoditor și plin de grijă a afla toate ce-s trebuitoare și vrednice de știut [...] cercează cu prudență, drept și potrivit, mulțimea slujbașilor și a oștenilor [...] și pe de-a-ntregul toată puterea zisului voievod [Ștefan cel Mare] și iscusința ce o are să atace vrăjmașul și să dea năvală asupra lui [...] vrajbele și dezbinările, tocmelile și dihonile pe care le are.” (În Ovidiu Cristea, *Acest domn de la Miazănoapte*)

Ca urmare a marilor migrații, refugiații din Italia au început să populeze insulele din laguna venețiană de prin secolele V–VI. Rămasă sub stăpânirea bizantină, Veneția este cârmuită din secolul al VII-lea de un duce (doge), inițial reprezentant al împăratului bizantin. Independența era marcată în secolul al XI-lea de restrângerea atribuțiilor dogelui, iar în secolul al XIII-lea de cristalizarea Marelui Consiliu, care decidea în toate problemele importante. Întrucât era alcătuit din sute de persoane, în 1297 din Marele Consiliu se desprind mai multe instituții: Micul Consiliu, tribunalul suprem (Quarantia), Senatul. Micul consiliu și Quarantia alcătuiau Signoria, organ esențial al guvernării. În secolele XIV–XV a fost creat Consiliul celor 10, care exercita o supraveghere strictă a vieții publice și private a cetățenilor, încurajând delațiunea și suspiciunea reciprocă.

Regimul patrician-aristocratic rezultat era adaptat dimensiunilor unui oraș-stat (republică urbană). În timp, Veneția și-a extins stăpânirea asupra zonei rurale înconjurătoare, apoi asupra Dalmației, bazinului oriental al Mediteranei și în nord-estul Italiei (Terra Ferma), constituindu-și astfel un adevărat imperiu colonial. Acesta se baza pe comerțul cu mirodenii din Orient, prin mijlocirea unei flote performante (galere). Dominarea Mediteranei Răsăritene și posesia flotei au făcut din Veneția intermediarul necesar al plecărilor în cruciadă, ducând însă și la deturnarea spre Bizanț a Cruciadei a IV-a.

După circumnavigarea Africii, rolul Veneției ca intermediar principal al comerțului cu mirodenii scade și aceasta îi afectează și veniturile și capacitatea de apărare a imperiului său colonial. Pierde în favoarea Imperiului Otoman Dalmația și insulele din Mediterana Occidentală (Negroponte, Cipru, Creta), din secolul al XVI-lea, intrând într-un lent dar continuu proces de decădere. Veneția a avut contribuții importante la constituirea sistemului diplomatic modern, susținând principiul echilibrului de forțe între statele italiene. A avut pretutindeni ambasadori (și cu rol de spioni), care trimiteau în țară rapoarte regulate și detaliate, ajutând astfel statul să ia cele mai bune decizii în politica externă.

APROFUNDEAZĂ

Buncentaur se întoarce după
„Sposalizio del Mare”. Pictură
de Canaletto (1697–1768).

Anual, dogele urca pe vasul Buncentaur și arunca un inel în apele Mării Adriatice, declarând „Te luăm în căsătorie, mare, ca semn al adevăratei și eternei noastre stăpâniri”?

• Explică, în 8–10 rânduri, semnificația ritualului căsătoriei cu marea (Sposalizio del Mare), folosind atât informațiile din lecție, cât și surse online. Formulează o concluzie despre tradiție și simbolistica actuală.

Teritoriile și posesiunile maritime ale Republicii Venețiene în perioada expansiunii sale comerciale și maritime, în timpul Evului Mediu și Epocii Moderne timpurii.

TRADIȚIE ISTORICĂ ȘI ACTUALITATE . Veneția de ieri și de azi

Imaginează-ți că ești un ghid turistic și realizezi un traseu cu gondola de o zi prin Veneția, conectând cele mai importante cinci monumente ale orașului.

Poți folosi atât informațiile din lecție, cât și surse online.

JURNAL REFLEXIV

1. Reține trei idei care te-au impresionat în această lecție.
2. Indică noțiunile care necesită explicații detaliate.
3. Ai putea utiliza în viitor cunoștințele învățate în această lecție? Cum?

Secolul al XII-lea
(The Corning
Museum of Glass).

Prin atelierele de pe insula Murano, Veneția a creat sticlărie de o calitate excepțională, iar școala de pictură venețiană, din timpul Renașterii, este ilustrată de mari artiști, precum pictorii din familia Bellini, Tițian, Tintoretto ș.a.

Școala venețiană de pictură.
Tintoretto, Mercur și Grațiile,
1576–1577.

2. BISERICA ÎN EVUL MEDIU

© Wikimedia

Henric al IV-lea. Evangheliarul de la Saint Emmeram, cca 1105.

Scrisoarea lui Henric al IV-lea către Grigore al VII-lea (24 ianuarie 1076)

„Henric, rege nu prin uzurpare ci prin sfânta ungere de către Dumnezeu, către Hildebrand, în prezent nu papă ci fals călugăr. [...] Tu, care nu te temi de Dumnezeu, îndrăznești să nu respecti în mine pe unsul său. [...] Tu deci, osândit prin acest blestem și prin judecata tuturor episcopilor noștri și prin a noastră proprie, coboară și eliberează scaunul apostolic pe care l-ai uzurpat...Eu, Henric, rege prin mila lui Dumnezeu, îți spun ție împreună cu toți episcopii noștri: coboară, coboară, coboară, să fii de-a pururea blestemat!” (F. Pall, C. Mureșan, *Cresc-tomație de istorie universală medie*)

Excomunicarea lui Henric al IV-lea (14 februarie 1076)

„Iată de ce, pentru creșterea și apărarea bisericii tale, în numele lui Dumnezeu Atotputernicul, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, prin puterea și autoritatea ta, îl lipsesc pe regele Henric, fiul împăratului Henric, care s-a răsculat împotriva bisericii tale cu o nemaiauzită îndrăzneală, de cârmuirea întregului regat al Germaniei și Italiei, și dezleg pe toți creștinii de ascultarea pe care i-au jurat-o sau pot să i-o jure, și interzic oricui a-l sluji ca pe un rege.” (*Select Historical Documents of the Middle Ages*)

© Wikimedia

Grigore al VII-lea, manuscris, cca 1087.

Conflictul a continuat și sub succesorii celor doi, sfârșindu-se doar în 1122, prin Concordatul de la Worms – un compromis care separa aspectele spirituale ale funcțiilor ecleziastice (grija pentru suflete), pentru care investitura era dată de papă prin cârjă și inel, de aspectele materiale (domeniile funciare asociate acestora), pentru care investitura era dată prin sceptru, de către deținătorul autorității politice. Astfel, în Europa Occidentală, separarea dintre puterea laică și cea religioasă a permis Bisericii să se organizeze ca o instituție autonomă, capabilă să își exercite autoritatea independent de conducerea statului.

APLICAȚII

1. Citește cu atenție sursa **A** și rezolvă cerințele:

A. „Biserica romană e întemeiată numai de Dumnezeu. II. Numai pontificele roman e numit, de drept, universal. III. El singur poate să depună sau să reazeze pe episcopi. [...] VIII. Numai el se poate folosi de însemnele împărătești [...]. IX. Toți principii să sărute numai picioarele papii. [...] XII. Îi este îngăduit să depună pe împărați. [...] XIX. El nu trebuie să fie judecat de nimeni. [...] XXIII. Pontificele roman, dacă a fost rânduit în chip legiuit, devine, prin meritele fericitului Petru, fără îndoială sfânt. [...] XXVI. Nu e socotit catolic cel ce nu e de acord cu biserica romană. XXVII. El poate să dezlege pe supuși de jurământul de credință față de cei nedrepti.” (*Dictatus papae*, 1075)

a. Identifică, în sursa **A**, două atribuții ale papei.

b. Numește îndatorirea principilor față de papă, precizată în sursa **A**.

c. Formulează un punct de vedere referitor la *Dictatus Papae*, susținându-l cu două informații din sursa **A**.

2. Citește cu atenție sursa **B** și rezolvă cerințele:

B. „Eu Henric, din mila lui Dumnezeu împărat august al romanilor, din iubire față de Dumnezeu, de sfânta biserică romană și de domnul papă Calixt și pentru mântuirea sufletului meu, las lui Dumnezeu și sfinților apostoli ai lui Dumnezeu: Petru și Pavel, precum și sfintei biserici catolice toată investitura prin inel și cârjă și permit ca în toate bisericile care sunt în regatul sau imperiul meu să se facă alegere canonică și consacrare liberă. [...] Eu, Calixt episcopul, [...], îți acord, iubitul meu fiu Henric, din mila lui Dumnezeu împărat august al romanilor, ca alegerile episcopilor și abaților din regatul Germaniei, care aparțin regatului, să se facă în prezența ta, fără simonie și fără nici o violență. [...] Iar cel ales să primească de la tine regaliile [...] prin sceptru și să îndeplinească cele ce rezultă din acestea după lege față de tine.”

(*Concordatul de la Worms*, 1122)

a. Identifică, în sursa **B**, cele trei simboluri ale investiturii.

b. Numește două demnități ecleziastice, precizate în sursa **B**.

c. Argumentează printr-un fapt istoric relevant afirmația conform căreia Concordatul de la Worms a reprezentat o victorie a papalității sau un compromis necesar pentru menținerea autorității imperiale în Europa medievală.

© <https://www.worldhistory.org>

Un rege oferă unui episcop investitura prin cârjă, simbolul puterii episcopale (Viața Sfântului Omer, sec. XI).

Harta Cauzelor și a Conceptelor

I. Realizează o hartă conceptuală privind lupta de investitură. Pentru aceasta, evidențiază: cuvinte-cheie, cauze, etapele conflictului, documente, consecințe.

II. Utilizând metoda „ciorchinele”, răspunde la întrebarea: „Ce a reprezentat, cum s-a desfășurat și ce consecințe a avut Lupta pentru investitură în Europa medievală?”

REȚINE

- Marea Schismă (1054) a reprezentat momentul despărțirii dintre Biserica Catolică, în Occident, și Biserica Ortodoxă, în Răsăritul Europei.

3. CRUCIADELE. CIOCNIREA CIVILIZAȚIILOR

Lansate la inițiativa papalității și desfășurate între anii 1096–1291, cruciadele clasice sunt expediții militare organizate împotriva musulmanilor, care ocupaseră Țara Sfântă. Cauzele cruciadelor au fost variate: papii doreau recâștigarea controlului asupra Locurilor Sfinte și afirmarea ca lideri ai lumii creștine. Monarhii și cavalerii apusei luptau pentru onoare și noi teritorii, iar oamenii de rând sperau să ducă o viață mai bună peste mări. Mulți credeau că pot obține astfel iertarea de păcate, întrucât greutățile, primejdiile drumului și ale luptei transformau

Cruciadele, secolele XI–XIII.

Legendă

- Creștini catolici
- Creștini ortodocși
- Musulmani

Locurile în care s-au adunat participanții la prima cruciadă

→ Prima cruciadă (1096–1099)

→ Cruciada a II-a (1147–1149)

→ Cruciada a III-a (1189–1192)

→ Cruciada a IV-a (1202–1204), la sfârșitul căreia este constituit Imperiul Latin

X Asediul creștin nereușit asupra orașului Acri, la sfârșitul cruciadei a V-a (1217–1219)

→ Cruciada a VI-a, condusă de împăratul german Frederic al II-lea (1228–1229)

Cruciadele conduse de regele francez Ludovic al IX-lea cel Sfânt:

→ a VII-a (1248–1254) → a VIII-a (1270)

--- limitele statelor latine

„O mulțime nenumărată se porni din toate colțurile lumii creștine către mormântul Mântuitorului de la Ierusalim. Sosiră mai întâi oamenii din păturile de jos, apoi toți mai-marii, regi, conți, marchizi, prelați, în fine... multe femei, cele mai nobile laolaltă cu cele mai sărmăne... Cei mai mulți doreau să moară înainte de a se înturna în țara lor.” (Raoul Glaber, *Istoriei*)

călătoria la Locurile Sfinte într-o pocăință (cruciada ca pelerinaj armat). Cuceririle islamice însuflețite de spiritul *djihadului* creează reacții de răspuns în lumea creștină și contribuie la formularea ideii legitimității războiului sfânt împotriva musulmanilor.

Discursul papei Urban al II-lea la Conciliul de la Clermont din anul 1095, care cerea ajutor pentru bizantini, determină organizarea **primei cruciade (1096–1099)**, singura finalizată cu succes. A fost desfășurată în două etape, „Cruciada săracilor” și „Cruciada cavalerilor”, cea din urmă ducând la recucerirea mai multor zone pe coasta răsăriteană a Mediteranei, de la Edessa la Ierusalim, care nu sunt însă redată Bizanțului, după cum fusese promis, ci transformate în principate de tip occidental. S-a format Regatul Ierusalimului după model apusean, în frunte cu Godefroy de Bouillon. **Cruciada a II-a (1147–1148)** se încheia cu un eșec pentru armatele creștine conduse de regele Franței Ludovic al VII-lea și împăratul romano-german Conrad al III-lea. Cucerirea Ierusalimului de către musulmani în anul 1187 îl determină pe papa Clement al III-lea să organizeze o nouă expediție militară. **Cruciada a III-a (1189–1192)** condusă de împăratul german Frederic I Barbarosa, de regele Franței Filip al II-lea August și de cel al Angliei Richard Inimă de Leu nu își atinge obiectivul, singurul rezultat obținut de cruciați fiind încheierea unui armistițiu cu sultanul Saladin, care permitea pelerinajul creștinilor la Ierusalim.

Cruciada a IV-a (1202–1204), lansată de Papa Inocențiu al III-lea, a fost deturnată de venețieni (care asigurau transportul pe mare) de la ținta inițială – Egiptul, mai întâi către cucerirea orașului creștin Zara, apoi către Constantinopol. Implicându-se în luptele pentru tronul bizantin, cruciații pun stăpânire prima oară pe Constantinopol (1203) și îl reînscăunează pe Isaac II Angelos. Fiindcă acesta nu le-a putut oferi plata promisă, cavalerii occidentali au ocupat și jefuit crunt Constantinopolul în 1204. Au întemeiat apoi aici Imperiul Latin de Răsărit (condus de Balduin de Flandra) și au numit un patriarh occidental. Alte teritorii au devenit principate occidentale. Venețienii și-au consolidat imperiul colonial, prin privilegiile comerciale și stăpâniri teritoriale. Bizantinii, care mai controlau zone din Asia Mică, în jurul Niceei, au recucerit Constantinopolul în anul 1261 și au restabilit Imperiul. Dar acesta nu și-a mai revenit niciodată la gloria inițială.

Ultimele patru cruciade clasice (1217–1270) au avut o însemnătate scăzută, Ierusalimul fiind pierdut definitiv de cruciați în anul 1244. În 1291, căderea Accrei în mâinile musulmanilor a pus capăt cruciadelor orientate către Locurile Sfinte. Au fost numite cruciade și acțiunile Imperiului German pentru cucerirea și creștinarea popoarelor de la Marea Baltică. Cuceririle otomane în Europa au determinat papalitatea să lanseze așa-numitele cruciade târzii, în care au fost implicate și Țările Române: Cruciada de

Cruciați, secolele XI–XIII.

Cetatea Feldioara (Marienburg), ridicată de cavalerii teutoni.

Cavalerii teutoni

Ordinul cavalerilor teutoni (*Casa cavalerilor teutoni ai spitalului Sfintei Maria din Ierusalim*) a fost format pe la 1190, la Accra. Insuccesele de după 1204 ale cruciaților în Țara Sfântă i-au determinat pe teutoni să accepte invitația regelui Ungariei, Andrei al II-lea, cu scopul de a face propagandă catolică în rândul cumanilor păgâni și de a lupta împotriva acestora, de a ajuta la extinderea granițelor regatului maghiar, în sud și în est, și de a consolida stăpânirea maghiară în Transilvania. În 1211, regele Andrei al II-lea dăruiește Cavalerilor Teutoni Țara Bârsei.

Ei luptă împotriva cumanilor, atrag coloniști din lumea rurală germană, care întemeiază sate în Țara Bârsei, dar încalcă termenii Diplomei regale: înalță cetăți de piatră (Feldioara, Prejmer, Hărman, Codlea) și se extind dincolo de hotarele Țării Bârsei. Sunt alungați în 1225 din Transilvania, dar cuceresc Prusia și își extind teritoriile la Marea Baltică, intrând ulterior în conflict cu Polonia și Lituania. În războiul declanșat împotriva lor la 1410 de Uniunea polono-lituaniană, au participat și luptători moldoveni, trimiși de domnul Alexandru cel Bun, în virtutea legământului de vasalitate față de regele Poloniei (bătălia de la Marienburg, 1422).

Sfârșitul puterii ordinului s-a produs în 1525, când marele maestru Albert de Hohenzollern se convertește la protestantism și transformă teritoriile controlate în ducat personal.

la Nicopole (1396, Mircea cel Bătrân), Cruciada de la Varna (1444, moartea regelui Ungariei Vladislav al II-lea îl propulsează în fruntea regatului și a luptei antiotomane pe Iancu de Hunedoara). Sub semnul cruciadei au fost puse și luptele Habsburgilor pentru stăvilirea expansiunii otomane spre centrul Europei, în care se integrează și acțiunile lui Mihai Viteazul.

Consecințele cruciadelor clasice

• drumurile comerciale din Marea Mediterană sunt controlate de negustorii apuseni, în special venețieni	• accentuarea schismei între catolici și ortodocși (din cauza jefuirii Constantinopolului, mai ales a bisericilor)
• influențe bizantine asupra artei occidentale prin obiectele de artă jefuite din Bizanț	• lărgirea orizontului de cunoaștere, grație contactului cu lumea arabă

Pe plan economic, pentru a susține campaniile costisitoare din Orient, ordinele călugărilor-soldați au dezvoltat rețele vaste de proprietăți (comanderii) în Europa. Templierii, de exemplu, au creat un sistem bancar internațional inovator, devenind creditori ai papilor și regilor europeni. După pierderea definitivă a Accrei (1291) și prăbușirea statelor cruciate, ordinele se mută în Europa, unde au jucat un rol politic și economic. Teutonii s-au mutat în Europa de Nord, unde au purtat Cruciadele Baltice și au creat un puternic stat monastic. Ospitalierii s-au retras în insula Rodos și apoi în Malta, transformându-se într-o forță navală contra Imperiului Otoman.

Bogăția și influența Templierilor au atras invidia regelui Filip al IV-lea al Franței, care, printr-un proces bazat pe acuzații de erezie, a obținut desființarea ordinului în 1312 de către Papă.

Pentru apărarea „Locurilor sfinte”, au luat naștere trei ordine militare religioase, formate din călugări, care erau în același timp și cavaleri cu o solidă instrucție militară. Ordinul Templierilor (Sărmanii soldați ai lui Cristos și ai Templului lui Solomon), fondat în 1119, a devenit rapid cel mai influent, fiind recunoscut oficial de Biserică prin eforturile Sfântului Bernard de Clairvaux. Ordinul Cavalerilor Ospitalieri (al Sfântului Ioan), inițial

o organizație caritabilă medicală, s-a militarizat pentru a asigura apărarea granițelor. În timpul celei de-a treia cruciade, a luat naștere Ordinul Cavalerilor Teutoni, format preponderent din nobili germani. Aceste ordine reprezentau singura armată profesionistă permanentă din statele cruciate (Regatul Ierusalimului, Principatul de Antiohia), care au introdus tactici de disciplină strictă pe câmpul de luptă și au administrat fortărețe strategice uriașe, precum celebra *Krak des Chevaliers* (Siria).
Cavaler templier.

APLICAȚII

I. Citește cu atenție sursa și rezolvă cerințele:

„După părerea mea, pe lângă faptul că au înrăutățit relațiile Europei creștine cu Islamul și cu Bizanțul, cruciadele au avut și alte urmări negative. Astăzi, musulmanii [...] dezgroapă amintirea agresiunii pe care au reprezentat-o cruciadele, folosind-o ca pe un reproș istoric la adresa creștinilor. [...] Prin cruciade s-a adâncit prăpastia dintre Europa Apuseană și cea Răsăriteană [...]. Cruciadele au avut o influență cu caracter negativ și pentru Europa, pentru Occident. Departe de a favoriza o unire a statelor creștine, cruciada a întărit rivalitatea dintre ele [...]. Cruciadele au împușinat resursele umane și materiale ale Europei [...]. Singurul câștig pe care l-a avut Occidentul de pe urma Cruciadelor mi se par a fi caisele.”

(Jacques Le Goff, *Evul Mediu și nașterea Europei*)

Completează un tabel, după modelul de mai jos, cu informațiile, din sursă, referitoare la consecințele cruciadelor.

Religioase	Politice	Demografice	Economice

II. Citește cu atenție sursa și rezolvă cerințele:

„Andrei, din mila lui Dumnezeu, regele Ungariei [...] am dat cruciaților de la spitalul Sfintei Maria [...] o anumită țară cu numele Bârza (*Borza nomine*), dincolo de păduri, către cumani, deși pustie și nelocuită, pentru a o locui în pace și a o stăpâni pe veci în mod liber... Le-am îngăduit pe deplin târguri libere și dările din târguri în numita țară [...] s-a adăugat la dărnicia noastră regală ca, atunci când vor trece prin țara secuilor sau prin țara blacilor (*terra Blacorum*) [românilor], să nu plătească vamă. [...] Mai mult, nicio vamă sau dare din cele ce se cuvin fiscului nostru regal să nu fie cerute de la oamenii lor.”

(*Diploma Cavalerilor Teutoni*, 1211)

1. Identifică, în text, teritoriul dăruit cavalerilor teutoni de către regele Ungariei.

2. Menționează, pe baza sursei, populațiile întâlnite de cavalerii teutoni în teritoriul obținut de la regele Andrei al II-lea.

3. Explică, în 4 rânduri, de ce regele Ungariei a acordat privilegiul cavalerilor teutoni.

4. Argumentează-ți opinia, folosind atât ideile din text, cât și propriile cunoștințe despre consecințele prezenței cavalerilor teutoni în spațiul românesc.

DESCOPERĂ SINGURI!

Realizează un **ghid digital interactiv** de turism istoric ce permite utilizatorilor să exploreze urmele lăsate de Cavalerii Teutoni în Transilvania și în zonele limitrofe.

Cruciatul Godefroy de Bouillon, centrul turistic din Bouillon, Belgia.

VIDEOTECA DIGITALĂ

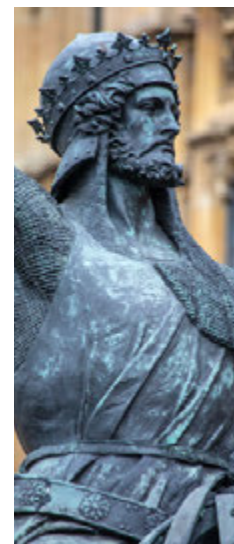
The Origins of Papacy and the Road to Power

The First Crusade: How The Holy War Started

GÂNDIRE CRITICĂ

Imaginează un dialog cu Richard Inimă de Leu. Realizează o listă cu 5-7 întrebări pe care ai dori să le adresezi regelui în legătură cu organizarea Crucii a III-a.

REȚINE

- Cruciadele sunt expediții militare organizate între anii 1096-1270, la inițiativa papalității, cu scopul eliberării „Locurilor Sfinte”.

REPERE CRONOLOGICE

Secolele X–XII Stilul romanic
1088 – Universitatea din Bologna,
 prima din Europa
Secolele XII–XV Stilul gotic

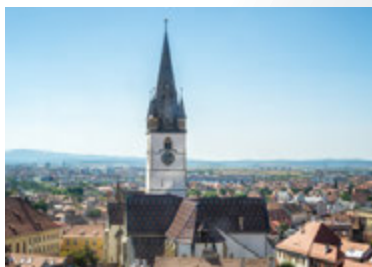
Catedrala Santiago de Compostela.

Catedrala din Chartres.

ȘTIAI CĂ...

...Biserica Neagră din Brașov, Castelul Corvinilor și Biserica Evanghelică din Sibiu sunt cele mai însemnate edificii gotice din România?

Biserica Evanghelică din Sibiu.

4. TIMPUL CATEDRALELOR. CULTURA EUROPEI MEDIEVALE

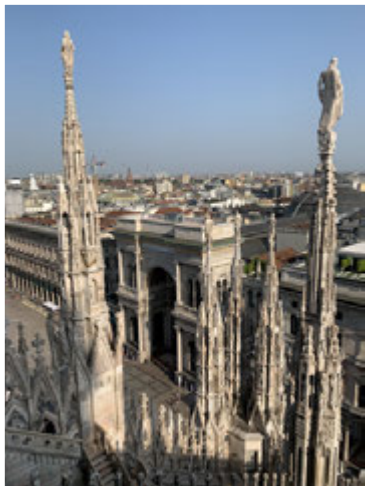
Moștenirea culturală medievală este un pilon fundamental al civilizației europene, marcată profund de spiritualitate, sinteza dintre Antichitatea clasică și cultura germanică, precum și de o efervescență artistică și intelectuală deosebită între secolele XI–XIV. În Occident limba de cultură a fost latina, în schimb, în Europa de Răsărit au predominat greaca și slavona. Perioada sec. XI–XIV a fost numită **Timpul marilor catedrale**. Construcția unor edificii monumentale a transformat peisajul european și a reprezentat centrul vieții religioase și comunitare, arătând puterea credinței, progresul tehnologic și dezvoltarea urbană. Catedralele, ridicate în mai multe stiluri arhitectonice, erau lăcașuri de cult și simboluri ale prestigiului monastic, episcopal și urban, dar și dovezi ale ingeniozității tehnice medievale.

Stilul romanic caracterizează ansamblul artei Europei Occidentale, Nordice și Centrale și este strâns legat de dezvoltarea mănăstirilor și a castelelor senioriale. Numele stilului subliniază moștenirea romanității, chiar dacă romanicul a încorporat și elemente bizantine și arabe. Primele edificii sunt biserici mănăstirești și apar în secolul al X-lea, în Italia, Franța, Spania. Stilul s-a răspândit în Portugalia, Anglia, Germania, cu prezențe și în spațiul românesc. Bisericile romanice erau masive, cu planul în cruce greacă sau latină, ziduri groase, ferestre mici, arcuri semi-circulare, pilaștri masivi, întărite în exterior prin contraforturi. Interiorul era întunecos și decorat cu basoreliefuluri, fresce și mozaicuri. Cele mai frecvente scene sunt: *Judecata de Apoi*, *Înălțarea lui Iisus*, *Adormirea Fecioarei*. Cele mai importante edificii romanice sunt: Domul din Speyer, catedrala din Santiago de Compostela, Mănăstirea Cluny, Bazilica Sfântul Marcu din Veneția. În Transilvania s-au edificat catedrala catolică de la Alba Iulia și abația cisterciană de la Cârța.

Catedrala Notre Dame la Grande, Poitiers, sec. XII.

Domul din Milano.

Stilul Gotic a apărut în Franța, în secolul al XII-lea, și s-a răspândit în condițiile dezvoltării orașelor. Clădirea gotică esențială este catedrala (sediul episcopului). Stilul gotic este întâlnit și în construcții publice (primăria) și particulare (case rezidențiale). Dezvoltate pe înălțime, grație rolului abatelui Suger de la Saint Denis, care teoretizează importanța luminii, edificiile gotice sunt luminoase, cu ziduri subțiri, ferestre cu vitralii, întărite la exterior prin arce-butante. Elementele caracteristice goticului sunt bolțile în cruce, de tip ogive, multiplicarea sculpturilor, rozete din vitralii, turnuri ascuțite (fleșe). Construcția catedralelor gotice putea dura sute de ani, de aceea uneori până la finalizare se schimbau stilurile și gusturile, și fațadele pot fi asimetrice (vezi Catedrala din Chartres). Cele mai reprezentative catedrale sunt: Notre-Dame din Paris și Notre-Dame din Reims (Franța), catedrala din Canterbury (Anglia), Domul din Milano (Italia), catedrala din Toledo (Spania). În Transilvania se remarcă Biserica Sf. Mihail din Cluj Napoca și Biserica Neagră din Brașov. Palatul Dogilor din Veneția este unul din cele mai reprezentative edificii publice gotice din Italia.

În răsăritul Europei, **stilul bizantin** se reflectă mai ales în arhitectura religioasă. În construcția bisericilor bizantine se foloseau cupole și bolți semicirculare, pereții erau pictați cu fresce reprezentând scene biblice, iar în interior se găseau icoane. Edificii reprezentative sunt: Biserica Sfânta Sofia din Constantinopol și Biserica San Vitale din Ravenna (Italia), iar în spațiul românesc: biserica Sf. Nicolae Domnesc și biserica mănăstirii de la Curtea de Argeș, biserica mănăstirii Cozia.

AUDIOTECA ONLINE

Muzica
trubadurilor

O compoziție
a lui Dimitrie
Cantemir

Orga Bisericii
Negre din Brașov,
cea mai puternică
din Europa

Catedrala din Canterbury.

Biserica mănăstirii din Cozia.

„Ispitirea Sfântului Anton”,
în viziunea lui Hieronymus Bosch
(înainte de 1515).

Statuia lui Roland. Halle,
Germania.

„Idealul cavaleresc apare în scurta descriere a lui Roland și a prietenului său Olivier, din Cântarea lui Roland:

„Roland e brav, Olivier înțelept/Și-s curajoși cât nu se poate spune;/Când sunt călări și înarmați anume/Chiar de-ar muri, nu fug de lupta dreaptă”.

• Prezintă trăsăturile unui cavaler ideal, prin raportare la acțiunile întreprinse de protagonist în textul dat.

Arhitectura medievală din spațiul românesc se remarcă prin influențe bizantine și occidentale, care au contribuit la apariția unor stiluri originale. Stilul moldovenesc îmbină elemente gotice cu elemente bizantine, precum la mănăstirile Putna, Voroneț, Neamț, Moldovița și Sucevița. Stilul brâncovenesc îmbină elemente românești cu elemente orientale și renascentiste (ex. Palatul de la Moșoaia).

Literatura

Viețile sfinților sau **hagiografia** reprezintă un gen specific literaturii creștine. Primele exemple au fost relatări destul de scurte și aparent obiective ale martiriului celor care fuseseră executați pentru credința lor creștină (secolele II–III). După promovarea creștinismului ca religie liberă, modelul oferit publicului era cel al pustnicului: *Viața Sfântului Antonie*, de Atanasie al Alexandriei (cca 296–373), *Viața lui Paulus*, de Sfântul Ieronim (cca 340–420). S-au adăugat cu timpul vieți ale promotorilor monahismului, precum *Viața Sfântului Martin*, de Sulpicius Severus (363–425). Viețile sfinților au devenit un gen preferat al clerului, dar și al publicului larg. Începeau să abunde în elemente fantastice, legate fie de rezistența extraordinară a martirului în fața torturilor (și de inventivitatea sadică a tortionarilor), fie de minunile realizate de sfânt în timpul vieții (și uneori și după moarte). Hagiografia este un element esențial al afirmării cultului sfinților, care s-a dezvoltat în Evul Mediu, atât în Occident, cât și în Orient. Unele vieți ale sfinților pot fi folosite și ca surse istorice pentru reconstituirea unor perioade lipsite de alte izvoare. Pentru spațiul românesc, în secolul al XI-lea, *Legenda Sfântului Gerard* (cunoscută și ca *Deliberatio* sau *Vita Sancti Gerhardi*) oferă informații despre voievodatul lui Ahtum, (din Banat), în care erau cuprinși și români (*Blachi*).

Literatura laică se dezvoltă mai întâi în formă versificată, pentru a ușura transmiterea orală a creațiilor literare. Cântecul de gesta sau de vitejie sunt epopei în versuri, în limbile vorbite, care pot păstra amintirea unor fapte reale. *Cântecul lui Roland* pornește de la un sămbure de adevăr legat de campania lui Carol cel Mare la sud de Pirinei. *Cântecul Cidului* transpune literar episoade plasate în timpul Reconquistei, iar *Cântecul Nibelungilor* vorbește despre conflicte ale epocii migrațiilor (distrugerea burgunzilor de către hunii lui Attila).

În timp, se produce o diversificare a acestor cântece de vitejie, grupate în mai multe cicluri. În Franța, în afara ciclului care face trimitere la Carol cel Mare, există și alte cicluri, precum cele care îl glorifică pe Guillaume d'Orange, un alt luptător pentru credință, care sfârșește prin a se călugări (*Cântarea despre Guillaume*). Cântecul de gesta se caracterizează prin exacerbară violenței, accentul pus pe lupte, psihologia sumară a personajelor, lipsa aproape totală a figurilor feminine și a sentimentului de dragoste. Mobilul acțiunii este întotdeauna onoarea cavalească, iar nu sentimentul omenesc.

Un progres în exprimarea sentimentelor îl reprezintă poezia, mai întâi cea scrisă în latină de către *goliarzi*. Aceștia erau elevi sau studenți care se mutau adesea de la o școală urbană la alta și trăiau din versurile și melodiile compuse, furțișaguri și alte expediente. Temele pe care le abordau erau foarte lumești, deși autorii erau viitori oameni ai bisericii: iubirea senzuală, soarta schimbătoare, distracțiile specifice vârstei tinere (dansul, băutura, jocurile de noroc, parodierea slujbelor bisericești ș.a). Unele cântece ale goliarzilor au supraviețuit într-un manuscris de secol XIII, cunoscut azi sub numele *Carmina Burana*.

Dezvoltarea modului de viață cavaleresc a contribuit la apariția poeziei lirice în limbile vorbite. Trubadurii care scriau în limba occitană, truverii de limbă franceză și **minnesängerii** care se exprimau în germană au cântat dragostea, idealizată și plină de dorință pentru persoana iubită. De multe ori este vorba de o iubire imposibilă, deoarece obiectul devoțiunii este o femeie căsătorită ori superioară social. Femeia, considerată inferioară bărbatului, este pusă în mod ideal de poezia trubadurilor într-o situație de superioritate, raporturile dintre îndrăgostiți fiind asimilate celor dintre seniori și vasali. Arnaud de Mareuil prezintă iubirea ca modalitate de perfecționare a tânărului bărbat.

Este pentru prima dată în Evul Mediu când au fost păstrate și numele unor autoare femei, *trobairitz*, dintre care cea mai cunoscută este Contesa de Día, care își exprimă cu sinceritate suferința în opera sa.

Aproape în același timp cu poezia lirică, apăreau în Occident și **romanele cavaleriești**, la început creații epice în versuri, tot în limbile vernaculare. Acestea lasă un loc mult mai important iubirii decât creațiile epice anterioare (cântecele de vitejie). Uneori este vorba tot de o iubire imposibilă, ca la trubaduri (cea dintre *Tristan și Isolda*, sau cea dintre *Lancelot și Guinevre*).

Poezia în limba vernaculară

Truverul Adam de la Halle (cca 1240–cca 1288), franceza veche:

*Dieus! comment porroie
Ma dame oblier?*

[„Doamne! Cum aș putea
Să-mi uit iubita?”]

Minnesängerul Walther von der Vogelweide (cca 1170–1230), germana medievală înaltă:

*Under der linden
an der heide,
dâ unser zweier bette was...*

[Sub tei,
pe câmpie,
acolo unde era culcușul nostru...]

• Caută informații suplimentare și formulează câte o frază despre fiecare dintre cei doi poeți, asociindu-i cu evenimentele istorice majore contemporane cu ei.

Povestea de iubire dintre Tristan și Isolda a inspirat literatura și arta cinematografică.

ȘTIAI CĂ...

...Există un cântec al goliardilor pe care este posibil să îl cunoști? *Gaudeamus igitur*, imnul elevilor și studenților, a fost la origine un cântec pe un ritm mai alert, care celebra frumusețea vieții: „Să ne bucurăm, așadar, câtă vreme suntem tineri”.

JOC DE ROL

Pornind de la imaginea de mai sus, realizați un joc de rol bazat pe legenda *Tristan și Isolda*.

Pentru aceasta: evidențiați conflictul dintre datorie și onoare, pe de o parte, și iubirea interzisă, pe de altă parte, ca trăsături specifice literaturii medievale.

Cuvinte-cheie: *codul cavaleresc; norme sociale; supranatural*.

PORTOFOLIU DIGITAL

Realizează un portofoliu digital în care să surprinzi aspecte ale cavalerismului. Poți selecta fotografii, afișe cu filme despre cavalerii Mesei Rotunde, prezentări de jocuri video, materiale video, înregistrări audio, fragmente din opere literare. Prezintă-l colegilor la clasă.

Charlie Hunnam, protagonistul din „*King Arthur: Legend Of The Sword*”, la premiera filmului, Los Angeles, 2017.

Alteori iubirea îl motivează pe cavaler să se autoperfecționeze și își găsește împlinirea în căsătorie (Chrétien de Troyes, *Yvain, Căvalerul cu leul*). Dragostea este astfel împletită cu virtuțile cavalești, mai ales în romanele din ciclul arturian, care au în centrul lor diferitele aventuri ale Cavalerilor Mesei Rotunde, de la curtea regelui Arthur. Aceste romane nu erau doar mijloace de divertisment, ci și surse de deprindere a bunelor maniere și a codului comportamentului considerat corect pentru nobili.

Romanele cavalești ilustrează ideologia ordinului luptătorilor (*bellatores*) din societatea trifuncțională medievală, care își justifică existența prin apărarea celor care nu se pot apăra singuri. Dar este vorba și de idealurile și visurile pe care romanele le pot oferi oamenilor din societatea medievală.

Începând cu sec. al XII-lea, în orașe sunt înființate școli religioase, sub tutela bisericii. Pentru a-și apăra interesele, profesorii și studenții se organizează în corporații, denumite *universitates magistrorum et scholarium*, de unde termenul de **universitate**. Acestea puteau fi frecventate doar de către bărbați și erau organizate în facultăți. La facultatea de arte, asemănătoare liceelor de azi, se studiau gramatica, retorica, logica, aritmetica, astronomia, muzica, geometria. Puteau fi urmate apoi cursurile facultăților superioare: dreptul, medicina, teologia. Studiile se finalizau cu examen de licență. Folosirea limbii latine a dat posibilitatea studenților să studieze în oricare dintre universitățile europene. Cele mai importante universități au fost: Bologna, Padova, Roma, Napoli, Salerno (Italia), Paris (Franța), Oxford și Cambridge (Anglia), Salamanca (Spania), Uppsala (Suedia), Heidelberg (Germania).

În Evul Mediu au apărut noi concepții despre știință, care au deschis calea spre cercetarea fenomenelor naturii, prin observație și experiment. Școala de la Paris a călugărilor dominicani a avut preocupări legate de științele naturii, iar călugării de la Oxford au fost preocupați de matematică și fizică. Reprezentanți de seamă ai cunoașterii medievale au fost: Pierre Abelard (1079–1142), care a enunțat principiul „înțelege și apoi crede”; Robert Grosseteste (1175–1253), care susținea că știința este un câmp al exeperimentului și al matematicii; Roger Bacon (1214–1292), creatorul științei experimentale, care a prevăzut posibilitatea aplicării datelor științifice în tehnică. Tehnica este marcată de descoperirea orologiului mecanic în sec. al XII-lea de către Giovanni Di Dondi, a lentilelor și a ochelarilor în sec. al XIV-lea, inventarea tiparului de către Johannes Gutenberg pe la 1450.

AUDIOTECA ONLINE

Ascultă muzica trubadurilor!

TRECUT ȘI PREZENT

1. Exemplu de cântec goliard

„Sunt corabia ce-n larg nici cârmaci nu are,/Sunt o pasăre ce-n zbor n-află-n cer cărare;/Am rămas fără de-odgon, loc de ancorare,/Printre semenii-ntâlniți, bun – cel rău îmi pare [...]./ În tavernă să mă sting, ăsta-mi este dorul;/Vinu-aproape adăpând pe tot muritorul./Îngerii mai bucuroși să-și înalțe corul:/Milostivul Dumnezeu ierte băutorul!”. (trad. Romulus Vulpescu)

2. *Carmina Burana* în interpretarea Teatrului de Operă și Balet de Stat din Dnipropetrovsk, Ucraina.

3. Raimbaut de Vaqueiras își implora iubita: „Doamnă, eu te-am tot rugat/ să te-nduri a mă-ndrăgi:/ți-s vasal și te-oi cinsti.” (trad. Sorina și Victor Bercescu)

4. „Căci, doamnă, știu că-i de la tine/tot ce fac eu sau glăsui bine/și de la tine am știință/de-a face după cuviință.” (trad. Sorina și Victor Bercescu)

5. „Cânta-voi deci, deși n-aș vrea să cânt/căci pentru cel iubit mă tot frământ/mai drag îmi e ca orice pe pământ/dar nici suspin nu-l moaie, nici cuvânt”. (trad. Teodor Boșca)

a. Identifică, în sursele 1 și 3, temele abordate de către goliarz și trubaduri.

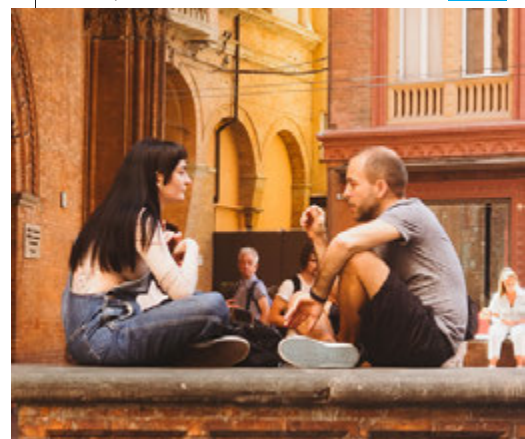
b. Menționează două elemente comune surselor 4 și 5.

c. Precizează două poezii din literatura română care au ca sursă de inspirație iubirea.

d. Redactează un eseu de aproximativ o pagină în care să prezinți un punct de vedere referitor la literatura medievală, susținut cu două argumente istorice. Pornind de la sursa 2, formulează o concluzie care să integreze impactul culturii medievale asupra artei din secolul al XXI-lea.

Universitatea din Bologna:
trecut și prezent.

ȘTIAI CĂ...

... Sistemul european de organizare a învățământului superior pe trei cicluri: licență, masterat și doctorat se numește „Modelul Bologna” (1999)? Legătura cu tradiția medievală este una simbolică și istorică, Bologna fiind unul dintre locurile nașterii universităților europene.

GÂNDIRE CRITICĂ

Argumentează, în 8–10 rânduri, afirmația conform căreia trecerea de la arhitectura romanică, masivă, cu pereți groși și ferestre mici, la cea gotică, înaltă, zveltă și luminoasă, reflectă o schimbare fundamentală în mentalitatea medievală și în relația omului cu divinitatea.

APLICAȚII

1. Arta medievală explicată în 5 minute:

- Identifică cele trei perioade ale artei medievale.
- Precizează câte trei caracteristici specifice fiecărei arte menționate în materialul video.
- Explică în 4–5 rânduri rolul manuscriselor în cultura medievală.
- Menționează alte domenii ale artei medievale.

2. Arta romanică

- Identifică trei elemente specifice artei romanice.
- Menționează trei edificii construite în stil romanic.
- Explică în 4–5 rânduri rolul peierinajelor în arta medievală.

3. Arta gotică

- Precizează patru inovații tehnice folosite în construirea catedralelor gotice.
- Demonstrează importanța vitraliilor în arta gotică.

Ce este arhitectura gotică?

Cum să construiești o catedrală gotică

- Identifică pe hartă câte două universități înființate înainte de 1270, respectiv după 1270. Menționează disciplinele studiate în cadrul universităților medievale.

■ Universități înființate înainte de 1270 ■ Universități înființate între 1270 și 1350

Universitățile europene, înființate până în secolul al XIV-lea.

- Citește cu atenție sursa de mai jos și rezolvă cerințele:

„Cei dintâi cavaleri nu au fost cavaleri din pricina obârșiei, căci toți ne tragem din același tată și aceeași mamă. Dar când Pizma și Nesațiul au început să crească în lume, atunci cei slabi rânduiri mai presus de ei niște apărători, care să mențină dreptatea și să-i ocrotească. Și se dădu menirea aceas-ta celor voinici, celor puternici, celor chipeși, leali, cutezători, viteji. Și nimenea, pe vremea aceea, n-ar fi fost atât de îndrăzneț încât să încalce pe cal în-a-nte de a fi intrat în rândurile cavalerilor. Dar înves-titura de cavaler nu era dată așa, ca un hatâr. Li se cerea să fie buni cu toată lumea, în afară de ticăloși, milostivi față de cei bolnavi, gata să-i apere pe cei nevoiași și să-i dea în vileag pe tâlhari și pe ucigași, buni judecători, fără ură și fără părtinire.”

(*Romanele Mesei Rotunde*,
compilație în proză de sec. XIII)

- Formulează un punct de vedere referitor la investiția cavalerului, susținându-l cu două infor-mații selectate din sursă.
- Analizează temele romanu-lui cavaleresc (iubirea curte-nească, aventura și lupta dintre bine și rău) rapor-tate la contextul social al epocii medievale.
- Notează într-un organizator grafic tră-săturile cavalerului din punctul de vedere al au-torului.

REȚINE

- În Occident limba de cultură a fost latina, în Europa de Răsărit au predominat greaca și slavona.
- Stilul romanic a fost strâns legat de dezvoltarea mănăstirilor și a castelelor senioriale.
- Stilul Gotic s-a răspândit în condițiile dezvoltării orașelor.
- În secolul al XI-lea apar primele opere literare scrise în limbile vorbite.
- Studiile universitare se finalizau cu examenul de licență.
- Noile concepții despre știință au contribuit la cercetarea fenomenelor naturii, prin observație și experimente.

DICȚIONAR BIOGRAFIC

Christine de Pisan

Christine de Pisan (1364–1430) a fost fiica unui venețian, intrat în slujba regelui Franței, Carol al V-lea. A frecventat curtea regală, unde și-a desăvârșit educația potrivit unei tinere de familie bună. La 15 ani este măritată de tatăl ei cu un secretar regal, care o lasă văduvă pe când ea avea doar 24 de ani. Îngropată în datoriile acumulate de soț, cu trei copii încă mici și având în grijă mama și o nepoată, Christine refuză să se recăsătorească, așa cum făceau femeile rămase văduve de tinere. Ea decide să-și întrețină singură familia, asumându-și rolul pe care îl aveau bărbații. Începe să scrie mai întâi poezie de dragoste, gen care o ajută să atragă atenția unor persoane bogate și influente, care îi comandă ulterior lucrări. Mecanismul mecenatului îi oferă posibilitatea de a câștiga banii necesari traiului prin scris, motiv pentru care este considerată prima femeie scriitoare care a reușit să trăiască de pe urma propriilor opere.

A scris și lucrări care, de regulă, în epocă, erau concepute de bărbați: creații filosofice, politice, morale și militare. Pasionată de istorie, scrie și o biografie a regelui Carol al V-lea, pe care îl cunoscuse și admirase, iar spre sfârșitul vieții, în 1429, o *Cronică* în versuri despre Ioana d'Arc. Christine critică atitudinile misogine ale lui Jean de Meung, autorul celei de-a doua părți a *Romanului Trandafirului*, una dintre cele mai cunoscute și apreciate opere ale epocii. Intervenția ei a contribuit la declanșarea unei dezbateri importante despre

Christine de Pisan îngenunchează în fața reginei Isabela de Bavaria. Miniatură, circa 1410–1414.

statutul și imaginea femeilor, cunoscută sub numele de *Querelle des femmes* („Disputa cu privire la femei”). Fără a fi fost o protofeministă, așa cum este considerată astăzi, Christine a apărut dreptul femeilor la educație, la propriile opinii și la o existență independentă și demnă.

APLICAȚII

1. Privește cu atenție sursa **A** și precizează ce oferă Christine de Pisan personajului nobil. Explică legătura dintre acest gest și practica mecenatului.

2. Citește cu atenție sursa **B** și rezolvă cerințele.

B. Despre capacitatea intelectuală a femeilor, *Cetatea doamnelor*, 1405.

„Dacă ar exista obiceiul de a da fetele la școală și de a le pune în mod obișnuit să învețe științele, așa cum se face cu băieții, ele ar învăța perfect și

ar înțelege toate subtilitățile artelor și științelor așa cum le fac ei.”

(Christine de Pisan, *La Cité des dames*)

1. Selectează, din sursa **B**, un argument folosit de Christine de Pisan pentru a susține dreptul fetelor la educație.

2. Pornind de la sursa **B**, argumentează, în 4–5 rânduri, de ce accesul egal la educație poate schimba rolul unei persoane în societate.

REPERE CRONOLOGICE

secolele XI–XIII monarhia seniorală și centralizarea statală

secolele XIV–XV monarhia stărilor

1215 *Magna Charta Libertatum*

1265 Parlamentul (Anglia)

1302 Statele generale sau Adunarea statelor generale (Franța)

1356 Bula de Aur

© Wikimedia

Otto I, „Regele teutonilor”, primește, ca semn al supunerii, o sabie de la regele îngenuncheat, identificat drept Berengar, regale Italiei. Însoțitorul lui Otto poartă o sabie cu vârful în sus, ca simbol al puterii judecătorești. Ilustrație dintr-un manuscris al *Cronicii universale* a lui Otto de Freising.

Invazia normandă a Angliei. Tapiseria de la Bayeux, sec. XI.

5. EVOLUȚII POLITICE: CENTRALIZAREA STATALĂ

Formarea statelor medievale

Împărțirea Imperiului Carolingian în 843 avea să fie urmată de o fragmentare tot mai pronunțată a Europei Occidentale, inclusiv în lumea germană, în care Otto cel Mare, încoronat împărat în 962, readucea la viață ideea de Imperiu. Procesul de fărâmițare era favorizat de dispariția sistemului centralizat de impozite, ceea ce reducea resursele financiare ale monarhilor doar la domeniile personale și le diminua foarte mult puterea economică și politică. Noile invazii, mai ales cele ale vikingilor și ungarilor, făcuseră necesară organizarea apărării pe plan local, astfel încât autoritatea monarhilor era limitată și de puterea acelor aristocrați care se afirmă în teritoriu, cu ajutorul propriilor trupe. Sistemul feudo-vasalic a favorizat și el fragmentarea puterii, pentru că, deși, teoretic, suveranul era suzeranul suprem, în realitate mulți vasali se simțeau legați doar de seniorul lor direct. În acest fel, marchizii, ducii, comiții, baronii, castelanii preiau pe teritoriile lor atribuții care fuseseră ale monarhului, precum prelevarea de impozite ori împărțirea dreptății. Multiplicarea centrelor de putere conduce și la răspândirea conflictelor locale, între diferiți seniori care nu se mai tem de puterea monarhului, într-o perioadă de anarhie feudală (sec. IX–XI). Aceste fenomene caracterizează ceea ce s-a numit monarhia seniorială, care a existat în țări precum Franța, Anglia, Germania, precum și în zonele din Peninsula Iberică unde Reconquista creștină a avut succes.

În Franța, la stingerea dinastiei Carolingiene (987), marii nobili îl aleg rege pe Hugo Capet, un nobil nu foarte puternic, cu domenii în zona Parisului. Capacitățile administrative ale monarhilor, asocierea fiilor mai mari la domnie pentru a asigura continuitatea puterii au contribuit la creșterea puterii regale. Prin intermediul ritualului de ungere, autoritatea monarhilor s-a transformat dintr-una teritorială într-o putere de origine divină, contribuind la centralizarea și consolidarea puterii regale.

Regatele anglo-saxone au cunoscut un proces de unificare, desăvârșit sub conducerea Wessexului. Cucerirea vikingă a unor importante părți ale **Angliei** a întârziat procesul de unificare, dar în secolul al XI-lea, Edward Confesorul (1003–1066) a restaurat controlul englez asupra țării. Urmașul său, Harold al II-lea (ianuarie – octombrie 1066) a fost înfrânt în bătălia de la Hastings de către ducele Normandiei, Wilhelm Cuceritorul (1066–1087). Acesta a instaurat un regim inspirat de cel francez, dar care nu a permis fragmentarea marilor domenii și a reușit să controleze mult mai bine teritoriul țării și nobilimea.

În **Peninsula Iberică**, cucerirea musulmană a Regatului Vizigot de către berberul Tarik (711) a determinat declanșarea Reconquistei, care începe cu victoria creștină de la Covadonga (718), în care Regatul Asturiilor învinge Califatul Omeiad. Urmează organizarea regatelor creștine: Leon, Castilia, Aragon, Navarra, Portugalia, care continuă să recucerească teritorii de la musulmani. După victoria obținută la

Las Navas de Tolosa (1212), spaniolii recuceresc cea mai mare parte a teritoriilor stăpânite de musulmani, cu excepția Granadei. În același timp, se simplifică și harta politică a lumii creștine iberice, în care se definesc regatele Portugaliei, Castiliei și Aragonului, cele din urmă unificate în 1479.

Germania. După dispariția dinastiei Ottoniene, tronul german e ocupat de diferite familii, iar imperiul începe să fie cunoscut ca Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană. Întrucât Germania controla Italia nordică și centrală, inclusiv Roma papală, se continuă tradiția conform căreia cel care ajungea rege al Germaniei urma să fie încoronat împărat la Roma, de către papalitate.

Italia. În afara teritoriilor controlate de Germania, în Italia continuă să se manifeste o prezență bizantină, la Veneția și Ravenna, la fel în sud. Partea de sud și Sicilia sunt însă cucerite de normanzii plecați din Franța, care spre sfârșitul secolului al XI-lea întemeiază aici Regatul Siciliei.

În decursul secolelor XI–XIII, în Europa se manifestă **monarhia seniorală**, în interiorul căreia are loc **centralizarea statală** – procesul prin care sunt eliminate centrele locale de putere în favoarea puterii monarhului. Regii au fost sprijiniți de Biserică, mica nobilime, orașenime și țărănime. În cadrul acestui proces, regii și-au subordonat întreaga societate, monarhia a devenit ereditară, monarhul avea întreaga putere de decizie și armatele regale au fost dotate cu arme de foc. În zone ca Franța, Anglia, Peninsula Iberică, regii au putut să pună treptat capăt anarhiei feudale și să treacă la centralizarea statului, care a presupus impunerea aceluiași instituții pe tot teritoriul regatului (centralizarea instituțională) și unificarea politică, acolo unde a fost cazul.

Alianța dintre regalitate și categoriile favorabile centralizării statale s-a desfășurat în cadrul **monarhiei stărilor**. Neavând dreptul de a mai percepe impozite permanente, monarhii erau obligați să ceară consimțământul celor guvernați, mai ales când războaiele necesitau fonduri suplimentare. S-a ajuns astfel la convocarea unor Adunări de stări alcătuite din reprezentanții categoriilor privilegiate: clerul, nobilimea, orașenimea. Aceste adunări aprobau, în general, ajutoare financiare extraordinare solicitate de regalitate, care, ulterior, s-au putut transforma în impozite permanente.

Procesul de centralizare a Franței s-a realizat prin alipirea diferitelor teritorii la domeniul regal, supunerea vasalilor rebeli, război (Războiul de 100 de ani cu Anglia), moșteniri, căsătorii. Impunerea unei administrații centralizate, realizată prin numirea în teritoriu a unor funcționari regali (balivi sau seneșali) și un drept unificat, de sorginte romană, au contribuit la încheierea procesului de centralizare politică. Se înființează o armată de soldați profesioniști (mercenari), superioară armatelor feudale ale nobililor și mai bine adaptată folosirii armelor de foc. Cei mai importanți regi care au contribuit la centralizarea statului au fost: Filip al II-lea August (1180–1223), Filip al IV-lea cel Frumos (1285–1314) și Ludovic al XI-lea (1461–1483).

Procesul de centralizare a Angliei s-a realizat pe cale instituțională, după înscăunarea ca rege a lui Wilhelm Cuceritorul (1066–1087).

Palazzo della Zisa din Palermo – capitala Regatului Siciliei. Construit în timpul dominației normande, palatul reflectă atmosfera regatului medieval, un amestec de influențe normande, bizantine și arabe.

© Wikimedia

Sir John Hawkwood (cca1320–1394), unul dintre cei mai cunoscuți mercenari englezi, care a servit în Italia. Frescă de Paolo Uccello, Catedrala din Florența, 1436.

© Wikimedia

Încoronarea lui Filip al II-lea August, 1179. Miniatură din Marile cronicile ale Franței.

„[...] 39. Nici un om liber să nu fie prins sau închis sau lipsit de bunurile sale, sau pus în afara legii sau exilat sau vătămat în vreun alt chip, nici nu vom merge împotriva lui, nici nu vom trimite pe nimeni împotriva lui, decât în temeiul unei judecăți legiuite a egalilor săi și potrivit legii țării.⁴¹ Toți negustorii pot să iasă fără nici o vătămare și în siguranță din Anglia și să intre în Anglia [...]” (*Magna Charta Libertatum*, 1215)

Alienor de Aquitania, regina Franței și a Angliei.

A exercitat o mare influență politică asupra primului ei soț, Ludovic al VII-lea al Franței, și într-o anumită măsură asupra fiilor săi, Richard Inimă de Leu (1189–1199) și Ioan fără Țară (1199–1216), regii Angliei. A contribuit activ la administrarea regatului și la apărarea posesiunilor de pe continent. A fost protectoare a scriitorilor care au promovat romanele cavaleresti și poezia trubadurilor.

În timpul său, în anul 1071, s-a încheiat cucerirea Angliei cu excepția Scoției, Irlandei și Țării Galilor.

Regele Henric al II-lea Plantagenet (1154–1189) a pus la punct o armată permanentă, a înființat tribunale regale și a adoptat reforme juridice și fiscale. Reprezentanții regali în teritoriu se numeau șerifi. S-a căsătorit cu Alienor de Aquitania (cca 1122–1204), fostă regină a Franței, moștenitoare a ducatului Aquitania și a comitatului Poitiers, și a stăpânit Anglia, Normandia și cea mai mare parte a vestului Franței.

Regele Richard Inimă de Leu (1189–1199) a rămas în istorie ca un cavaler viteaz, dar care și-a petrecut cea mai mare parte a domniei în cruciade și războaiele din Franța. În timpul regelui Ioan fără Țară (1199–1216), Anglia pierde teritoriile pe care le stăpânea în Franța, intrând în conflict și cu reprezentanții stărilor privilegiate. Este silit să semneze în 1215 *Marea Cartă a Libertăților* (*Magna Charta Libertatum*), prin care garanta drepturi oamenilor liberi. Acest document stă și azi la baza sistemului constituțional englez. În text cu ghilimele mari sau pe manșetă, cum e loc:

Urmașii săi au fost nevoiți să respecte documentul, dar să și lărgescă drepturile nobililor. Puterea regilor englezi a slăbit mult în timpul Războiului de 100 de ani (1337–1453), purtat împotriva Franței pentru posesiunile de pe continent. Războiul celor două roze (1455–1485), un conflict intern sângeros, între nobilii din familiile de Lancaster și York, a dat posibilitatea regilor din dinastia Tudorilor (1485–1603) să instaureze absolutismul monarhic. Regele Henric al VII-lea (1485–1509) a restabilit ordinea și a luat măsuri pentru consolidarea statului.

Fărămițarea politică

În **Germania**, deși împăratul german deține titlul cel mai prestigios din întreaga creștinătate, autoritatea sa reală nu ajunge să se consolideze din cauza conflictelor cu Biserica (lupta pentru investitură) și cu marii seniori. De asemenea, implicarea în cruciade sau în încercările de subordonare politică a Italiei slăbesc puterea împăratului în interiorul Germaniei. Frederic al II-lea (1215–1250) dorește să creeze un imperiu mediteraneean, centrat pe Italia și Sicilia, ceea ce-l determină să facă o serie de concesii principilor laici și ecleziastici din Germania. După moartea sa, în timp, Imperiul german devine un fel de federație de principate independente, în care împăratul este ales de un colegiu de 7 electori, principiu statuat prin Bula de Aur (1356), emisă de împăratul Carol al IV-lea.

Italia, în Evul Mediu, nu avea să mai constituie niciodată o unitate politică și teritorială, până în Epoca Modernă, din cauza stăpânirilor străine asupra unor teritorii italiene, ca și orientărilor economice divergente ale variatelor sale regiuni, care au contribuit la menținerea fragmentării teritoriale. Regele german Otto I a fost încoronat ca împărat de către papă în 962, după ce cucerise Italia. Ca atare, Italia era parte a Imperiului German, dar, în realitate, numai zona sa nordică era controlată într-o anumită măsură de Imperiu. Aici s-au afirmat, în timp, republici urbane precum Milano, Florența, Verona, Padova, Mantova, Genova. Veneția se elibera de sub autoritatea bizantină dar își păstra independența

față de Germania. În zona centrală se afla Statul papal, teocratic, sudul Italiei și Sicilia erau cucerite de la bizantini și arabi de către regii normanzi. Ulterior, sudul intră sub autoritatea Franței și apoi a Aragonului. În timp, unele zone evoluează spre monarhii, precum ducatul Milanului, marchizatele de Montferrat și Saluzzo, ducatul Florenței. În secolul al XV-lea există tentative de unificare a Italiei, pornite fie din regatul Neapolului ori din ducatul Milanului, dar și ale diferitelor formațiuni politice în Ligi, prin care fiecare structură statală încearcă să-și păstreze independența. Rezultatul a fost menținerea fărâmițării politice până la unificarea Italiei, în secolul al XIX-lea.

Frederic al II-lea, în ipostaza de Sfânt Împărat Roman.

© Wikimedia

Teritorii din Franța dependente de regele Angliei la sfârșitul domniei lui Filip August

Veneția după a patra cruciadă

A șaptea cruciadă

Hotarele Sfântului Imperiu Romano-German

★ Bătălii

State grecești (bizantini, cca 1214)

State latine

Imperiul Latin de la Constantinopol în 1204

Statele latine din Orient (întindere maximă)

Recucerirea creștină

Lumea musulmană

Cuceriri musulmane

Armatele mongole ale lui Ginghis-han

Armatele mongole ale lui Batu-han

Lumea medievală occidentală, secolul al XIII-lea.

PROIECT DE CERCETARE

CRONOLOGIA EVOLUȚIEI DREPTURILOR FUNDAMENTALE ALE OMULUI

DE LA PRIVILEGII LA DREPTURI UNIVERSALE

Organizați în echipe de 4–5 elevi, elaborați un proiect de cercetare intitulat „Drepturile omului: de la un concept restrâns la universalitate”.

Sugestie metodologică:

Împărțiți rolurile în echipă, de exemplu:

- un elev realizează introducerea și concluzia
- doi elevi – perioada medievală și iluminismul
- altul – revoluțiile moderne
- ultimul – drepturile omului după 1945 și de-singul/prezentarea.

După aceste etape, pentru o concluzie cât mai relevantă, toți elevii din grup vor contribui la finalizarea ei, urmărind:

- cum au evoluat drepturile omului;
- de ce sunt importante în secolul al XXI-lea;
- de ce trebuie respectate și apărate.

În realizarea proiectului pot fi folosite atât cunoștințele dobândite în anii anteriori de studiu la istorie și educație socială, cât și informațiile din lecție și surse online.

Magna Charta Libertatum

Declarația Universală a Drepturilor Omului

PROIECT TRANSDISCIPLINAR

Centralizarea statului medieval

Organizați în echipe de 4–5 elevi, realizați un proiect transdisciplinar folosind cunoștințele dobândite la următoarele discipline: istorie, geografie, religie, literatură, arte și tehnologia informației și a comunicațiilor. Proiectul integrează cauzele, etapele și consecințele centralizării statului medieval.

A. Structura Proiectului:

Pagina de titlu: Titlul proiectului, numele membrilor echipei, clasa.

Introducere: Contextul istoric al centralizării statale.

SECȚIUNEA 1. Istorie (Cauze și Consecințe):

- Identificarea factorilor care au contribuit la centralizarea statului medieval (ex.: declinul nobilimii, dezvoltarea orașelor, instituții – Adunările Stărilor).
- Analiza procesului politic din Europa comparând două modele din Europa Occidentală (Anglia și Franța).

Studiu de caz (Occident): Războiul de 100 de Ani, crearea Parlamentului în Anglia (1265) și a Stărilor Generale în Franța.

SECȚIUNEA 2. Geografie (Hărți și Resurse):

- Integrează geografia istorică pentru a înțelege cum limitele naturale au influențat granițele și expansiunea.
- Compară evoluția granițelor Franței, Angliei și Spaniei. Includerea hărților comparative (înainte și după centralizare) și rutele comerciale majore (ex: Drumul Mătăsii, rutele hanseatice) care au finanțat regalitatea.

SECȚIUNEA 3. Religie:

- Analizează rolul Bisericii Catolice în centralizarea statului.

SECȚIUNEA 4. Literatură (Mentalități):

- Cercetează sursele scrise ale vremii pentru a înțelege (ex: *Cântecul lui Roland*, *Divina Comedie a lui Dante*) și pentru a ilustra viziunea mentalității medievale și modul cum a fost legitimată puterea monarhului.

SECȚIUNEA 5. Arte:

Arhitectura medievală.

- Analizează arta atât ca simbol al puterii regale, cât și ca instrument de propagandă politică.
- Analizează castelele fortificate și catedralele (ex: Catedrala Notre-Dame, Castelul Windsor). Demon-

strează rolul acestor edificii în consolidarea puterii monarhului în fața nobililor locali.

Concluzii: Importanța centralizării statului medieval pentru formarea națiunilor moderne europene.

B. Idei de Produse Finale:

- **Hărți interactive:** Realizate cu aplicații precum Google Earth, marcând expansiunea teritorială.
- **Revistă digitală:** Realizată pe platforme precum Canva care să conțină articole de presă simulate din acea epocă (ex: „Interviu exclusiv cu Ludovic al XI-lea”).
- **Podcast:** O serie de episoade scurte în care elevii interpretează rolurile unor monarhi, reprezentanți ai Bisericii, nobili, orașeni, discutând despre taxe și legi noi.
- **Expoziții virtuale interactive**

C. Idei de Activități Practice

- **Joc de rol:** Reconstituirea unui moment-cheie istoric, cum ar fi semnarea Magna Carta Libertatum în Anglia (1215) sau convocarea Adunării Stărilor Generale de către Filip al IV-lea cel Frumos.
- **Realizarea unui Infografic sau a unei axe cronologice:** o axă cronologică pentru a arăta evoluția teritorială a Franței și Angliei și personalitățile marcante.
- **Heraldica:** Realizează un studiu comparativ al blazoanelor regale din epocă.

D. Tehnologia informației și a comunicațiilor.

Prezentarea Finală

- Pentru a aduce proiectul în secolul al XXI-lea, transformă informația într-un produs digital.
- **Creare de conținut:** Organizează datele istorice într-o prezentare interactivă pe Canva sau Genially.

© Wikimedia

Reflectarea istoriei politice în artă

Imaginaea tradițională a lui Ioan Fără de Țară este una negativă, așa cum este și în viziunea regizorului Ridley Scott. Începutul filmului prezintă contextul politic al revenirii lui Ioan la tron, după moartea fratelui său, Richard I Inimă de Leu (rege: 1189–1199). Ioan apare ca simbol al abuzului de putere și al conflictelor politice din Anglia medievală. „Regele hoților”, nobilul care fură de la bogați pentru a da la săraci, și, totodată, „cavaler al dreptății”, este interpretat de Kevin Costner.

REȚINE

- Unele regate din Occident (Franța, Anglia, Spania, Portugalia) reușesc, după faza monarhiei senioriale, să ajungă în etapa de monarhie a stărilor și de centralizare statală.
- Germania și Italia continuă să fie marcate de fărâmișarea politică pe tot parcursul Evului Mediu.

METODA ARBORELUI

Utilizând **metoda arborelui**, realizează o diagramă structurală a procesului de centralizare statală în Europa occidentală (sec. XI–XV), după modelul de mai jos, având la bază următoarea structură:

- **Rădăcinile:** Identificarea a cel puțin trei cauze care au favorizat centralizarea statală.
- **Trunchiul:** Prezentarea evoluției statului medieval, de la monarhia stărilor la centralizare statală.
- **Ramurile:** Menționarea a trei instituții nou create pentru consolidarea statului medieval.
- **Fructele/Frunzele:** Precizarea a trei consecințe ale procesului de centralizare statală.

APLICAȚII

1. Identifică, pe baza surselor **A** și **B**, evoluția teritorială a Angliei, Franței și a statelor italiene.

2. Citește cu atenție sursa **C**:

C. „Din ținutul Berry a venit un om [...] care l-a rugat prea umil pe stăpânul nostru regele să-l cheme în fața curții sale în virtutea puterii sale suverane pe nobilul baron Aimon, [...] care nesocotea orice dreptate. [...] Regele, animat în același timp de dragostea pentru dreptate și de mila pentru biserică și săraci, s-a temut ca nu cumva cu această ocazie să se înmulțească războaiele cele rele, iar săracii să sufere din cauza orgoliului altuia. El l-a somat pe numitul Aimon să vină să-și apere cauza. A fost zadarnic; acela, temându-se de rezultatul judecării, a refuzat să se prezinte. Atunci, [...], regele a pornit spre Berry în

- Domeniul regal în 1223
  Fiefuri ale coroanei franceze
- Posesiuni engleze în Franța la sfârșitul domniei lui Filip August
 Seniorii ecleziastice
- Bătălii

	Hotarele Sfântului Imperiu		Regatul normand al Siciliei
	Regatul Italiei		Vecerniile sicilienne
Expedițiile lui Frederic Barbarossa			Cruciada a patra
	1158		1174
	Orasele Ligii lombarde în 1167		Republica Veneției după cruciada a patra
Statele Bisericii la începutul secolului al XII-lea			Achiziții genoveze
	Sub autoritatea papei		
	Trecute unor feudați		
Achiziția Statelor Bisericii în secolul al XIII-lea			
	Bătălii		

fruntea unei oștiri numeroase și, îndreptându-se spre Germiny, un castel foarte puternic aparținând numitului Aimon, l-a asaltat cu vigoare. Dându-și seama că nu putea rezista [...], Aimon n-a găsit altă cale de mântuire decât aceea de a se arunca la picioarele regelui, prosternându-se de mai multe ori [...] și rugându-l pe rege să se arate milostiv față de el.” (Suger, *Viața lui Ludovic al VI-lea cel Gros*)

a. Formulează un punct de vedere referitor la rolul monarhului în conducerea statului, susținându-l cu două informații selectate din sursă.

GÂNDIRE CRITICĂ

Citeste cu atentie sursa D:

D Thietmar din Merseburg, *Chronicon* – Ideea imperială la Otto al III-lea

„Împăratul, dornic să înnoiască în timpurile sale obiceiurile vechi ale romanilor, în cea mai mare parte dispărute, făcea multe lucruri, înțelese în chip diferit de unii sau de alții. Stătea singur la o masă aproape semicirculară, așezată mai sus decât celelalte. Cum nu știa precis unde odihneau osemintele lui Carol cel Mare, a pus să fie spartă pe ascuns pardoseala bisericii unde acestea ar fi putut fi, apoi a pus să se sape până ce au fost găsite în pământ, într-un sarcofag regesc. A luat crucea de aur care atârna la gâtul acestuia și partea din veșminte care până atunci nu putrezise, iar pe celelalte le-a pus la loc cu adânc respect.” (În B. Murgescu, coord., *Istoria lumii în texte*)

Argumentează, în 10–15 rânduri, afirmația conform căreia încoronarea lui Otto I cel Mare a reprezentat o restaurare a idealului universalist Carolingian.

Carol cel Mare, împărat al Sfântului Imperiu Roman. Vitraliu (1865), Catedrala din Köln, Germania.

Ioana d'Arc, Blois, Franța.

REPERE CRONOLOGICE

1337–1453: Războiul de 100 de ani

1315–1317: Marea Foamete

1346: lupta de la Crecy

1346–1353: Marea Ciumă

1356: lupta de la Poitiers

1415: lupta de la Azincourt

A

„Medicul de ciumă.”

B

„Dansul morții”,
Cronica de la Nürnberg, 1493.

6. DECLINUL EVULUI MEDIU: RĂZBOAIE, FOAMETE, EPIDEMII

Războiul de 100 de ani

Războiul dintre Anglia și Franța a avut cauze dinastice, determinate de stingerea dinastiei capetiene. În 1328, regele Angliei, Eduard al III-lea (1327–1377), a pretins tronul Franței, ocupat de Filip al VI-lea de Valois (1328–1350). El a refuzat și să presteze omagiu vasalic regelui Franței pentru domeniile pe care le deținea pe teritoriul francez. O altă cauză a fost competiția pentru Flandra, provincie franceză care avea însă legături economice strânse cu Anglia.

În prima parte a războiului, cavaleria franceză a fost zdrobită la Crecy și la Poitiers de către armata engleză, în special de arcași. După unele succese franceze, victoria engleză de la Azincourt (1415) a dus la ocuparea nordului Franței, inclusiv a Parisului. Henric al V-lea al Angliei a fost recunoscut regent și moștenitor al tronului Franței, în defavoarea prințului moștenitor Carol, unind astfel temporar coroanele celor două regate.

Ioana d'Arc

În 1429 Ioana d'Arc reușește să îl convingă pe prințul înlăturat de la moștenirea coroanei că poate recâștiga tronul Franței și obține, în fruntea trupelor franceze, despresurarea orașului Orleans, asediat de englezi. Conduc de „Fecioara din Orleans”, delfinul reușește să ajungă la Reims și să fie uns rege, sub numele de Carol al VII-lea, conform ritualului tradițional, ceea ce-i întărește legitimitatea. Căzută prin trădare în mâna englezilor, Ioana este acuzată de erezie, condamnată și executată la Rouen, prin ardere pe rug, în 1431. După terminarea războiului, a fost reabilitată, întrucât chiar legitimitatea regelui, pe care ea îl ajutase să se încoroneze, era disputată din cauza condamnării ei pentru vrăjitorie și erezie. Ioana d'Arc a devenit un simbol al rezistenței naționale franceze și a fost sanctificată în 1920 de către Biserica Catolică.

Marea foamete de la începutul secolului al XIV-lea

La începutul secolului al XIV-lea, Europa s-a confruntat cu o foamete cauzată și de vremea extrem de ploioasă, care a afectat recoltele. Situația a fost complicată de bolile care au cauzat moartea animalelor domestice. Astfel, continentul european a fost devastat de o mortalitate ridicată, cuprinsă între 6 și 15%, în funcție de regiune. Având organismul slăbit de malnutriție, oamenii cădeau cu ușurință pradă epidemiilor, precum cele din anii 1346 și 1353, considerate de unii istorici tifos, iar de alții gripă. Au fost doar episoade din multe care s-au succedat pe parcursul secolului al XIV-lea.

Originară din Asia, ciuma, numită și Moartea Neagră, a fost adusă în Europa, în 1347, de către mongoli în timpul asediului cetății genoveze Caffa, din Crimeea. Nereușind să cucerească cetatea, mongolii au folosit pentru prima dată în istorie o *armă bacteriologică*, aruncând cadavrele în descompunere ale victimelor ciumei în interiorul cetății. De aici, Marea Ciumă a urmat drumurile comerciale, ajungând în 1347–1348 la Constantinopol, Cairo și în orașele italiene (Pisa, Genova).

1. Identifică, pe baza surselor **A**, **B**, **C**, o relație cauză-efect.

2. Argumentează, în 5–6 rânduri, „Impactul prejudecăților și stereotipurilor în timpul Marii Ciume”.

De acolo, molima a ajuns rapid în Franța, Anglia, Germania, Europa Centrală și Răsăriteană, extinzându-se în Orientul Apropiat, prin pelerinajele către Mecca. Lipsa remediilor medicale a dus la moartea unui număr foarte mare de oameni, între 30% și 60% din populația europeană, precum și la aproximativ 33% din cea a Orientului Mijlociu. Și viața economică a avut de suferit, orașele s-au depopulat, unele meșteșuguri și activități comerciale au fost afectate și multe terenuri agricole au rămas nelucrate. Moartea rămâne o obsesie a mentalului colectiv european, făcând obiectul diferitelor ritualuri religioase (pelerinaje, autoflagelări) și generând dezvoltarea temelor macabre în artă (Dansul Morții).

APLICAȚII

1. Analizează harta și rezolvă cerințele:

- Numește câte două teritorii din domeniul regal francez, respectiv din zonele de influență engleză.
- Menționează două acțiuni militare desfășurate în cadrul Războiului de 100 de ani.
- Explică, în 4–5 rânduri, cum au evoluat acțiunile militare, indicând câte o cauză, respectiv o consecință a acestora.

2. Realizează în caiet un tabel, după modelul dat, pentru a ilustra trei evenimente din cadrul Războiului de 100 de ani.

Anul	1328
Eveniment	Regele Angliei, Eduard al III-lea, pretinde tronul Franței.

3. Recitește textul lecției și realizează o hartă a Europei pe care vei marca zonele afectate de epidemia de ciumă.

Începutul Războiului de 100 de ani, 1338.

Evrei arși pe rug în 1349.
Miniatură din sec. al XIV-lea.

Unii au considerat ciuma pedeapsă divină pentru păcatele credincioșilor, ceea ce a dus la ieșiri xenofobe. Evreii, străinii, leproșii și vrăjitoarele au fost învinovați de extinderea epidemiei.

GÂNDIRE CRITICĂ

Ai posibilitatea unei călătorii în timp, în perioada Războiului de 100 de ani, în orașul Orleans.

Describe, în 8–10 rânduri, viața cotidiană a orașului, înainte și după eliberarea de sub ocupație engleză.

Ioana d'Arc:

Războiul de 100 de Ani

ANCHETĂ SOCIALĂ: Prezentul din trecut versus trecutul recent

Realizează un sondaj de opinie, pe un eșantion de 10 persoane, de peste 18 ani, din medii profesionale diferite.

Folosește următoarele întrebări:

1. Ce este ciuma? 2. Explicăți în câteva cuvinte pandemia de Covid-19.

Formulează o concluzie pe baza răspunsurilor primite. Stabilește procente (corect/incorect), în funcție de răspunsurile pe care le consideri corecte (chiar dacă nu sunt formulate foarte elocvent).

DEZBATERE „Procesul Simulat”

ACUZAREA
Acuzațiile împotriva Ioanei,
formulate de regele englez
Henric al VI-lea, 1431

„Este notoriu și bine cunoscut cum de ceva vreme o femeie care se numește Ioana Fecioara a renunțat la obiceiul și la îmbrăcămintea sexului feminin, ceea ce este contrar legii divine, abominabil pentru Dumnezeu, condamnat și interzis de orice lege; ea s-a îmbrăcat și s-a înarmat în starea și obiceiul unui bărbat, a comis și a provocat crime crude și, se spune, a făcut oamenii simpli să creadă, prin seducție și înșelăciune, că a fost trimisă de Dumnezeu și că avea cunoștință de secretele Lui divine, împreună cu multe alte teorii dogmatice foarte periculoase, foarte dăunătoare și scandaloase pentru credința noastră sfântă catolică.”
 (Craig Taylor, *Joan of Arc*)

Singura reprezentare contemporană a Ioanei d'Arc. Desen realizat de grefierul Clément de Fauquembergue, Paris, 10 mai 1429.

APĂRAREA
Sentința de anulare:
Procesul de reabilitare
a Ioanei d'Arc, 1456

„Noi considerăm că acțiunile decedatei (Ioana) au fost demne mai degrabă de admirație decât de condamnare și suntem uluiți de judecata la care a fost supusă, care a condamnat-o, atât în forma acesteia, cât și în conținutul ei... Spunem, pronunțăm, decretăm și declarăm că respectivul proces și sentința fiind afectate de fraudă, calomnie, nelegiuire și contradicție și erori manifeste de fapt și de drept... au fost și sunt nule, invalide, fără valoare, fără efect și anihilate... Proclamăm că Jeanne nu a suferit și nu a contractat nicio urmă sau pată de infamie datorită celor ce au fost spuse (împotriva ei) și că a fost nevinovată și că va fi și este absolută de toate acestea. Și atât cât este necesar, o absolvim în totalitate.”
 (Craig Taylor, *Joan of Arc*)

Organizați în 4–5 echipe, folosind metoda didactică „jocul de rol”, realizați o dezbatere în care să analizați din punct de vedere juridic și istoric procesul Ioanei d'Arc.

Războiul celor două roze (1455–1487)

Înfrângerea în Războiul de 100 de ani avea să fie urmată foarte repede, în Anglia, de declanșarea unui război civil, care a avut ca miză tronul. Participanții s-au raliat în jurul a două ramuri cadete ale dinastiei Plantagenet: casa de Lancaster, ai cărei partizani se raliau în jurul unui trandafir roșu, și casa de York, folosind ca însemn un trandafir alb. Conflictele militare au alternat cu comploturi, după ce instabilitatea mentală a regelui Henric al VI-lea a deschis lupta pentru tron. Ramura de Lancaster se stinge în 1471, dar pretențiile erau moștenite de familia Tudor. Războiul ia sfârșit după ce Henric Tudor (1485–1509) îl înfrânge pe Richard al III-lea, ultimul rege din dinastia de York, și se căsătorește cu Elizabeth de York, unificând cele două neamuri rivale în noua dinastie Tudor.

Printre efectele războiului s-a numărat decimarea vechii nobilimi engleze, ceea ce i-a permis ulterior lui Henric al VII-lea să întărească puterea regală și să pună bazele absolutismului monarhic.

Elisabeta de York, „regina strălucitoare”, soția lui Henric al VII-lea (rege, 1485–1509), întemeietorul dinastiei Tudor, și mama celebrului Henric al VIII-lea.

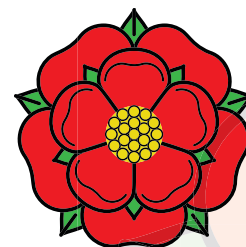
Repartiția teritorială în 1450

- Principalele zone de influență a familiei Lancaster (trandafir roșu)
- Principalele zone de influență a familiei York (trandafir alb)
- Teritoriile ducelui de Clarence
- Teritoriile coroanei (controlate de Lancaster)

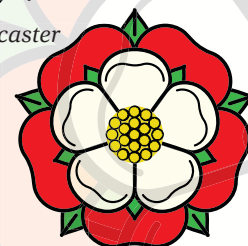
- Victoriile familiei Lancaster
- Victoriile familiei York
- Marsul lui Henric Tudor spre Bosworth
- Victoriile lui Henric Tudor
- KENT Denumirea comitatului

Irlanda

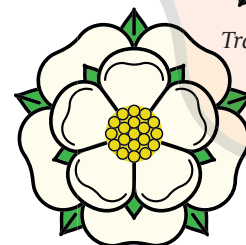
- Pale (district supus legii engleze)
- Zonă în care au pătruns englezii

Trandafirul Lancaster

Trandafirul Tudor

Trandafirul York

Stabilește în 4-5 rânduri, legăturile dintre textul lecției, imaginea Elisabetei de York și cele trei roze. Raportează concluzia la hartă!

Războiul celor două roze, 1455-1485.

ISTORIE ȘI FICȚIUNE

Evenimentele sângeroase din vremea Războiului celor două roze au inspirat multe creații artistice și literare. Scriind în vremea Elisabetei I, nepoata lui Henric al VII-lea Tudor, William Shakespeare îl portretizează în *Richard al III-lea* pe ultimul rege de York drept un monstru, care și-a ucis tinerii nepoți închiși în Turnul Londrei. Recent, în Anglia s-a creat o imagine mai pozitivă a lui Richard,

mai ales după ce a fost redescoperit mormântul lui, necunoscut vreme de sute de ani. George R. Martin a scris ficțiunea „Cântec de gheață și foc”, ecranizată în serialul „Urzeala Tronurilor” (*Game of Thrones*), inspirându-se și din conflictele sângeroase din vremea Războiului celor două roze, chiar dacă nu se pot stabili asocieri exacte între personajele din carte/film și cele istorice.

Soliman Magnificul,
la vârsta de 39 de ani.

APROFUNDEAZĂ

Conform ideologiei islamice, lumea era împărțită între teritoriile stăpânite de Islam (Dar al-Islam) și teritoriile pe care musulmanii trebuiau să le cucerească prin război (Dar al-Harb). Otomanii s-au folosit și de a treia categorie: teritoriile care plăteau tribut conducătorului musulman, fără a fi integrate direct lumii islamice (Dar al-Ahd). Așa se explică păstrarea autonomiei unor teritorii vasale ca Țările Române. Pentru a-și păstra credința, creștinilor li s-a impus o taxă specială.

ÎNȚELEGE factorii favorizanți ai expansiunii otomane în Europa!

• fărâmițarea politică, anarhia și conflictele permanente din Balcani au împiedicat realizarea unei coaliții creștine antiotomane	• superioritatea militară a otomanilor (trupele de elită ale ienicerilor, cavaleria eficientă, folosirea armelor de foc)
• eșuarea cruciadelor occidentale pentru stoparea ofensivei otomane (Nicopole, 1396; Varna, 1444).	• atragerea otomanilor în certurile dintre creștinii balcanici
• toleranța religioasă a otomanilor musulmani față de creștini, erijarea lor în protectori ai țăranilor împotriva stăpânilor feudali	

Expansiunea otomană

Turcii otomani sunt originari din Asia Centrală. Au fost folosiți inițial ca mercenari, în secolul al XIV-lea, de Imperiul Bizantin. Prima lor cucerire în Europa a fost Galipoli (1354). Cu Murad I (1360–1389), statele creștine din Balcani, inclusiv Imperiul Bizantin, sunt aduse sub suzeranitate otomană. Teritoriile cucerite au fost înglobate doar treptat în sistemul politic otoman. Astfel, și-au păstrat inițial structurile administrative, politice, ecleziastice, în schimbul unui tribut (haraci), fiind însă obligate să ducă o politică externă în concordanță cu interesele Porții (principiul *Prieten prietenilor, dușman dușmanilor*). Otomanii luptau pe mai multe fronturi, în Europa și în Anatolia, și administrarea directă era foarte costisitoare. Doar după consolidarea cuceririlor, Balcanii au fost incluși definitiv în sistemul militar feudal otoman.

Cucerirea Constantinopolului are loc în 1453, când Mehmed al II-lea pune capăt existenței Bizanțului. Otomanii se consideră succesorii legitimi ai împăraților romani, ceea ce justifică din punct de vedere ideologic încercările lor de a cuceri Europa.

Expansiunea otomană în spațiul românesc

Pe măsură ce își consolidau pozițiile în Balcani, otomanii încearcă să cucerească și teritoriile de la nord de Dunăre. Primele campanii au loc împotriva Țării Românești, unde Mircea cel Bătrân (1386–1418), care încorporase Dobrogea stăpânirii sale, reușește să reziste (victoria de la Rovine, 17 mai 1395). Eșecul turcilor trebuie însă explicat și prin problemele din Anatolia, unde Sultanul Baiazid era confruntat cu revolte, fiind înfrânt și luat prizonier de mongolii lui Timur Lenk, la Ankara, în 1402.

Atacurile otomane la nord de Dunăre sunt reluate în vremea lui Mehmed I, care ocupă Dobrogea (cca 1418–1420), și Murad al II-lea, care dorea însă mai degrabă să cucerească Europa Centrală. Avansul otoman spre Occident a fost stopat de apărarea Belgradului de către

lancu de Hunedoara. Mehmed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului, reia politica agresivă de cuceriri. Cu toate victoriile obținute de Vlad Țepeș (1462) sau Ștefan cel Mare (Vaslui, 1475, Valea Albă, 1476), Țara Românească și Moldova devin vasale Imperiului Otoman, păstrându-și instituțiile politice, administrative și religioase în schimbul plății unui haraci, inițial moderat. Această situație avea să se înrăutățească și va duce la acțiunile lui Mihai Viteazul (1593–1601), integrate în contextul cruciadei târzii promovate de papalitate, în colaborare cu Veneția și Habsburgii. Urmările rezistenței armate românești, ca și ale forței demonstrate de Habsburgi, au fost diminuarea pretențiilor fiscale ale otomanilor și eliminarea pericolului transformării spațiului românesc în pașalâc.

ȘTIAI CĂ...

... În teritoriile care au devenit pașalâcuri turcești, creștinii erau obligați să dea și tributul de sânge (devșirme), adică un număr de copii care erau conștrânși să se convertească la Islam și transformați în soldați (ieniceri) sau slujitori în administrație?

Puterea otomană la apogeu. După cucerirea Chilie și Cetății Albe de la Moldova și supunerea Hoardei de Aur, Marea Neagră devenise un lac turcesc și expansiunea turcă viza Polonia. Sub Selim I (1512–520), otomanii au fost mai puțin interesați de Europa Centrală, și mai mult de extinderea stăpânirii lor în Asia și Africa. În 1517 era cucerit Egiptul, Selim adăugând calitatea de sultan și pe aceea de calif.

Fiul său, Soliman Magnificul (1520–1566), a reluat expansiunea otomană în Europa. După victoria de la Mohacs (1526), otomanii cucerau cea mai mare parte a Ungariei, ajungând până sub zidurile Vienei și în Germania. Spre mijlocul sec. al XVI-lea, Imperiul Otoman tricontinental cucerise aproape toate teritoriile nord-africane și orientale ale fostului califat arab. Din a doua jumătate a sec. al XVI-lea expansiunea otomană stagnează și începe să se manifeste declinul.

APLICAȚII

1. Precizează cele trei capitale succesive ale Imperiului Otoman și ordonează-le cronologic.

2. Pornind de la hartă și de la textul lecției, completează un tabel, după modelul următor:

Direcție de expansiune	Exemple de teritorii/orașe cucerite	Secolul/perioada
Europa de Sud-Est		
Europa Centrală		
Asia și Africa		

3. Menționează doi factori care au favorizat expansiunea otomană în Europa. Alege unul dintre acești factori și explică, în 2–3 rânduri, cum a contribuit la succesul otomanilor.

4. Explică de ce cucerirea Constantinopolului a fost un moment important pentru extinderea stăpânirii otomane în Europa.

GÂNDIRE CRITICĂ

De ce crezi că unele teritorii, precum Țările Române, au fost menținute ca state vasale, fără a fi transformate imediat în pașalâcuri? Formulează un răspuns de 4–5 rânduri, folosind informațiile din lecție.

REȚINE

- Războiul de 100 de ani a fost conflictul purtat între Anglia și Franța, determinat de dispute teritoriale, pretenții dinastice asupra tronului francez și competiția economică pentru regiunea Flandra.
- Marea Foamete a fost considerată prima catastrofă naturală care a afectat Europa.
- Pe parcursul secolelor următoare, au mai existat și alte valuri de epidemii de ciumă, ultimele cazuri datând din secolul al XVIII-lea în Europa Apuseană și din secolul al XIX-lea în Europa Răsăriteană (1812–1814: ultima ciumă din spațiul românesc).

RECAPITULARE

SOCIETATE, MENTALITĂȚI ȘI VIAȚĂ COTIDIANĂ. LUMEA URBANĂ

- Societatea medievală – „trei ordine”: cei care se roagă (clerul), cei care luptă (nobilimea) și cei care muncesc (țăranii și orășenii).
- Economia rurală – agricultură și creșterea animalelor. Unitatea de bază a producției – domeniul feudal, condus de senior.
- Orașele medievale se dezvoltă după secolul al XI-lea; devin centre de putere economică și administrativă.
- Condițiile sanitare – precare: izbucnesc periodic epidemii (Ciuma Neagră).
- Timpul – în mediul rural: guvernat de natură și anotimpuri; în oraș – măsurat prin intermediul ceasurilor mecanice montate pe turnurile primăriilor sau ale bisericilor.
- Ierarhia feudală – bazată pe dependența personală dintre seniori și vasali.
- Monarhul – seniorul suprem și proprietarul întregului pământ.
- Nobilimea (Seniorii și Vasalii) – clasa dominantă. Papa, episcopii și abații sunt și mari seniori feudali, având proprii vasali.

BISERICA ÎN EVUL MEDIU

- Cea mai puternică instituție medievală.
- În 1054 papa și patriarhul de Constantinopol se excomunică reciproc, moment care a reprezentat începutul Marii Schisme dintre Bisericile Catolică și Ortodoxă.
- Cruciadele. Ciocnirea civilizațiilor
- Expediții militare inițiate de papalitate cu scopul eliberării Locurilor Sfinte de sub stăpânirea musulmană. Prima Cruciadă – formarea Regatului Latin al Ierusalimului.
- Cruciada a IV-a a deviat de la scopul inițial; cruciații cuceresc și jefuiesc Constantinopolul, slăbind grav Imperiul Bizantin.
- Cruciadele au contribuit la intensificarea comerțului maritim în Marea Mediterană și la dezvoltarea orașelor italiene (Veneția, Genova); au încurajat schimbul de idei, tehnologii și cunoștințe între Orient și Occident.

*Biserica cisterciană
de la Cârța.*

TIMPUL MARILOR CATEDRALE. MOȘTENIREA CULTURALĂ A EUROPEI MEDIEVALE

- Sec. XI–XIV – perioadă de dezvoltare spirituală, arhitecturală și culturală, caracterizată prin stilurile artistice monumentale romanice și gotice și apariția primelor universități europene.
- Studiul universitar al celor șapte arte liberale împărțite în *Trivium* (gramatică, retorică, dialectică) și *Quadrivium* (aritmetică, geometrie, astronomie, muzică).
- Latina – limba oficială a bisericii, științei, diplomației și învățământului în Europa Occidentală. Cultura laică – în limbile vorbite (vernaculare), prin intermediul romanelor cavalierești, cântecelor de gestă și poeziei trubadurilor.

EVOLUȚII POLITICE: CENTRALIZAREA STATALĂ

- Proces istoric desfășurat în sec. XI–XV – monarhii au unificat teritoriile fărâmițate și au eliminat puterea marilor nobili, instaurând o autoritate centrală unică.
- În Franța – a început cu dinastia Capețienilor și a continuat prin Războiul de 100 de ani, consolidând autoritatea statului.
- În Anglia – a debutat cu cucerirea normandă (1066, Wilhelm Cuceritorul) și s-a accelerat prin reformele lui Henric al II-lea și semnarea *Magna Charta Libertatum* (1215): punerea bazelor parlamentarismului englez.
- Monarhia stărilor – etapă importantă a centralizării statale, caracterizată prin colaborarea dintre monarh și reprezentanții stărilor sociale privilegiate (nobilime, cler, orășenime).
- Fărâmițarea statală a Germaniei și Italiei – până în secolul al XIX-lea.

DECLINUL EVULUI MEDIU: RĂZBOAIE, FOAMETE, EPIDEMII

- Declinul Evului Mediu (sec. XIV–XV) – criză generalizată, provocată de schimbări climatice, războaie prelungite și pandemii devastatoare.

- Marea Foamete (1315–1317) – criză alimentară majoră: malnutriție, mortalitate ridicată și slăbirea sistemului imunitar al populației (nordul și vestul Europei).

- Marea Ciumă – populația Europei s-a redus cu 30–50% în câțiva ani.
- Războiul de 100 de ani – Anglia și Franța: distrugerii uriașe, întreruperea activităților agricole, răspândirea bolilor prin deplasările masive de trupe.
- Ioana d'Arc (Fecioara din Orleans) – eroina națională a Franței, care a schimbat cursul Războiului de 100 de ani.
- Expansiunea Imperiului Otoman – mai multe secole, de la un mic principat în Anatolia, până la o superputere euro-asiatică și africană.

AUTOEVALUARE

I. Completează spațiile libere cu răspunsurile corecte:

2p. (4x0.5p.)

1. Majoritatea populației din Evul Mediu era formată din țărani, care erau împărțiți în țărani liberi și țărani _____.

2. În cadrul orașelor medievale, meșterii erau organizați în asociații profesionale numite _____.

3. Pământul acordat de către un senior vasalului său, în schimbul credinței și serviciilor militare, se numea _____.

4. Ioana d'Arc a condus armata franceză pentru a elibera de asediu orașul _____.

II. Ordonează în timp și reprezintă pe o axă cronologică următoarele evenimente sau procese istorice: Războiul de 100 de ani, Marea Ciumă, Universitatea din Bologna, *Magna Charta Libertatum*.

2p. (4x0.5p.)

III. Citește cu atenție sursa și rezolvă cerințele:

„Decretăm și stabilim prin acest edict imperial că, ori de câte ori prinții electori sunt chemați conform vechiului și lăudabilului obicei pentru a se întâlni și a alege un rege al romanilor și viitor împărat, fiecare dintre ei va fi obligat să furnizeze o escortă și un liber transport colegilor săi electori sau reprezentanților acestora, în propriile teritorii și cât mai departe posibil, pentru călătoria la și de la orașul în care urmează să aibă loc alegerile. [...] O astfel de alegere va fi la fel de valabilă ca și cum toți prinții ar fi convenit în unanimitate și fără neîn-

țelegeri asupra unui candidat. [...] Conform obiceiului străvechi și aprobat, regele ales al romanilor, [...] va confirma și aproba prin scrisori sigilate pentru fiecare dintre prinții electori, privilegiile, obiceiurile și demnitățile străvechi și orice altceva dețineau și posedau prinții din imperiu la momentul alegerilor; și va reînnoi confirmarea și aprobarea atunci când va deveni împărat. [...] Această ordonanță va rămâne în vigoare atâta timp cât ne va fi pe plac nouă și prinților...” (*Bula de Aur*, 1356)

a. Numește două spații istorice, din sursă

0.5 p (2 x 0.25 p.)

b. Menționează, din sursă, două informații referitoare la obligațiile împăratului.

0.5 p (2 x 0.25 p.)

d. Formulează o opinie referitoare la rolul Bulei de Aur în consolidarea autonomiei principilor germani, susținându-l cu un argument istoric.

1 p.

c. Precizează o consecință a faptelor istorice la care se referă sursa pentru evoluția Imperiului Romano-German.

1 p

IV. Redactează un text de 15–20 rânduri privind centralizarea statală, având în vedere contextul, acțiunile desfășurate, personalitățile, consecințe, precum și o asemănare și o deosebire între faptele istorice selectate.

2 p.

1 punct din oficiu
Total: 10 puncte

REPERE CRONOLOGICE

1493 Bula papei Alexandru al VI-lea – delimitarea domeniilor spaniole și portugheze din Lumea Nouă.

7 Iunie 1494 tratatul de la Tordesillas – partajul colonial hispano-portughez

1519–1521 Hernán Cortés cucerește Imperiul Aztec

1532–1533 Francisco Pizarro cucerește Imperiul Incaș

1542 Portughezii ajung în insula Honshu din Japonia

1584 W. Raleigh întemeiază în America de Nord colonia Virginia

PRIMA JUMĂTATE A SEC. AL XVII-LEA:

primele companii comerciale axate pe comerțul cu noile coloniile

1. CURSA PENTRU MIRODENII. MARILE DESCOPERIRI GEOGRAFICE

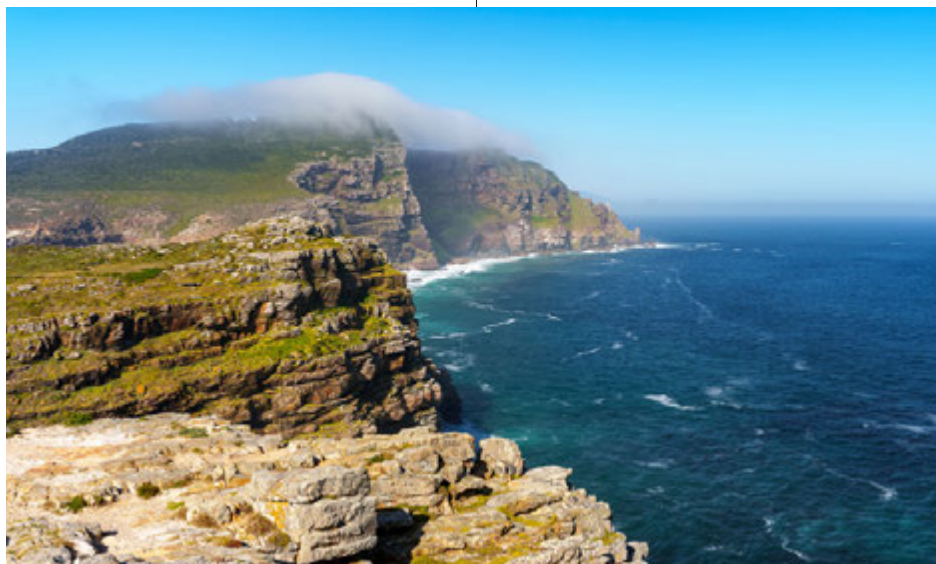
ÎNȚELEGE cauzele marilor descoperiri geografice!

Economice	• nevoia de metale prețioase pentru monedă; creșterea prețului la mirodenii, mătase, pietre prețioase din Orient; căutarea de noi trasee comerciale către patria mirodeniilor (India)
Politice	• sfârșitul Războiului de 100 de ani și al Reconquistei; blocarea legăturilor economice ale europenilor cu Orientul de către Imperiul Otoman; state puternice, capabile să finanțeze explorările, în urma centralizării
Religioase	• conceptul de Cruciadă Permanentă – existent în Peninsula Iberică (Reconquista); spiritul misionar al Bisericii Romano-Catolice; cucerirea Constantinopolului – redefinirea Islamului ca inamic al creștinătății
Tehnice	• progrese tehnice: construcția corăbiilor (caravela); perfecționarea cârmei și velaturii; utilizarea busolei și astrolabului
Culturale	• promovarea în perioada Renașterii și a Reformei religioase a omului modern, întreprinzător, modest și cumpătat

Descoperirile geografice au fost anticipate de călătorii europeni care au explorat regiuni îndepărtate și au adus în Europa informații importante despre alte țări și civilizații. Vikingii au fost primii europeni care, călătorind spre vest, în secolele IX–X, au descoperit Islanda, Groenlanda (Erik cel Roșu), iar în jurul anului 1000 au traversat Atlanticul și au ajuns în America de Nord (Leif Erikson). Au urmat Giovanni da Pian del Carpin, Wilhelm van Ruysbroek și Marco Polo, care au călătorit spre est, pe Drumul Mătăsii, și au ajuns până în China și Mongolia, contribuind la cunoașterea Asiei de către europeni.

Atingerea Capului Bunei Speranțe de către Bartolomeo Diaz.

Exploratorii au fost interesați nu numai de lărgirea orizontului de cunoaștere, ci și de profit de pe urma călătoriilor. Marile descoperiri geografice definesc explorările din a doua jumătate a secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea.

Noul drum spre Indii este deschis de navigatorii portughezi care explorează țărmurile de Vest ale Africii. Expedițiile organizate de Portugalia încep prin cucerirea Ceutei (1415), urmate de ocuparea insulelor Madeira (1418–1420). **Prințul Henric Navigatorul** organizează în 1430 primele expediții care au ca scop explorarea coastelor africane. Anul 1434 marchează începutul explorărilor maritime portugheze și spaniole în Atlantic, care ating capul Bojador, de pe țărmul de vest al Africii. A urmat expediția din 1487 condusă de **Bartolomeu Diaz**, care prin navigație costieră (de tip cabotaj) cercetează vestul Africii și ajunge în cel mai sudic punct al continentului african, numit Capul Bunei Speranțe. Zece ani mai târziu, **Vasco da Gama** a navigat de-a lungul coastei vestice și estice a Africii, a traversat Oceanul Indian și a ajuns în Portul Calicut din India (1498). Europeanii aveau acum drumul deschis către piața mirodeniilor și a metalelor prețioase. În 1500 amiralul **Pedro Alvarez Cabral** pleca în expediție spre India, dar împins spre vest de curenții maritimi a ajuns pe țărmurile Braziliei, pe care o va numi Santa Cruz.

Descoperirea Americii este legată de dorința spaniolilor de a găsi un drum spre Indii prin vest. Genovezul **Cristofor Columb** (1451–1506), intrat în serviciul Spaniei, este convins că navigând spre vest poate ajunge în India. Din 1492 până în 1504, face patru călătorii și ajunge să exploreze insulele Cuba, Bahamas, Haiti, Dominica, Puerto Rico, Trinidad și coastele de vest ale Americii Centrale. Moare cu convingerea că a ajuns în India și îi numește pe băștinașii indieni.

12 octombrie 1492.
Debarcarea lui Cristofor Columb
în San Salvador (Bahamas).

„Amiralul este întâmpinat cu o solemnă și nespusă primire pentru care a ieșit pe ulițe toată suflarea și întregul oraș [...] pe toți îi cuprinde uimirea văzându-l pe acel om vrednic de cinste despre care se spune că ar fi descoperit o altă lume ... văzându-l pe indieni și pe papagali, precum și multe și felurite lucruri și giuvaeruri din aur ce erau purtate neacoperite, cum niciodată nu se mai văzuse sau auzise.” (Gonzales Hernandez de Oviedo despre primirea triumfală a lui Columb în Spania)

DICTIONAR BIOGRAFIC

AMERIGO VESPUCCI (1454–1512) a știut că predecesorul său, Cristofor Columb, a descoperit un nou continent. A propus să se numească Lumea Nouă, însă cartograful german Martin Waldseemüller l-a denumit America, în onoarea lui Amerigo Vespucci.

Completează Biografia lui Vespucci cu o fișă despre originea, pregătirea sa și misiunile de explorare în care a fost implicat. Pentru aprofundare, scanează codul QR.

Consecințele marilor descoperiri geografice	
Economice	Politice
- Europa devine centrul economic al lumii grație afluxului de metale prețioase și mărfuri; - se dezvoltă economia de tip capitalist, băncile, bursele și companiile comerciale; - introducerea în Europa de noi culturi agricole și produse alimentare (cartoful, porumbul, tutunul, tomatele, cacaoa); - în America europenii aduc grâul, vitele, caii, vița-de-vie.	- crearea imperiilor coloniale; - consolidarea autorității monarhilor (Spania, Portugalia, Anglia și Franța); - rivalitatea dintre puterile europene pentru spațiul colonial.
Sociale și demografice	Religioase, culturale și științifice
- începe colonizarea sistematică a Lumii Noi și dezvoltarea sclaviei africane; - emigrarea europenilor în colonii; - scăderea populației băștinașe din cauza epidemiilor și a conflictelor militare; - decăderea nobilimii și ascensiunea burgheziei.	- extinderea creștinismului în America și Asia; - dispariția marilor civilizații precolumbiene (Maya, Aztecă, Inca); - dezvoltarea cunoștințelor de geografie; - apariția culturii latino-americane.

Prima circumnavigație a pământului realizată sub comanda aceleiași persoane a fost făcută mai târziu de **Francis Drake** (cca 1540–1596), care a plecat din Anglia în 1577 și s-a întors în 1580. A fost recompensat cu titlul nobiliar de „Sir” de către Regina Elisabeta I. Drake a fost și corsar în slujba Angliei, a atacat și jefuit corăbiile spaniole, în conflictul dintre Spania și Anglia. Deși de origine modestă, a ajuns la rangul de vice-amiral, în timpul invaziei spaniole din 1588 (Invincibila Armada). Pirații jefuiau orice vas întâlneau, în vreme ce corsarii erau în slujba unui stat anume și aveau o licență pentru a ataca și jefui doar corăbiile dușmane, ale statelor cu care propriul regat era în conflict.

ȘTIAI CĂ...

... În secolul al XV-lea a fost re-pusă în circulație concepția geografică a grecului Ptolomeu privind sfericitatea Pământului? Așa a luat naștere în mintea navigatorilor ideea că se poate ajunge în India și în China navigând spre vest.

... O legendă spune despre Capul Bojador, de pe țărmul de vest al Africii, că marca extremitatea lumii?

Între 1519–1522, înconjurul lumii este opera portughezului **Fernando de Magellan** (1480–1521), aflat în slujba Spaniei, care realizează acest act prin navigație de la vest la est și descoperă strâmtoarea care îi va purta numele. A fost ucis într-un conflict cu băștinașii în Filipine, astfel încât continuarea expediției și întoarcerea în Spania au fost asigurate de Juan Sebastián Elcano. Această călătorie este prima **circumnavigație** a Pământului, demonstrându-i sfericitatea și revoluționând concepția geografică despre lume.

În Asia, europenii au găsit civilizații vechi, cu state bine organizate, care au rezistat tendințelor colonizatoare. În China, India și Japonia colonizarea a avut un impact limitat datorită opoziției autorităților dar și existenței unor străvechi civilizații și religii (hinduism, budism, confucianism). În America, majoritatea băștinașilor a fost înrobă și exterminată (în mare parte prin epidemiile aduse de europeni, pentru care aborigenii nu aveau imunitate) în timp ce puternicele imperii Incaș și Aztec au fost distruse. Cucerirea și colonizarea Lumii Noi este opera **conchistadorilor**. Adesea erau membri ai micii nobilimi fără mari resurse financiare în țările de origine, capabili de luptă armată și de diverse mașinațiuni pentru a-și însuși pământurile și resursele de aur și argint din America. Colonizarea și explorarea s-au făcut concomitent cu acțiunile **misionarilor** de creștinare a populațiilor din Asia, Africa și America, conduse de misionari trimiși de metropole, franciscani, dominicani, iezuiți. America de Sud și Centrală, precum și zonele de coastă ale Africii de Vest sud-sahariene au fost catolicizate. Misionarii iezuiți au avut o serie de succese și în Asia.

Statuetă mayașă din teracotă.

Europenii au conștientizat diversitatea umană, geografică, social-economică, etnoculturală a „lumilor noi”. În conștiința europenilor, Asia era un teritoriu imens, cu mari culturi și civilizații, cu vechi religii, societăți complicate și luxuriante, în schimb, Africa, superficial cunoscută, era o lume exotică, misterioasă, cu imense resurse de aur, fildeș, blănuri și sclavi. Americile erau considerate „pământuri ale fângăduinței”, cu populații blânde, cu vegetație și faună bogată, cu climă plăcută, parcă „predestinată” colonizării europene. În acest context, Europa apare ca „centrul lumii”, cea mai avansată zonă din punct de vedere tehnologic și militar, orientată spre impunerea modului său de viață în noile colonii create. Curând, descoperiri geografice au dus la competiție între spanioli și portughezi. Pentru a pune capăt acestor rivalități, prin Tratatul de la Tordesillas (1494) și Zaragoza (1529), papalitatea a trasat linii de demarcație a Globului, împărțind lumea între spanioli și portughezi. Decizia a fost contestată și încălcată de olandezi, francezi și englezi.

Imperiul colonial portughez era unul comercial și maritim, cu capitala la Goa, format din insule și regiunile de coastă din Africa și Asia,

până în Malaiezia și Indonezia. S-a bazat pe înființarea unor baze fortificate în puncte-cheie strategice. Portughezii au înființat **factorii** și forturi, interesul lor fiind limitat la activitatea comercială. Portughezii au ocupat Mozambicul, Strâmtoarea Ormuz și Malacca. Imperiul depindea direct de rege, care își exercita autoritatea prin intermediul *Casei de India*. În 1500 a fost descoperită Brazilia și colonizarea ei a început în jurul anului 1530, devenind una dintre cele mai importante colonii ale imperiului, deoarece de aici portughezii puteau să exporte aur, pietre prețioase, zahăr, cafea și alte produse agricole. În Extremul Orient, aceștia au stabilit puncte de contact în Japonia (1542) și China – Macao (1557).

Imperiul colonial spaniol a cuprins coasta de nord a Africii, arhipelagul Filipinelor, America Centrală și de Sud (cu excepția Braziliei). Spaniolii au cucerit Imperiul Aztec prin Hernando Cortes (1519–1521) și Imperiul Incaș prin Francisco Pizarro (1531–1533). Cucerirea spaniolă a fost însoțită de colonizarea și organizarea acestor teritorii care formau Imperiul colonial spaniol în două viceregate: Mexic și Peru, conduse de viceregi numiți de rege. Amerindienii au fost exterminați prin boli, hăituire, muncă forțată. Locul lor a fost luat de sclavii negri aduși din Africa, ceea ce a dat naștere „comerțului triumfiar” – **circuitul comercial între Europa, Africa și America**. Mai întâi portughezii, apoi și reprezentanți ai marilor puteri occidentale, organizau cu ajutorul localnicilor vânzatori de sclavi în zonele de pe coastele occidentale ale Africii. Sclavii capturați erau transportați în condiții atroce peste Atlantic, supraviețuitorii erau vânduți marilor proprietari de pământuri ori de mine. Resursele obținute erau exportate către Europa.

Aceste schimburi denotă retrasarea **drumurilor comerciale**. Vechiul drum al mirodeniilor, care trecea prin Oceanul Indian, apoi traversa pe uscat teritoriile controlate de otomani, își pierde importanța. Beneficiarele principale ale comerțului cu mirodenii și produse orientale, Veneția și Genova, care preluau mărfurile din porturile controlate de turci și le difuzau în restul Europei, au de suferit pe plan economic. Centrul de greutate al comerțului internațional se muta din Mediterana în Atlantic, oferind ocazia afirmării unor noi puteri cu țarmuri atlantice, precum Olanda și Anglia.

În primele decenii ale sec. al XVI-lea s-a declanșat o acțiune de recuperare a terenului pierdut de către francezi, englezi și olandezi. Prin expedițiile lui Giovanni Verrazzano și Jaques Cartier, francezii au contribuit la formarea actualei Canade și a unor provincii care vor intra mai târziu în componența SUA. În Africa, francezii ocupă Senegal și Madagascar, în Arhipelagul Antilelor anexează Martinica și Guadelupa, ajungând până în India. Englezii prin John Cabot, în 1497, au explorat Atlanticul de Nord, ulterior au fondat colonii pe coasta de est a Americii de Nord, iar în Arhipelagul Antilelor au ocupat Barbados și Jamaica. În sec. al XVII-lea, englezii pătrund și în India. Olandezii i-au alungat pe portughezi din Java, Ceylon, Mallaca, insulele Moluce și Celebes, iar în Africa au întemeiat Colonia Capului (actuala Africă de Sud).

EXPLOREAZĂ!

Ești un navigator portughez. Ce itinerar ai urma pentru a ajunge în India? Utilizează resurse multimedia și realizează o prezentare a expediției, indicând principalele momente ale călătoriei.

Piață de sclavi Shaka din Africa, sfârșitul sec. al XIX-lea. Comerțul cu sclavi a continuat, și după emanciparea lor în Americi, în interiorul Africii, către Orientul Mijlociu și Asia de Sud.

VIDEOTECA DIGITALĂ

Marile
descoperiri
geografice

Cum a înconjurat
Magellan
globul

Cum au plănuit
Portugalia și Spania
să „cucerească”
lumea?

Conchistadorii
spanioli

Harta Consecințelor. Realizează o hartă conceptuală prin care să evidențiezi consecințele transferului de produse între Lumea Nouă și Europa.

Cortés descoperă ciocolata în actualul Mexic și o aduce în Europa.

Între istorie și mit

Hernán Cortés (1485–1547) s-a născut într-o familie de mici nobili spanioli sărăciți, ceea ce îl face să plece de tânăr spre Lumea Nouă. În 1419 este numit căpitan al unei expediții care urmărea cucerirea teritoriilor de pe continent. Într-o scrisoare către regele Carol Quintul, declară că autohtonii l-au crezut Quetzalcoatl și de aceea i-au acceptat stăpânirea. În realitate, l-a ajutat colaborarea cu o tânără indigenă, Malinche (creștinată, Dona Marina), care i-a servit drept translator în relația cu Moctezuma al II-lea, împăratul aztec, i-a fost sfetnic bun și parteneră de viață. Deși inferiori numeric, spaniolii conduși de Cortes i-au înfrânt, cu prețul unor masacre îngrozitoare, pe azteci. Tenochtitlanul, capitala imperiului, a fost distrus la ordinele lui Cortés, și pe ruinele lui s-a înălțat Ciudad de Mexico, actuala capitală a statului mexican.

INVESTIGAȚIE

Elaborează un jurnal de investigație privind activitățile lui Francis Drake: delimitează acțiunile exploratorului care a înconjurat Globul de cele ale corsarului care a jefuit galioanele spaniole. A fost el un erou național pentru Coroa Britanică sau un pirat? În ce măsură crezi că a contribuit Francis Drake la debutul comerțului cu sclavi?

Francis Drake: cel mai controversat „pirat” din istorie

Mască aztecă.

REȚINE

- La sfârșitul sec. al XV-lea europenii au descoperit un nou drum spre India și un nou continent – America.
- Spania și Portugalia au format primele imperii coloniale.
- Prin Tratatul de la Tordesillas (1494) și Zaragoza (1529), papalitatea a împărțit lumea între spanioli și portughezi.

PROIECT INTERDISCIPLINAR

Organizați în echipe de 4 elevi, realizați un proiect cu următoarele etape de lucru:

a. **Documentare:** Citiți fragmente din „Scrisorile din Mexic” (1519–1526), adresate de Cortés regelui Carol Quint al Spaniei.

b. **Distribuirea rolurilor:** Fiecare membru al echipei alege o disciplină (Istorie, Geografie etc.) pentru a detalia aspectul corespunzător.

c. **Sinteza:** Integrarea informațiilor într-o prezentare interactivă de tip PowerPoint.

Structura ideilor, proiectul pe discipline:

1. Geografie (Drumul Mătăsii):

a. **Traseu:** Realizarea unei hărți interactive privind expedițiile și principalele campanii militare ale conchistadorului spaniol în Mexic (1519–1521).

b. **Comerț:** Analizarea produselor aduse în Europa și a Drumului Mătăsii.

2. Istorie

a. **Societatea medievală:** Descrierea capitalei aztece Tenochtitlán.

b. **Impactul jurnalului:** Prezentarea viziunii europenilor despre lume și cum a inspirat expedițiile viitoare.

3. Limbă și Literatură

a. **Jurnal de călătorie:** Asemănări și deosebiri între „Scrisorile din Mexic” scrise Hernán Cortés, Jurnalul lui Marco Polo și Ocolul pământului în 80 de zile de Jules Verne.

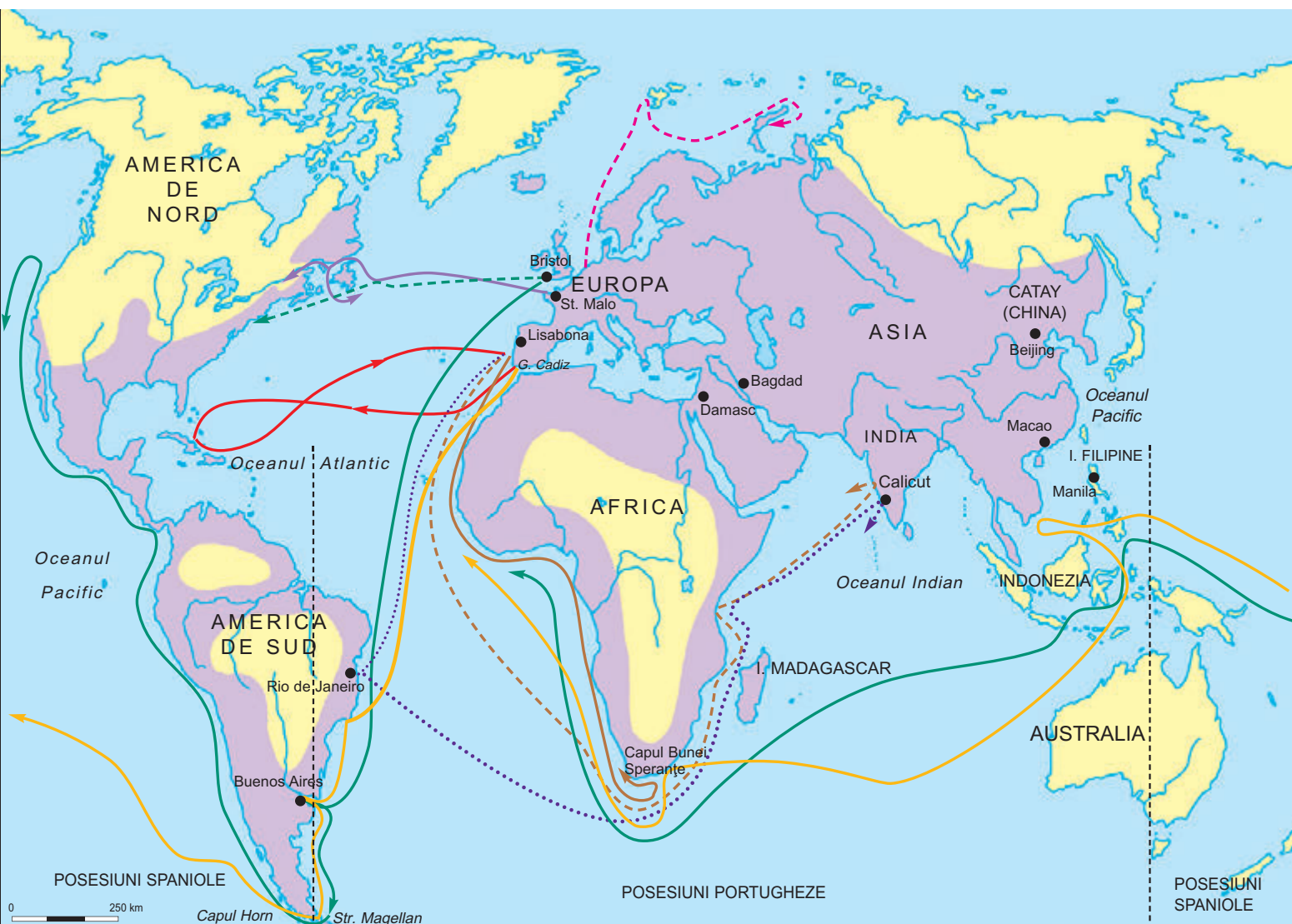
4. Educație artistică

a. **Ilustrații:** Colectarea imaginilor din arta plastică după descrierile lui Marco Polo (peisaje, portrete ale hanilor, hărți vechi).

5. TIC:

Prezentare multi-media

Realizarea unui proiect interactiv folosind instrumente digitale (Canva).

Legendă

Marile descoperiri geografice, secolele XV–XVI.

→ Călătoria lui Bartolomeu Diaz (1487–1488)	→ Călătoria lui John Cabot (1494)	→ Călătoria lui Vasco da Gama (1497–1499)	→ Călătoria lui Jacques Cartier (1534–1536)
→ Prima călătorie a lui Cristofor Columb (1492–1493)	--- Linia de împărțire a lumii între portughezi și spanioli (Tratatul de la Tordesillas, 1494)	→ Călătoria lui Pedro Cabral (1500–1502)	→ Călătoria lui Francis Drake (1577–1580)
		→ Călătoria lui Fernando Magellan (1519–522)	→ Călătoria lui Wilhelm Barents (1594–1597)
			■ Zone neexplorate

APLICAȚII

1. Analizează harta și rezolvă cerințele:

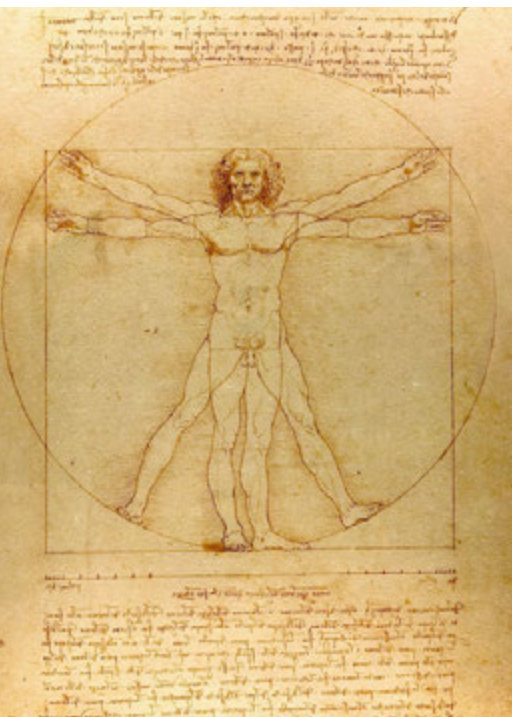
- Identifică principalii exploratori din secolele XV–XVI și marile lor descoperiri.
- Explică, în 8–10 rânduri, cum au evoluat în timp teritoriile descoperite de navigatorii portughezi și spanioli.

GÂNDIRE CRITICĂ

Au fost descoperirile geografice necesare sau doar o formă de exploatare? Argumentează!

REPERE CRONOLOGICE

Sec. XIV–XV apariția Renașterii
 CCA 1440 Gutenberg inventează tiparul
 1454 Gutenberg tipărește prima carte completă (Biblia).

© Wikimedia

Leonardo da Vinci, Omul vitruvian, cca 1490: corelațiile dintre proporțiile ideale ale corpului uman și geometria descrisă de arhitectul roman antic Vitruvius.

ȘTIAI CĂ...

...Termenul de mecena provine de la Gaius Cilnius Maecenas, care a trăit pe vremea împăratului Augustus, renumit în istorie pentru încurajarea și finanțarea unor poeți precum Horațiu și Vergiliu?

...În România, Krikor Zambaccian a fost unul dintre cei mai importanți colecționari și mecena ai artei românești (Tonitza, Pallady, Petrașcu, Corneliu Baba, Alexandru Ciucurencu)?

2. OMUL – MĂSURA TUTUROR LUCRURILOR. UMANISMUL ȘI RENEAȘTEREA

ÎNȚELEGE cauzele Renașterii!

Economice	Sociale	Culturale
Dezvoltarea orașelor italiene	afirmarea burgheziei	redescoperirea civilizației greco-romane

Renașterea a fost o epocă de mare dezvoltare cultural-artistică care a apărut în secolele XIV–XV în Italia și s-a extins apoi în întreaga Europă. Numele reflectă dorința intelectualilor epocii de a readuce la viață Antichitatea. Principalele elemente ale Renașterii au fost: Umanismul și arta.

Umanismul

A fost curentul intelectual apărut în perioada Renașterii prin care omul și valorile umane sunt puse mai presus de toate celelalte valori, reprezentând o viziune nouă asupra omului și a universului, fundamentată prin educație, rațiune și știință. S-a răspândit prin intermediul scrisorilor, bibliotecilor, academiilor și a producției de carte. Umanismul a redefinit **idealul uman**, punând omul în centrul universului (*antropocentrism*), spre deosebire de *teocentrismul medieval* (Dumnezeu în centru). A susținut afirmarea deplină a personalității umane, dezvoltarea armonioasă a individului și recunoașterea valorii rațiunii și a creativității. Umaniștii propuneau idealul omului universal (*uomo universale*), interesat de artă și știință, poliglot și pregătit multidisciplinar, cu o gândire logică, bazată pe cercetare și experiment științific. Devenit centrul creației artistice și literare, omul este totuși pus în continuare în relație cu Dumnezeu.

Creația renescentistă a fost favorizată de fenomenul **mecenatului**. Artiștii și scriitorii erau susținuți de protectori bogați și influenți (monarhi, aristocrați, clerici, orașeni etc.), care le ofereau comenzi pentru operele lor, îi plăteau și îi întrețineau, pentru a-și spori prestigiul.

Numele mecena	Domenii susținute	Beneficiari celebri
Lorenzo de' Medici (Magnificul)	Arte	Michelangelo Buonarroti Leonardo da Vinci
Federico da Montefeltro	Arte și literatură	Raffaello Sanzio Cristoforo Landino
Leon al X-lea (Giovanni de' Medici)	Arte și literatură	Raffaello Sanzio Michelangelo Buonarroti Marco Girolamo Vida
Papa Iuliu al II-lea	Arte	Raffaello Sanzio Michelangelo Buonarroti Donato Bramante

Ideile Umanismului s-au răspândit rapid în Europa, grație inventării **tiparului** cu litere mobile (cca 1440) de către germanul Johann Gutenberg, care tipărea prima carte completă pe la 1454 (Biblia). Instalarea tipografiilor în marile orașe a permis cunoașterea lucrărilor literare ale anticilor și umaniștilor, precum și apariția marilor biblioteci. Tiparul a impulsivat răspândirea creațiilor culturale și a schimbului de idei pe plan internațional. Cărțile au devenit mai ieftine decât manuscrisele, ideile, inclusiv cele religioase, au circulat mai ușor, alfabetizarea a progresat. Tiparul a favorizat dezvoltarea literaturii în limbile vorbite, contribuind treptat la transformarea culturii dintr-un domeniu accesibil doar unei elite într-un fenomen de masă.

Renașterea artistică

Figura umană este noul centru de interes al artistului, care studiază cu atenție anatomia, pentru a realiza o reprezentare exactă, inclusiv a mișcării și expresiei. Interesul artiștilor se îndreaptă spre om și natură. Temele preferate: reprezentarea momentelor marcante ale creștinismului, a eroilor Antichității și a personalităților epocii. **În pictură**, artiștii au folosit tehnici noi pentru a reda perspectiva, întunericul sau lumina, utilizând nuanțe și culori noi, în ulei sau frescă. Artiștii încep să fie conștienți de valoarea lor și să-și semneze operele.

Reprezentant	Țară	Operă
Michelangelo	Italia	<i>Geneza; Judecata de apoi</i>
Leonardo da Vinci		<i>Cina cea de taină; Mona Lisa; Doamna cu Hermină</i>
Boticelli		<i>Primăvara</i>
Tizian		<i>Filip al II-lea</i>
Rafael		<i>Madona Sixtină, Școala din Atena</i>
Albrecht Dürer	Germania	<i>Melancolia</i>
Pieter Bruegel cel Bătrân	Țările de Jos	<i>Jocuri de copii</i>

Replică a unei tiparnițe medievale din lemn.

Rafael, Madona Sixtină.

În Țările Române, ideile umaniste s-au răspândit din secolul al XVI-lea, prin intermediul orașenilor transilvăneni sau al fiilor de boieri plecați la studii în Italia sau Polonia. Nicolaus Olahus și Johannes Honterus (Transilvania), Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce, domnitorul Dimitrie Cantemir (Moldova), Constantin Cantacuzino (Țara Românească), au promovat prin operele lor cu conținut istoric ideea continuității și a latinității popoului român în spațiul românesc.

Constantin Cantacuzino, Istoria Țării Românești dintru început, 1716.

Tizian, Amor sacru, amor profan.

Michelangelo, David (Florența).

„Michelangelo a înfățișat în el ...un David tânăr, cu o praștie în mână, voind să arate că așa cum acesta își apărase poporul și-l cârmuise cu dreptate, tot astfel și cei care conduceau acel oraș ar fi trebuit să-l apere cu înverșunare și să-l cârmuiască fără strâmbătate.” (Giorgio Vasari, *Viețile pictorilor, sculptorilor și arhitecților*)

Sculptura are la bază inspirația antică, biblică și contemporană, redând frumusețea corpului uman, mișcarea și trăirile individului. Sculptorii promovau tot mai deschis nudul, mai întâi masculin, apoi și feminin. Tot de la antici era preluat genul portretului și al sculpturilor ecvestre, prin care se glorificau personaje cu rol politic important în societatea vremii.

Reprezentant	Operă
Michelangelo	<i>Moise, Pieta, David</i>
Donatello	<i>Evangelistul Ioan; Sfântul Gheorghe, David</i>
Verrocchio	<i>Botezul lui Hristos; Statuia ecvestră a lui Bartolomeo Colleoni</i>

Arhitectura este ilustrată în continuare de biserici, dar se multiplică și construcțiile laice (palate, edificii publice, piețe, locuințe). Linia predominant verticală folosită de arta gotică a fost înlocuită cu liniile orizontale. Construcțiile erau realizate la scară umană și insistau pe armonia proporțiilor. Cupola este un element des întâlnit, ca la Domul din Florența (Brunelleschi) sau în reconstruirea Catedralei Sfântului Petru la Roma (proiect inițial de Bramante). Se folosesc elemente decorative inspirate din stilurile antice (doric, ionic, corintic). Castelul de tip feudal lasă locul vilei urbane, mai confortabilă și mai elegantă.

Literatura a promovat genurile literare întâlnite și în Antichitate: epopeea, operele dramatice (comedia, tragedia), poezia, romanul alegoric, istoriografia etc. Creațiile literare sunt atât în limba latină, cât și în limbile naționale (vernaculare).

Reprezentant	Țară	Operă
Dante Alighieri	Italia	<i>Divina Comedia</i>
Petrarca		<i>Poeme</i>
Giovanni Boccaccio		<i>Decameronul</i>
François Rabelais	Franța	<i>Gargantua și Pantagruel</i>
William Shakespeare	Anglia	<i>Romeo și Juileta</i>
Miguel de Cervantes	Spania	<i>Don Quijote de la Mancha</i>

Știința a înregistrat progrese prin folosirea metodelor experimentale, observației și a spiritului critic.

Reprezentant	Domeniu	Realizare
Nicolaus Copernic	astronomie	teoria heliocentrică
Johannes Kepler, Giordano Bruno		alcătuirea Universului și a corpurilor cerești
Galileo Galilei		căderea corpurilor
Evangelista Toricelli	Fizică	barometrul cu mercur
Andreas van Wesel	medicină	fondatorul anatomiei moderne
William Harvey		circulația sângelui în corpul uman
Miguel Serveto		circulația pulmonară a sângelui
Ambroise Paré		tehnici noi în chirurgie

Verrocchio, Bartolomeo Colleoni, statuie ecvestră în bronz.

În **muzică** s-au dezvoltat genuri noi: madrigalul în Italia, liedul și cântecul coral în spațiul german, chanson în Franța. Muzica religioasă a evo-

luat sub influența Reformei și a început să lase loc și muzicii profane. La curțile princiare au găsit adăpost și protecție autori intrați în istoria muzicii (Josquin des Pres, Clement Jannequin, Palestrina etc.).

**AUDIOTECA
ONLINE**

Corul Madrigal

Criza mentalităților medievale

Un rol important în transformarea mentalităților medievale l-a avut ciuma de la mijlocul sec. al XIV-lea, care a avut efecte atât în comportamente, cât și în mentalități, generând reacții precum angoasa și frenezia. Exacerbarea conștiinței de sine a individului, ca muritor, este un alt efect. Sentimentul morții este unul exprimat de o manieră tragică. Această nouă percepție este cel mai bine exprimată de artele plastice, în care se afirmă temele macabre.

Tema dansului macabru este modul în care morții îi antrenează după ei pe cei vii, fără a face distincție de vârstă, sex, stare socială sau profesională. Dificultățile cu care se confruntă oamenii îi fac să-și modifice atitudinea nu doar față de propria persoană, ci și față de ceilalți, mai ales atunci când aceștia sunt diferiți ca gen, etnie, confesiune, religie, rasă.

Evl Mediu manifestase întotdeauna un **anti-iudaism** care îi condamna pe evrei pentru rolul pe care l-au avut în crucificarea lui Christos. Dacă se converteau la creștinism, puteau fi integrați. Epidemia de ciumă este pusă în unele zone pe seama evreilor, care ar fi generat-o, la adresa lor încep să formuleze tot mai multe acuzații de omor ritual al copiilor. Reprezentările lor plastice îi prezintă ca fiind diferiți și fizic de creștini. Apăreau deci **germenii antisemitismului**, dezvoltat ulterior, care îi consideră pe evrei o rasă inferioară.

„Isus în fața lui Pilat”, Hieronymus Bosch, cca 1520.

© <https://media.themoviedb.org>

„Neguțătorul din Veneția”, adaptare cinematografică (2004) a regizorului Michael Radford după piesa din secolul al XVI-lea a lui Shakespeare. Actorii Al Pacino, Jeremy Irons și Joseph Fiennes reușesc să inducă în mod credibil stări propuse de temă: mila, dreptatea, prejudecata. Shylock, cămătarul evreu, confruntă o societate care îl discriminează și îl umilește din cauza religiei sale. „Nu are și evreul ochi?” este una dintre replicile lui.

„Se aflau printre aceștia unii care credeau că o viață cumpătată și înlăturarea a toate câte îți prisosesc și întrec măsura era mijlocul cel mai bun pentru a înfrunta boala, [...]. Alții [...] ziceau că băutura multă, îndestularea poftei, hoinărelile însoțite de cântece, petrecerile și îmbuibarea precum și luarea în derâs a celor câte se întâmplau erau leac neîndoielnic pentru stărpirea răului, și după cum le sta în puteri, făceau așa precum ziceau, hoinărind zi și noapte de la o cârciumă la alta, bând fără de măsură și mai cu seamă cheful prin casele străine, îndată ce simțeau că dau de bine acolo.” (Giovanni Boccaccio, *Decameronul*)

© Wikimedia

Louise Renée de Penancoët de Kérouaille, cu o tânără fată de culoare care îi oferă un coral prețios și perle. Pictură de Pierre Mignard, 1681.

JURNAL REFLEXIV

1. Reține trei idei care te-au impresionat în această lecție.
2. Indică noțiunile care necesită explicații detaliate.
3. Ai putea utiliza în viitor cunoștințele învățate în această lecție? Cum?

Începuturile Renașterii coincid cu explozia **vânătorii de vrăjitoare**. Biserica medievală considera că vrăjitoria nu există, e o iluzie diavolească, de aceea le persecuta foarte rar pe vrăjitoare. Oamenii Renașterii, pe baza textelor antice în care vrăjitoarele erau prezentate ca fiind reale (Medeea sau Circe), încep să considere că vrăjitoria există și că vrăjitoarele trebuie arse pe rug.

Un alt efect negativ al redescoperirii textelor antice este **acceptarea sclaviei** drept un dat natural. Sclavia nu dispăruse niciodată din lumea creștină, dar Biserica insistase asupra unui tratament uman al sclavilor și recomandase eliberarea lor, ca faptă pioasă. Dar autorii antici prezentau o societate în care sclavia era normală, astfel încât oamenii Renașterii se folosesc de aceste argumente pentru înrobirea și vânzarea ca sclavi a negrilor din Africa.

Evl Mediu european creștin s-a definit, din vremea cruciadelor, pe poziții conflictuale cu **musulmanii**. Rivalitatea a continuat, întrucât Imperiul Otoman era perceput ca o amenințare la adresa Europei înseși.

O reacție a sfârșitului Evului Mediu este **ideea de convertire a Celorlalți**. Dacă musulmanii nu se lasă convertiți, eforturile misionare au uneori succes în afara Europei, unde pot deveni creștini negrii, indigenii americani, indienii, chinezii, japonezii. Europeanii se descopereau pe ei înșiși, pe măsură ce descopereau o altă lume, pe care o subordonează, și uneori o distrug. Aceste fenomene se reflectă în creații literare și ale artelor plastice și modelează profund mentalitățile oamenilor epocii.

INVESTIGAȚIE LITERAR-ISTORICĂ. ESEUL STRUCTURAT

„Numele trandafirului” – roman de Umberto Eco – film omonim, regia Jean-Jacques Annaud

Acțiunea se petrece într-o mănăstire medievală din secolul al XIV-lea, unde mai mulți călugări mor în condiții misterioase. Călugărul franciscan William de Baskerville încearcă să descopere adevărul, uzând de rațiune și observație, într-o lume dominată de frică religioasă, superstiții și intoleranță.

• Poți citi romanul și/sau viziunea filmul.

• Pornind de la „Numele trandafirului” și ținând cont de cele învățate, scrie un eseu structurat cu tema „Conflictul dintre ra-

țiune și fanatism în Evul Mediu”.

I. Introducere

- prezentarea temei
- încadrarea în epocă sau context

• formularea ideii principale/ipotezei (de ex.: „Evl Mediu a fost o epocă marcată de puterea Bisericii și de conflicte între rațiune și fanatism.”)

II. Cuprinsul

- dezvoltarea ideii principale (explicația; exemplu istoric sau literar)
- comparații, cauze, consecințe
- exemple relevante
- interpretare personală sau legătura cu opera studiată
- trimitere la personaje, scene sau evenimente.

III. Concluzia

- sinteza ideilor principale
- concluzie generală

APLICAȚII

1. Identifică, pentru fiecare, Renaștere și Umanism, câte două caracteristici.

2. Argumentează în 8–10 rânduri, afirmația: „Tiparul a contribuit la răspândirea ideilor umaniste în Europa”.

3. Analizează sursa și rezolvă cerințele:

„Acum, din mila cerului, risipitu-s-au negurile, scrisului i s-a dat cinstirea cuvenită. [...] Acum s-a făcut rânduială întru toate, ca și în privința limbilor: greaca, fără de care niciun om cu obraz nu se poate socoti învățat, apoi caldeiana, ebraica și latina. [...] Lumea e plină de cărțurari și de dascăli învățați, te întâmpină pretutindeni dughenile cu cărți de tot felul, încât sunt înclinat să cred că nici pe vremea lui Platon, Cicero sau Papinian învățătura nu era mai la îndemână oamenilor decât astăzi. [...] Până și oamenii fără căpătâi, tâlharii, călăii sau grăjdarii știu astăzi mai multă carte decât popii și vracii din vremea mea. [...] Chiar femeile și fetele mari năzuiesc să se înfrupte din această mană cerească a cunoașterii.”

(Francois Rabelais, *Gargantua și Pantagruel*)

a. Identifică, pe baza sursei, două personalități ale culturii greco-romane.

b. Formulează un punct de vedere referitor la educația în spirit umanist, susținându-l cu două informații din sursă.

METODA CUBUL

Organizați în șase echipe, analizați Umanismul și Renașterea.

1. Descrieți principalele trăsături ale Umanismului.

2. Comparați tehnicile și tematica abordată de arta medievală și de Renaștere, identificând două asemănări, respectiv două deosebiri între acestea.

3. Asociați impactul tiparului și al progreselor științifice (în astronomie sau medicină) cu răspândirea ideilor umaniste în Europa.

4. Analizați rolul orașelor italiene (Florența și Veneția) în apariția Renașterii.

5. Aplică: Imaginați-vă că sunteți un mecena din sec. al XV-lea. Ce proiect artistic sau științific ați finanța și de ce?

6. Argumentați: „Renașterea a marcat o trecere de la mentalitatea medieval-teocentrică la viziunea antropocentristă asupra lumii”.

DEZBATERE

Au reprezentat epidemiile din Evul Mediu (precum Marea Foamete și Moartea Neagră) un factor al progresului social și medical sau o dovadă a crizei mentale, determinată de fanatism și frică colectivă? Formulează un răspuns de 4–5 rânduri, folosind informațiile din lecție.

Catedrala din Florența și Domul lui Brunelleschi domină centrul istoric al orașului Florența.

PROIECT

Organizați în echipe de 5–6 elevi, realizați în Padlet un portofoliu cu titlul „Arta Renașterii”, având în vedere: trăsăturile artei Renașterii, teme, reprezentanți, concluzii.

REȚINE

- Renașterea, curent cultural-artistic apărut în sec. XIV–XV în Italia, s-a extins în întreaga Europă.
- Principalele elemente ale Renașterii au fost Umanismul și arta.
- Umanismul a fost curentul intelectual prin care omul și valorile umane care a pus mai presus de toate celelalte valori.
- Umanismul a redefinit idealul uman, punând omul în centrul universului (antropocentrism).
- În pictură au fost folosite tehnici noi pentru a reda perspectiva, întunericul sau lumina.
- Cele mai valoroase creații literare au fost în limbile vernaculare.
- Știința s-a bazat pe observație, metode experimentale și spirit critic.

Studiu de caz:

FLORENȚA ȘI FAMILIA MEDICI

© Wikimedia

Lorenzo de' Medici, bust
din teracotă, de Verrocchio.

În secolul al XV-lea, Florența continua să fie o republică urbană, guvernată de o serie de instituții din care făceau parte cetățeni aleși (sau trași la sorti). Nu este însă o democrație, întrucât funcțiile publice sunt ocupate mai ales de reprezentanții negustorilor și meșteșugarilor bogați. Deși cu origini umile, familia Medici a reușit să adune o avere considerabilă de pe urma activităților bancare și negustorești. Grație averii, alianțelor matrimoniale și influenței politice, Cosimo de' Medici (1389–1464) este cel care, pe la 1434, reușește să devină liderul neoficial al Republicii, deși el personal nu ocupa prea multe funcții și nu a schimbat instituțiile democratice ale Florenței. Cosimo este un mecena generos pentru reprezentanții noii arte renascentiste: Brunelleschi, Donatello, Masaccio, Filippo Lippi, Paolo Ucello, Luca della Robbia, Lorenzo Ghiberti și mulți alții. Astfel, are o contribuție hotărâtoare la promovarea strălucirii artei florentine și la schimbarea statutului artistului de la simplu meșteșugar la creator. La inițiativa lui Cosimo, Conciliul care discuta Unirea Bisericilor Catolică și Ortodoxă s-a mutat de la Ferrara la Florența, în 1439. Este ocazia contactului cu intelectuali bizantini, între care filosoful Gheorghios Gemistos Plethon, care le prezintă lui Cosimo și notabililor florentini puțin cunoscuta pe atunci filosofie platonice. Ulterior, la Florența s-a predat limba greacă, iar filosoful Marsilio Ficino a excelat la traduceri din greacă în latină. Cosimo a

Palazzo Medici Riccardi (interior).

Domul Catedralei Santa Maria del Fiore, din Florența.

CUM INTERPRETEZI O IMAGINE

Alege unul dintre cele două monumente reprezentative ale Florenței – **A** sau **B** – și completează o fișă (în format digital sau pe o coală de hârtie).

1. Date generale: titlul imaginii • autorul • epoca/anul • tipul imaginii (pictură, frescă, fotografie etc.).
2. Descriere: ce apare în imagine • personaje, obiecte, decor • culori • atmosferă.
3. Context istoric/cultural: perioada istorică • evenimentul sau tema ilustrată.
4. Elemente de interpretare: simboluri importante • mesajul transmis • ideile sau valorile sugerate.
5. Impresie personală: ce transmite imaginea • opinie argumentată succint.

METODA PUZZLE (JIGSAW)

Realizați o dezbatere pe tema „Florența și familia Medici”. Pentru realizarea activității clasa este împărțită în grupe „de bază” și apoi în grupe „de experți”.

Desfășurarea activității:

I. Stabilirea Tematicii (4 teme de studiu).

Fiecare membru dintr-o grupă de bază devine „expert” pe unul dintre următoarele aspecte:

Ascensiunea și conducerea: Rolul lui Cosimo și al lui Lorenzo de Medici în transformarea Florenței

- **Mecenatul și arta:** Finanțarea marilor artiști renașcentiști (Michelangelo, Botticelli, Da Vinci)

- **Intrigi și comploturi:** Conspirația Pazzi și rivalitățile politice ale epocii

- **Moștenirea culturală:** Palatele (Pitti, Uffizi), colecțiile de artă și impactul asupra Umanismului.

II. Desfășurarea Lecției

Etapa 1 (Grupele de bază):

Elevii se împart în echipe de 4. Fiecare membru primește câte un număr (1, 2, 3 sau 4) corespunzător unui pilon de studiu.

Etapa 2 (Grupele de experți):

Elevii cu același număr din toate grupele se reunesc într-o nouă echipă. Ei studiază materialele, extrag ideile principale și colaborează pentru a explica cel mai bine tema respectivă.

Etapa 3 (Reîntoarcerea la bază):

Experții revin în grupele lor inițiale. Fiecare predă colegilor săi informația asimilată, astfel încât la final întreaga grupă să dețină imaginea completă a Florenței renașcentiste.

Leonardo da Vinci, Buna Vestire, perioada florentină timpurie.

Michelangelo, Sfânta Familie, perioada florentină.

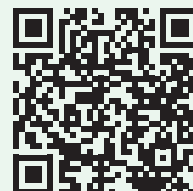

Sandro Botticelli, Nașterea lui Venus, operă emblematică a Renașterii florentine.

inițiat așa-numita Academie Platonice, în jurul lui Ficino. Era un grup informal, nu o instituție de învățământ, dar care a permis dialogul dintre filosofi, literați, artiști plastici, transformând Florența în nava-amiral a Renașterii italiene.

Nepotul lui de fiu, Lorenzo (1449–1492), supranumit Magnificul, a continuat să acționeze pentru sprijinirea literaților, filosofilor și artiștilor, pentru întărirea alianțelor cu alte forțe politice și pentru consolidarea pozițiilor familiei la conducerea Florenței. El însuși un poet destul de talentat, a reformat instituțiile florentine, în sensul consolidării puterii personale, în același timp reușind să facă din Florența capitala culturală a Italiei și un factor de echilibru în complicata situație politică peninsulară. După moartea sa, predicile călugărului Savonarola, în contextul invaziei franceze, declanșează o răscoală populară, care izgonește familia de Medici și instaurează o guvernare teocratică. Multe opere de artă sunt distruse, uneori chiar de propriii autori, convinși că operele lor erau imorale și contrare credinței creștine (Botticelli). Familia de Medici revine la putere în 1512 și transformă Republica florentină în Ducatul Toscaniei, pe care îl va conduce ulterior. Fiul lui Lorenzo, Giovanni, a devenit papă în 1513, sub numele de Leon al X-lea, și a rămas în istorie prin continuarea politicii de sprijinire a artiștilor.

**Virtute, mândrie și măreție:
Palatul Medici din Florența**

REPERE CRONOLOGICE

1517 începutul Reformei,
„Cele 95 de teze” ale lui Martin Luther

1534 Ignățiu de Loyola întemeiază
Ordinul Iezuiților

1542 crearea Inchiziției papale

1559 crearea Congregației Indexului

1653 Religiiile recepte în Transilvania:
catolicism, calvinism,
unitarianism, luteranism

DICȚIONAR BIOGRAFIC

© Wikimedia

MARTIN LUTHER, călugăr și profesor de teologie, a expus în 1517, la Wittenberg, „cele 95 de teze”, în care contesta sacramentele, indulgențele, ierarhia catolică și poziția Bisericii, susținând ideea revelării Evangheliei pentru fiecare individ, o biserică simplă și ieftină, egalitatea spirituală dintre laici și mireni, **mântuirea prin credință**. Orice creștin este preot, deci clerul, slujbele religioase, pelerinajele, cultul sfinților, existența mănăstirilor nu mai au rost. A tradus Biblia în limba germană.

© Wikimedia

JEAN CALVIN și-a pus în practică ideile în republica teocratică de la Geneva. El susținea predestinarea individului pentru mântuire sau pentru damnare. Propovăduia suprimarea opulenței și a practicilor religioase catolice, a distracțiilor, munca, morala și rugăciunea, o biserică a egalilor simplă și austeră. **Calvinismul** s-a răspândit în Scoția, Germania, Țările de Jos și Franța (în rândul hughenotilor). Aceștia au fost masacrați de catolici în timpul Noptii Sfântului Bartolomeu (23/24 august 1572).

3. REFORMA RELIGIOASĂ
ȘI IMPACTUL ASUPRA EUROPEI

ÎNȚELEGE cauzele Reformei!

Religioase	Economice
- slăbirea autorității papale ca urmare a „captivității franceze” - viața scandaloasă a unor papi și ierarhi catolici - centralizarea autoritară a puterii și lucrările costisitoare pentru preamărirea Romei, comandate de Iuliu al II-lea și Leon al X-lea	- proprietățile și veniturile Bisericii erau scutite de impozite - sporirea veniturilor prin daniile bisericesti orientate cu precădere spre Roma - comerțul cu indulgențe - vânzarea funcțiilor episcopale - nevoia unei biserici simple, mai sobră și mai puțin ierarhizată
Politice	Ideologice
- consolidarea puterii monarhice, subordonarea bisericii de către stat - contradicția dintre caracterul universal al Bisericii Catolice și caracterul particular al statelor incipient moderne	- dezvoltarea Umanismului și a spiritului critic - creșterea numărului celor care puteau citi singuri lucrările teologice și puteau compara percepțiile biblice cu realitatea

Reforma a apărut în secolul al XVI-lea și a fost o mișcare religioasă, social-politică și ideologică îndreptată împotriva Bisericii Catolice, care a determinat desprinderea din cadrul său a bisericilor reformate sau protestante.

Conciliul de la Trento (1545–1563), numit și *Concilium Tridentinum* a avut ca scop clarificarea disputelor apărute odată cu Reforma protestantă și readucerea protestanților la Biserica Catolică. Hotărârile Conciliului convocat de papa Paul al III-lea au vizat combaterea corupției, a nepotismului, a exceselor fiscalității pontificale. S-a reorganizat învățământul teologic, prin seminarii. Indulgențele s-au menținut, dar nu mai trebuiau vândute. Cele mai multe hotărâri au fost împotriva Reformei: capul Bisericii rămânea papa, mântuirea se obținea prin credință, dar cu mijlocirea preoților, bisericii, sfinților și a faptelor pioase. Biserica avea 7 taine, limba de cult latina, iar Biblia nu trebuia tradusă în limbile vorbite.

Contrareforma a luat și măsuri de corectare a abuzurilor, având și componente de Reformă catolică. În 1534, Ignățiu de Loyola a înființat Ordinul Iezuiților. În 1559 a fost stabilit **Indexul cărților interzise**. Arta barocă a fost un instrument de propagandă adoptat de Biserica catolică pentru a critica austeritatea și simplitatea protestantismului.

În Transilvania, reforma s-a răspândit prin intermediul studenților și misionarilor veniți din Germania. În 1545, sașii au adoptat luteranismul, iar calvinismul a apărut cu permisiunea principilor Rakoczi și Apaffi printre unguri (1564). Contrareforma s-a manifestat prin intermediul iezuiților.

GÂNDIRE CRITICĂ

Argumentați pro *versus* contra, pornind de la afirmația: „Acțiunile Contrareformei (precum Inchiziția, Indexul cărților interzise și acțiunile iezuiților) au fost un mecanism de reînnoire spirituală a Bisericii Catolice sau un instrument represiv, politic și ideologic de limitare a libertății de gândire și de oprire a expansiunii protestante?”

STUDIU DE IMAGINE

Analizează sursele **A** și **B** și argumentează, în 8–10 rânduri, rolul caricaturilor ca mijloc de propagandă în acțiunile Bisericii și ale luteranilor.

A Medalii satirice antipapale, 1545, care întoarse invers arată un demon și un bufon.

B Luther dă mâna cu diavolul, propagandă catolică antiluterană.

APROFUNDEAZĂ

Scanează codul QR și rezolvă cerințele:

1. Precizează două cauze care au determinat declanșarea Reformei.
2. Precizează invenția care a contribuit la răspândirea Reformei.
3. Formulează un punct de vedere referitor la consecințele Reformei în evoluția mentalității oamenilor.

PROIECT

Organizați în echipe de 5–6 elevi, realizați în Canva, un portofoliu cu titlul „Evoluția barocului în secolele XVI–XVII”, având în vedere: *contextul, funcțiile artei baroce, caracteristici, reprezentanți, concluzii*.

Extazul Sfintei Tereza”, lucrare reprezentativă a artei baroce, Lorenzo Bernini, Roma.

Vânzarea de indulgențe, dintr-un pamflet al lui Luther, 1525.

© Wikimedia

Anglicanismul a apărut în timpul regelui Henric al VI-lea (1509–1548). „Actul de supremație” (1534) votat de Parlamentul englez stabilea despartirea bisericii engleze de Roma, proclamarea regelui ca șef suprem al bisericii din Anglia și confiscarea pământurilor acesteia. „Cele 39 de articole” (1564) fixau doctrina religioasă a Bisericii anglicane, preluând idei calvine. Limba de cult a devenit engleza, s-a înlăturat celibatul clerului, s-au menținut doar botezul și împărtășania, episcopatul și ierarhia bisericească de tip catolic.

VIDEOTECA DIGITALĂ

Contrareforma

Conciliul de la Trento

Muzică barocă

Barocul

REȚINE

- Reforma a apărut în sec. al XVI-lea și a fost o mișcare religioasă, social-politică și ideologică îndreptată împotriva Bisericii Catolice.
- În 1517 Martin Luther a expus la Wittenberg, „Cele 95 de teze”, inițind Reforma.
- Jean Calvin a fost inițiatorul calvinismului.
- Conciliul de la Trento (1545–1563) a debătut problemele dogmatice și disciplinare din cadrul Bisericii Catolice, adoptând unele măsuri de corectare a abuzurilor.
- Contrareforma a reprezentat lupta catolicismului împotriva progreselor confesiunilor protestante.

© Wikimedia

Ignațiu de Loyola, pictură
de Francisco Zurbarán, cca 1600.

© Wikimedia

Iezuiți la curtea împăratului mogul
Akbar (India).

© Wikimedia

Sfântul Francis Xavier în viziunea
unui convertit japonez.

Ordinul Iezuiților

Societatea lui Iisus sau Ordinul Iezuit a luat naștere în 1540, când Ignatius de Loyola (1491–1556), mic nobil de origine bască din Regatul Castiliei, a primit aprobarea papei pentru ordinul religios pe care îl întemeiasă împreună cu prietenii săi cu câțiva ani înainte. Scopurile noului ordin erau apărarea catolicismului, pus în discuție de Reformă, și promovarea sa în teritoriile (re)descoperite de europeni. Conștient de nevoia unei pietăți individualizate, Loyola a formulat *Exercițiile spirituale*, devenite un instrument de meditație foarte eficient.

Iezuiții erau un ordin călugăresc masculin, ai cărui membri depuneau obișnuitele jurăminte de castitate, sărăcie și supunere, dar în plus și un al patrulea, de a accepta să meargă oriunde ar fi trimiși de papă. Organizarea lor era una cvasimilitară, reflectând experiența de soldat avută de Ignatius de Loyola înaintea orientării sale către o viață spirituală. Supunerea față de papă și disciplina, ca și faptul că nu erau legați de un anumit loc, ci mergeau acolo unde era nevoie de ei, au condus la succesul noului ordin. Se adaugă realismul cu care acceptau unele dintre tradițiile locale, în zonele unde făceau prozelitism catolic, astfel încât iezuiții au reușit să readucă la catolicism unele teritorii europene inițial trecute la Reformă, dar mai ales să convertească popoare din America și Asia. Francisc Xavier (1506–1552) a realizat numeroase convertiri în India, China, Japonia, fiind considerat Apostolul Asiei.

O contribuție foarte importantă este organizarea învățământului, colegiile iezuite fiind bazate pe clase de vârstă și pe o programă inspirată de Renaștere și Umanism, prin care băieții învățau în latină nu doar teologie, ci și studii clasice, istorie, bune maniere, dans, iar una dintre metodele preferate de profesorii iezuiți era apelul la piese de teatru jucate de elevi. Un rol important în organizarea sistemului edu-

Biserica Il Gesù din Roma a fost construită între 1554 și 1584
și a fost prima biserică a iezuiților.

cațional l-a avut ghidul pedagogic, *Ratio Studiorum* (1599). Pentru că nu încercau să-i convertească la catolicism pe elevii de alte religii, părinții protestanți sau ortodocși aveau încredere să-și trimită fiii la colegii iezuite. Cronicarii moldoveni Grigore Ureche și Miron Costin au fost formați în colegii iezuite din Polonia, unde au aflat despre originea latină a limbii și poporului român. Iezuiții au fost folosiți de Imperiul Habsburgic în Transilvania, pentru a contracara Reforma. Azi, ordinul desfășoară în principal activități de caritate.

APLICAȚII

Țelurile iezuitului

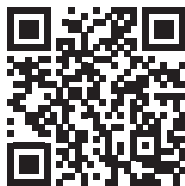
„Să se străduiască în special pentru apărarea și propagarea credinței și pentru progresul sufletelor în viața și doctrina creștină, prin predici publice, conferințe și orice altă împărtășire a Cuvântului lui Dumnezeu, precum și prin retrageri spirituale, educarea copiilor și a persoanelor neînvățate în creștinism și consolarea spirituală a credincioșilor lui Hristos prin ascultarea spovedaniilor și administrarea celorlalte sacramente. În plus, să se arate dispus să-i împace pe cei înstrăinați, să-i ajute și să-i slujească cu compasiune pe cei aflați în închisori sau spitale și, de asemenea, să îndeplinească orice alte fapte de caritate, după cum va părea potrivit spre slava lui Dumnezeu și binele comun”.

(Bula Papei Iulius al III-lea, 1550)

- Precizează, pe baza sursei, două informații referitoare la propagarea credinței.
- Identifică, în sursă, două obiective privind actele de caritate urmărite de iezuiți.
- Formulează o opinie cu privire la rolul iezuiților în perioada Contrareforme, susținând-o cu un argument istoric.

Studiu comparativ privind sistemul educațional

a. Explorează harta colegiilor iezuite din Europa sau lista istorică a instituțiilor pentru a localiza primele colegii și universități iezuite din Europa.

b. Explică, în 8–10 rânduri, modalitatea prin care iezuiții au revoluționat sistemul educațional.

c. Analizează cum era structurat programul de studiu în școala iezuită, comparativ cu școala din zilele noastre.

În realizarea studiului comparativ poți folosi atât informațiile din lecție, cât și surse online.

Iezuiții în spațiul românesc

Primul loc din spațiul românesc în care au ajuns iezuiții a fost Transilvania, în timpul lui Ștefan Báthory. Inițiativa lui de a înființa în 1581 la Cluj un Colegiu Academic iezuit s-a dovedit cea mai importantă realizare a prezenței acestora în zonă. În 1585, universitatea (Academia Claudiopolitană) avea deja 180 de studenți care urmau cursuri de filosofie, de 3 ani, și de teologie, de 4 ani. În secolul al XVIII-lea, deținea patru facultăți, pe lângă filosofie și teologie, pe cele de drept și medicină. Conducerea ei a fost preluată în 1776 de un alt ordin călugăresc romano-catolic, Ordinul Piariștilor, a cărui misiune era educarea tineretului. Limbile de predare erau latina și germana. Nicolae Pătrașcu, fiul lui Mihai Viteazul a fost, între alții, student al acestui colegiu. Primul loc în care a funcționat Colegiul iezuit din Cluj a fost Biserica de pe Ulița Lupilor (Biserica Reformată Centrală).

JURNAL REFLEXIV

- Reține trei idei care te-au impresionat în această lecție.
- Indică noțiunile care necesită explicații detaliate.
- Ai putea utiliza în viitor cunoștințele învățate în această lecție? Cum?

© https://www.elizabeth.org/

A

Regina Elisabeta I a Angliei și Irlandei (1558–1603), cu însemnele puterii, imaginea încoronării (actor necunoscut, cca 1600). Reprezentantă a absolutismului monarhic, cea care a înfrânt „Invincibila Armada” a Spaniei, marcând începutul Angliei ca mare putere maritimă.

Machiavelli despre rațiunea de stat

„Trebuie de asemenea să știm că un principe nu poate să respecte toate acele virtuți pentru care oamenii în general sunt socotiți buni, deoarece adeseori, pentru ca să-și apere statul, el este nevoit să acționeze împotriva cuvântului dat, împotriva milei, a omeniei, a religiei.” (Nicolo Machiavelli, *Principele*)

Bazele teoretice ale monarhiei absolute de drept divin, 1697

„Dumnezeu i-a investit pe regi ca miniștri ai săi și domnește prin ei asupra popoarelor. Am văzut că această întreagă putere a lor vine de la Dumnezeu. Prințul, [...] este ministrul lui Dumnezeu pentru a înfăptui binele. [...] Căci prin ei, Dumnezeu își exercită puterea asupra Împărației sale. Pentru aceasta, noi nu vedem în tronul regal doar tronul unui om, ci tronul lui Dumnezeu însuși. [...] Pentru toate acestea, persoana regelui este sacră.” (Bossuet, „Politica extrasă din cuvintele Sfintei Scripturi”)

4. STATUL SUNT EU! ABSOLUTISMUL MONARHIC

Monarhia de drept divin
ÎNȚELEGE cauzele absolutismului monarhic!

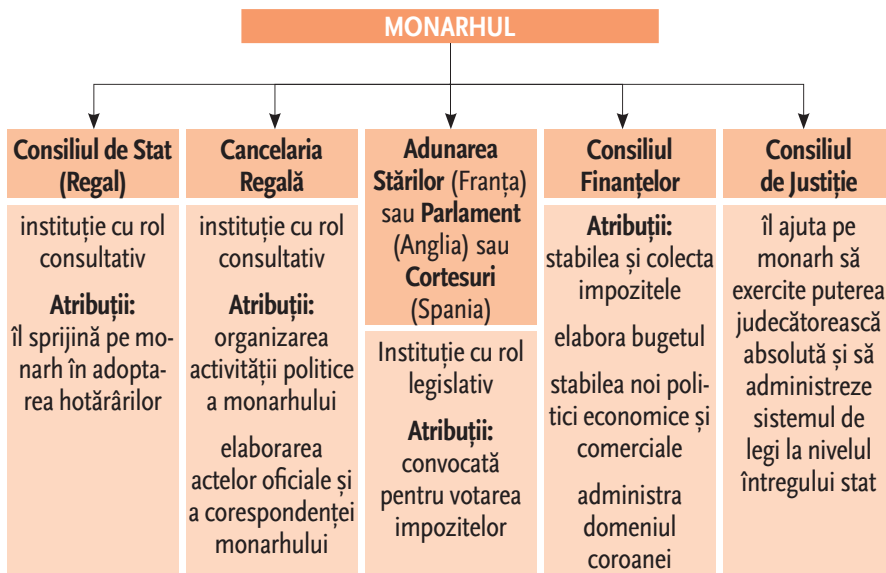
Premisele instaurării absolutismului monarhic			
politice	economice	sociale	religioase
- încheierea procesului de centralizare politică - înlăturarea opozițiilor politice - consolidarea puterii politice a monarhului	dezvoltarea manufacturilor și a comerțului	- declinul nobilimii - afirmarea orășenimii și a burgheziei - țărănimia dorea protecție față de abuzurile nobilimii	- răspândirea Reformei - Biserica catolică și protestantă doreau sprijinul puterii monarhului

Absolutismul reprezintă forma de guvernare adoptată între secolele al XVI-lea – al XVII-lea în state precum Franța, Anglia, Spania și Rusia, în care monarhul deținea întreaga putere în stat, legitimată prin teoria dreptului divin și principiul rațiunii de stat, care subordonează interesele individuale interesului superior al națiunii. Puterea monarhului este susținută de ideea că acesta este unsul lui Dumnezeu, ceea ce îl face superior tuturor. Monarhul se situează deasupra legilor, voința sa este lege în cadrul statului și orice acțiune în folosul acestuia este justificată, chiar dacă ar încălca normele morale și religioase. Cultul personal al monarhului corespunde în plan artistic cu reședințe grandioase, instrumente ale propagandei regale, precum Escorial (Spania), Versailles (Franța) și palatele din Sankt Petersburg (Rusia). În perioada absolutismului, monarhia are un caracter ereditar.

În conducerea statului, monarhul s-a bazat pe o **administrație centralizată**, acesta exercitându-și autoritatea asupra întregului teritoriu al țării prin intermediul oamenilor săi de încredere. Instituțiile statului sunt subordonate direct monarhului, care le controlează nemijlocit. Administrația centrală și locală era formată din funcționari numiți și controlați de rege, recrutați din rândul burgheziei sau al nobilimii de robă. Armata profesionistă, formată din **mercenari** și dotată cu arme de foc, era plătită de stat și aflată sub controlul direct al regelui, care nu mai era dependent din punct de vedere militar de nobilime.

Biserica a fost subordonată autorității monarhului, care este **alesul lui Dumnezeu** pe pământ (teoria dreptului divin). Veniturile necesare statului erau obținute atât de pe domeniul regal, cât și din impozitele votate de Adunările Generale ale Stărilor. Acestea se mențin, dar rolul lor a fost redus, fiind convocate doar pentru votarea impozitelor solicitate de monarhie. În Franța, Adunarea Stărilor Generale nu a mai fost convocată între 1614 și 1789.

În perioada absolutismului monarhic au loc **transformări sociale**, determinate de faptul că poporul a fost lipsit de drepturi, iar opoziția a fost reprimată. Nobilimea pierde independența militară și politică în

ATRIBUȚIILE MONARHULUI	
Politice	inițiază legile, numește miniștrii; convoacă sau dizolvă Parlamentele sau Consiliile; controlează politica internă și externă a statului
Administrative	numește funcționarii statului; controlează administrația
Militare	conduce armata
Judecătorești	numește judecătorii; instanță supremă
Financiare	stabilește taxele; bate monedă
Religioase	este conducătorul bisericii (Anglia); controlează numirile în înalte funcții bisericești (Franța, Spania)

fața autorității regale. Burghezia a cunoscut o ascensiune economică puternică, a început să cumpere titluri nobiliare și să dețină funcții administrative. Țărănimea a reprezentat majoritatea populației, rămânând baza societății și a veniturilor statului. Deși au devenit liberi din punct de vedere personal, țăranii au continuat să plătească numeroase taxe și dări către stat și nobili.

Reprezentanți de seamă ai absolutismului monarhic în Europa

Filip al II-lea (1556–1598), regele Spaniei și Portugaliei, stăpânește și teritorii din Italia, Țările de Jos, America Centrală și de Sud, Africa, Asia. A susținut Biserica catolică și Inchiziția, pentru contracararea răspândirii Reformei. Rege birocrat, a controlat politica internă și externă a monarhiei. Pe plan extern, Filip al II-lea a sprijinit ascensiunea Habsburgilor în Europa. A început colonizarea Insulelor Filipine și a stabilit prima rută comercială transpacifică dintre America și Asia. În 1571, flota spaniolă obține marea victorie de la Lepanto, împotriva otomanilor.

INVESTIGAȚIE

Alege alte două palate ridicate în perioada absolutismului. Realizează o descriere a acestora după exemplul dat.

CE? Palat	1623: Ludovic al XIII-lea construiește prima cabană de vânătoare pe acest domeniu 1661: Ludovic al XIV-lea inițiază ample lucrări de extindere și începe să îl transforme în reședința oficială a curții regale.
UNDE?	DE CE? Reședință regală
Situat în orașul Versailles, o suburbie aflată la aproximativ 20 - 25 de kilometri sud-vest de centrul Parisului, în Franța	

STUDIUL DE IMAGINE

- Identifică conducătorul politic din sursa A.
- Precizează trei simboluri ale puterii monarhului.
- Interpretează imaginea, pornind de la contextualizarea cronologică, internă și externă.

ȘTIAI CĂ...

...Jean-Baptiste Lully a fost compozitorul oficial al regelui, care a creat muzica de curte, baletele grandioase și opera franceză, marcând profund serbările regale?

JURNAL REFLEXIV

1. Reține trei idei care te-au impresionat în această lecție.
2. Indică noțiunile care necesită explicații detaliate.
3. Ai putea utiliza în viitor cunoștințele învățate în această lecție? Cum?

REȚINE

- Monarhia absolutistă este forma de guvernământ în care întreaga putere este concentrată în mâinile monarhului, adesea justificată prin „dreptul divin”.
- Alți monarhi absoluți: Carol al V-lea (Sfântul Imperiu Romano-German și Spania), Soliman I Magnificul (Imperiul Otoman), Elisabeta I (Anglia).

Academia de Științe Regale și a școlii militare. A purtat războaie cu Anglia, Spania și Olanda, care au transformat Franța într-o mare putere europeană.

Ludovic al XIV-lea: „Statul sunt eu” (1643–1715), regele Franței, a urmărit creșterea puterii monarhice și a gloriei personale, prin concentrarea puterii în propriile mâini („Regele Soare”). De la 22 de ani a început să domnească singur și a controlat toate aspectele politicii franceze. Îi este atribuită expresia „Statul sunt eu” („L’État, c’est moi”), adevărată definiție a absolutismului. Ajutat de ministrul de finanțe, Jean Baptiste Colbert, regele a adoptat pe plan intern o politică **mercantilistă** vizând dezvoltarea economică a Franței. A sprijinit cultura și educația, înființând

alianța cu Dimitrie Cantemir (1711), țarul urmărea transformarea Moldovei și apoi a Țării Românești în provincii (gubernii rusești).

Țarul Petru cel Mare (1692–1724) a moștenit un imperiu foarte extins, dar slab populat, cu o țărănie analfabetă, superstițioasă și ținută într-o mizerie morală și materială cruntă de o boierime **retrogradă**. Pentru a înțelege modelul occidental, a lucrat incognito ca tâmplar și marinăr, în Olanda (ceea ce azi ar fi considerat „spionaj industrial”). După modelul absolutismului occidental, a reorganizat administrativ Rusia și a subordonat Biserica statului, diminuând puterea politică a marii boierimi. Pe plan extern, a obținut ieșirea la Marea Baltică și la Marea de Azov. Prin

GÂNDIRE CRITICĂ

Organizați în 4–5 echipe, analizați și comparați, folosind atât informațiile din lecție, cât și surse online, în ce măsură exercitarea puterii de către monarh a influențat evoluția pe termen lung a societății, ținând cont că a suprimat participarea politică a cetățenilor.

APLICAȚII

1. Citește cu atenție sursa A și rezolvă cerințele:

A. „Suveranitatea nu este limitată nici în putere, nici în funcție, nici la un timp anumit. [...] Cât despre legile divine și naturale, toți monarhii pământului le sunt supuși, și nu stă în puterea lor să le încalce, dacă nu vor să fie vinovați de **lezmajestate** divină, purtând război cu Dumnezeu. Dar monarhul nu poate încălca legile care privesc starea statului și așezarea acestuia, de vreme ce sunt alăturate și unite cu Coroana, cum este Legea Salică; și orice ar face, întotdeauna succesorul poate să anuleze ceea ce ar fi fost făcut [...] Monarhul este într-atât de obligat convențiilor pe care le are cu supușii săi, că nu poate fi dezlegat de ele prin puterea sa absolută.” (Jean Bodin, „Cele șase cărți ale Republicii”)

a. Menționează, pe baza sursei A, o informație referitoare la limitele puterii monarhului.

b. Explică, în 4–5 rânduri, cum se reflectă deviza lui Ludovic al XIV-lea, „Statul sunt eu!”, asupra modului în care a guvernat Franța.

2. Citește cu atenție sursa B și rezolvă cerințele:

B. „Aduceți fericirea supușilor voștri, și din acest punct de vedere, nu duceți războaie decât atunci când sunteți constrâns și când veți considera că este util și numai după ce veți cântări bine rațiunile în Consiliul vostru. [...] Dacă veți fi constrâns să faceți război, puneți-vă în fruntea trupelor voastre. [...] Nu abandonați niciodată problemele guvernării pentru plăcerile vieții; faceți-vă o regulă de conduită în așa fel încât să vă bucurați de timpul liber și de divertisment. [...] Acordați o mare atenție problemelor atunci când vi se vorbește, ascultați atent, dar nu hotărâți nimic. Când aveți mai multe informații, aduceți-vă aminte că voi decideți. Tratați bine pe toată lumea; nu spuneți niciodată nimănui un lucru neplăcut, dar distingeți-i pe oameni după calitățile și meritele lor. [...] Nu vă lăsați guvernat; fiți stăpânul; să nu aveți niciodată favoriți, nici prim-ministru. Discutați, consultați Consiliul vostru, dar decideți.” (Voltaire, *Opere istorice*)

a. Numește instituția politică precizată în sursa dată.

b. Menționează două informații referitoare la guvernarea statului.

c. Formulează un punct de vedere referitor la instrucțiunile de guvernare, susținându-l cu două informații din sursă.

FIȘĂ DE ANALIZĂ

Elaborează o fișă de analiză privind domniile regilor Ludovic al XIV-lea, Filip al II-lea și Petru cel Mare:

a. măsuri adoptate;	d. transformări sociale;
b. relația cu Biserica;	e. politică externă;
c. colaboratori;	f. consecințe.

Poți folosi atât informațiile din lecție, cât și surse online (ex. Wikipedia).

APLICAȚII INTERDISCIPLINARE

1. Scanează codul QR, activează traducerea automată și urmărește documentarul!

a. Identifică două caracteristici ale monarhiei absolute.

b. Precizează două cauze care au determinat înlăturarea absolutismului.

c. Extrage, pe baza sursei, trei cuvinte-cheie care îl caracterizează pe Ludovic al XIV-lea.

2. Scanează codurile QR pentru Aprofundare!

Ludovic al XIV-lea

a. Precizează două măsuri adoptate în politica internă de rege Ludovic al XIV-lea.

b. Menționează două personalități politice care au influențat politica promovată de rege Ludovic al XIV-lea.

c. Explică, în 8–10 rânduri, influența Palatului Versailles privind controlul exercitat de monarhie asupra nobilimii franceze.

Filip al II-lea - Spania

a. Precizează două caracteristici ale administrației statului în timpul regelui Filip al II-lea.

b. Menționează două acțiuni desfășurate în politica externă.

RECAPITULARE

CURSA PENTRU MIRODENII. MARILE DESCOPERIRI GEOGRAFICE:

- Căutarea unor noi drumuri pentru comerțul cu mirodenii a fost cauza marilor descoperiri geografice.
- Portughezii au descoperit un nou drum maritim spre India, ocolind Africa.
- Spania a finanțat expedițiile care au vizat ruta vestică, traversând Oceanul Atlantic.
- Fernando Magellan și Francis Drake au realizat primele circumnavigații ale Globului.
- Conchistadorii Hernan Cortes, Francisco Pizarro au cucerit teritoriile din Lumea Nouă.
- Spania și Portugalia au pus bazele primelor imperii coloniale, ulterior, Marea Britanie, Franța și Olanda li s-au alăturat.
- Misionari (precum iezuiții) în teritoriile ocupate au contribuit atât la evanghelizarea populației băștinașe, cât și la consolidarea puterii metropolelor europene.

OMUL – MĂSURA TUTUROR LUCRURILOR. UMANISMUL ȘI RENĂȘTEREA:

- Umanismul și Renașterea – trecerea de la gândirea medievală teocentrică spre o viziune antropocentrică și laică. Florența a fost leagănul Renașterii, aici au apărut primele idei renaștentiste.
- Idealul epocii este omul universal, o persoană complexă, dezvoltată multilateral și capabilă să excelleze în mai multe domenii (arte, științe, literatură).
- Accentul cade pe studiul limbilor clasice (latina și greaca) și a Antichității greco-romane ca sursă de înțelepciune.
- Arta devine mai naturalistă și desacralizată, artiștii folosesc perspectiva liniară și proporțiile anatomice.
- În literatură apar scrieri în limbile naționale (vernaculare), nu doar în latină.
- În știință (astronomie, medicină și fizică) observația directă și experimentul înlocuiesc explicațiile mistice.

- Mecenatul – practica de a finanța artiști, scriitori și oameni de știință, specifică familiei Medici și altor elite italiene, contribuind la dezvoltarea culturii.

REFORMA RELIGIOASĂ ȘI IMPACTUL ASUPRA EUROPEI:

- Reforma religioasă – mișcarea de contestare a autorității Bisericii Catolice; a divizat unitatea religioasă a Europei, determinând apariția Bisericilor protestante (luterană, calvină și anglicană).
- Martin Luther susținea că mântuirea se obține prin credință.
- Jean Calvin a introdus conceptul de predestinare; mântuirea omului este hotărâtă de voința lui Dumnezeu.
- Henric al VIII-lea, regele Angliei, prin Actul de Supremație (1534), devine conducătorul Bisericii Anglicane.
- Conciliul de la Trento (1545–1563) a inițiat Contrareforma (sau Reforma Catolică) prin care s-a decis reorganizarea Bisericii Catolice.
- Ordinul Iezuiților fondat de Ignățiu de Loyola; instrument principal al Contrareforme.

STATUL SUNT EU! ABSOLUTISMUL MONARHIC:

- Absolutismul monarhic (sec. XVI–XVIII) – regimul politic în care monarhul deține puterea absolută.
- Monarhul își exercită autoritatea în calitate de reprezentant al lui Dumnezeu pe Pământ; dispune de o administrație centralizată, preluând controlul asupra finanțelor, justiției, armatei și politicii externe.
- Pentru a limita puterea nobilimii, monarhii oferă privilegii și sprijin burgheziei, care susțin financiar statul.
- **Filip al II-lea al Spaniei** a transformat Spania într-o mare putere și a condus printr-un aparat birocratic centralizat.
- **Ludovic al XIV-lea al Franței** – „Regele Soare” – este modelul monarhului absolut.
- **Petru cel Mare al Rusiei** a modernizat și occidentalizat statul rus, centralizând administrația și preluând controlul asupra Bisericii.

AUTOEVALUARE

I. Completează enunțurile de mai jos:

2p. (4x0.5p.)

1. Exploratorul portughez _____ a ocolit Africa și a ajuns în India.

2. Practica de a finanța artiști, scriitori și oameni de știință s-a numit _____.

3. Martin Luther a expus public la Wittenberg documentul cunoscut sub numele de _____.

4. Pentru a arăta tuturor puterea monarhiei absolute, Ludovic al XIV-lea a ordonat construirea palatului _____.

II. Ordonează în timp și reprezintă pe o axă cronologică următoarele evenimente sau procese istorice:

fondarea Ordinului Iezuit, expediția lui Fernando Magellan, inventarea tiparului, domnia Țarului Petru cel Mare.

2p. (4x0.5p.)

III. Citește cu atenție textul de mai jos și rezolvă cerințele:

„Prima dată când am fost la Roma, când eram foarte tânăr, Papei [Iulius al II-lea] i s-a spus despre descoperirea unor statui foarte frumoase într-o vie de lângă Santa Maria Maggiore. Papa a ordonat unuia dintre ofițerii săi să alerge și să-i spună lui Giuliano da Sangallo să meargă să le vadă. A pornit imediat. Întrucât Michelangelo Buonarroti era mereu de găsit la noi acasă, tatăl meu îl chemase și îi încredințase sarcina mormântului Papei, tatăl meu a vrut să vină și el cu el. M-am alăturat tatălui meu și am plecat. Coborâsem până unde erau statuile, când imediat tatăl meu a spus: «Acesta este Laocoon, pe care îl menționează Pliniu». Apoi au săpat groapa mai lărgită pentru a putea scoate statuia. De îndată ce a fost vizibilă, toată lumea a început să deseneze, în timp ce discutau despre lucruri antice, discutau despre cele din Florența.” (Scrisoarea lui Francesco di Sangalo, 1560)

1. Precizează, pe baza textului, două informații referitoare la descoperire grupului statuar Laocoon.

0.5 p. (2 x 0.25 p.)

2. Explică de ce autorul consideră că „toată lumea a început să deseneze, în timp ce discutau despre lucruri antice”.

1p.

3. Menționează două personalități ale Renașterii artistice.

0.5 p. (2 x 0.25 p.)

4. Formulează un punct de vedere cu privire la rolul mecenatului în promovarea culturii, susținându-l cu două informații selectate din text.

1 p.

IV. Redactează un text de 15 rânduri în care să compari religiile protestante, având în vedere contextul, ideile promovate, personalitățile, precum și o asemănare și o deosebire între acestea.

2 p.

1 punct din oficiu
Total: 10 puncte

RECAPITULARE FINALĂ

PREISTORIA

- (circa 3500000–3000 î.Hr.)
- Prima epocă din istoria omenirii.
- Cuprinde două epoci:
- Epoca pietrei
- Epoca metalelor.

1. EPOCA PIETREI

Paleoliticul (Epoca pietrei cioplite):

- unelte rudimentar cioplite
- oamenii erau nomazi; trăiau în peșteri.
- ocupații: vânătoarea, culesul, pescuitul
- descoperirea focului

Mezoliticul (Epoca de tranziție):

- unelte mai mici și mai fine din piatră
- apar arcul și săgeata; primele ambarcațiuni rudimentare (canoe)

Neoliticul (Epoca pietrei șlefuite):

- oamenii devin sedentari, construiesc locuințe trainice, organizate în așezări (sate)
- practică agricultura, creșterea animalelor
- apar meșteșugurile (olăritul, țesutul)

2. EPOCA METALELOR

Eneoliticul: Cuprul este primul metal folosit; utilizat pentru podoabe și unelte simple.

Epoca Bronzului: Folosirea bronzului (aliaj din cupru și staniu); duce la diferențieri sociale (apar conducătorii militari).

Epoca Fierului: Unelte și armele din fier se perfecționează; tehnicile agricole și militare avansează rapid.

ANTICHITATEA

- (3000 î.Hr.–476 d.Hr.)
- Antichitatea este a doua epocă din istoria omenirii.
- A marcat dezvoltarea marilor civilizații, a statului, culturii și religiei

1. CIVILIZAȚIILE ORIENTULUI ANTIC

Mesopotamia

- situată între fluviile Tigru și Eufrat; considerată „leagănul civilizației”
- aici se formează primele orașe-stat (Ur, Uruk, Babilon) și apare prima formă de scriere (scrierea cuneiformă).

Egiptul Antic

- s-a dezvoltat în Nordul Africii, pe valea fluviului Nil
- statul – monarhie despotică, condusă de faraon
- egiptenii au inventat scrierea hieroglifică, au construit piramidele (ex. Piramida lui Keops)

2. CIVILIZAȚIILE ANTICHITĂȚII CLASICE

Grecia Antică

- Atena – statul cu regim democratic (conducerea prin votul cetățenilor).
- Sparta – stat cu regim oligarhic; grecii au inventat alfabetul grec, primul sistem complet de scriere format din vocale și consoane; cultura greacă se remarcă prin opere literare fundamentale (*Iliada* și *Odiseea* lui Homer), realizări în matematică, medicină, astronomie și filosofie.

Statul roman

- a evoluat de la oraș-stat (Roma), la Republică, apoi la Imperiu.
- romanii au cucerit bazinul Mării Mediterane; au răspândit limba latină și dreptul roman.

EVUL MEDIU

- **(476–1450)**
- A treia epocă din istoria omenirii.
- A fost marcată de dominația Bisericii Catolice și a Imperiului Bizantin, de apariția și expansiunea Islamului și de sistemul politico-social al feudalismului.

EVUL MEDIU TIMPURIU (sec. V–X):

- Căderea Imperiului Roman de Apus (476)
- Formarea Imperiului Carolingian (Carol cel Mare)
- Ascensiunea Imperiului Bizantin
- Apariția și expansiunea Islamului

EVUL MEDIU DEZVOLTAT (sec. XI–XIII):

- Apogeul feudalismului; diviziunea societății în trei stări: clerul, nobilimea și țărănimea.
- Marea Schismă (1054)
- Perioada Cruciadelor (1095–1291)
- Înflorirea artelor (stilul romanic și stilul gotic) și a literaturii; apariția primelor universități (Bologna, Paris).

EVUL MEDIU TÂRZIU (sec. XIV–XV):

- Criza secolului XIV: Marea Foamete; Moartea Neagră (Marea Ciumă); Războiul de 100 de Ani
- Căderea Constantinopolului (1453)

„Școala din Atena”, frescă de Rafael. Palatul Apostolic din Vatican.

Tranziția spre modernitate reprezintă procesul de trecere de la societatea medievală (agrară, dominată de Biserică și feudalism) la cea modernă. **Umanismul** și **Renașterea** determină revenirea la cultura greco-romană și plasarea omului în centrul universului (antropocentrism), spre

deosebire de teocentrismul medieval. **Reforma Protestantă** duce la ruperea unității Bisericii Catolice și la apariția unor noi valori precum munca asiduă și responsabilitatea individuală. În plan politic monarhul deținea întreaga putere politică (absolutismul).

AUTOEVALUARE FINALĂ

I. Completează enunțurile de mai jos cu răspunsurile corecte:

2 p. (4x0.5 p.)

1. Trecerea de la o economie bazată pe cules și vânătoare la agricultură și creșterea animalelor poartă numele de revoluție _____.

2. Bătălia purtată de Ramses al II-lea împotriva Imperiului Hitit a avut loc la _____.

3. „Geneza”, capodopera pictată pe tavanul Capellei Sixtine, a fost realizată de _____.

4. Unul dintre cei mai cunoscuți reprezentanți ai absolutismului în Franța a fost regele _____.

II. Ordonează în timp și reprezintă pe o axă cronologică următoarele evenimente sau procese istorice: Cristofor Columb, fondarea Romei, inventarea scrisului, Cruciada a IV-a.

2 p. (4x0.5 p.)

III. Citește cu atenție sursa și rezolvă cerințele:

„La moartea lui Iustinian cel Mare (565), statul [...] era ruinat de campaniile militare neconținute și de politica megalomană a suveranului, care a fost, totuși, ultimul mare împărat roman. Au urmat devalorizarea monedei de aur (*nomisma*), tulburări în rândul populației constantinopolitane, mărturii ale nemulțumirii generale, iar armatele imperiale, epuizate de nesfârșitele războaie de peste mări (Africa și Italia), stârnite de politica mării idei imperiale romane, s-au dovedit incapabile să asigure apărarea țării, amenințată din toate direcțiile. Valurile avarilor și slavilor au forțat, curând, frontierele Dunării, iar bulgarii, instalați dincoace de fluviu, și-au creat propriul stat, primul stat barbar înființat pe teritoriul bizantin. Forțele imperiale au suferit crude înfrângeri în fața perșilor, care au invadat provinciile din Orient, au intrat victorioase în Palestina, apoi au venit, în același timp cu avarii, să-și ridice tabăra înaintea zidurilor Constantinopolului, salvat, cum spune legenda, de intervenția miraculoasă a ocrotitoarei sale, Sfânta Fecioară.”

(H. Ahrweiler, *Ideologia politică a Imperiului bizantin*)

a. Numește două popoare migratoare, precizate în sursă.

0.5 p. (2 x 0.25 p.)

b. Menționează, din sursă, două consecințe ale politicii duse de conducătorul Imperiului Bizantin.

0.5 p. (2 x 0.25 p.)

c. Precizează alte două fapte istorice, unul în domeniul politic, iar altul în plan religios, desfășurate în cadrul Imperiului Bizantin, în afara celor la care se referă sursa dată.

1 p.

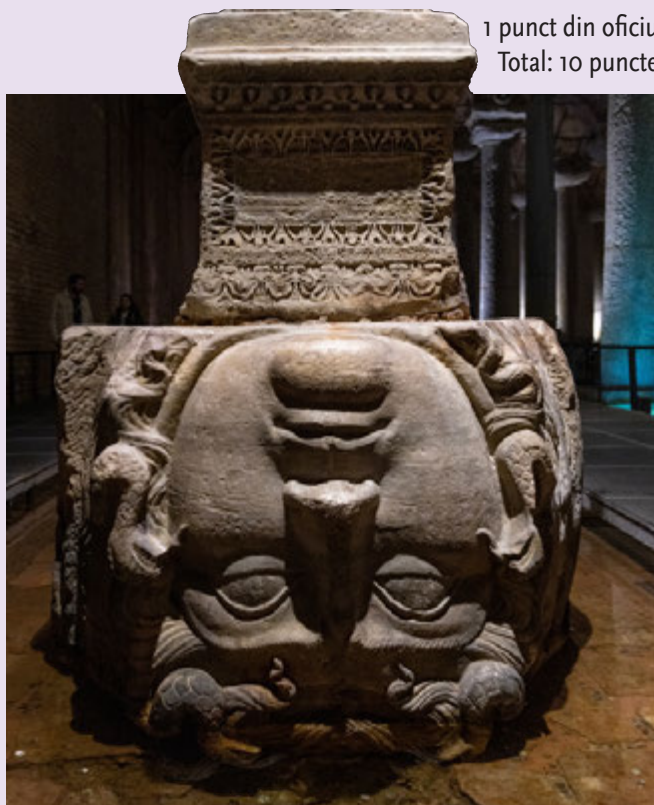
d. Formulează o opinie referitoare la influențele bizantine asupra culturii europene și susține-o cu un argument istoric.

1 p.

IV. Redactează un eseu de aproximativ o pagină în care să prezinți evoluția politică a Europei între secolele al V-lea – al XIV-lea, având în vedere: context, trei acțiuni desfășurate, două personalități politice implicate în procesul de centralizare politică, două consecințe ale expansiunii otomane în Europa.

1p (4x0,25p)

1 punct din oficiu
Total: 10 puncte

„Capul Meduzei”. Imensul bazin de sub Istanbul a fost construit la comanda împăratului Iustinian pentru a asigura rezerve de apă palatului și zonelor din jur.

TERMENI ISTORICI

aristocrație sacerdotală = elită religioasă cu autoritate spirituală.

Canva = aplicație online care poate fi folosită rapid pentru realizarea de proiecte vizuale atractive, fără a deține cunoștințe avansate de design.

Carbon-14 = izotop radioactiv al carbonului, folosit pentru datarea materialelor organice vechi.

Cei șapte regi legendari ai Romei = Romulus, Numa Pompilius, Tullus Hostilius, Ancus Marcius, Tarquinius cel Bătrân, Servius Tullius, Tarquinius cel Tânăr; primii patru sunt de origine romană și sabină, iar ultimii trei sunt etrusci.

civitas = corespondentul pentru termenul *polis*; oraș-stat (alcătuit dintr-un nucleu urban și teritoriul agrar aferent) și/sau cetățenie (totalitatea drepturilor și obligațiilor unui cetățean-locuitor al Romei: dreptul de căsătorie, dreptul la proprietate garantată și protejate de legile romane, dreptul electoral).

Concept = idee generală care reunește trăsături esențiale ale unor lucruri sau fenomene.

Context istoric = totalitatea condițiilor politice, economice, sociale și culturale în care are loc un eveniment istoric. Analizarea contextului istoric permite înțelegerea corectă a cauzelor și a semnificației faptelor din trecut, fără a le judeca din perspectiva prezentului.

Cutul imperial = ceremonie religioasă de onorare a împăraților în viață și de comemorare a celor defuncți (care nu fuseseră condamnați la uitare – *damnatio memoriae*).

democrație (*demos* – popor, *kratos* – putere) = conducerea prin puterea poporului. Democrația greacă antică era directă.

electrum = aliaj natural format din aur și argint, conținând adesea și mici urme de cupru sau alte metale.

elenism = proces de sinteză a civilizațiilor grecești și orientală, introdus în secolul al XIX-lea de istoricul german J. G. Droysen.

elită = grup restrâns de persoane cu putere, influență și privilegii (politice, economice sau religioase) într-o societate.

factorii = posturi comerciale fortificate, înființate de portughezi pe coastele Africii, Asiei sau Americii pentru a controla comerțul.

falanga macedoneană = formațiune compactă de luptă, alcătuită din 16 rânduri de hopliți dotați cu o lance foarte lungă, de peste 4 m, numită *sarissa*, și cu sabie la brâu. În poziție de atac primele rânduri îndreptau înspre inamic aceste sarisse, provocându-i pagube și păstrând intacte liniile macedonene.

glaciațiune = perioadă de răcire globală, cu extinderea ghețarilor.

gladiator = luptător antrenat să performeze în arenă cu diverse arme, spre încântarea spectatorilor; proveneau din rândul prizonierilor de război.

hagiografie = gen literar religios care prezintă viața, virtuțile și miracolele sfinților.

hoplit = infanterist greu înarmat, echipat cu un scut rotund (denumit *hoplon*) și o lance.

ideologie (în politică) = totalitatea ideilor puse în slujba actelor de dobândire și menținere a puterii.

impozit = obligație de plată în produse, bani sau muncă, pe care populația o datora statului sau conducătorului.

Indexul cărților interzise = listă de cărți pe care creștinii nu aveau voie să le citească.

indulgențe = iertări parțiale sau totale ale pedepselor temporare pentru păcate, acordate de Biserica Catolică în anumite condiții

Lamassu = spirit protector mesopotamian reprezentat ca o ființă cu cap de om, corp de taur și aripi de pasăre; statuile erau plasate la intrarea palatelor, pentru protecție.

Legea celor 12 Table = primul cod scris al legilor romane, redactat pe tăblițe de bronz și afișat în for (legi și proceduri privitoare la proprietate, familie, relații patronal-clientelare, realități religioase).

lezmajestate = crimă sau delict împotriva majestății monarhului.

LIDAR = scanare cu laser pentru realizarea hărților detaliate și identificarea structurilor ascunse.

mercantilistă (politică) = favorizarea exporturilor de produse de lux ale manufacturilor regale.

mercenar = soldat angajat și plătit pentru serviciile lui militare.

minnesăngeri = poeți și cântăreți ai iubirii curtenesți din spațiul german medieval (secolele XII–XIV); trubaduri germani.

monumente megalitice = construcții din blocuri mari de piatră cu rol religios sau funerar.

oligarhie (*oligos* – puțin, *arhe* – putere) = conducerea de către un grup restrâns sau familii.

ostracism = votul poporului atenian privind exilarea temporară (10 ani) a unei persoane care amenința stabilitatea politică; din ostracon (fragmentul ceramic pe care se scria numele ostracizatului).

ostracon = ciob inscripționat folosit în Antichitate de greci și egipteni pentru notițe sau vot.

Padlet = o platformă educațională online care permite utilizatorilor să creeze și să partajeze panouri virtuale interactive pe care pot fi adăugate texte, imagini, videoclipuri, linkuri, documente și alte resurse digitale.

palestre = școli și locuri de antrenament pentru lupte și exerciții fizice în Grecia antică.

peltast = infanterist ușor înarmat, cu scut în formă de semilună (*pelta*) și cu sulii. Folosit inițial doar de către sciți și traci acest tip de scut pătrunde în armata macedoneană și elenistică odată cu contingentele de soldați traci utilizați ca mercenari, apoi ca trupe regulate.

periodizare = împărțirea trecutului în perioade distincte, delimitate și denumite, cu scopul de a facilita studiul și analiza istoriei.

polis (pl. *poleis*) = ansamblul format dintr-un nucleu urban și teritoriul rural din jurul acestuia, dar și comunitatea tuturor oamenilor cu drept de cetățenie care conviețuiesc într-o cetate.

relief = reprezentare sculptată în care formele ies în afară sau sunt adâncite în suprafața unui material (piatră, lemn, metal), fără a fi desprinse complet de acesta.

Regatul macedonean = condus de dinastia Antigonizilor, controla Macedonia, Grecia și, efemer, o parte din Asia Mică.

Regatul ptolemaic = regat elenistic al Egiptului condus de dinastia Ptolemeilor.

Regatul seleucid = condus de dinastia Seleucidă, se întindea, inițial, de la Mediterana la Indus; treptat, controlul regilor seleucizi se diminuează spațial.

retrograd = ostil progresului; conservator în sens negativ.

sofiști = profesori itineranți de retorică și filosofie în Grecia antică, care îi învățau pe oameni arta argumentării și a persuasiunii.

șamanism = credință în care un lider spiritual (șamanul) intră în stări speciale de transă pentru a comunica cu spiritele și pentru a proteja sau ajuta comunitatea.

tiran = lider politic care ajunge la putere în momente de criză internă, instaurând un regim de conducere personală. În epoca arhaică greacă, regimurile tiranice au stimulat prosperitatea cetăților și măsuri în favoarea poporului.

triremă = corabie care se deplasează folosind trei rânduri de vâslași (care trag la rame) și pânze.

Triumvirat = magistratură alcătuită din trei bărbați, însărcinați cu o misiune precisă (economică, edilitară, politică).

urbanizare = procesul de apariție și dezvoltare a orașelor și de creștere a populației urbane.

FLORICA BOHÎLȚEA MIHUȚ
ECATERINA LUNG
ADINA-MELANIA NĂSTASIE
ELENA ISABELA POPA

ISTORIE.

ISTORIE UNIVERSALĂ

Trunchi comun și curriculum de specialitate (TC+CS),
filiera teoretică, profilul umanist, specializarea filologie –
clasa a IX-a

RECOMANDAT DE:

Historia

CATEGORIA A
ISTORIE ȘI STUDII
CULTURALE
EVALUARE CNCS
2020-2024

